

જૈન ગચ્છ મત પ્રબંધ

શાસ્ત્ર વિશારદ, યોગનિષ્ઠ, આત્મભાવ સાધક
પ. પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા.

બુદ્ધિસાગરસૂરિ સૂરિજાતાલિં સ્મારક શ્રેણી : પુષ્પ-૧

જૈન ગચ્છમત પ્રબંધ

શાસ્ત્રવિશારદ, યોગનિષ્ઠ, આત્મભાવસાધક
પ.પૂ.આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા.

76252, 23
સંપાદક

મુનિ કલ્યાણપદ્મસાગર

પુનઃ સંપાદન

જ્ઞાનતીર્થ - કોબા

આચાર્યશ્રી કેલાસસાગરસૂરિ જ્ઞાનમંદિર

© શ્રી મહાવીર જૈન આરાધના કેન્દ્ર, કોબા

બીજી આવૃત્તિ

વિ. સં. ૨૦૭૧, ડીસેમ્બર, ઈ. સ. ૨૦૧૪

મૂલ્ય

રૂ. ૧૪૦.૦૦

ઉદાર સહયોગ

શ્રી મહુડી (મધુપુરી) જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક ટ્રસ્ટ
મહુડી

પ્રકાશક

શ્રી મહાવીર જૈન આરાધના કેન્દ્ર

આચાર્યશ્રી કેલાસસાગરસૂરિ જ્ઞાનમંદિર

કોબા, તા. જિ. ગાંધીનગર - ૩૮૨૦૦૭

ફોન નં. (૦૭૯) ૨૩૨૭૬૨૦૪, ૨૩૨૭૬૨૫૨

email : gyanmandir@kobatirth.org

website : www.kobatirth.org

મુદ્રક : નવપ્રભાત પ્રિન્ટર્સ, અમદાવાદ - ૯૮૨૫૫૯૮૮૫૫

ટાઈટલ ડીઝાઈન : બિજલ ગ્રાફિક્સ - ૮૬૯૦૭૨૫૭૫૭

પ્રકાશકીય

સાધના આરાધના અને ઉપાસનાની સુગંધથી પરમાત્માનું જીવન સુગંધમય હતું...

જેમના રોમે-રોમમાં વિશ્વના અણુએ અણુને તારી લેવાના અને ઉગારી લેવાના સુવિશુદ્ધ ભાવો પ્રસરતા હતા...

એવા વીર પરમાત્મા તીર્થ પ્રવર્તન દ્વારા કરાયેલ વિશિષ્ટ ઉપકારની ભાવપૂર્ણ કડૃણાધારમાં ચતુર્વિધ શ્રીસંઘ પરમાત્માના પ્રત્યેના અહોભાવમાં ઓળઘોળ હતો. પરમાત્માએ પ્રવર્તાવેલું એ ચતુર્વિધ શ્રીસંઘ રૂપી પરમ તીર્થ આજે પણ અનવચ્છિન્ન રૂપે વિદ્યમાન છે, યથાવત્ છે.

આ તારક તીર્થની આપણને સ્પર્શના કરાવવામાં કેટલાય પૂજ્યોનો ઉપકાર અને શાસન પ્રત્યેનો અપૂર્વકોટીનો સમર્પણ ભાવ પાયામાં છે. કાળને જીતી જનાર એ પૂજ્યોના સમર્પણની વિગતો આ પુસ્તકમાં નથી પરંતુ પરમાત્માની પાટ પરંપરાએ આવેલા એ પૂજ્યોની વિગત એમના જન્મસ્થાન, જન્મસમય, કે એમના દ્વારા થયેલી વિશિષ્ટ કોટીની શ્રુત-તીર્થ-સંઘ પ્રભાવનાની વિગતોના અંશોને આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યા છે.

પરમાત્મા વીરના નિર્વાણ થયા બાદથી લઈને અત્યારસુધીના સમય દરમ્યાન શાસન અને શ્રીસંઘમાં વિવિધ પરંપરા, ગચ્છો, આમ્નાયો દ્વારા શ્રીસંઘની પાવન ધુરાનું વહન થતું આવ્યું છે. ગચ્છની મહત્તાના અને એનું ઉંચું મૂલ્ય આંકતા કેટ-કેટલાંય ગ્રંથો અને આગમો સાક્ષી છે.

દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્રની સહજપણે આરાધના અને ઉપાસના થઈ શકે એવી એક વિશિષ્ટ મર્યાદા એટલે ગચ્છ...

વિખવાદ કે વિવાદની વૃત્તિને સંવાદીદ્રષ્ટિની બક્ષિસ આપે એનું નામ ગચ્છ...

મર્યાદાની વિશેષતા કે વિશેષ મર્યાદાના બંધારણોથી ઘડાતું એક વિશિષ્ટ સંકલન એટલે ગચ્છ...

આવા મહત્વપૂર્ણ આયામોને જોવા ન ટેવાયેલ ક્ષુદ્રબુદ્ધિની ચારણીથી ગાળતા માનસને તો ગચ્છ એટલે વિખવાદ કે વિવાદનું સ્થાન જ ભાસે એમાં કોઈ આશ્ચર્ય નથી. પરમાત્મા વીરની પાટ પરંપરાએ જે પણ પૂજ્યો થયા, એમના

સમય દરમ્યાન જે પણ ગચ્છ વિગેરે પરંપરાઓ પ્રચલિત બની, કે પ્રસ્થાપિત બની એની એક રસપ્રદ ગાથા એટલે આ પુસ્તક.

લગભગ એક સદી જેટલા સમય બાદ આ પુસ્તક સજીવન થઈને આપણી સામે આવે છે. એક સદી પહેલાના સમયની કલ્પના આપણને વિચારતા કરી મૂકે એમાં શંકાને સ્થાન નથી. એ યુગમાં યોગનિષ્ઠ પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા. એ લખેલા આ પુસ્તકની કથા અને એમણે કરેલી મહેનતનું મૂલ્યાંકન આપણને આશ્ચર્ય અને અહોભાવ ઉપજાવવા સક્ષમ છે.

પૂજ્યપાદ ગુરુદેવશ્રીએ જે વિશાળ લાઈબ્રેરી કે જ્ઞાનમંદિરનું સ્વપ્ન જોયું હતું કંઈક અંશે એના જેવા જ આચાર્યશ્રી કૈલાસસાગરસૂરિ જ્ઞાનમંદિર દ્વારા પ્રસ્તુત પુસ્તકનું સંપાદન અને પ્રકાશન કાર્ય પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું છે. અમારો ઋણાનુબંધ ગણો કે પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી પ્રત્યેના અમારા સમર્પણનું ફળ કહો, સૂરિશતાબ્દિ વર્ષ નિમિત્તે પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના આ ઐતિહાસિક પુસ્તકના સંપાદન-પ્રકાશન કાર્યનો લાભ અમને મળ્યો છે. એ બદલ અમે ધન્યતાનો અનુભવ કરીએ છીએ.

સાથે સાથે આ પુસ્તકને પ્રકાશિત કરવામાં ખૂબ જ સૂઝપૂર્વક પરિશ્રમ અને સમય આપનાર પૂ. મુનિશ્રી કલ્યાણપદ્મસાગરજી તેમજ જ્ઞાનમંદિર પરિવારના સભ્ય પંડિતવર્ય શ્રી હિરેનભાઈ દોશી, તેમજ કોમ્પ્યુટર વિભાગમાં કાર્યરત શ્રી કેતનભાઈ શાહ તથા શ્રી સંજયભાઈ ગુર્જરનો આ પુસ્તકની પ્રકાશન વેળાએ અંતરથી ખૂબ ખૂબ સાધુવાદ...

પ્રસ્તુત પ્રકાશનના આવરણમાં પ્રકાશિત ચિત્ર સમ્રાટ સંપ્રતિ સંગ્રહાલયમાં સંગ્રહિત સચિત્ર હસ્તપ્રત વિભાગમાંથી પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યું છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના આ પુસ્તકના સંપૂર્ણ પ્રકાશનનો લાભ શ્રી મહુડી (મધુપુરી) જૈન ચેતાંબર મૂર્તિપૂજક ટ્રસ્ટ - મહુડી દ્વારા લેવામાં આવ્યો છે. મહુડી ટ્રસ્ટ દ્વારા કરાયેલી આ ઉદાર ગુરુભક્તિ અને શ્રુતભક્તિની અમે સહુ હાર્દિક અનુમોદના કરીએ છીએ.

દ. ટ્રસ્ટીગણ

(શ્રી મહાવીર જૈન આરાધના કેન્દ્ર-કોબા)

ઉપલક્ષનું અર્પણ... સાદર સમર્પણ...

દીર્ઘદ્રષ્ટા, અધ્યાત્મ ગગનયાત્રી, શુદ્ધ ધર્મના ઉપદેશક,
૧૦૮થી અધિક ગ્રન્થોના રચયિતા યોગનિષ્ઠ આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજના
“સૂરિ શતાબ્દી વર્ષે” તથા

સ્વનામ ધન્ય, ગીતાર્થ મૂર્ધન્ય, વાત્સલ્ય પ્રદાતા, ગચ્છાધિપતિ
આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ કેલાસસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજના
“જન્મ શતાબ્દી વર્ષે”
સાદર સમર્પણ...

ઉપલક્ષ

શ્રી નાકોડા તીર્થે પ. પૂ. પરમતારક રાષ્ટ્રસંત આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્ પદ્મસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજની પાવન નિશ્રામાં
પાંચ-પાંચ ગુરુભગવંતોના
“સૂરિ સિંહાસનારોહણ”
મહોત્સવના પવિત્ર પ્રસંગે...

માગશર સુદ-૧૦, તા. ૦૧-૧૨-૨૦૧૪

**ઓ ઉપકારી! એ ઉપકાર તમારો
કદી'યે ના વિસરે...**

જેમનું સ્મરણ એ અમારું પ્રથમ માંગલિક છે...

જેમનું પીઠબળ એ જ અમારી શક્તિ છે...

જેમનું નામ એ જ અમારી ઓળખ છે... એવા દીર્ઘદ્રષ્ટા,
યોગનિષ્ઠ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજા

જેમના ચારિત્રની કીર્તિ અણમોલ હતી એવા પ્રશમરસપયોનિધિ
આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ કીર્તિસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજા

જેમનું સ્મરણ પણ ધન્ય, જેમના ચરણ પણ ધન્ય, અને
જેમનું અનુસરણ પણ ધન્ય બનાવે એવા સ્વનામ ધન્ય
ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ કૈલાસસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજા

પ્રવચનમાં ગર્જના સિંહ સમ અને પ્રભુ સમક્ષ અર્ચના બાલ સમ એવા
ગચ્છાધિપતિ, આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ સુબોધસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજા

ગુરુચરણ જેમનો આવાસ, અને ગુરુ વચન પર જેમને અતૂટ વિશ્વાસ એવા
ગચ્છાગ્રણી આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ મનોહરકીર્તિસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજા

સીમંધર પ્રભુના ભક્ત અને પ્રભુ ભક્તિમાં સદા રક્ત એવા
પ. પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ કલ્યાણસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજા

પ્રભુ વચનનો પ્રચાર અને શ્રુતસંરક્ષણનો આચાર જેમનો જીવન મંત્ર છે એવા
પ્રાચીન શ્રુતોદ્ધારક આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ પદ્મસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજા

સમતાના સાધક અને આ પુસ્તકના પુનઃ પ્રકાશનના પ્રેરક એવા
સમતાસુધાનિધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વર્ધમાનસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજા

પુનઃ પ્રકાશનનો આનંદ

હૃદય શરીરના અંગોપાંગોમાં કદથી નાનું હોય છે, પરંતુ એ હૃદયનું કાર્ય અત્યંત વિશાળ હોય છે. હૃદય દેખાતું નથી અને હૃદય વિના જીવાતું પણ નથી.

બસ આ પુસ્તક માટે પણ આજ વાત છે, દેખાવમાં નાનું-પણ એનું દરેક પાનું જોઈએ ત્યારે જિનશાસનનું વિશાળ વટવૃક્ષ નજર સમક્ષ આવી રહે.

પૂજ્યપાદ દીર્ઘદૃષ્ટા યોગનિષ્ઠ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજે પ્રભુ વીરના શિષ્ય શ્રીસુધર્માસ્વામીજી મહારાજથી પ્રવાહિત પાટ પરંપરામાં વિશિષ્ટ શક્તિઓ, પ્રતિભા કે ઘટનાઓના આધારે જે અલગ-અલગ ગચ્છો ઉત્પન્ન થયા તેની માહિતી પૂજ્યશ્રીને તે તે સમયે જે પ્રમાણે ઉપલબ્ધ થઈ તે આ પુસ્તકમાં આલેખી છે.

પુનઃ પ્રકાશનના પ્રસ્તુત સંપાદનમાં નવાંગી ટીકાકાર આચાર્યદેવ શ્રી અભયદેવસૂરિજીના ગચ્છ વિશે સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે.

પૂ. આચાર્ય શ્રીઅભયદેવસૂરિજી ગચ્છ તરીકે ખરતરગચ્છની ઉત્પત્તિની પૂર્વની ગુરુપરંપરામાં છે એટલે એમનો ‘ગચ્છ’ ખરતર ન કહી શકાય, બીજું કે પૂ. આચાર્ય શ્રીઅભયદેવસૂરિજી ખરતરગચ્છની મૂળ ઓળખ ષટ્કલ્યાણકને માનવાવાળા જ ન હતા, પંચાશકની શિષ્યાહિતા ટીકામાં નવમ પંચાશક યાત્રાવિધિ પંચાશકની ત્રીશમી ગાથાની ટીકામાં જ કારપૂર્વક કલ્યાણક પાંચ જ હોવાનું જણાવે છે. અન્ય કોઈ મતાંતર કે વિકલ્પ જણાવતા નથી. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તેઓ ખરતરગચ્છની માન્યતાના પણ ન હતા. પૂજ્ય ગુરુદેવ યોગનિષ્ઠશ્રીએ તે સમયમાં ઇતિહાસ સંકલનની દ્રષ્ટિએ તે વખતે એમની સમક્ષ ઉપલબ્ધ તથ્યો ગુણાનુરાગ અને તટસ્થ ભાવે લખ્યા છે. અમુક હકીકતો એ સમય બાદ પ્રકાશમાં આવેલ હોવાથી જ આ પ્રકારે અત્રે સ્પષ્ટતા કરાઈ છે. જેની વાચકોએ ખાસ નોંધ લેવી.

આ સમગ્ર પ્રકાશન કાર્યમાં પૂજ્યપાદ રાષ્ટ્રસંત આચાર્ય ગુરુદેવ શ્રી પદ્મસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા. ની મીઠીનજર અને મોટા આશીર્વાદ સાથેને સાથે રહ્યા છે. તો આ કાર્યને પરિપૂર્ણ કરવા માટે સમતાસુધાનિધિ પૂ. આચાર્યદેવશ્રી વર્ધમાનસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા. ની પાવન પ્રેરણા તથા શ્રુતનિષ્ઠ પૂજ્ય પંન્યાસશ્રી

અજયસાગરજી મ. સા. નું ઉદાર માર્ગદર્શન પણ અવિરત મળ્યું છે, અને એના બળે જ આ પુસ્તક અત્યારે આપશ્રીના કરકમળમાં છે.

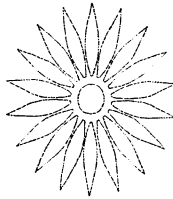
આ પુસ્તકનાં સંપાદનમાં જેમનો પૂર્ણ સહયોગ પ્રાપ્ત થયો છે એવા પંડિતવર્ય શ્રી હિરેનભાઈની પણ અંતરહૃદયથી અનુમોદન.

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં વિ. સં. ૨૦૭૦ના એપ્રિલ મહિનામાં પ્રકાશિત થયેલ શ્રુતસાગર અંકમાંથી પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનો કૃતિ વૈભવ એના વિષય સાથે પ્રકાશિત કર્યો છે.

આ પુસ્તકના પાને-પાને પૂજ્યશ્રીની હૃદયોર્મિ ટંકાયેલી છે, જે અનેક વિદ્વાનો માટે પાથેય સ્વરૂપ બનશે. પૂજ્યશ્રીના ‘સૂરિશતાબ્દી વર્ષ’ આ પુસ્તકનું પુનઃ પ્રકાશન થાય છે એ વાતનો આનંદ વર્ણનાતીત છે.

પ્રાન્તે આ પુસ્તકના સંપાદનમાં સંયોજનમાં જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધ કંઈપણ ક્ષતિ રહી ગઈ હોય તો એનું ત્રિવિધે-ત્રિવિધે મિચ્છામિ દુક્કડમ્. સુજ વાયકોને ધ્યાન દોરવા વિનંતી.

મુનિ કલ્યાણપદ્મસાગર

बुद्धिसागरसूरि साहित्य वैभव

संस्कृत साहित्य सर्जन		
	ग्रंथनुं नाम	विषय
१	अध्यात्मगीता	अध्यात्म संबंधी
२	आत्मस्वरूप	आत्म तत्त्वनो परिचय
३	आत्मसमाधिशतक	समाधि भावनी प्राप्तिना उपाय
४	कृष्णगीता	गीतानो स्याद्वाद दृष्टिः परिचय
५	चेटकबोध	भगवान् महावीरे चेडा राजाने आपेल हितोपदेश
६	जीवकप्रबोध	जीव तत्त्वनी शक्तिनो परिचय
७-८	जैनधातु प्रतिमा लेख संग्रह (भाग १-२)	ऐतिहासिक दृष्टिः महत्त्वपूर्ण धातु प्रतिमा लेखोनुं संकलन
९	प्रजासमाज कर्तव्य	प्रजाना कर्तव्यनो अने नियमोनो परिचय
१०	प्रेमगीता	प्रेमना विविध आयामोनो परिचय
११	महावीर गीता	निश्चय अने व्यवहार विशे महावीरनुं चिंतन अने निरूपण
१२	योगप्रदीप	योगना स्वरूप अने महात्म्यनो परिचय
१३	शुद्धोपयोग	आत्मगुणो अने श्रेणिकना जीवननो गहन अभ्यास
१४	शोकविनाशक ग्रंथ	वैराग्यना कारण रूप शोकनो परिचय
१५	श्रेणिक सुबोध	राजा श्रेणिक अने तेना अभ्यंतर गुणोनो परिचय
१६	सुदर्शना सुबोध	सुदर्शनाना माध्यमे भगवान् महावीरना उपदेशनो परिचय
१७	संघ कर्तव्य	संघनी भक्ति, संघनी रक्षा, अने संघना कर्तव्यनो परिचय
१८	ज्ञानदीपिका	जीव तत्त्व अने शिव तत्त्वनो पद्यात्मक परिचय

	ગ્રંથનું નામ	વિષય
૧૯	આત્મતત્ત્વ દર્શન	અન્ય દર્શનોની સાક્ષીએ આત્મતત્ત્વની વિચારણા
૨૦	આત્મપ્રકાશ	આત્મ તત્ત્વ અને સપ્તભંગીનો સમાલોચનાત્મક સ્વરૂપ પરિચય
૨૧	આત્માનુશાસન	શુભ પરિણામ કે સ્થિરીકરણ કા ઉપાય
૨૨	જૈનોપનિષદ	જૈનધર્મનો રાષ્ટ્ર અને વિશ્વવ્યાપી પરિચય
૨૩	દયાગ્રંથ	આત્મ તત્ત્વ અને અહિંસાનો વિશિષ્ટ પરિચય
૨૪	પરમાત્મદર્શન	પરમાત્મ પ્રાપ્તિના ઉપાયો
૨૫	પરમાત્મજ્યોતિ	પરમાત્મ પ્રાપ્તિના ઉપાયો
૨૬	પ્રતિજ્ઞાપાલન	ઉદાહરણ સહિત પ્રતિજ્ઞાપાલનના સુંદર પદ્યો
૨૭	યોગદીપક યાને યોગ સમાધિ	દેહાત્મ ભેદ અને બ્રહ્માવસ્થાનો પરિચય
૨૮	વિજાપુર વૃત્તાંત (લઘુ)	અન્ય ગ્રંથોને આધારે વિજાપુરનો ઐતિહાસિક પરિચય
૨૯	શિષ્યોપનિષદ	શિષ્યની યોગ્યતા અને ગુણોનો પરિચય
૩૦	સમાધિશતક	પુદ્ગલપ્રેમ અને પરમાત્મપ્રેમનું સ્વરૂપ
૩૧	સામ્યશતક	સમત્ત્વની પ્રાપ્તિના ઉપાયો
૩૨	આત્મદર્શન ગીતા	આત્મદર્શનના ઉપાયો
૩૩	ગુણાનુરાગકુલક	ગુણદ્રષ્ટિ કેલ્લવવાના ઉપાયો
૩૪	જૈનગીતા	જૈન તત્ત્વોના પ્રકારો અને એનો પરિચય
૩૫	ધ્યાન વિચાર	ધ્યાનના ચાર પ્રકારોનો વિસ્તૃત પરિચય

ગુજરાતી સાહિત્ય સર્જન

૩૬-૩૮	અધ્યાત્મ મહાવીર ભાગ ૧ થી ૩	ભગવાન મહાવીર વિશેનું ચિંતન
૩૯	અધ્યાત્મ શાંતિ	અધ્યાત્મ સંબંધી
૪૦	અધ્યાત્મ ભજનસંગ્રહ	આધ્યાત્મિક પદ્ય
૪૧	અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાનમાળા	આધ્યાત્મિક પ્રવચન
૪૨	અનુભવ પચ્વીશી	આધ્યાત્મિક પદ્ય
૪૩	અનુભવ બહોતરી	આધ્યાત્મિક પદ્ય

	ગ્રંથનું નામ	વિષય
૪૪	આત્મશક્તિ પ્રકાશ	આત્મતત્ત્વ ચિંતન
૪૫	આત્મપ્રદીપ	આત્મતત્ત્વ ચિંતન
૪૬	આત્મદર્શન	આત્મતત્ત્વ ચિંતન
૪૭	આત્મશિક્ષા ભાવના	આત્માને હિતશિક્ષા
૪૮	આનંદઘનપદ ભાવાર્થ	આનંદઘનના પદોનો અર્થ
૪૯	ઈશાવાસ્યોપનિષદ	ઉપનિષદ અને સ્યાદ્વાદનો પરિચય
૫૦	કવ્કાવલી સુબોધ	જૈનતત્ત્વ અને માનવના ઉત્થાનનો પરિચય
૫૧	કર્મયોગ	માનવ વિકાસ અને મહાત્મ્યનો પરિચય
૫૨	કન્યાવિક્રયનિષેધ	સામાજિક દૂષણ અને પતનનો પરિચય
૫૩	ગચ્છમત પ્રબંધ	વિવિધ ગચ્છોનો ઐતિહાસિક પરિચય
૫૪-૫૫	ગહુંલીસંગ્રહ ભાગ ૧ થી ૨	ગહુંલી સંગ્રહ
૫૬-૫૭	ગુરુગીત ગહુંલી ભાગ ૧ થી ૨	ગહુંલી સંગ્રહ
૫૮	ગુરુબોધ	ગુરુતત્ત્વનો પરિચય
૫૯	ઘંટાકર્ણ મહાવીર	ઘંટાકર્ણ મહાવીરનો પરિચય
૬૦	ચિંતામણી	આચાર સૂત્રો
૬૧	ચેતન શક્તિ	ચૈતન્યના મહિમાનો પરિચય
૬૨	ચોમાસી દેવવંદન	દેવવંદન આરાધના વિધિ
૬૩	જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ	જૈન ધર્મનો તુલનાત્મક પરિચય
૬૪	જૈનધર્મ અને ખ્રિસ્તીધર્મનો મુકાબલો	જૈન ધર્મ અને ખ્રિસ્તી ધર્મનો તુલનાત્મક પરિચય
૬૫	જૈનધર્મ શંકા-સમાધાન	પ્રશ્નોત્તર
૬૬	જૈનધર્મ-ખ્રિસ્તી ધર્મનો સંવાદ	જૈન ધર્મ અને ખ્રિસ્તી ધર્મનો તુલનાત્મક પરિચય
૬૭	જૈનસૂત્રમાં મૂર્તિપૂજા	મૂર્તિપૂજાનો આગમ સાક્ષી પરિચય
૬૮	તત્ત્વવિચાર	જીવ તત્ત્વનો પરિચય
૬૯	તત્ત્વજ્ઞાન દીપિકા	જૈન તત્ત્વોના પ્રકારો અને એનો પરિચય
૭૦	તત્ત્વર્બિંદુ	જૈન તત્ત્વોના પ્રકારો અને એનો પરિચય
૭૧	તીર્થયાત્રાનું વિમાન	તીર્થની સેવા, અને તીર્થની આશાતનાના પ્રકારોનું વર્ણન

	ગ્રંથનું નામ	વિષય
૭૨	ધાર્મિક ગદ્ય સંગ્રહ	પૂજ્યશ્રીનું ધર્મ અને જીવન સંબંધે વ્યાપક ચિંતન
૭૩-૭૪	પત્ર સદુપદેશ ભાગ ૧ થી ૩	પત્રના માધ્યમે પૂજ્યશ્રીની ચિંતન-કણિકાઓ
૭૫-૭૬	પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧-૨	વિવિધ પૂજાઓનું સંકલન
૭૭-૮૭	ભજનપદ સંગ્રહ ભાગ ૧ થી ૧૧	આધ્યાત્મિક પદ્ય
૮૮	ભારત સહકાર-શિક્ષણ કાવ્ય	પ્રકૃતિના વરદાનથી અને રાષ્ટ્રની ઉન્નતિ
૮૯	મિત્ર-મૈત્રી	મિત્ર અને મૈત્રીના નિસ્વાર્થ સંબંધનો પરિચય
૯૦	મુદ્રિત જૈન શ્વેતામ્બર ગ્રંથ ગાઇડ	વિવિધ વિષયોની સૂચિ
૯૧	મંગલપૂજા	વિવિધ પૂજાઓનું સંકલન
૯૨	યશોવિજયજી નિબંધ	પૂ. મહોપાધ્યાયજી મ. સા.નો પરિચય
૯૩	રવિસાગર ચરિત્ર	જીવન પરિચય
૯૪	લાલા લજપતરાય અને જૈનધર્મ	લજપતરાયના આક્ષેપો અને પૂજ્યશ્રીનો શાસ્ત્રની સાક્ષી જવાબ
૯૫	વચનામૃત (મોટું)	શ્રાવક ધર્મનો પરિચય
૯૬	વચનામૃત (નાનું)	શ્રાવક ધર્મનો પરિચય
૯૭	વાસ્તુપૂજા	વિવિધ પૂજાઓનું સંકલન
૯૮	વિજાપુરવૃત્તાંત	વિજાપુરનો બૃહદ્ પરિચય
૯૯	સત્યસ્વરૂપ	સત્યની ગવેષણા અને સત્યનો પરિચય
૧૦૦	સાબરમતી ગુણ શિક્ષણ કાવ્ય	નદીના ગુણોમાંથી મળતી મનુષ્યજાતિને પ્રેરણા
૧૦૧	સુખસાગર ગીતા	જીવન પરિચય
૧૦૨	સુખસાગર ચરિત્ર	જીવન પરિચય
૧૦૩	સંઘપ્રગતિ મહામંત્ર	સંઘ સમૃદ્ધિના ઉપાય અને નૂતન અભિગમો
૧૦૪	સાંવત્સરિક ક્ષમાપના	ક્ષમા ધર્મનો પરિચય
૧૦૫	સ્તવન સંગ્રહ	જિન ગુણ સ્તવના
૧૦૬	ષડ્દ્રવ્ય વિચાર	દ્રવ્યાનુયોગનો વિશિષ્ટ પરિચય
૧૦૭-	શ્રાવકધર્મ સ્વરૂપ (ભાગ ૧-૨)	ભાવ શ્રાવકના સત્તર ગુણોનો વિશિષ્ટ
૧૦૮		પરિચય

॥ ૐ અર્હમ્ ॥

પ્રસ્તાવના

ગચ્છ મત પ્રબંધ પુસ્તકમાં શાસનનાયક ચોવીશમા તીર્થંકર શ્રીવીરપ્રભુ પથ્યાત્ જે જે ગચ્છ ભેદો-મતો ઉત્પન્ન થયા તેની નોંધ લેવામાં આવી છે, તેથી ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઇતિહાસરસિકોને ઘણું અવબોધવાનું મળી શકે તેમ છે.

ગચ્છ મત-ભેદ થવાનાં આન્તર અને બાહ્ય અનેક કારણો હોય છે. કોઈપણ ધર્મમાં કાલાન્તરે સંપ્રદાય મતભેદો પડ્યા વિના રહેતા નથી. વૈદિક વેદાન્ત ધર્મમાં પણ શંકરાચાર્ય સાંખ્ય, મીમાંસક, ભાગવત, રામાનુજ, મધ્વા, વલ્લભી, કબીર, બીજપંથ, નાનક, શીખપંથ, સ્વામિનારાયણ, રાધાપંથ વગેરે અનેક મતભેદો પડેલા છે કે જેનું વર્ણન કરતાં મહાનૂ ગ્રન્થ થઈ જાય.

બૌદ્ધ ધર્મમાં પણ શૂન્યવાદ, વિજ્ઞાનવાદ, મહાયાન વગેરે અનેક મત પન્થો પડેલા છે તે હાલ પણ વિદ્યમાન છે. મુસલમાનોમાં પણ શીયા શૂની વગેરે પન્થો ઘણા પડેલા છે, તેમજ ખ્રીસ્તિયોમાં પણ રોમન, કેથોલિક, પ્રોટેસ્ટન્ટ વગેરે અનેક પંથો પડેલા છે. આર્યસમાજ કે જે હાલમાં નવો પન્થ ઉત્પન્ન થયો છે, તેમાં પણ વિચારભેદ બે મત પડેલા શ્રવણ કરાય છે. ગમે તે ધર્મપન્થમાં મતભેદો થયા વિના રહેતા નથી એવો કુદરતનો સ્વભાવ છે.

ધર્મમાં મતપન્થ પડે છે, એટલું બસ નથી પરંતુ દુનિયાના રાજ્યોની પ્રવૃત્તિઓમાં, સમાજ કોમની પ્રવૃત્તિઓમાં અનેક મતભેદો ભૂતકાળમાં પ્રગટ્યા, વર્તમાનમાં પ્રગટે છે, અને ભવિષ્યમાં પ્રગટશે. વિશ્વમાં અદ્યપર્યંત અનેક મત સંપ્રદાય, પંથો પ્રગટ્યા, પ્રગટે છે અને ભવિષ્યમાં પ્રગટશે. એમ હિંદુસ્તાન, યુરોપ, અમેરિકા, વગેરે દેશોના ધર્મ સંબંધી ઇતિહાસો અવલોકવાથી અવબોધાશે.

કોઈપણ ધર્મ પ્રગટ્યો એટલે તેમાં કાળે કાળે મતભેદ તો પડવાના જ. મનુષ્યોનો સ્વભાવ એવા પ્રકારનો છે કે સર્વને એક સરખી મતિ ન હોવાથી તેઓ મતભેદ પાડ્યા વિના રહે નહીં. સ્વભાવો દુરતિક્રમઃ સ્વભાવ દુઃખે પણ ત્યાગ થાય એવો નથી. ધર્મમાં-સમાજમાં-રાજ્યમાં દૃષ્ટિ પ્રમાણે મનુષ્યોની સૃષ્ટિ થઈ, થાય છે અને થશે તેનો કોઈનાથી પ્રતિબંધ થવાનો નથી.

સદાકાલ મનુષ્યોમાં ખોપરી ખોપરીએ મતિ ન્યારી રહેવાની એવો કુદરતી નિયમ છે. બે દુ ચારની પેઠે ગૃણિત નિયમાનુસારે ધર્મ વિચારો હોત તો

આટલા બધા ધર્મોમાં ભેદો થવાનો પ્રસંગ આવત નહીં; મનુષ્યના મનનો એવો સ્વભાવ છે કે કંઈ નવું નવું વિચારવું-આચરવું-મનુષ્યના મનને એક સરખું સદાકાલ રૂચતું ન હોવાથી તેને નવું ગમે છે.

અનાદિ કાલથી જૈન ધર્મ પ્રવર્ત્યા કરે છે, અને અનંતકાલ પર્યંત પ્રવર્તશે, પણ તેમાં ગચ્છભેદો તો પડવાના જ. શ્રીઋષભદેવથી આ ચોવીશીમાં ધર્મ પ્રગટ્યો એમ જૈન ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ કહેવામાં આવે છે. દરેક તીર્થંકરના જેટલા ગણધરો હોય છે તેટલા ગચ્છો પ્રગટે છે. લશ્કરની ટુકડીઓના ભેદોની પેઠે ગચ્છોના ભેદ હોય છે, એટલે તેમાં તત્ત્વવિચાર ભેદ હોતો નથી.

પરંતુ લાખો સાધુઓ વગેરે ટુકડીઓના રૂપમાં ગચ્છ તરીકે ગોઠવાઈ પ્રવર્તી શકે છે. કોઈપણ વૃક્ષ ઉત્પન્ન થયું એટલે તેને ડાળાં પાંખડાં તો થવાનાં તેમ કોઈપણ તીર્થંકરે ધર્મ પ્રગટાવ્યો એટલે ગણધર ભેદે વા બીજા ભેદે ગચ્છો-મતો વગેરે તો ઉત્પન્ન થવાના, અને ઘણા કાલે તેમાંથી પાખંડો પણ પ્રગટવાનાં.

શ્રીઋષભદેવના વખતમાં અને તે પશ્ચાત્ શ્રીસુવિધિનાથ અને શીતલનાથની વચ્ચેમાં ધર્મભેદો પ્રગટ્યા છે. શ્રીનેમિનાથના વખતમાં પણ અન્ય ધર્મો નીકળ્યા છે. શ્રીમહાવીર પ્રભુના સમયમાં પણ ગૌતમબુદ્ધે, ગોશાળે, જમાલી વગેરેએ સ્વબુદ્ધ્યનુસારે ધર્મભેદો પ્રગટાવ્યા હતા, અને તેમાં કરોડો લાખોની સંખ્યામાં મનુષ્યો દાખલ થયા હતા.

શ્રીમહાવીર પ્રભુના સમયમાં વૈદિક અને વેદાન્ત ધર્મોમાં પણ વિચારો અને આચારો સંબંધી અનેક મતભેદો પડ્યા હતા. શ્રીમહાવીર પ્રભુના અગિયાર ગણધર થયા અને નવ ગચ્છો થયા. શ્રીમહાવીર પ્રભુ પશ્ચાત્ એકલા સુધર્માસ્વામી ગણધર રહ્યા તેથી તેમના નામથી સુધર્માગચ્છ કહેવાયો.

શ્રીમહાવીર પ્રભુના ગણધરોએ દ્વાદશાંગીની રચના કરી. ગણધરોએ અગિયાર અંગ ચૌદ પૂર્વ વગેરેની રચના કરી. સ્થવિર મુનિઓએ પયગ્ના-ઉપાંગો, ગ્રન્થો, પ્રકરણો વગેરેની રચના કરી. શ્વેતાંબર જૈનાગમમાં સાત નિન્હવોની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે. કેટલાક ભેદો તો ઉત્પન્ન થયા અને નષ્ટ થયા, પરંતુ ઇતિહાસના પાને તેઓનું અસ્તિત્વ કાયમ રહ્યું છે.

શ્રીમહાવીર પ્રભુના શાસનમાં અનેક ગચ્છ મતભેદો પ્રગટ્યા છે. પરંતુ તેમાં નવતત્ત્વ, પંચાસ્તિકાય, વગેરે તત્ત્વોની પ્રાયઃ એકસરખી માન્યતા અવલોકવામાં આવે છે. ધર્મગ્રન્થોના સાહિત્યની વૃદ્ધિથી જૈન ગચ્છોએ-મતોએ

સર્વોપરિપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે. જૈનધર્મના અનેક ઇતિહાસ ગ્રન્થોથી ભારતવર્ષના સામાજિક ઇતિહાસના જ્ઞાનમાં સમ્યગ્ સહાય પ્રાપ્ત થાય છે. તત્ત્વો સંબંધી, રાજાઓ વગેરેના ઇતિહાસો સંબંધી, મંત્ર, તંત્ર, યંત્ર, જ્યોતિષ વૈદક વગેરે સંબંધી જૈનશાસ્ત્રોમાંથી ઘણું પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ છે.

જૈનધર્મમાં પ્રગટેલા ગચ્છો, મતોના ભેદોમાં કયા ભેદો સત્ય છે? અને કયા ભેદો અસત્ય છે? તેના નિર્ણય માટે અત્ર વિવેચન કરવામાં આવ્યું નથી. આ લઘુ પુસ્તકમાં તો ઐતિહાસિક દૃષ્ટિની પ્રાધાન્યતાથી કંઇક લખવામાં આવ્યું છે. અને જૈન કોમની ઉત્પત્તિ થાય એવા હેતુથી સંઘપ્રગતિ લેખના પ્રસંગે પ્રસંગે પ્રગટેલા ઉદ્દગારોને દાખલ કરવામાં આવ્યા છે.

જૈનધર્મના સ્થાપક ચોવીશ તીર્થંકરોની જન્મભૂમિ બંગાલ, બિહાર, કાશી વગેરે દેશો છે. ગણધરોની ઉત્પત્તિનું સ્થાન પણ બંગાલ બિહાર વગેરે છે. બંગાલદેશે ધર્મ સામ્રાજ્ય સ્થાપનમાં અનેક રંગો ભજવ્યા છે. ભજવે છે અને ભજવશે.

શ્રીમહાવીર પ્રભુ પચ્ચાત્ ચારસો પાંચસો વર્ષ સુધી બંગાળમાં કાશી વગેરે તરફ કેન્દ્ર મુખ્યતાએ જૈનધર્મીઓની ઝાહોઝલાલી વર્તતી હતી. વજ્રસ્વામી, ભદ્રબાહુ વગેરે આચાર્યોનો બંગાળ કાશી તરફ વિશેષ વિહાર હતો. વૈદિક વેદાન્તીઓ અને બૌદ્ધોની સાથે જૈનાચાર્યોએ ધર્મ સંવાદો કરીને જૈનધર્મનો સારી રીતે પ્રચાર કર્યો હતો.

નિર્ગન્થગચ્છ અને કોટિકગચ્છ પર્યન્તના સાધુઓ કાશી, બંગાળ વિહાર વગેરે દેશોમાં મુખ્યતાએ વિચરતા હતા, તથા દિગંબરાચાર્યો પણ મુખ્યતાએ વિચરતા હતા એવું જૈન ઇતિહાસથી સમજાય છે. બંગાળ કાશી વિહાર વગેરે દેશોમાં વિ. સં. પાંચમા સૈકા પછી જૈનાચાર્યોનો અલ્પ વિહાર થયો સંભવે છે. વિક્રમ સં. પાંચમા સૈકા પછી જૈન શ્વેતાંબરાચાર્યોનો વિહાર મધ્ય પ્રાંત, મેવાડ, મારવાડ, ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર વગેરે દેશો તરફ વિશેષ થયો હોય તથા તે દેશો તરફ વિશેષ વાસ થયો હોય એમ સંભવે છે.

કયા દેશોમાં કયા કયા ગચ્છોની ઉત્પત્તિ થઈ તે જણાવવામાં આવે છે :

ઉપકેશગચ્છની મારવાડમાં ઉત્પત્તિ થઈ છે. મહારાષ્ટ્ર કોંકણ દેશમાં નાગિલ નિવૃત્તિકુલ વગેરે ગચ્છોની ઉત્પત્તિ થઈ હોય એમ સમજાય છે. વજ્રસેનના ચાર શિષ્યો સોપારક (સોપાલા) માં થયા. સોપાલા (નાલાસોપારા) મુંબઈ પાસે અગાસી ગામ નજીક આવ્યું છે, તેમાં નિવૃત્તિચંદ્ર વગેરે કુલોની ઉત્પત્તિ થયેલી

સંભવે છે.

હર્ષપુરીયાગચ્છની મારવાડમાં અજમેર નગર પાસે આવેલા હર્ષપુરમાં ઉત્પત્તિ થવી સંભવે છે, પાટણના રાજા સિદ્ધરાજે આપેલા મલ્લધારી એવા બિરુદથી પાટણમાં મલ્લધારીગચ્છની ઉત્પત્તિ સંભવે છે. મેવાડમાં આવેલા સાંડેર ગામમાં સાંડેરગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ. આબુજીની પાસે આવેલી ઢેલી ગામમાં વડની હેઠ સાધુઓને સૂરિપદવી આપવાથી વડગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ. (વિ. સં. ૯૯૪માં) કોરંટગચ્છ, કુરચપુરીયગચ્છ, ચૈત્યવાસમતગચ્છ વગેરેની મારવાડ મેવાડમાં ઉત્પત્તિ થયેલી લાગે છે. આબુજી પાસે આવેલા નાણા ગામમાં નાણાવાલગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ છે. ચિત્રવાલગચ્છની મારવાડમાં ચિત્રવાલમાં ઉત્પત્તિ થઈ છે વા ચિત્રવંશથી થઈ છે.

વિધિપક્ષગચ્છની સ્થાપના ગુજરાતમાં થઈ છે. સાર્ધપુનમિયાગચ્છની પાવાગઢ અગર ગુજરાતમાં પાટણ અગર બીજા નગરમાં ઉત્પત્તિ સંભવે છે. પાટણમાં દુર્લભસેન રાજાના સમયમાં ખરતરગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ. આગમિકગચ્છ, સ્તવપક્ષગચ્છ, દ્વિવંદનિકગચ્છની પ્રાયઃ ગુજરાતમાં ઉત્પત્તિ થઈ. આબુ પાસે આવેલા જીરાવલા ગામમાં જીરાવલાગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ છે, લીંબજીયાગચ્છની પણ તે પ્રદેશમાં ઉત્પત્તિ થયેલી સંભવે છે.

હસ્તિકુંડીગચ્છની ઉત્પત્તિ મારવાડમાં થયેલી સંભવે છે. રાજગચ્છની મારવાડમાં અથવા ગુજરાતમાં ઉત્પત્તિ થયેલી લાગે છે, મારવાડમાં રૂદ્રપાલીયગચ્છની ઉત્પત્તિ ઘણા ભાગે સંભવે છે, પાટણ પાસે વાયડ ગામમાં રાસિલ્લસૂરિએ તથા જીવદેવસૂરિએ વાયડ જ્ઞાતિને જૈનધર્મી બનાવીને (વણિક તથા બ્રાહ્મણોને જૈનધર્મી બનાવીને) વાયડીયગચ્છની ઉત્પત્તિ કરેલી છે. વાયડ વાણિયાઓ પહેલાં જૈનધર્મી હતા ને તે વાયડીયગચ્છના હતા પણ હાલ જૈન ગુરૂઓના ઉપદેશના અભાવે તે મેશ્રી થયેલા છે.

ચાણસ્મામાં પુનમીયાગચ્છના મહાત્માઓનાં ૨-૩ ઘર છે. તેઓની વહીમાં વાયડ વાણીયાઓ જૈન હતા એમ લખ્યું છે. પાટણમાં પુનમીયાગચ્છની ઉત્પત્તિ સંભવે છે, પુનમીયાગચ્છના શ્રીપૂજ્યો હજી વિદ્યમાન છે, ને તે ગચ્છના મહાત્માઓનાં ચાણસ્મા, વિજાપુર, લાડોલ વગેરેમાં સ્થાન છે. ગુજરાતના વિજાપુરમાં તપાગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ છે, ને ચિતોડગઢના રાણાએ શ્રીતપાગચ્છનું બિરુદ શ્રીજગચ્છંદ્રસૂરિજીને આપ્યું છે. વીશાવલગચ્છની ઉત્પત્તિ ગુજરાતમાં સંભવે છે.

વાગડદેશના થરાદ ગામમાં થારાપદ્રીયગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ સંભવે છે.

નાગપુરમાં નાગપુરીયતપાગચ્છની ઉત્પત્તિ થયેલી છે. લઘુખરતર, પિપ્પલક ખરતર, ને મધુકર ખરતર એ ત્રણ ગચ્છની ઉત્પત્તિ મારવાડમાં થયેલી સંભવે છે. તપાગચ્છ વૃદ્ધપોશાલીને તપાગચ્છ લઘુપોશાલીની ઉત્પત્તિ ખંભાતમાં થઈ સંભવે છે. તપાગચ્છમાં વિજયદેવસૂરિ અને વિજયાણંદસૂરિ એ બે પક્ષની ઉત્પત્તિ અમદાવાદમાં સંભવે છે. અને અમદાવાદમાં સાગરગચ્છની ઉત્પત્તિ શાંતિદાસ શેઠની સહાયથી રાજસાગરસૂરિના વખતથી થયેલી છે.

હુંબડ વાણીયાઓથી હુંબડગચ્છની ઉત્પત્તિ થયેલી છે અને તેનો સમાવેશ તપાગચ્છ તથા વડગચ્છમાં થાય છે. હુંબડગચ્છના હુંબડ વાણીયાઓ અસલ શ્વેતામ્બર હતા ને હાલ પણ હુંબડ શ્વેતામ્બરનાં ઈંડર વગેરે ગામોમાં ઘર છે. કોરંટગચ્છની ઉત્પત્તિ કોરંટ ગામમાં થયેલી છે. પહેલો કોરંટગચ્છ હતો ને તે ગચ્છના યતીઓ તપાગચ્છમાં ભળેલા હોવાથી કોરંટ તપાગચ્છ ગણાયો સંભવે છે. અથવા બીજી રીતે જુદો પણ ગણાતો હોય એમ સંભવે છે.

કડવાપંથની ઉત્પત્તિ ગુજરાતમાં અને બીજગચ્છની ઉત્પત્તિ મેવાડમાં થયેલી છે. પાર્શ્વનાથના સંતાનિયાથી કવલાગચ્છની ઉત્પત્તિ થયેલી છે. કતકપરાગચ્છની ઉત્પત્તિ ગુજરાતમાં સંભવે છે. પાયચંદ્રગચ્છની ઉત્પત્તિ મારવાડમાં અથવા ગુજરાતમાં સંભવે છે, કાસદ્રાગચ્છની ઉત્પત્તિ ગુજરાતમાં થઈ છે. સરવાલગચ્છની ઉત્પત્તિ ગુજરાતમાં થયેલી છે, અને આબુ પાસે બ્રહ્માણ અપરનામ વરમાણમાં બ્રહ્માણગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ છે. અમે બ્રહ્માણ ગામ નજરે જોયું છે. તેમાં એક જૈન દેરાસર છે ને પહેલાંનું પ્રાચીન દેહરાસર હાલમાં તૂટી ગયેલું નજરે પડે છે.

નાણકીય અને નાણાવલગચ્છ એક હોવા જોઈએ. પીપલીયાગચ્છની ઉત્પત્તિ મારવાડ અગર ગુજરાતમાં પીપલીયા ગામમાં થયેલી સંભવે છે. ભાવડારને ભાવડહેરગચ્છ એક જણાય છે. ભાવડારગચ્છની ઉત્પત્તિ પ્રાયઃ ગુજરાતમાં થઈ સંભવે છે. વિજાપુર પાસે એક જૂનું ગામ ભાવહેર નામે છે તે અસલ પ્રાચીન નગર હતું. તે નગરથી અથવા બીજા કોઈ ગામથી ભાવડહેરગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ હોય તે વિચારવા યોગ્ય છે. મારવાડમાં ચૈત્રવાલનગરમાં નગરને નામે ચૈત્રવાલગચ્છની ઉત્પત્તિ થયેલી છે. વાગડ દેશના નામે પ્રસિદ્ધ સાધુઓથી વાગડગચ્છની ઉત્પત્તિ જણાય છે.

મારવાડમાં આવેલા ભિન્નમાલ નગરથી ભિન્નમાલગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ સંભવે છે. શ્રીધર્મઘોષસૂરિથી ધર્મઘોષગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ સંભવે છે. રત્નાકરસૂરિથી રત્નાકરગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ સંભવે છે. કર્માશાએ સિદ્ધાચલનો ઉદ્ધાર કરાવેલો

છે તેનો ઇતિહાસ શ્રીજીનવિજયજી તરફથી પ્રગટ થયેલો છે તેમાં રત્નાકરગચ્છ સંબંધી હકીકત લખેલી છે. જેસલમેરમાં ખરતરગચ્છ વગેરે શાખાની ઉત્પત્તિ થઈ છે. રાલદ્રા ગામના નામે રાલદ્રાગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ છે. ને તે ગામ ઘણા ભાગે મારવાડ અથવા ગુજરાતમાં હોવું જોઈએ. સીદાઘટીય? અગર સિદ્ધાંતકીયગચ્છની ઉત્પત્તિ ગુજરાતમાં થયેલી છે. પલ્લીયગચ્છની ઉત્પત્તિ પલીયડ ગામથી થઈ છે. માણસા પાસે હાલ પલીયડ ગામ છે તેમાં એક દેહરાસર છે.

પલીયડ ગામના મૂળનાયકજીને હાલ માણસામાં મૂળનાયકજી તરીકે સ્થાપના કર્યા છે. તેથી પલીયડગામ પ્રાચીન છે, ને પ્રભાવક ચરિત્રમાં પણ પલીયડગામ આવે છે અગર કોઈ બીજું પણ પલીયડગામ હોય, ને ત્યાંથી પલ્લીગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ હોય તેમ પણ સંભવે છે. આબુ પાસે કચ્છોલીવાલ ગામ છે. ત્યાં ઉત્પન્ન થયેલા આચાર્યને નામે કચ્છોલીવાલગચ્છની ઉત્પત્તિ થયેલી જણાય છે.

રાસોમાં તથા ચરિત્રોમાંને પ્રતિમાના લેખો પર પણ કચ્છોલીવાલગચ્છનું નામ આવે છે. ગુજરાતમાં આવેલા હારીજ ગામમાં હારીજગચ્છની ઉત્પત્તિ સંભવે છે. સં. ૧૯૭૩ ના ફાગણ શુદ્ધ પૂર્ણિમાને દીવસે વઢીયાર દેશમાં શ્રીશંખેશ્વરજીની જાત્રા કરીને ફાગણ વદી બીજને દીવસે હારીજ ગામ અમો આવ્યા હતા; ત્યાં હાલ આગગાડી થઈ છે.

હારીજ ગામમાં અમો પ્રાચીન જૈન દેરાસરનું ખંડેર દેખવા ગયા હતા, ત્યાં બે જૈન મંદિરનાં ખંડેર છે. તેમાં એક તો હાલ સારી સ્થિતિમાં છે. પૂર્વ હારીજમાં શ્રાવકોનાં ૫૦૦ ઘર હતાં, ને હાલમાં શ્રાવકનું એક જ ઘર છે. દેહરાસરનું ખંડેર જોતાં હજાર દોઢ હજાર વરસનું પ્રાચીન હોય તેમ સંભવે છે, ને ઔરંગજેબ અથવા અલ્લાઉદ્દીનના વખતમાં તે દેહરાસર તૂટેલું હોય એમ જણાય છે. ને તેના મૂળનાયકજીને રાધનપુરના જૈન દેહરાસરમાં પધરાવેલા છે, ને તે હાલ પણ હારીજા પાર્શ્વનાથના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

હારીજગચ્છની ઉત્પત્તિની યાદી જાળવવા માટે દેહરાસરનું પ્રાચીન ખંડેર જાળવવાને ગાયકવાડ સરકારને વિનંતિ કરવાની જરૂર છે. હીરાપલ્લી ગામને નામે હીરાપલ્લીગચ્છની ઉત્પત્તિ થયેલી છે. અમારા સમજવા પ્રમાણે વિજાપુર પાસે હીરપુર ગામ છે ત્યાં પૂર્વ ભીલ્લોની ઘણી વસ્તી હતી તેથી તે હીરાપલ્લી ગણાતું હતું, ને તેથી હીરાપલ્લીગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ હોય એમ કલ્પના થાય છે. જાખડીયા ને છીત્રાવાલગચ્છની ઉત્પત્તિ મારવાડમાં થયેલી સંભવે છે.

ચતુર્દશી પક્ષની તથા ત્રિભવીયાગચ્છની ઉત્પત્તિ ગુજરાતમાં સંભવે છે.

જેરંડ ને જાંગડગચ્છની ઉત્પત્તિ ક્યાં થઈ તે જાણવાનું સાધન નહિ હોવાથી કહી શકાય તેમ નથી. અમોએ બને તેટલા પ્રયત્ને વિચારશક્તિથી ગામાદિકને અનુસારે ગચ્છની ઉત્પત્તિ દર્શાવી છે; ને કદાચ તે અન્યથા હોય ને સાધનસંપન્ન હોય તો તે પણ માનવાને કંઈ હરકત નથી. કેટલા ગચ્છોની ઉત્પત્તિ ગામને નામે-કેટલાક ગચ્છોની ઉત્પત્તિ બિરૂદને નામે તથા આચાર્યને નામે પણ થયેલી છે. એ રીતે અનેક પ્રકારે ગચ્છના નામની ઉત્પત્તિનાં કારણો સંભવે છે.

ચૈત્યવાસ નામથી જૈન શ્વેતાંબરો પરિચિત છે. બારસો વર્ષ સુધી ચૈત્યવાસી સંપ્રદાયનું જોર રહ્યું હતું. ચૈત્ય પાસે વાસ કરવાથી ચૈત્યવાસી તરીકે જે સાધુઓ પ્રસિદ્ધ થયા તેઓથી ચૈત્યવાસ સંપ્રદાય ગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ. ચૈત્યવાસી સાધુઓની ઝાહોઝલાલીના સમયમાં જૈનનિગમો-જૈન ઉપનિષદોની મુખ્યતા પ્રવર્તતી હતી. જૈનોમાં સોળ સંસ્કારોની મુખ્યતા વર્તતી હતી, અને આગમોની ગૌણતા વર્તતી હતી. શ્રીઆર્યરક્ષિત વા આર્યસુહસ્તિના સમય લગભગમાં ચૈત્યવાસ નીકળ્યો જણાય છે. ચૈત્યવાસીઓએ રાજકીય ધર્મ તરીકે જૈન ધર્મને સંરક્ષ્યો હતો.

ગુજરાતમાં, મેવાડમાં, મારવાડમાં, વઢીયારમાં, સૌરાષ્ટ્રમાં તે વખતે ચૈત્યવાસી સાધુઓનું ઘણું જોર હતું. વનરાજ ચાવડાના ગુજરાતના રાજ્યમાં ચૈત્યવાસી આચાર્યો રાજ્યગુરૂ તરીકે દેશગુરૂ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા હતા. ચાવડાઓના રાજ્યપ્રદેશમાં ચૈત્યવાસીઓ વિના અન્ય સાધુઓને આવવાને પણ રાજ તરફથી પ્રતિબંધ હતો. વનરાજ, યોગરાજ, ક્ષેમરાજથી તે ઠેઠ સામંતસિંહ સુધીના ચાવડા રાજાઓ ચૈત્યવાસીઓને ધર્મગુરૂ અને રાજગુરૂ તરીકે માનતા હતા અને ચૈત્યવાસી આચાર્યો રાજાના ધાર્મિક સંસ્કારોની ક્રિયા કરતા હતા.

કેટલાકોનો મત એવો છે કે ચૈત્યવાસી જૈનાચાર્યો રાજાના ધાર્મિક પુરોહિતોનું ધાર્મિક કાર્ય કરતા હતા તેથી જૈનોના જૈનવૈદના પ્રચારથી; રાજકીય ધર્મ તરીકે જૈન ધર્મ પ્રવર્તતો હતો. ગુજરાતમાં ચાવડાઓના રાજ્યમાં બ્રાહ્મણો કે જે વૈદિક તરીકે કર્મકાંડી હતા. તેઓનું જોર બીલકુલ નહોતું. જૈનવેદો ઉપનિષદો વડે જૈન બ્રાહ્મણો ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કરીને જૈન ધર્મની આરાધના કરતા હતા.

ચૈત્યવાસીઓની ઝાહોઝલાલીના સમયમાં આગમ અને નિગમની સારી રીતે પ્રચલિતતા હતી અને બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિઓ, વૈશ્યો, અને શૂદ્રો એ ચારે વર્ણ જૈનધર્મ પાળતી હતી. મુખ્યતાએ નિગમવાદી ચૈત્યવાસી આચાર્યોનું જોર સોલંકી

દુર્લભરાજના સમયમાં હઠવા લાગ્યું અને આગમવાદી જૈનાચાર્યોનું જોર કંઈ વધવા લાગ્યું. મલ્નજિણાણં સજ્જાયની ઉપદેશ કલ્પવલ્લી ટીકામાં નિગમવાદી ચૈત્યવાસીઓની શી શી માન્યતાઓ હતી તેની કંઈક ઝાંખી જણાય છે.

ચૈત્યવાસીઓની મુખ્ય એ માન્યતા હતી કે જૈન વેદો જૈન ઉપનિષદો અને જૈનાગમોવડે જૈન ધર્મમાં ચારે વર્ણને સદાકાળ રાખવી અને રાજકીય ધર્મ તરીકે જૈન ધર્મ ટકી રહે એવી સર્વ પ્રવૃત્તિ કર્યા કરવી. આગમોને મુખ્યતાએ માનનારા આગમવાદીઓનું જોર થવા લાગ્યું ત્યારે પણ તેઓમાંથી નિગમ પ્રભાવક ગચ્છ તરીકે એક ગચ્છ કાયમ રહ્યો. જૈન વેદો અને જૈન ઉપનિષદોનો નિગમમાં સમાવેશ થાય છે. હાલ પણ કહેવત છે કે આ તો અગમ-નિગમની વાત જાણે છે અર્થાત્ આગમ-નિગમની વાત જાણે છે.

મલ્નજિણાણંની ઉપદેશ કલ્પવલ્લીની ટીકામાં જણાવ્યું છે કે આગમો અને નિગમો એ બન્નેને ભેગાં કર્યા વિના જૈનતત્ત્વોનું સમાધાન થાય નહિ. જૈનાગમો અને જૈન નિગમો એ બન્ને થકી જૈનધર્મ વિશ્વમાં પ્રવર્તી શકે છે. ભરત રાજાએ જૈન નિગમો પ્રવર્તાવ્યાં હતાં તે સર્વ તીર્થંકરોના સમયમાં કાયમ હતાં અને તે પ્રમાણે સોળ સંસ્કારો વગેરેની ક્રિયા થતી હતી અને દરેક તીર્થંકરના સમયમાં જૈનાગમો નવાં થતાં હતાં અર્થાત્ દ્વાદશાંગી જુદી રચાતી હતી.

મહાવીર પ્રભુના સમયમાં જૈન નિગમો અર્થાત્ જૈનવેદો કાયમ રહ્યા હતા. ચૈત્યવાસીઓનું જોર હતું ત્યારે જૈનવેદો-ઉપનિષદો સર્વત્ર પ્રચલિત હતા, પરંતુ આગમવાદીઓનું વિ. સં. એક હજારના સૈકામાં જોર થવા લાગ્યું ત્યારે ચૈત્યવાસીઓની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓનું જોર હઠવા લાગ્યું.

વર્ધમાનસૂરિ પૂર્વે ચૈત્યવાસી હતા તેમણે ચોરાશી ચૈત્યોની માલીકી છોડી, ત્યારે આગમવાદ જોર પર આવવા લાગ્યો અને જૈન નિગમોમાંથી આગમવાદીઓને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય ધાર્મિક સંસ્કારોના મંત્રોને વર્ધમાનસૂરિએ આચાર દિનકર ગ્રન્થ બનાવીને તેમાં ગોઠવ્યા તેમજ અન્ય આગમવાદી આચાર્યોએ નિગમોમાંથી સાર ભાગને ગ્રહી અન્ય ગ્રન્થો રચ્યા એવી કેટલાકની માન્યતા છે તથા શત્રુંજયના કર્તા ધનેશ્વરસૂરિ ચૈત્યવાસી હતા એમ પરંપરા કર્ણશ્રુતિ વહ્વા કરે છે.

ચૈત્યવાસીઓ સર્વ તીર્થને માનતા હતા, પરંતુ તેઓની આચાર સંબંધી માન્યતાઓ મુખ્યતાએ નિગમોના આધારે હતી પરંતુ તેઓ આગમોની ઉત્થાપના કરતા નહોતા. યોગવિધિ વગેરેની માન્યતાઓની પ્રણાલિકા ચૈત્યવાસીઓમાં હતી. સાધુઓ અને સાધ્વીઓ થવાની માન્યતા પણ ચૈત્યવાસીઓમાં હતી.

ચૈત્યવાસીઓની માન્યતા પ્રમાણે ગૃહસ્થ ગુરૂ તરીકે જૈન બ્રાહ્મણો ધાર્મિક ગૃહસ્થ યોગ્ય સંસ્કારોને કરાવતા હતા.

ચૈત્યવાસીઓ ગૃહસ્થગુરૂ અને ત્યાગીગુરૂ એવા બે પ્રકારના ગુરૂઓ માનતા હતા. શ્રીમદ્ આત્મરામજી મહારાજે તત્ત્વનિર્ણય પ્રાસાદમાં ગૃહસ્થગુરૂ અને ત્યાગી ગુરૂ કયા કયા સોળ સંસ્કારો પૈકી સંસ્કારો કરાવે, તેનું વર્ણન કર્યું છે.

વિક્રમ સંવત્ ૮ નવમા સૈકામાં જૈન બ્રાહ્મણો કે જે જૈન ગૃહસ્થ ગુરૂઓ તરીકે હજારોની સંખ્યામાં હતા, તેઓના કુળને આઘ શંકરાચાર્યે પોતાના માર્ગ તરફ આકર્ષ્યું, તેથી જૈનધર્મનું જોર ઘટવા લાગ્યું અને બ્રાહ્મણો અમુક વૈદિકધર્મને પૌરાણિકધર્મને માનવા તરફ આકર્ષાયા. જૈન ગૃહસ્થ ગુરૂ તરીકે જૈન બ્રાહ્મણોને કાયમ રાખવા માટે કુમારપાળના સમયમાં આગમવાદી જૈનાચાર્યોમાં મુખ્ય શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ તરફથી પ્રવૃત્તિ શરૂ થઈ. તેમાં જે બ્રાહ્મણોને જૈનગૃહસ્થ ગુરૂ તરીકે સ્થાપ્યા, તેઓની સાથે વૈદિક બ્રાહ્મણોએ જ્ઞાતિ વ્યવહારનો સંબંધ રાખ્યો નહીં તેથી તેઓ ઠક્કુર ભોજક તરીકે ગણાયા, અને તેઓ અદ્યાપિપર્યંત જૈનધર્મની પૂજા વગેરેની ક્રિયાઓ કરાવે છે અને જૈનધર્મને પાળે છે. ચૈત્યવાસી ત્યાગીઓની પડતી દશા થઈ અને તેઓનું જોર હઠ્યું ત્યારે તેઓ કુમારપાળના સમયમાં પુનઃપ્રાગજ્ઞમાં દાખલ થયા અને મહાત્માઓ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા.

ચૈત્યવાસીઓના જોરના સમયથી જે જૈન કુળો થયાં તેના ઈતિહાસો તેઓ રાખવા લાગ્યા અને હાલ પણ તેઓ જૈન વણિકોના કુળગુરૂ તરીકે કાયમ રહ્યા છે. હાલ મહાત્માઓ કેટલાક ઘરબારી થયા છે, પરંતુ તેમાં એકને ત્યાગી રાખવાનો પ્રચાર છે. હાલમાં તેઓ લાડોલ, મુજપર, ચાણસ્મા વગેરે ગામોમાં રહે છે અને જૈન વણિકોના કુળગુરૂ તરીકે વહી વાંચવાનું કાર્ય કરે છે. તેઓ અસલ ચૈત્યવાસી ગુરૂઓમાંથી ઉતરી આવ્યા છે. આ પ્રમાણે ચૈત્યવાસીગચ્છમત સંબંધીની ઐતિહાસિક અને સાંભળેલી હકીકત જણાવી છે.

ગચ્છોની ઉત્પત્તિ.

ગચ્છોની ઉત્પત્તિનાં કારણો પરસ્પર એક-બીજા ગચ્છોની પટ્ટાવલીઓને અવલોકવાથી માલુમ પડે છે. માન્યતા ભેદે કેટલાક ગચ્છોની ઉત્પત્તિ થયેલી સમજાય છે. કેટલાક સામાન્ય ભેદે ગચ્છો ઉત્પન્ન થયેલા છે. સર્વ ગચ્છોની ઉત્પત્તિનો સમય નિર્ણય કરવો અને તે અમુક અમુક કારણોથી થયા એમ નિર્ણય કરવો તે દુર્ઘટ કાર્ય છે. અનેક ગચ્છોની પટ્ટાવલીઓ બહાર પડવાથી ભવિષ્યમાં હજી ગચ્છોની ઉત્પત્તિ સંબંધી નિર્ણય થવામાં ઘણું અજવાળું પડી શકશે.

બંગાલ, હિંદુસ્થાન, દક્ષિણ, ગુજરાત, મારવાડ, કચ્છ, સિંધ, પંજાબ, ગુજરાત, માળવા, મેવાડ, સૌરાષ્ટ્ર, લાટ વગેરે સર્વ દેશોમાં જૈનોના ગચ્છોથી સાધુઓ વ્યાપ્ત થયા હતા. દિગંબરોમાં પણ અનેક ગચ્છભેદો પ્રગટયા અને તેના ઉપદેશકો મુખ્યતાએ દક્ષિણ અને ઉત્તરમાં વિચર્યા હતા.

દિગંબર-શ્વેતાંબરો વગેરેએ પરસ્પર ઈર્ષ્યાથી ખંડનમંડન કરી આત્મવીર્યનો એકબીજાના નાશમાં ઉપયોગ કર્યો અને તેથી વિક્રમ સં. ના આઠમાં સૈકા સુધી સંપૂર્ણ આર્યાવર્તમાં જૈન રાજાઓ વડે ઝાહોઝલાલી ભોગવનાર જૈન ધર્મની પડતી થવા લાગી અને આઠમા સૈકામાં પ્રગટેલ શંકરાચાર્ય પછી વૈદિકધર્મની જડ પુનઃ પાંગરવા લાગી.

દિગંબરો અને શ્વેતાંબરોએ પરસ્પર માન્યતાભેદે પરસ્પરનું ખંડનમંડન કરીને પોતાના ધર્મ પર પોતાના હાથે કુહાડો માર્યો અને તેથી અન્યદર્શનીઓ ફાવી ગયા. હિંદુઓ પરસ્પર લડી એકબીજાનો નાશ કરવા પ્રવૃત્ત થયા ત્યારે મુસલમાનોએ હિંદુસ્તાનમાં પોતાનું રાજ્ય સ્થાપ્યું. મુસલમાનો અને હિંદુઓ પરસ્પર એકબીજાનો નાશ કરવા ઉદ્યુક્ત થયા અને યુદ્ધો કરવા લાગ્યા ત્યારે બ્રિટીશોએ બન્ને ઉપર પોતાનું રાજ્ય સ્થાપન કર્યું.

પરસ્પર જૈન ગચ્છોના આચાર્યોએ એકબીજાનું ખંડન કરવામાં આત્મવીર્યનો દુરુપયોગ કરી પોતાના ધર્મના નાશમાં પોતે પાપ વહોરી લીધું છે. પોતપોતાના ગચ્છોની ક્રિયાઓ સાચી ઠરાવવામાં અને અન્ય ગચ્છોની માન્યતાઓને જૂઠી ઠરાવવા જેટલો સમય હજી સાધુઓ અને શ્રાવકો વ્યતીત કરે છે, તેનો સોળમો ભાગ પણ સર્વ જૈનોની ઉન્નતિ કરવામાં અને અન્યધર્મીઓ સામે જૈનધર્મનો બચાવ કરવામાં વ્યતીત કરતા હોય તો તેઓ પુણ્યશાળી ગણાય.

ગચ્છો નિંદવા લાયક નથી પરંતુ ગચ્છોની માન્યતા ભેદે પરસ્પર સંકુચિતવૃત્તિ કરી જૈન ધર્મનો નાશ થાય એવા કુવિચારો પ્રગટાવવા એજ નિંદ્ય છે. ગચ્છોના પ્રવર્તક આચાર્યોએ, ઉપાધ્યાયોએ અને સાધુઓએ જૈન ધર્મની સારી સેવા બજાવી છે. જૈન કોમ પર ઉપકાર કરવા તેઓએ સર્વસ્વાર્પણ કર્યું છે.

બારમા તેરમા સૈકાના પૂર્વાચાર્યોએ જે જે દૃષ્ટિએ જૈન ધર્મીઓની વૃદ્ધિ માટે પ્રવૃત્તિ કરી હતી, તેવી પ્રવૃત્તિ તે સૈકા પશ્ચાત્વર્તિ સૈકાઓમાં થનારા આચાર્યોએ કરી હોય એમ મોટા ભાગે સંભવતું નથી. જૈનોના પરસ્પરના બળના ક્ષયથી શંકરાચાર્ય, રામાનુજાચાર્ય, વલ્લભાચાર્ય, માધ્વાચાર્ય અને સ્વામીનારાયણે જૈન વણિકોને સ્વધર્મમાં ખેંચવા પ્રયત્ન કર્યો અને છેવટે ચોરાશી

જાતના વણિકો કે જેઓને જૈનાચાર્યોએ ખાસ જૈન કુળમાં સ્થાપન કરીને રાખ્યા હતા, તેઓમાંની કેટલીક જ્ઞાતિઓને તેઓએ વૈદિકધર્મમાં, પુરાણધર્મમાં દાખલ કરી.

વલ્લભાચાર્યે ઘણા જૈન વણિકોને પોતાના ધર્મમાં દાખલ કર્યા. ચારે વણો પૈકી છેવટે વૈશ્ય વર્ગમાં રહેનાર વણિકો મોટા ભાગે જૈનો તરીકે કાયમ રહ્યા અને તેઓમાંથી પણ સોળમા સૈકા પછી કેટલીક જૈન વણિક જ્ઞાતિઓ વલ્લભાચાર્ય વગેરેના પંથમાં પેઠી. ગુર્જરવણિક, વાયડાવણિક, ખડાયતાવણિક, નાગરવણિક, સોરઠવણિક, વગેરે કેટલીક વણિક જ્ઞાતિઓનાં કેટલાંક મનુષ્યો બસે લગભગ વર્ષથી જૈન ધર્મમાંથી ભ્રષ્ટ થયાં, કેટલીક જ્ઞાતિઓ વલ્લભાચાર્ય વગેરેના પંથમાં પેઠી છે. જૈનાચાર્યોની અને જૈનોની હાય ! હવે ક્યારે આંખ ઉઘડશે!!! કેળવાયલા જૈનાચાર્યો થયા વિના અને જૈન ધર્માભિમાની સાધુઓ થયા વિના તથા ધર્મવૃદ્ધિની યુક્તિ-પ્રયુક્તિના જાણ થયા વિના તેઓ હવે દુનિયામાં અન્ય ધર્મો સામે ટકી શકવાના નથી.

અન્ય ધર્મીય આચાર્યો વગેરે પોતાના ધર્મની વૃદ્ધિ માટે યુક્તિ પ્રયુક્તિથી વર્તમાન જમાનો ઓળખી કાર્ય કરે છે. તેઓમાં સ્વધર્મની વૃદ્ધિ કરવાના કેટલાક ગુણો હોય છે. જૈનાચાર્યોમાં-જૈન સાધુઓમાં ઘણા ગુણો હોય છે, પરંતુ તેઓ પરસ્પર ગચ્છોના આગેવાનોની સાથે સંપીને કાર્ય કરે તો હજી જૈન ધર્મનો પુનરુદ્ધાર કરવાનાં બીજો વાવી શકે તેમ છે. શ્વેતાંબરોમાં હાલ વિદ્યમાન ગચ્છોના આગેવાનો જો વર્તમાન જમાનાની સ્થિતિ અવલોકશે તો તેઓ જૈન ધર્મની સારી રીતે સેવા કરી શકશે.

તપાગચ્છ, વડગચ્છ, અંચલગચ્છ, ખરતરગચ્છ વગેરે ગચ્છોના પ્રવર્તકોએ જૈન ધર્મની આજપર્યંત સારી સેવા બજાવી છે. પણ હવે તેઓ પોતાની ભૂલ અવલોકશે તો તેઓ જૈન ધર્મમાંથી ભ્રષ્ટ થતા વણિક જૈનોને જૈન ધર્મમાં સ્થિર કરી શકશે. અને અન્ય વર્ણના લોકોને જૈન ધર્મમાં દાખલ કરી શકશે.

મૂઠ સાંકડા મનવાળા અને વર્તમાન જમાનાનું જેઓને ભાન ન હોય તેવાઓ જો જૈન ધર્મના આગેવાનો હોય છે તો તેથી જંગલી મનુષ્યોની પેઠે જૈન કોમની અને જૈન ધર્મની પડતીનો પ્રારંભ થાય છે માટે હવે ગૃહસ્થ જૈનોમાં અને ત્યાગી સાધુઓમાં જૈન ધર્મના પૂર્ણ જ્ઞાતાઓને આગેવાન તરીકે માનવા જોઈએ. અર્વાચીન જમાનામાં જ ગચ્છોના ભેદો પડેલા છે તેમ પૂર્વે પણ અનેક ગચ્છો પ્રગટ્યા હતા તે અત્ર જણાવવામાં આવે છે.

પૂર્વે શ્રીમહાવીરસ્વામીના પશ્ચાત્ બસેં ત્રણસેં વર્ષ લગભગમાં જે જે ગચ્છો ઉત્પન્ન થયા તે કલ્પસૂત્રની સ્થવિરાવલીમાંથી જણાવવામાં આવે છે, શ્રીમહાવીરપ્રભુના ૧૧ ગણધરને ૮ ગચ્છ થયા. હાલ જે સાધુઓ છે તે સર્વ સુધર્માસ્વામીના પરિવારમાં જાણવા.

આર્યવજ્જસેનના આર્યનાગિલ સ્થવિર થયા. તેમનાથી આર્યનાગિલ-નામની શાખા નીકળીને તેમના શિષ્ય આર્યપોમિલથી આર્યપોમિલા શાખા નીકળી, અને વજ્જસેનના શિષ્ય આર્યજયન્ત થકી આર્યજયન્તી શાખા નીકળી. આર્યતાપસથી આર્યતાપસી શાખા નીકળી. આર્યભદ્રબાહુસ્વામીના ચાર શિષ્ય થયા. તેમાંથી ગોદાસ નામના શિષ્ય થકી ગોદાસગણ(ગચ્છ) નીકળ્યો અને ગોદાસગચ્છની ૪ શાખાઓ નીકળી.

૧. તામલિપ્તિ

૨. કોડિવર્ષિણી

૩. પુંડ્રવર્ધનિકા

૪. દાસીખર્બટિકા

એ ચાર શાખા નીકળી. આર્ય મહાગિરિના આઠ શિષ્ય થયા, તેમાં સ્થવિર ષડુલૂક રોહગુપ્ત થકી ત્રૈરાશિક (કણાદ) મતની ઉત્પત્તિ થઈને તે દ્રવ્ય, ગુણ, કર્મ, સામાન્ય, વિશેષ, સમવાય એ છ પદાર્થ માનવા લાગ્યો.

સંવત ૫૪૪ સાલમાં અંતરંજીકા નગરીમાં ઉલૂક રોહગુપ્તે કણાદમત કાઢ્યો. સ્થવિર ઉત્તર બલિસહ થકી ઉત્તર બલિસહ નામનો ગચ્છ નીકળ્યો ને તે ગચ્છમાંથી

૧. કોસંબિકા

૨. સોઈત્તિયા

૩. કોડંબાણી

૪. ચંદનાગરી

એ ચાર શાખા નીકળી. કાશ્યપગોત્રીય આર્ય રોહણસ્થવિરથી ઉદ્દેહ નામનો ગચ્છ નીકળ્યો. અને તેની

૧. ઉદુંબરિજ્જયા

૨. માસપુરિયા

૩. મઈપત્તિયા

૪. પુન્નપત્તિયા

એ ચાર શાખાઓ નીકળી. સ્થવિર શ્રીગુપ્ત થકી અને હારિયસગુપ્ત થકી ચારણ ગચ્છ નીકળ્યો, ને તે ચારણગચ્છની

૧. હાર્યમાલા ધારી

૨. સંકાસિયા

૩. ગવેધુઆ

૪. વજ્જનાગરી

એ ચાર શાખા નીકળી. સ્થવિર ભદ્રયશ થકી ઉડુવાડિકગચ્છ નીકળ્યો અને તેની

૧. ચંપિજજીયા

૨. ભદિજજીયા

૩. કાકંદિયા

૪. મેહલિજજીયા

એ ચાર શાખાઓ નીકળી. સ્થવિર કામર્ધિ થકી વેશવાટિકગચ્છ નીકળ્યો.
અને તેની

૧. સાવથિયા

૨. રજજપાલિયા

૩. અંતરિજજીયા

૪. ખેમલિજજીયા

એ ચાર શાખાઓ નીકળી. વાસીષ્ઠ ગોત્રવાળા સ્થવિર ઋષિગુપ્ત અને
કાકંદિક થકી માનવગચ્છ નીકળ્યો અને તેની

૧. કાસવિજજીયા

૨. ગોયમિજજીયા

૩. વાસીક્રીયા

૪. સોરક્રીયા

એ ૪ શાખાઓ નીકળી. સ્થવિર-સુસ્થિતને સુપ્રતિબદ્ધ થકી કોટિકગચ્છ
નીકળ્યો અને તેની

૧. ઉચ્ચાનાગરી

૨. વિદ્યાધરી

૩. વયરી

૪. મજ્જમિલ્લા

એ ચાર શાખા નીકળી. સ્થવિર સુસ્થિત સુપ્રતિબદ્ધના શિષ્ય પ્રિયગ્રન્થ થયા
અને તેમનાથી મધ્યમા શાખા નીકળીને વિદ્યાધર ગોપાલસ્થવિરથી વિદ્યાધરી
શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્યશાંતિશ્રેણિક થકી ઉચ્ચનાગરી શાખા નીકળી.
સ્થવિર આર્યશાંતિશ્રેણિકના ૪ શિષ્ય થયા. તેમાંના

૧. આર્યશ્રેણિક થકી આર્યશ્રેણિકા શાખા નીકળી અને

૨. આર્યતાપસથી આર્યતાપસી શાખા નીકળી અને

૩. આર્યકુબેરથી આર્યકુબેરા શાખા નીકળી અને

૪. આર્યઋષિપાલિત થકી આર્યઋષિત્ પાલિતા શાખા નીકળી.

સ્થવિર આર્યસિંહગિરિના ચાર શિષ્ય થયા તેમાંના આર્યસમિત નામના
શિષ્ય થકી બ્રહ્મદીપિકા નામની શાખા નીકળી. અને આર્યસિંહગિરિના શિષ્ય
આર્યવજ્રસ્વામી થકી આર્યવયરી શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્યવજ્ર સ્વામીના
શિષ્ય આર્યવજ્રસેન થયા. અને તેના થકી આર્યનાગિલા શાખા નીકળી.
આર્યવજ્રસેનના શિષ્ય આર્યપદ્મ થકી આર્યપદ્મા શાખા નીકળી અને આર્યવજ્રસેનના
શિષ્ય આર્યરથ થકી આર્યજયન્તી શાખા નીકળી. ઉપર પ્રમાણે કલ્પસૂત્રમાં
સ્થવિરોના ઈતિહાસમાં લખવામાં આવ્યું છે.

સ્થવિરાવલીમાં અનેક ગચ્છ શાખાઓ દેખવામાં આવે છે, પરંતુ તેમાંથી

કોટિકગચ્છ, વૈરીશાખા, ચાંદ્રકુલ, નિવૃત્તિકુલ, વિદ્યાધરગચ્છ, નાગેન્દ્રગચ્છ, વગેરે ગચ્છોની પરંપરા વિક્રમના સોળમા સૈકા સુધી વહેતી આવતી માલુમ પડે છે. હાલ વીશમા સૈકામાં તો ચાંદ્રકુલ કોટિકગચ્છ વૈરીશાખા કે જે સુધર્માસ્વામીની પરંપરાએ વહેતી આવે છે તેનું જોર દેખવામાં આવે છે. કેટલાક સુધર્માગચ્છને માની તેને પરંપરાએ પોતાને ચાલેલા આવેલા માને છે.

વજ્રસેનના ચાર શિષ્ય પૈકી દરેકના એકવીશ એકવીશ શિષ્યો થયા. તેઓનાથી ચોરાશી ગચ્છ નીકળ્યા એમ જણાવવામાં આવ્યું છે, પરંતુ તે ચોરાશી ગચ્છોનાં નામ હાલ મળતાં નથી. તેમજ તે પછી વિ. સં. ૯૯૪માં ઉદ્યોતનસૂરિના શિષ્યોથી ચોરાશી ગચ્છો થયા, પરંતુ તે સમયના ચોરાશી ગચ્છોનાં નામ મળતાં નથી.

ઉદ્યોતનસૂરિ પછી કેટલાક ગચ્છો નીકળ્યા છે, પણ તે બસે ત્રણસે વર્ષના આંતરે નીકળ્યા છે. જેમકે ખરતરગચ્છ, તપાગચ્છ, અંચલગચ્છ, પુનમીયાગચ્છ વગેરે. અતએવ ઉદ્યોતનસૂરિના શિષ્યોથી ચોરાશી ગચ્છો નીકળ્યા એમ કહેવાય છે, પરંતુ તેનાં તત્સમયનાં નામો હાલ મળતાં નથી એવું કથવું યુક્તિયુક્ત સિદ્ધ કરે છે.

વિક્રમ સંવત્ પાંચમા સૈકાથી તે વિક્રમ સંવત્ નવમા સૈકામાં થયેલ અનેક આચાર્યોનો શૃંખલા બાદ ઈતિહાસ જોઈએ તે પ્રમાણમાં મળતો નથી તેનું કારણ એ છે કે હિંદુસ્તાનમાં તે સમયે સર્વદેશોમાં ભયંકર યુદ્ધો પ્રવર્તતાં હતાં અને પરદેશીઓની સ્વારીઓથી હિંદુસ્તાનમાં શાંતિ નહોતી તેમજ તે સમયમાં ચૈત્યવાસીઓનું જોર હતું. તેથી તથા પરસ્પર મતનાં ઐતિહાસિક પુસ્તકોનો નાશ કરવામાં પરસ્પર પ્રવૃત્તિ થયેલી હોય વા પાછળથી થયેલા મુસલ્માનોના હુમલાથી તે સમયમાં પુસ્તકોનો નાશ થયો હોય.

ગમે તેમ હોય પરંતુ હજી ચોક્કસ સમાધાન થતું નથી. પટ્ટાવલીઓથી તથા પ્રતિમા ઉપર કોતરાયેલા લેખોથી હાલ જેટલા ગચ્છોનાં નામો ઉપલબ્ધ થયાં છે, તે આ પુસ્તકમાં દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે અને તેનું પત્રવાર અત્રે લીસ્ટ દાખલ કરવામાં આવે છે.

શ્રીચોવીશમા તીર્થંકર મહાવીર સ્વામી નિર્વાણ સંવત્ ૨૪૭૩ તેમના પટ્ટધર સુધર્મા સ્વામી તેમના પટ્ટ પરંપરામાં પ્રગટેલ ગચ્છો.

ગચ્છનું નામ	પૃષ્ઠ
૧ નિર્ગન્થ ગચ્છ	૨
૨ કોટિક ગચ્છ	૩

૩ વનવાસી ગચ્છ	૩
૪ ઉપકેશ ગચ્છ	૩
૫ વજ્રશાખા ગચ્છ	૪
૬ નાગિલ ગચ્છ	૫
૭ ષંડિલ્લશાખા ગચ્છ	૬
૮ નિર્વૃત્તિકુલ રાજયૈત્ર ગચ્છ	૬
૯ બ્રહ્મદ્વીપ ગચ્છ	૬
૧૦ હર્ષપુરીય ગચ્છ	૬
૧૧ મલ્લધારી ગચ્છ	૭
૧૨ સાંડેર ગચ્છ	૮
૧૩ વડ ગચ્છ	૯
૧૪ કોરંટ ગચ્છ	૧૦
૧૫ કુચ્ચપુરીય ગચ્છ	૧૧
૧૬ ચૈત્યવાસ મતગચ્છ	૧૧
૧૭ નાણાવલ ગચ્છ	૧૩
૧૮ ચિત્રવાલ ગચ્છ	૧૩
૧૯ વિધિપક્ષ ગચ્છ	૧૩
૨૦ સાર્ધ પૂર્ણિમા (અંચલગચ્છ) ગચ્છ	૧૪
૨૧ ખરતર ગચ્છ	૧૫
૨૨ આગમિક ગચ્છ	૧૭
૨૩ સ્તવપક્ષ ગચ્છ	૧૮
૨૪ દ્વિવંદનિક ગચ્છ	૧૯
૨૫ જીરાઉલા ગચ્છ	૧૯
૨૬ નિંબજીય ગચ્છ	૧૯
૨૭ હસ્તિકુંડી ગચ્છ	૧૯
૨૮ રાજ ગચ્છ	૧૯
૨૯ રૂદ્રપાલીય ગચ્છ	૨૦
૩૦ વાયટીય ગચ્છ	૨૧
૩૧ ઉકેશ ગચ્છ	૨૧
૩૨ પુનમિયા ગચ્છ	૨૧

૩૩ તપાગચ્છ	૨૪
૩૪ વિશાવલ ગચ્છ	૩૦
૩૫ થારાપદ્રીય ગચ્છ	૩૦
૩૬ કૃષ્ણરાજર્ષિ ગચ્છ	૩૦
૩૭ પુરંદર ગચ્છ	૩૧
૩૮ કમલા ગચ્છ	૩૧
૩૯ ચાંદ્ર ગચ્છ	૩૧
૪૦ વિદ્યાધરગચ્છ	૩૪
૪૧ નિવૃત્તિ ગચ્છ	૩૪
૪૨ નાગુપુરી તપાગચ્છ	૩૫
૪૩ લઘુ ખરતર ગચ્છ	૩૫
૪૪ બૃહત્ ખરતર ગચ્છ	૩૬
૪૫ પિપ્પલક ખરતર શાખા	૩૬
૪૬ ખરતર ગચ્છ મધુકરા શાખા	૩૬
૪૭ તપાગચ્છ વૃદ્ધ પૌષાલિક	૩૬
૪૮ તપાગચ્છ લઘુ પૌષાલિક	૩૭
૪૯ તપાગચ્છે વિજયદેવસૂરિ ગચ્છ	૩૭
૫૦ તપાગચ્છે આનન્દસૂરિ ગચ્છ	૩૮
૫૧ સાગર ગચ્છ	૩૮
૫૨ પ્રશ્નવાહન કુલ	૩૮
૫૩ શેષુર ગચ્છ	૩૮
૫૪ કૂવડ ગચ્છ	૩૯
૫૫ હુંબડ ગચ્છ	૩૯
૫૬ ઉપકેશ ગચ્છ	૩૯
૫૭ દ્વિવન્દનિક વૃદ્ધ શાખા	૩૯
૫૮ વૃદ્ધ તપાગચ્છ	૩૯
૫૯ કોરંટા તપાગચ્છ	૪૦
૬૦ કડવો પન્થ મત	૪૦
૬૧ બીજ ગચ્છ (વિજયગચ્છ)	૪૨
૬૨ કમલકલશા ગચ્છ	૪૨

૬૩ કતકપ્પરા ગચ્છ	૪૨
૬૪ પાયચંદ (પાર્શ્વચંદ્ર) ગચ્છ	૪૨
૬૫ કાસદ્રા ગચ્છ	૪૨
૬૬ શ્રીશરવાલ ગચ્છ	૪૩
૬૭ બ્રહ્માણ ગચ્છ	૪૩
૬૮ નાણકીય ગચ્છ	૪૩
૬૯ પિપ્પલિયા ગચ્છ	૪૩
૭૦ બોકડીયા ગચ્છ	૪૪
૭૧ ભાવડાર ગચ્છ	૪૪
૭૨ ભાવડહેર ગચ્છ	૪૬
૭૩ ચૈત્રવાલ ગચ્છ	૪૬
૭૪ વાગડ ગચ્છ	૪૬
૭૫ ભિન્નમાલ ગચ્છ	૪૬
૭૬ ધર્મઘોષ ગચ્છ	૪૬
૭૭ દેવનન્દિત ગચ્છ	૪૬
૭૮ ખરતર ગચ્છ વેગડશાખા	૪૬
૭૯ રાલદ્રા ગચ્છ	૪૭
૮૦ સીદાઘટીય ગચ્છ	૪૮
૮૧ શ્રીપલ્લીય ગચ્છ	૪૮
૮૨ કચ્છોલિવાલ ગચ્છ	૪૮
૮૩ હારીજ ગચ્છ	૪૮
૮૪ સૈદ્ધાંતિક ગચ્છ	૪૮
૮૫ હીરાપલ્લી ગચ્છ	૪૯
૮૬ જાત્યોદ્ધાર ગચ્છ	૪૯
૮૭ શ્રીકાશઘટીય ગચ્છ	૪૯
૮૮ મહુકર ગચ્છ	૪૯
૮૯ સીદ્રાની ગચ્છ?	૪૯
૯૦ જાખડીયા ગચ્છ	૫૦
૯૧ છિત્રાવાલ ગચ્છ	૫૦
૯૨ ચતુર્દશી પક્ષ	૫૦

૯૩ ત્રીભવિયા ગચ્છ

૫૦

૯૪ કવલાગચ્છ

૫૦

૯૫ રત્નાકર ગચ્છ

૫૫

ઉપર પ્રમાણે ગચ્છોનું લીસ્ટ આપ્યું છે તે પૈકી નાણકીયગચ્છ અને નાણાવાલગચ્છ એક લાગે છે. સિદ્ધાંતિકગચ્છ અને આગમિકગચ્છ એક હોય એમ જણાય છે. ચૈત્યવાસીઓના નિગમાદિક ગચ્છોથી જુદી ગચ્છ સંજ્ઞા ઓળખાવવા ને કોઈ આગમવાદીઓએ સ્વગચ્છનું આગમિકગચ્છ પાડ્યું હોય એમ અનુમાન થાય છે. અથવા પ્રકરણો ગ્રન્થો વગેરેની સામાન્ય માન્યતાએ અને આગમોનીજ મુખ્ય માન્યતાએ આગમિક સૈદ્ધાંતિક ગચ્છોનાં નામો પાડ્યાં હોય એમ સંભવે છે. (સિદ્ધાંતીગચ્છ લખાયો છે) તે સિદ્ધાંતીગચ્છ જણાય છે.

ખરતરગચ્છ અને તપાગચ્છમાંથી કેટલાક ગચ્છો નીકળેલા છે. નાણકીય-ગચ્છમાંથી વિધિપક્ષગચ્છ અને અંચલગચ્છ નીકળ્યો છે. વડગચ્છમાંથી તપાગચ્છ નીકળ્યો. તપાગચ્છમાંથી તેર શાખાઓ નીકળી. એ પ્રમાણે અવલોકતાં એક ગચ્છમાંથી અન્ય ગચ્છો શાખાઓ નીકળેલી સમજાય છે. ચોરાશી ગચ્છોનાં એક જૂના પુસ્તકમાં ફેરફાર સહિત પણ નામો છે.

અમારી પાસે પટ્ટાવલીનાં જૂનાં પાનાં છે, તેમાં ૬૮-૭૦ લગભગ ગચ્છોનાં નામો છે. ગચ્છોના નામોમાં ભિન્ન ભિન્ન પ્રતિયોમાં ફેરફાર દેખવામાં આવે છે. તે સંબંધી અનેક પટ્ટાવલી ભવિષ્યમાં હાથમાં આવ્યાથી વિશેષ ઉહાપોહ થશે.

ઉપર પ્રમાણે જણાવેલા ગચ્છો પૈકી વિક્રમના પત્તરમાં સૈકાસુધી ઘણા ગચ્છો વિદ્યમાન રહેલા છે. તે પ્રતિમાના લેખો રાસાઓ ગ્રન્થો વગેરેથી માલુમ પડે છે. પ્રતિમા ઉપરથી લખેલા ગચ્છોથી વાચકો સ્વયમેવ કઈ સાલ સુધી કયા કયા ગચ્છો વિદ્યમાન હતા તેનો નિર્ણય કરી શકશે.

હાલ તપાગચ્છ, સાગરગચ્છ, અંચલગચ્છ, ખરતરગચ્છ, ત્રિસ્તુતિક સુધર્મબૃહત્ તપાગચ્છ, પાયચંદ્રગચ્છ, વગેરે ગચ્છોના સાધુઓ વિદ્યમાન છે અને તેઓ હિંદુસ્થાનમાં વિચરે છે. ખરતરગચ્છનો પૂર્વદેશમાં અને મારવાડ તરફ વિશેષ પ્રચાર છે. તપાગચ્છનો કાઠીયાવાડ, મારવાડ, ગુજરાત, માળવા, દક્ષિણ, મેવાડ વગેરે દેશમાં મુખ્યતાએ પ્રચાર છે અને પૂર્વમાં ગૌણતાએ પ્રચાર છે.

હાલમાં ચાલતા ગચ્છો જેવા કે તપાગચ્છ, ખરતરગચ્છ, અંચલગચ્છ, નાગોરી તપાગચ્છ (પાયચંદ્રગચ્છ) સાગરગચ્છ, પુનમીયાગચ્છ વગેરેની પટ્ટાવલીયો આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવી છે. જેઓએ અમારાપર પટ્ટાવલીયો મોકલી છે

તેઓને ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે. આ પુસ્તકમાં આપેલી પટ્ટાવલીયોથી વાચકોને જૈન ઐતિહાસિક જ્ઞાનમાં ઘણી વૃદ્ધિ થશે.

ગચ્છોની માન્યતાઓમાં પરસ્પર ભેદો

અંચલગચ્છ, તપાગચ્છ, ખરતરગચ્છ, પાયચંદગચ્છ, વગેરે ગચ્છોની સમાચારીનાં પુસ્તકો અવલોકતાં આચારોની માન્યતાઓમાં તથા કેટલીક શ્રુતજ્ઞાનની માન્યતાઓમાં પરસ્પર ભેદ દેખાય છે. અત્ર ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ચર્ચા વિષય છે, તેથી પરસ્પર માન્યતાના ભેદોનું વર્ણન અને તેમાં વિશેષ સાચા ક્યાં છે? તેનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું નથી.

પરસ્પર ગચ્છોની માન્યતાઓની ચર્ચાથી જૈન કોમમાં કલેશ ભેદ થાય અને જૈન કોમનું નકામું વીર્ય વપરાય તથા તેથી અન્યકોમોથી અન્યધર્મોથી જૈનકોમ પાછળ પડે એવી કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ કરવાની જરૂર નથી.

અનેક ગચ્છોના ઇતિહાસોના અવલોકનથી હઠકદાગ્રહ, કલેશ ભેદ દૂર થાય અને જૈનો પૂર્વની પેઠે હાલ નકામા ગચ્છોની માન્યતાના ભેદે ઝઘડા કલેશ ન કરે અને તેઓ વિશાલ દૃષ્ટિથી વર્તી સર્વે એકસરખી રીતે મળી જૈનકોમનો ઉદય કરે તે માટે ગચ્છમત પ્રબંધ લખવાની પ્રવૃત્તિ થઈ છે.

જૈન શ્વેતાંબરમાંથી સં. ૧૫૩૦ માં અમદાવાદમાં લુંકામત નીકળ્યો. પશ્ચાત્ તેમાંથી ઢુંઢક અને હાલ તે સ્થાનકવાસી તરીકે ઓળખાય છે. સ્થાનકવાસી ઢુંઢીયામાંથી ભીખમજીએ તેરાપંથ કાઢ્યો. તેની હકીકત આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવી છે. વીર સં. ૬૦૯ ની સાલમાં શ્વેતાંબર ગ્રંથોની દૃષ્ટિએ દિગંબર મત નીકળ્યો.

દિગંબરોમાં જે જે મતો પડ્યા, તેનું આ પુસ્તકમાં દિગ્દર્શન કર્યું છે. શ્વેતાંબરો અને દિગંબરોના હજારો જૈન મંદિરો મૌજુદ છે. હાલ શ્વેતાંબર અને દિગંબરોની સંખ્યા તેર લાખ અને તેત્રીશહજારના આશરે છે. એક વખત આખા હિંદુસ્થાનમાં જે ધર્મની સર્વત્ર ધ્વજ ફરકતી હતી, અને જે ધર્મમાં એક વખત ચાલીશ કરોડ મનુષ્યો હતાં તેમાં હાલ તેર લાખ મનુષ્યો છે અને તે પણ સંપીને જૈનોત્તરિનાં કાર્યો કરતા નથી તે કેટલી બધી ખેદની વાત છે.

સામાન્ય નિરૂપયોગી મતભેદોને વિસરીને જૈન કોમના ત્રણે ફિરકાએ જૈનોત્તરિનાં કાર્યો કરવાં જોઈએ. તે માટે સંઘપ્રગતિ નામનો પ્રબંધ આ પુસ્તકમાં યોજવામાં આવ્યો છે. મહાસંઘ પ્રગતિ સંબંધી જે જે ઉદ્દગારો પ્રસંગોપાત્ત નીકળ્યા હતા તે નોંધીને લખી રાખેલા હતાં તેમાંથી અત્ર ઉતારો કરવામાં આવ્યો છે, તેથી તેમાં અનુક્રમણિકા નથી તેમજ પુનરૂક્તિ જેવા વિચારો છે.

પરંતુ સારગ્રાહ્યદૃષ્ટિથી વાયકો સાર ગ્રહણ કરી મુખ્ય મતલબને સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરશે.

મહાસંઘ પ્રગતિ પથ્યાત્ જૈન ગીતાને દાખલ કરવામાં આવી છે. જૈન ગીતાથી ઘણો સાર ગ્રહણ કરવા જેવો છે. જૈન ગીતામાં જૈન ધર્મની ઉન્નતિ થાય એવા વિચારો છે માટે પ્રત્યેક જૈને અવશ્ય વાંચવી જોઈએ. આ પુસ્તકમાં પ્રસંગોપાત્ત દ્વિતીયાવૃત્તિ નીકળતાં સુધારા વધારા કરવામાં આવશે. માટે સજ્જનોએ સુધારા વધારા સંબંધી અમોને સૂચનાઓ કરવી.

ક્ષમા

ગચ્છમતપ્રબંધમાં કોઈ ગચ્છમત સંબંધી કોઈ ગચ્છ વાળાની લાગણી દુઃખાય એવું લખવામાં આવ્યું નથી, છતાં ઐતિહાસિકદૃષ્ટિએ કોઈ બાબતમાં કોઈ ગ્રન્થ વગેરેની સાક્ષી પૂર્વક લખતાં છતાં કોઈની લાગણી દુઃખાય તેમ બન્યું હોય તો તે સંબંધી સજ્જનો ક્ષમા આપશે.

એક વડવૃક્ષનાં હજારો ડાળાં હોય તેમાં સર્વ ડાળાઓમાં રસ વહે છે, ત્યાં સુધી તે જીવતાં રહે છે તેમ જૈન ધર્મમાં સેંકડો ગચ્છો હોય પરંતુ શુદ્ધ ધર્મરસ વહેતો હોય છે ત્યાં સુધી તે જીવતા રહે છે. કોઈ મત ગચ્છની નિન્દા ન કરવી, પરંતુ તેમાંથી સત્ય ખેંચવા પ્રયત્ન કરવો. શરીરના સર્વ અંગોને ઉપાંગોની પેઠે જૈનોના ત્રણે ફીરકાઓનાં અંગો ઉપાંગો સમજીને કોઈનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરવો નહીં અને સર્વમાં સત્યની દૃષ્ટિઓ વડે સત્ય દેખવું. જૈન ધર્મના સર્વ ભેદોનો સાર એ છે કે આત્માની શુદ્ધતા-પરમાત્મતા પ્રગટ કરવી.

આત્માની શુદ્ધતા-પરમાત્મતા પ્રગટ કરવાના જે જે ઉપાયો હોય તે સ્વાધિકારે અવલંબવા, પરંતુ સાધનભેદે સાધ્યભેદ માનીને કલેશ કરવો નહીં. જૈનોના સર્વે ફીરકાઓએ જૈનધર્મની અને જૈનોની ઉન્નતિ કરવા ક્ષેત્રકાલાનુસારે ઉત્સર્ગ અને આપત્તિધર્મનો સ્વીકાર કરી હાથોહાથ મિલાવી કટીબદ્ધ થઈ પ્રયત્ન કરવો. જૈનોની ઉન્નતિ થાઓ. इत्येवं ॐ शान्तिः

સં. ૧૯૭૩ના

વૈશાખ વદિ ૫

લે. બુદ્ધિસાગર

મુ. માણસા

ૐ

જૈન ગચ્છ મતપ્રબંધ

ગચ્છનિર્માણ

શાસનની બાહુલ્યતા

કોઈ પણ રાજ્યસત્તા કે ધર્મસત્તા જેમ જેમ વિશાળ પ્રદેશમાં અને વિવિધ દેશીય પ્રજાગણમાં વિસ્તારને પામેલ હોય છે, તેમ તેમ તેના રક્ષણ અને સંબોધન અર્થે તે વિશાળ ભૂમિકાની વ્યવસ્થા માટે વહેંચણી કરવામાં આવે છે; અને તેના માટે ભિન્ન ભિન્ન નાયકો નીમાય છે. આટલા ઉપરથી તેવા વિભાગો (પ્રાંતો) ના નાયકો (હાકેમો) પોતાના વિભાગને જ સમસ્ત જગતની સર્વમાન્ય સત્તા માનવાની ભૂલ કરતા નથી.

પરંતુ પરસ્પરના વિભાગોના કાર્યને પોષણ કરતા રહી સર્વોત્કૃષ્ટ સત્તા (સાર્વભૌમ્ય)ના ગૌરવમાં એકસરખા પ્રેમી અને વફાદાર રહે છે, અને તેમાં જ નાયકોની તથા તેમના વિભાગોની મહત્તા તથા સત્તાની પ્રૌઢતા છે. જે જે ધર્મો કે રાજ્યસત્તા અચળ ટકી રહ્યા છે, તે આવી નિર્ભેદ કાર્યપદ્ધતિ તેમજ પરસ્પરના એક જ કેંદ્રસ્થાનની ભાવનાને જ આભારી છે.

ગચ્છ એ આંતરભેદ નથી

અનંતકોટી કાળયકો પસાર થવા છતાં અને ઉત્સર્પિણી તથા અવસર્પિણીના અગમ્ય સ્થિત્યાંતરાના વચ્ચે પણ જૈનશાસનનું અનાદિત્વ જે એકસરખું જળવાઈ રહ્યું છે, તે તે જ મહાન સત્તાનું તેજ અને શાસન રક્ષણ અર્થે સ્થપાએલ નાયકોની સંકલનાને આભારી છે, કે જે નાયકો પોતાને માટે યોજાયેલ કાર્યક્રમે નિઃસ્વાર્થ શાસનસેવા કરતા જ રહ્યા છે.

આ પ્રમાણે દરેક નાયકની આજ્ઞા નીચે પ્રવર્તતો સમુદાય તે ગચ્છ છે. કે જે દરેક ગચ્છના આજ્ઞાધારકોની ફરજ તેમના ગચ્છનાયકના ફરમાન મુજબ શાસન સેવા માટે યથાવિધિ પ્રયત્ન કરતા રહી શાસનાધિપતિના સામ્રાજ્યની હક્કદાર પ્રજા તરીકે પુરવાર થવાનું છે.

ગચ્છપ્રબંધ

આ પ્રમાણે ગચ્છનો પ્રબંધ પૂર્વકાળથી યોજાતો જ રહ્યો છે. તીર્થંકર પરમાત્માના શાસનમાં જે ગણધર કહેવાય છે તે જ ગચ્છનાયકનું બિરૂદ છે. આચાર્ય કહો કે ગણધર કહો યા ગચ્છપતિ કહો તે સઘળું એક જ છે. સૌની ફરજ અને લક્ષ્ય એક જ શાસનની સેવા કરવાની છે. એક જ પિતાના પુત્ર તરીકે અચળ પેઢીની યાવત્ આબાદી જાળવવા અને ઉન્નતિ કરવાની છે.

વીરપ્રભુના સઠયના ગચ્છનાયકો

વીરભગવાનના અગિયાર ગણધરો હતા અને ગચ્છ નવ હતા.

નિર્ગ્રન્થગચ્છ-વીરપ્રભુના ગણધર ૧. શ્રીસુધર્માસ્વામીથી આ ગચ્છનું નામ શરૂ થયું. તે પછી ૨. જંબૂસ્વામી, ૩. પ્રભવસ્વામી, ૪. શયંભવસ્વામી, ૫. યશોભદ્રસ્વામી, ૬. સંભૂતિવિજયસૂરિ અને ભદ્રબાહુસ્વામી, ૭. સ્થૂલભદ્રજી, ૮. આર્યમહાગિરિ અને આર્યસુહસ્તિ-એ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામીથી આઠમી પાટ સુધી નિર્ગ્રન્થગચ્છ કહેવાયો.

શ્રીસુધર્માસ્વામીએ દ્વાદશાંગીની સ્થાપના કરી. ઈન્દ્રભૂતિ વગેરે ગણધરોએ સ્વસ્વગચ્છોની સુધર્માસ્વામીને ભલામણ કરી-જંબૂસ્વામીનું ચરિત્ર છે, તેની સાથે પ્રભવસ્વામીના જીવન વૃત્તાંતનો સંબંધ આત્મજ્ઞાન જાગૃત કરે છે. શ્રીશયંભવસૂરિએ દશવૈકાલિકસૂત્રની રચના સ્વપુત્રશિષ્ય મનકમુનિના હિતાર્થે કરી.

શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીએ આવશ્યકાદિ દશ સૂત્રો પર નિર્યુક્તિઓ રચેલી છે. તથા કલ્પસૂત્ર, સામુદ્રિક શાસ્ત્ર, તીર્થયાત્રા પ્રબંધ, ભદ્રબાહુસંહિતા, નવગ્રહ શાંતિ, ઉપસર્ગહર સ્તોત્ર. વગેરે ગ્રન્થોની રચના કરી, શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીએ ૪૫ વર્ષ સુધી ગૃહવાસમાં, સત્તર વર્ષ સુધી વ્રતમાં, અને ચૌદ વર્ષ સુધી યુગપ્રધાન, સર્વાયુ ૭૬.

શ્રી વી. ૧૭૦ વર્ષે શ્રીસ્થૂલભદ્રજીનું અદ્ભુત જીવનચરિત્ર છે. તેમણે શ્રીભદ્રબાહુ પાસે ચૌદપૂર્વનો અભ્યાસ કર્યો, તેમાં દશપૂર્વનો અભ્યાસ અર્થ સહિત કર્યો હતો. તેમણે કયા કયા ગ્રન્થોની રચના કરી તે જાણવામાં આવ્યું નથી. આર્યમહાગિરિ-શ્રીસ્થૂલભદ્રના શિષ્ય હતા. જિનકલ્પીની તુલના કરતા હતા.

રાજપિંડમાં સ્વગુરુભાઈ આર્યસુહસ્તિ સાથે વાદ થવાથી તેમણે પોતાનો જુદો ગચ્છ સ્થાપ્યો અને તે વખતથી ગચ્છો જુદા થવા લાગ્યા. (વિચારની જુદાઈ મનાવા લાગી.)

આર્યસુહસ્તિ-શ્રીસ્થૂલભદ્રના શિષ્ય શ્રીઆર્યસુહસ્તિ હતા. તેમના વખતમાં બાર દુકાળી પડી. એક ગરીબ ભિખારીને તેમણે દીક્ષા આપી. તે મૃત્યુ પામી કુણાલ રાજાનો પુત્ર સંપ્રતિ રાજા થયો. સંપ્રતિ રાજાએ જાતિસ્મરણ પામી આર્યસુહસ્તિને ગુરુ માન્યા અને તેમના ઉપદેશથી સંપ્રતિ રાજાએ જૈનધર્મ અંગીકાર કર્યો.

સંપ્રતિ રાજાએ સવા લાખ નવીન જિનમંદિરો, સવાકોડ નવાં જિનબિંબો, તેર હજાર જીર્ણોદ્ધાર, સાતસો દાનશાળાઓ કરાવી. અનાર્ય દેશોમાં વંઠોને સાધુ વેષ પહેરાવી જૈનધર્મ પ્રવર્તાવ્યો. અરબસ્તાન, ઈરાન, તુર્કસ્તાન, તાર્તરી, તિબેટ, બ્રહ્મદેશ વગેરે દેશોમાં જૈનધર્મ પ્રવર્તાવ્યો.

કોટિકગચ્છ-શ્રીવીરપ્રભુની નવમી પાટે થયેલા શ્રીસુસ્થિત અને સુપ્રતિબદ્ધે કાકંદી નગરીમાં સૂરિમંત્રનો જાપ કોટિવાર કરવાથી ગચ્છનું કોટિક નામ સ્થાપન થયું. તેમાં અનુક્રમે ૯. સુસ્થિતાચાર્ય અને સુપ્રતિબદ્ધ ૧૦. ઈન્દ્રદિનસૂરિ ૧૧. શ્રીદિનસૂરિ ૧૨. સિંહગિરિજી ૧૩. શ્રીવજ્રસ્વામી ૧૪. શ્રીવજ્રસેનસૂરિ, ૧૫. ચંદ્રસૂરિ. તેમાં નવમી પાટથી પંદરમી પાટ પર્યંત કોટિકગચ્છ એવું નામ પ્રવર્ત્યું.

વનવાસીગચ્છ-શ્રીવીરપ્રભુની સોળમી પાટે શ્રીસામંતસૂરિ થયા. તેઓ સ્વગચ્છીય સાધુઓની સાથે વનમાં વાસ કરતા હતા; તેથી સામંતસૂરિથી ગચ્છનું વનવાસી એવું નામ પ્રસિદ્ધ થયું.

ઉપકેશગચ્છ-ત્રેવીશમા તીર્થંકર શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુના શાસનની ગચ્છપરંપરા હજુ ચાલુ જ હતી. ત્યારે તેમની પાટે છઠ્ઠા શ્રીરત્નપ્રભસૂરિજી થયા. તેમણે ઉપકેશપટ્ટનમાં મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. તેમણે ઓશિયા નગરીમાં રાજા ક્ષત્રિયોને પ્રતિબોધી તેઓનો ઓશવંશ સ્થાપન કરી ઓશવાળ બનાવ્યા. તથા તેમણે શ્રીમાલીવંશની સ્થાપના કરી. તેઓએ ઉપકેશ વંશની સ્થાપના કરી તેથી તેઓના ગચ્છનું ઉપકેશ નામ પ્રસિદ્ધ થયું. ઉપકેશગચ્છમાં ધર્મધુરંધર મહાપ્રભાવક અનેક આચાર્યો થયા છે.

વજ્રશાખાગચ્છ-(વયરીશાખા) શ્રીવીર પ્રભુની તેરમી પાટે શ્રીવજ્રસ્વામી થયા તે શ્રુતકેવલી હતા. તેમનાથી વજ્રશાખા ગચ્છની પ્રખ્યાતિ થઈ. અવંતી દેશમાં તુંબવનગામમાં ધન નામના શેઠ હતા તેને ધનગિરિ નામનો પુત્ર હતો. તેણે દીક્ષા લેવાની ઈચ્છાથી લગ્ન કરવા ના કહી છતાં પણ તેમના પિતાએ ધનપાલ શેઠની સુનંદા પુત્રી સાથે તેમને પરણાવ્યા. સુનંદાના ભાઈ આર્યગિરિએ પ્રથમથી સિંહગિરિસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી.

સુનંદાને ગર્ભ રહ્યો એટલે ધનગિરિએ સિંહગિરિ પાસે દીક્ષા લીધી. સુનંદાને પુત્ર થયો તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. તેના મનમાં ચરિત્ર લેવાની ઈચ્છા થઈ. ધનગિરિ પુનઃ તે ગામમાં આવ્યા. તેની પૂર્વાવસ્થાની સુનંદા સ્ત્રીએ, પુત્ર વારંવાર રૂદન કરીને સંતાપતો હોવાથી ધનગિરિ તેના ઘેર વહોરવા આવ્યા હતા તેને વહોરાવી દીધો.

ધનગિરિ તેને વ્હોરી ઉપાશ્રયમાં લાવ્યા. ઝોળી ભારે લાગવાથી ગુરૂએ વજ્ર નામ આપ્યું. શ્રાવિકાઓને સોંપ્યો. તેમણે પારણામાં એકાદશ અંગનો અભ્યાસ કર્યો. તેની માતાએ તેને પાછો લેવા રાજસભા સમક્ષ ન્યાય કરાવ્યો. માતાએ અનેક લાલચો આપી પરંતુ તે ન ગણકારતાં ધનગિરિએ રજોહરણ આપ્યું તે લેઈ નાચવા લાગ્યા.

ત્રણ વર્ષના થયા, ત્યારે તેઓ આગમજ્ઞાતા થયા. વજ્રસ્વામીને દીક્ષા આપવામાં આવી. તેમના પૂર્વભવના મિત્ર તિર્યકજંભક દેવે તેમની પરીક્ષા કરી તેમને વૈકિયલબ્ધિ નામની વિદ્યા તથા આકાશગામિની વિદ્યા આપી.

શ્રીસિંહગિરિ ગુરૂએ વજ્રસ્વામીને ઉજ્જયિનીમાં રહેલા ભદ્રગુપ્તાચાર્ય પાસે દશપૂર્વનો અભ્યાસ કરવા મોકલ્યા. વિનયથી ભદ્રગુપ્તાચાર્ય પાસે દશપૂર્વનો અભ્યાસ કરી દશપુરનગરમાં પાછા ગુરૂ પાસે આવ્યા પશ્ચાત્ સિંહગિરિએ તેમને આચાર્યપદવી આપી.

પાટલીપુત્રના ધનનામના શેઠની રૂક્મિણી નામની પુત્રીએ વજ્રસ્વામીનું સ્વરૂપ સાંભળી તેમને વરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી. તેના પિતાએ કોરો સુવર્ણ મહોરોની લાલચ આપી પણ ચલાયમાન થયા નહિ. ઉલટું રૂક્મિણીને પ્રતિબોધી દીક્ષા આપી સાધ્વી કરી. તેમના સમયમાં બારવર્ષનો ભયંકર દુષ્કાળ પડ્યો, તેથી સંઘ પીડાવા લાગ્યો.

શ્રીવજ્રસ્વામી વિદ્યાના બળે સંઘને પુરીનગરીમાં લઈ ગયા. ત્યાં સંઘને સુકાળ હોવાથી શાંતિ થઈ. તે નગરીનો બૌદ્ધ રાજા હતો તેને પ્રતિબોધી જૈન કર્યો. શ્રીવજ્રસ્વામીએ દક્ષિણ દેશમાં વિહાર કર્યો. પોતાનું અલ્પાયુષ્ય જાણી પોતાની પાટે વજ્રસેનસૂરિને સ્થાપન કર્યા. વજ્રસ્વામીએ રથાવર્ત પર્વત પર અનશન કરી સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ કરી. વજ્રસ્વામીનો જન્મ વીર સં. ૪૮૬માં થયો હતો. અને સ્વર્ગગમન ૫૮૪માં થયું હતું.

શ્રીમહાવીરસ્વામીની તેરમી પાટે વીર. સં. ૫૮૪માં શ્રીવજ્રસ્વામી તેમના પટ્ટે શ્રીવજ્રસેનસૂરિ થયા. શ્રીમહાવીરસંવત્ ૫૮૫માં વજ્રસેનસૂરિ વિદ્યમાન હતા. તે સમયમાં બાર વર્ષનો ભયંકર દુષ્કાળ પડ્યો. તે વિહાર કરતા કરતા સોપારક નગરમાં આવ્યા. ત્યાં જિતશત્રુ રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને ધારિણી નામની રાણી હતી. તે નગરમાં મહા ધનાઢ્ય જિનદત્ત શ્રાવક અને તેની સ્ત્રી ઈશ્વરી શ્રાવિકા હતી. તેમની પાસે દ્રવ્ય હતું, પણ દુષ્કાળયોગે ધાન્ય ન મળવાથી વિષ મિશ્રિત ભોજન કરવા કહ્યું. તેવામાં વજ્રસેનસૂરિ ત્યાં પધાર્યા. આવતી કાલે સુકાળ થવાની વાત ગુરુમુખે મેં જાણી છે, એવું કહી વજ્રસેનસૂરિએ ઈશ્વરીની શ્રદ્ધા દૃઢ કરી. પ્રભાત થતાં વહાણ આવવાથી સુકાળ થયો. તેથી તેના ચાર પુત્રોએ દીક્ષા અંગીકાર કરી.

ચોરાશી ગચ્છનો સમય- શ્રીવજ્રસેનસૂરિના ચાર શિષ્ય નિર્વૃત્તિ, ચંદ્ર, નાગેન્દ્ર અને વિદ્યાધર એ નામે થયા. ચાર શિષ્યોના નામથી જુદા જુદા ચાર ગચ્છ થયા, કે જેનાં નામ અનુક્રમે નિર્વૃત્તિગચ્છ, ચંદ્રગચ્છ, નાગેન્દ્રગચ્છ અને વિદ્યાધરગચ્છ. એ પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ થયાં. એ ચારેને એકવીશ એકવીશ શિષ્ય થયા. તેથી પ્રત્યેક શિષ્યના ભિન્ન ગચ્છે ચોરાશી ગચ્છ થયા. નિર્વૃત્તિગચ્છમાં, મહાપ્રભાવક સૂરાચાર્ય થયા છે તેના શિષ્ય ગર્ગઋષિ થયા છે તેના શિષ્ય સિદ્ધસૂરિ થયા છે. અનેક ગ્રન્થકારક દ્રોણાચાર્ય નિર્વૃત્તિગચ્છમાં થયેલ છે.

નાગિલગચ્છ-શ્રીનાગિલ નામના આચાર્યથી નાગિલ નામનો ગચ્છ પ્રગટ્યો. નાગિલ કુલમાં વિજયસૂરિના શિષ્ય મહાપ્રાચીન આચાર્ય શ્રીવિમલસૂરિ થયા. શ્રીવિમલસૂરિએ પ્રાકૃત ભાષામાં પઉમચરિયમ્ (જૈન રામચરિત્ર) નામનો ગ્રન્થ રચ્યો છે. તે પદ્મચરિત્ર હાલ છપાઈને બહાર પડ્યું છે. વિક્રમ સં. ૫૮૬માં તે રચાયું છે.

ખંડિલ્લશાખાગચ્છ-ખંડિલ્લ નામની શાખા કયા આચાર્યથી પ્રગટી, કયા કારણે ઉદ્ભવી તે સમ્યગ્ હજુ સુધી જાણવામાં આવ્યું નથી. ખંડિલ્લશાખા ગચ્છમાં અનેક મહાપ્રભાવક આચાર્યો થયા છે. ચંદ્રગચ્છની ખંડિલ્લશાખામાં શ્રીભાવદેવસૂરિના શિષ્ય શ્રીવિજયસિંહસૂરિ થયા. શ્રીવિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય વીરાચાર્ય થયેલ છે.

વીરાચાર્ય અને ગુજરાતના રાજા સિદ્ધરાજને અત્યંત મિત્રાઈ હતી. સિદ્ધરાજે એક વખત વીરાચાર્યને કહ્યું કે તમારે મારી પાસે રહેવું. વીરાચાર્યે કહ્યું મુનિધર્મ પ્રમાણે મારાથી એક સ્થાનમાં રહી શકાય નહિ. રાજાએ તેમને જે દિવસે જવાનું હતું તે દિવસે નગરના સર્વ દરવાજા બંધ કર્યા.

વીરાચાર્ય આકાશમાર્ગે ઉડીપલ્લી નામના ગામમાં ગયા. બ્રાહ્મણોએ રાજાને તે બાબતની ખબર કહી. વીરાચાર્યે બૌદ્ધોના નગરમાં જઈ બૌદ્ધોને વાદમાં જીત્યા. ત્યાંના રાજાએ છત્ર ચામરાદિકની ભેટો કરી. અનુક્રમે વીરાચાર્ય પાટણમાં પધાર્યા તે વખતે સિદ્ધરાજે મહોત્સવ પૂર્વક તેમને નગરમાં પધરાવ્યા.

ગોવિંદસૂરિની સહાયતા પૂર્વક વાદિસિંહ નામના સાંખ્યવાદીનો તેમણે પરાજય કર્યો તેથી સિદ્ધરાજે તેમને જયપતાકા આપી. તેમણે કમલકીર્તિ નામના દિગંબરાચાર્યનો રાજસભા સમક્ષ ધર્મવિવાદમાં પરાજય કર્યો. વિક્રમ સં. ૧૧૬૦ પર્યંત વીરાચાર્ય વિદ્યમાન હતા.

નિર્વૃત્તિકુલ રાજચૈત્રગચ્છ-આ ગચ્છમાં શ્રીધનેશ્વરસૂરિ થયા છે. શત્રુંજય માહાત્મ્યના આધારે તે ચંદ્રગચ્છીય હતા. આ ગચ્છમાં અનેક મહા વિદ્વાન્ આચાર્યો થયા છે.

બ્રહ્મદ્વીપગચ્છ-શ્રીવીરપ્રભુની તેરમી પાટે શ્રીવજ્રસ્વામી થયા. તેમના મામા આર્યસમિતિએ કૃષ્ણા અને બેત્રા નદીના વચ્ચે બ્રહ્મદ્વીપમાં પાંચસો તાપસો વસતા હતા, તેઓને પ્રતિબોધી સાધુ કર્યા. તે સાધુઓ બ્રહ્મદ્વીપના નામથી પ્રસિદ્ધ થયા, તેથી તેઓના ગચ્છનું બ્રહ્મદ્વીપ એવું નામ પડ્યું.

હર્ષપુરીયગચ્છ-અજમેર પાસે હર્ષપુર નામનું નગર હતું. ત્યાંના નામે પ્રસિદ્ધ થયેલ આચાર્યથી શ્રીહર્ષપુરીય ગચ્છની સ્થાપના થયેલી હોય એમ સંભાવના થાય છે. પશ્ચાત્ તો જ્ઞાની જાણે.

ભારદ્વાજવંશે પ્રશ્નવાહનકુલમાં હર્ષપુરીયગચ્છે શ્રીબપ્પભટ્ટસૂરિ થયા છે. હર્ષપુરીયગચ્છમાં અનેક પ્રસિદ્ધ મહા વિદ્વાન આચાર્યો થયા છે. બપ્પભટ્ટીસૂરિનું જીવનચરિત્ર વાંચવા લાયક છે. પ્રબન્ધકોષ, ઉપદેશરત્નાકર, પ્રભાવક ચરિત્ર અને જૈનધર્મનો પ્રાચીન ઇતિહાસ વગેરે ગ્રન્થોમાં બપ્પભટ્ટીસૂરિનું જીવનચરિત્ર છે. તેમણે કાન્ય-કુબ્જ(કનોજ)ના આમરાજાને પ્રતિબોધ આપી જૈન કર્યો હતો.

બપ્પભટ્ટીસૂરિના ગુરૂ શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિ હતા. શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિએ બપ્પભટ્ટીને વિક્રમ સંવત્ ૮૧૧ ચૈત્ર વદિ આઠમના રોજ આચાર્યપદવી આપી. બપ્પભટ્ટીસૂરિના ઉપદેશથી આમરાજાએ કાન્યકુબ્જ, મથુરા, અણહિલ્લપુરપાટણ, સતારકનગર, મોઢેરા વગેરે શહેરોમાં જૈનમંદિરો બંધાવ્યાં. બપ્પભટ્ટીનો જન્મ વિ. સં. ૮૦૦ ભાદરવા સુદિ ત્રીજ અને સ્વર્ગગમન વિ. સં. ૮૮૫માં થયું.

શ્રીશીલગુણસૂરિ અને તેના શ્રાવકરાજા વનરાજ ચાવડાના વખતમાં બપ્પભટ્ટી વિદ્યમાન હતા. ગુજરાતમાં જૈનરાજા વનરાજ અને કનોજમાં આમ રાજા એમ બે મોટા જૈન રાજાઓ તે વખતે હતા બપ્પભટ્ટીસૂરિના ગુરૂ સિદ્ધસેને તત્ત્વાર્થસૂત્ર પર ટીકા રચી હોય એમ સંભાવના થાય છે.

હર્ષપુરીયગચ્છના મલ્લધારી દેવપ્રભસૂરિના શિષ્ય તારાયંદ્રસૂરિ થયા. તેમણે મુરારીકવિના અનર્ધરાધવ પર ટીપ્પણ, ન્યાયકંદલી પર ટીકા, જ્યોતિષસાર, પ્રાકૃતદીપિકા વગેરે ગ્રન્થો રચ્યા છે. તેમણે સ્વગુરૂએ રચેલ પાંડવચરિત્ર તથા ઉદયપ્રભસૂરિએ રચેલ ધર્માભ્યુદય મહાકાવ્યને શુદ્ધ કર્યું છે. તારાયંદ્રસૂરિના શિષ્ય નરેન્દ્રપ્રભ થયા તેમણે અલંકાર મહોદધિ તથા કાકુસ્થકેલિ વગેરે ગ્રન્થો રચ્યા છે.

હર્ષપુરીયગચ્છના તિલકસૂરિના શિષ્ય રાજશેખરસૂરિ થયા જે વિ. સં. ૧૪૦૫માં વિદ્યમાન હતા, તેમણે શ્રીધરની ન્યાયકંદલી પર પંજિકા તથા ઐતિહાસિક પ્રબોધામૃતદીર્ઘિકા ગ્રન્થ રચ્યો છે.

મલ્લધારી ગચ્છ-મલ્લધારીગચ્છમાં શ્રીહર્ષતિલકસૂરિ થયા છે. મલ્લધારીગચ્છમાં અનેક આચાર્યો થયા છે. મલ્લધારીગચ્છ ક્યારથી કયા આચાર્યથી થયો તેનો નિર્ણય કરવાનું હજી બાકી રહે છે. મલ્લધારીશાખામાં શ્રીમલ્લધારી હેમચંદ્રસૂરિ થયા છે.

પ્રશ્નવાહનકુલની મધ્યમ શાખાના હર્ષપુરીયગચ્છના મલ્લધારી અભયદેવ-સૂરિના શિષ્ય શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ થયા. કુમારપાલના પ્રતિબોધક શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યથી આ હેમચંદ્રસૂરિ ભિન્ન જાણવા. મલ્લધારી હેમચંદ્રસૂરિ વિ. સં. ૧૧૬૪માં વિદ્યમાન હતા. તેમણે જીવસમાસ, ભવભાવના, ઉપદેશમાલાવૃત્તિ, અનુયોગદ્વાર સૂત્ર ટીકા, શતકવૃત્તિ, મૂલાવશ્યક પર પાંચહજારી વૃત્તિ, વિશેષાવશ્યક પર અઠ્ઠાવીશ હજારી વૃત્તિ, વગેરે અનેક ગ્રન્થો રચ્યા છે. ગુજરાતના રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહે આ આચાર્યને ઘણું માન આપ્યું હતું. સિદ્ધરાજ તેમના વ્યાખ્યાનમાં હાજર રહેતા હતા. તેમણે શત્રુંજય પર અનશન કર્યું.

મલ્લધારી શ્રીનરચંદ્રના શિષ્ય નરેન્દ્રપ્રભે વસ્તુપાલના આગ્રહથી અલંકાર મહોદધિ નામનો સ્વોપજ ટીકાવાળો સંસ્કૃત ગ્રન્થ રચ્યો છે. મલ્લધારી શ્રીવિજયસિંહના શિષ્ય હેમચન્દ્રે નાભેયનેમિદ્વિસંધાન નામનું દ્વયાશ્રયકાવ્ય રચ્યું છે. મલ્લધારી દેવપ્રભાચાર્યે અનર્ઘરાઘવ ઉપર રહસ્યાદર્શ ગ્રન્થ રચ્યો. તેના પર તેમના શિષ્ય નરચંદ્રાચાર્યે મુરારિટિપ્પન કર્યું. મલ્લધારી રાજશેખરના શિષ્ય સુધાકલશે વિ.સં. ૧૩૬૦માં સંગતિસારોદ્ધાર નામનો ગ્રન્થ રચ્યો છે.

સાંડેરગચ્છ-વિક્રમના દશમા સૈકાની પૂર્વથી સાંડેરગચ્છની પ્રસિદ્ધિ જાણવામાં આવે છે. એરણપુરની છાવણી પાસે સાંડેરા ગામ છે. સાંડેરાના જે આચાર્યો પ્રસિદ્ધ થયા હોય તે સાંડેરગચ્છીય કહેવાયા હોય એમ જણાય છે. સાંડેરગચ્છમાં અનેક પ્રસિદ્ધ મહાચાર્યો થયા છે. સાંડેરગચ્છમાં ઈશ્વરસૂરિ થયા, તેમણે પોતાની પાટે બદરીદેવીના કહેવાથી યશોભદ્રસૂરિને સ્થાપન કર્યા.

વિ. સં. ૮૭૧માં યશોભદ્રસૂરિ થયા. શ્રીઈશ્વરસૂરિના શિષ્ય યશોભદ્રસૂરિ તેમના શિષ્ય શાલિસૂરિ તેની પાટે સુમતિસૂરિ તેની પાટે શાંતિસૂરિ તેની પાટે ઈશ્વરસૂરિ પુનઃ તત્પદ્મે શાંતિસૂરિના રાજ્યે મેવાડમાં સૂર્યવંશી મહારાજા શિલાદિત્ય વંશે ગુહિદત્ત રાઝલ-શ્રીભપ્પાક શ્રીચુમાળાદિ મહારાજાન્વયે રાણા હમીર-શ્રીચેતસિંહ શ્રીલક્ષ્મસિંહ પુત્ર મોકલસિંહ મુંગાંકવંશોદ્યોતકાર પ્રતાપમાર્તઙ્ગાવતાર રાણાશ્રીકુંભકર્ણ પુત્ર રાણા શ્રીરાયમલ્લવિજયમાન પ્રાજ્યરાજ્યે તત્પુત્ર મહાકુંવર શ્રીપૃથ્વીરાજાનુશાસનાત્ શ્રીઉકેશવંશે રાયજડારી ગોત્રે રાઝલ શ્રીલાખણપુત્ર મં. દૂદવંશે મં. મયૂરસુત મં. સાદુલ તત્પુત્રાભ્યાં મં. સીહાસમદાભ્યામ્ સદ્બાંધવ મં. કર્મસી ધારા લાખાદિ સુકુટુંબયુતાભ્યાં શ્રીનંદકૂલવત્યાં પુર્યાં સં. ૧૬૪.

શ્રીયશોભદ્રસૂરિમંત્રશક્તિસમાનીતાયાં સ સાયરકારિતદેવકુલાદ્યુદ્ધારતઃ સાયરનામ શ્રીજિનવસત્યાં શ્રીઆદીશ્વરસ્ય સ્થાપના કારિતા કૃતા શ્રીશાંતિસૂરિપટ્ટે દેવસુંદર ઇત્યપર શિષ્યનામભિઃ આ. શ્રીશ્વરસૂરિભિઃ ઇતિ લઘુપ્રશસ્તિરિયમ્, લિ, આચાર્યશ્રીશ્વરસૂરિણા ઉત્તકીર્ણા સૂત્રધારસોમાકેન-શુભં. નાંદોલના શિલાલેખમાં આ પ્રમાણે લખ્યું છે.

સાંડેરગચ્છના આચાર્યે શિશોદિયા વંશની સ્થાપના કરી છે. શિશોદિયા ષંડેરિયા એ કહેવત પ્રાચીન પ્રસિદ્ધ છે. મેવાડના શિશોદિયા રાજાઓ અને શિશોદિયા રજપુતોનો સાંડેરગચ્છ પ્રસિદ્ધ છે.

સાંડેરગચ્છમાં આમદેવસૂરિના શિષ્ય શાંતિસૂરિ થયા છે. તેમણે સાગરદત્તનો રાસ રચ્યો છે. શ્રીશાંતિસૂરિના શિષ્ય ઈશ્વરસૂરિએ લલિતાંગ ચરિત્ર રાસ રચ્યો છે. વિ. સં. ૧૫૬૧માં માંડવગઢના ગ્યાસુદી બાદશાહના પુત્ર નાસીરના સમયમાં મલિક માફરના પટ્ટે થયેલ સોનારાય જીવનના પુત્ર મંત્રી પુંજની પ્રાર્થનાથી લલિતાંગ ચરિત્ર રાસ રચ્યો છે.

મહેસાણા શ્રીસુમતિજિનમન્દિરે ધાતુપ્રતિમા પૃષ્ઠે સોઝિત્રાગ્રામે

સંવત્ ૧૫૬૯ વર્ષે માહ શુ. ૧૩ બુધે શ્રીઓસવંશે વૃદ્ધશાખીય સાહ નાથા ભા. નારિગદે પુ. રાજા ભા. કરમાડ નામ્યા શ્રીનેમિનાથ જિનબિંબં કારિતં સ્વશ્રેયસે પ્ર. શ્રીસંડેરગચ્છે શ્રીશાંતિસૂરિભિઃ ।

દેવકુલપાટક દેલવાડામાં લેખ

સં. ૧૬૮૯ વર્ષે આષાઢ બહુલ ૪ શનૌ દેલવાડા વાસ્તવ્ય વ્યશવરગોત્રે ઝકેશજ્ઞાતીય વૃદ્ધશાખીય સા. માનાકેન ભા. હીરાં રામા પુત્ર ડાયા રાંમા ફયાયુતેન સ્વશ્રેયસે શ્રીપુંડરીકમૂર્તિઃ કારાપિતમ્ ॥ (?) પ્રતિષ્ઠિતં ચંડેરગચ્છે મ. શ્રીમાનાજી કેસજી. પ્ર. ॥

વડગચ્છ-શ્રીદેવસૂરિના શિષ્ય મહાવિદ્વાન્ શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિ થયા શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિના શિષ્ય ઉદ્યોતનસૂરિ થયા. શ્રીઉદ્યોતનસૂરિ વિક્રમ સં. ૮૮૪માં વિદ્યમાન હતા. શ્રીઉદ્યોતનસૂરિએ અર્બુદાચલની તલેટી પર આવેલ ટેલી ગામડાની પડોશમાં વડના વૃક્ષની નીચે સર્વદેવસૂરિને (બીજા મત પ્રમાણે આઠ આચાર્યોને) સૂરિમંત્ર આપ્યો, ત્યારથી બૃહદ્ગચ્છ (વડગચ્છ) ની સ્થાપના થઈ.

બીજાઓ એમ પણ કહે છે કે ઉદ્યોતનસૂરિના સમયમાં ચોરાશી આચાર્યોથી ચોરાશી ગચ્છો નીકળેલા છે. (જૈન. ધર્મ. પ્રા. ઈ. ભાગ. ૧૭) નેમિચંદ્રસૂરિના શિષ્ય વર્ધમાનસૂરિ થયા. શ્રીઉદ્યોતનસૂરિ માળવાથી શત્રુંજય જાતાં રસ્તામાં તેમનું સ્વર્ગગમન થયું. વડગચ્છમાં અનેક મહા પ્રભાવક આચાર્યો થયા છે. વડગચ્છના આચાર્યોએ સેંકડો હજારો ગ્રંથોની રચના કરી છે, અને અનેક રાજાઓને જૈન ધર્મનો બોધ આપી જૈનધર્મરાગી બનાવ્યા છે.

વડગચ્છના શ્રીપૂજ્ય ચંદ્રસિંહસૂરિએ હાલ ત્રણ વર્ષ પૂર્વે વડાલીમાં કાળ કર્યો છે. તેની ગાદીએ ઉદયપુર રાજ્ય ગુરુ બુદ્ધિસિંહસૂરિની સ્થાપના થઈ છે. વડગચ્છની પટ્ટાવલી બહાર પ્રકાશમાં આવ્યાથી વડગચ્છ સંબંધી મનુષ્યોને ઘણું જાણવાનું મળી શકે તેમ છે.

શ્રીજિનેન્દ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીઆમ્રદેવસૂરિના શિષ્ય શ્રીદેવેન્દ્રગણિ (નેમિચંદ્ર)સૂરિ હતા. તે વિ. સં. ૧૧૨૯માં વિદ્યમાન હતા. તેમણે તે સાલમાં ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પર ટીકા રચી છે તથા તેમણે પ્રવચનસારોદ્ધાર નામનો ગ્રંથ તથા આખ્યાનમણિકોષ ગ્રંથ તથા વીરચરિત્ર ગ્રંથ રચ્યો છે. સૈદ્ધાન્તિકશિરોમણિના નામથી નેમિચંદ્રસૂરિ પ્રસિદ્ધ છે. નેમિચંદ્રસૂરિએ તિલકસુંદરી, રત્નચૂડ કથા, દાનકુલક, શીલકુલક, તપકુલ, ઉપદેશકુલ, પંચસંગ્રહ, અને ભાવનાકુલક વગેરે ગ્રંથો રચ્યા છે.

વડગચ્છના મુનિચંદ્રસૂરિએ આવશ્યકસપ્તતિ ગ્રંથ રચ્યો છે. તેમના શિષ્ય દેવસૂરિ થયા અને દેવસૂરિના શિષ્ય મહેશ્વરાચાર્યે આવશ્યકસપ્તતિ પર ટીકા રચી છે. શ્રીદેવસૂરિના શિષ્ય ભદ્રેશ્વરસૂરિ થયા. ભદ્રેશ્વરસૂરિના શિષ્ય રત્નપ્રભસૂરિ થયા તે સં. ૧૨૩૮માં હયાત હતા. ધર્મદાસની ઉપદેશમાલા પર તેમણે ટીકા રચી છે. તેમજ દેવસૂરિના સ્યાદાદેરત્નાકર પર રત્નાકરાવતારિકા ટીકા રચી છે. વિ. સં. ૧૨૨૬માં વિમલચંદ્રસૂરિ હયાત હતા, તેમણે પ્રશ્નોત્તર રત્નમાળા રચી.

કોરંટ ગચ્છ-કોરંટ નામના નગરપરથી કોરંટ ગચ્છની પ્રસિદ્ધિ થઈ હોય એમ જણાય છે. કછૂલીરાસમાં કછૂલી (ગચ્છ)ના આચાર્યોનો ઈતિહાસ છે. આ રાસ કોરંટાવડમાં સં. ૧૩૬૩માં રચાયો છે. આ કોરંટાવડના નામથી કોરંટગચ્છ નામ પડ્યું હોય એમ સંભવે છે. લાડોલમધ્યે વિ. સં. ૧૫૯૫ માઘ વદિ ૧૨ દ્વાદશ્યાં ઓશવાલજ્ઞાતીય જેસા માર્યા જસમાદે પુત્ર નરસિંગેન માર્યા

નાયકદે પુત્ર જયવંત શ્રીવંત, દેવચંદ, સુરચંદ-હરિચંદ પ્રમુખ કુટુંબયુતેન શ્રીમુનિસુવ્રતર્થિન સ્થાપિતમ્। પ્રતિષ્ઠિતં કોરંટગચ્છે કોરંટગચ્છે કવકસૂરિભિઃ।। વિક્રમ સંવત્. ૧૬૦૦ સોળમા સૈકા સુધી કોરંટગચ્છના આચાર્યો વિદ્યમાન હતા. હાલ છે કે નહિ તે તપાસવાની જરૂર છે. પ્રાયઃ હાલ જણાતા નથી.

પાલણપુરમાં પલ્લવીયા પાર્શ્વનાથના દેરાસરમાં એક શિલાલેખ છે. તેમાં સંવત્ ૧૨૭૪ના ફાલ્ગુન શુદ્ધિ પાંચમ ગુરૂવારના દિવસે કોરંટગચ્છાચાર્ય શ્રીકક્કસૂરિ હસ્તે આંબડ સંઘપતિએ પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાનો વૃત્તાંત છે. કોરંટગચ્છમાં ક્યા ક્યા આચાર્યોએ ક્યા ક્યા ગ્રન્થો લખ્યા તે જણાયાથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. લાડોલ, પાલનપુર વિગેરે ઠેકાણે ગુજરાતમાં કોરંટગચ્છ પ્રવર્તતો હતો એમ લેખોથી સિદ્ધ થાય છે.

કોરંટગચ્છ સંબંધી વિશેષ હજી તપાસ કરવાની જરૂર છે. વિ. સં. ૧૨૫માં કોરંટનગરના નાહડમંત્રીએ સત્યપુરમાં જિનમન્દિર બંધાવ્યું. તેમાં મહાવીરપ્રભુની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા શ્રીજજજકસૂરિએ કરી. જયત વીર સચ્ચતરીમંડળ એ ચૈત્યવંદનમાં તેનો પાઠ છે. વિ. સં. ૧૨૫માં કોરંટગચ્છ જેનાથી પ્રસિદ્ધ થયો તે કોરંટનગરની ઝાહોઝલાલી પ્રવર્તતી હતી.

કુચ્ચપુરીયગચ્છ-ચૈત્યવાસીસાધુઓના ગચ્છોમાં એક કુચ્ચપુરીય નામના ગચ્છની પ્રસિદ્ધિ થઈ હતી. કુચ્ચપુરીયગચ્છમાં ક્યા ક્યા આચાર્યો થયા, વગેરે હકીકતની સામગ્રી પ્રાપ્ત થતાં તેનો પ્રકાશ કરવામાં આવશે. કુચ્ચપુરીયગચ્છે ચૈત્યવાસી શ્રીજિનેશ્વરસૂરિના શિષ્ય શ્રીજિનવલ્લભસૂરિ થયા, એમ જૈન તત્ત્વાદર્શમાં જણાવ્યું છે.

ગુજરાતમાં ચાવડા રાજાઓના સમયમાં ચૈત્યવાસીના એક કુચ્ચપુરીયગચ્છની ઘણી ચડતી હતી વર્ધમાનસૂરિના શિષ્ય જિનેશ્વરસૂરિ અને બુદ્ધિસાગરસૂરિએ પાટણના સોલંકીરાજા દુર્લભસેનની સભામાં કુચ્ચપુરગચ્છીય ચૈત્યવાસી આચાર્ય સાથે કાંસ્યપાત્રની ચર્ચા કીધી ત્યાં દશવૈકાલિકની ગાથા કહીને ચૈત્યવાસીઓને જીત્યા.

ચૈત્યવાસમત ગચ્છ-જૈનતત્ત્વાદર્શમાં મહાવીર સં. ૮૮૨માં ચૈત્યવાસની સ્થિતિ વર્ણવી છે. ચૈત્યવાસમત ગચ્છની ઉત્પત્તિ ઘણા પ્રાચીન કાળથી થયેલી હોય એમ લાગે છે. વિક્રમ સંવત્ની પૂર્વે ચૈત્યવાસ ઉત્પન્ન થયો હોય એમ લાગે છે.

શિસોદીયા સંઢેસરા, ચુડશિયા ચોહાળ ।

ચૈત્યવાસિયા ચાવઢા, કુલગુરુ ઇહ વઢાળ ॥

ચાવઢા રજપુતોના કુલગુરુ ચૈત્યવાસી આચાર્યો હતા. શ્રીશીલગુણસૂરિએ વનરાજ ચાવઢાને આશ્રય આપી ઉચ્છેરી મોટો કર્યો. તેણે શીલગુણસૂરિને ગુરુ તરીકે માન્યા. વનરાજે પંચાસરમાંથી પંચાસરા પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ લાવીને પાટણમાં જિન મંદિર કરાવી તેમાં પ્રતિષ્ઠાવડે સ્થાપન કરી. શીલગુણસૂરિ ચૈત્યવાસી હતા, તેથી વનરાજ ચાવઢાથી તે ચાવઢાઓના કુલગુરુ તરીકે ગણાણા. વનરાજને ચાપોતકટ એ વિશેષણ આપી તે વિશેષણવડે શીલગુણસૂરિએ ચાવઢાવંશની સ્થાપના કરી ત્યારથી ચૈત્યવાસી આચાર્ય ચાવઢાના કુલગુરુ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા. કેટલાક કહે છે કે શ્રીઆર્યરક્ષિતસૂરિ પશ્ચાત્ ચૈત્યવાસી સાધુઓની ઉત્પત્તિ થઈ છે. ગમે તેમ હોય પણ ચૈત્યવાસીની પ્રાચીનતા સિદ્ધ થાય છે. બારસો વર્ષ સુધી ગુજરાત વગેરે દેશોમાં ચૈત્યવાસી આચાર્યોનું મહા જોર વર્ત્યું હોય એમ જણાય છે. ચૈત્યવાસી આચાર્યોએ કેટલાંક સૈકાં સુધી જૈનજગત્ ને પોતાના વશમાં કરી લીધું હતું. શ્રીહરિભદ્રસૂરિના સમયમાં ચૈત્યવાસીઓનું પુષ્કળ જોર હતું.

વિક્રમસંવત્ પાંચમા, છઠ્ઠા અને સાતમાં સૈકામાં ચૈત્યવાસીઓનું જોર અત્યંત પ્રબલ હતું. ચૈત્યવાસીઓ મુખ્યતાએ જૈન નિગમોને માનતા હતા. અને ગૌણતાથી આગમોને માનતા હતા. ઉપનિષદો (નિગમો)ને ચૈત્યવાસીઓ માનતા હતા. હાલ જે લાડોલ ચાણસ્મા મુજપર વગેરે ઠેકાણે મહાત્માઓ કે જે શ્રાવકોની વંશાવલિ વાંચે છે તેઓ ચૈત્યવાસીઓની પરંપરાએ આવેલા છે એમ અવબોધાય છે. જૈન રાજાઓ ક્ષત્રિયો વગેરે સર્વ વર્ણના લોકોને ચૈત્યવાસીઓએ જૈનધર્મી બનાવવાની વ્યવસ્થાઓ કરી હતી, એમ કેટલાકોના મુખથી સાંભળવામાં આવે છે. તત્ત્વં કેવલિગમ્યમ્ ॥

ચૈત્યવાસે નિગમ પ્રભાવક-વીસનગરમાં દીપડામાં શાન્તિનાથ મંદિર

સં. ૧૫૮૧ વર્ષે માઘ વદિ ૧૦ શુક્રે શ્રીપ્રા. જ્ઞા. વૃદ્ધશાખાયાં શ્રીપત્તનવાસ્તવ્ય શ્રે. આસામાલહિફુસુત દો. ગાંગા મા. પદ્મા દ્વિતીય હીરાઈ સુત વિમલસિ મા. વિમલાદે સુત શ્રીચંદ્રપ્રમુખકુટુંબયુતેન ક. શ્રીનિગમપ્રભાવક શ્રીઆનન્દસાગરસૂરિભિઃ પ્ર. શાન્તિનાથ વિ.

નાણાવલગચ્છ-શ્રીનાણાવાલગચ્છમાં માનદેવસૂરિ થયા. તેમણે પારસ શ્રેષ્ઠીના આગ્રહથી શ્રીફલોદી પાર્શ્વનાથની સંવત્ ૧૧૧૮માં પ્રતિષ્ઠા કરી. શ્રીનાણાવલગચ્છમાં અનેક મહાપ્રભાવક આચાર્યો થયા હોય એમ સમજાય છે. નાણાવલગચ્છ સંબંધી વિશેષ વૃત્તાંત પ્રાપ્ત થતાં પ્રકાશિત કરવામાં આવશે. નાણાવલગચ્છના આચાર્યો વિશેષતઃ મેવાડ-નાની મારવાડ-મોટી મારવાડ અને માળવામાં રહ્યા હોય એમ લાગે છે. બ્રહ્મર્ષિકૃત સુધર્મગચ્છ પરીક્ષા ચોપાઈમાં નાણાવાલગચ્છનું નામ આવે છે.

ચૈત્રવાલગચ્છ-શ્રીચૈત્રવાલગચ્છમાં ભુવનચંદ્રસૂરિ થયા છે. ચૈત્રવાલગચ્છના આચાર્યો અને તપાગચ્છના સ્થાપક આચાર્યોને અત્યંત પ્રેમ સંબંધ હોય એમ જણાય છે. ચૈત્રવાલગચ્છ ક્યારે ઉત્પન્ન થયો અને તેમાં ક્યા ક્યા આચાર્યો થયા તેનું વિશેષ વૃત્તાંત શોધીને બહાર પાડવાની જરૂર છે. તેરમા ચૌદમા સૈકા પર્યન્ત ચૈત્રવાલગચ્છના આચાર્યોનું જોર હતું એમ સંભાવના થાય છે. ચૈત્રવાલગચ્છીય શ્રીયશોભદ્રસૂરિની સહાયથી શ્રીજગચ્છચંદ્રસૂરિએ વિદ્યાપુરમાં સ્વગચ્છ ક્રિયોદ્ધાર કરી વિ. ૧૨૮૫માં તપાગચ્છની સ્થાપના કરી.

ચૈત્રવાલગચ્છની ઉત્પત્તિ સંબંધી નીચે પ્રમાણે શ્લોક છે.

શ્રીજૈનશાસનનભસ્તલતિગ્મરશ્મિઃ,
શ્રીપદ્મચંદ્રકુલપદ્મવિકાશકારી ।
સ્વજ્યોતિરાવૃત્તદિગમ્બરઢંબરોઽભૂત્,
શ્રીમાન્ ધનેશ્વરગુરુઃ પ્રથિત પૃથિવ્યામ્ ॥

‘શ્રીમચ્ચૈત્રપુરૈકમણ્ડનમહાવીરપ્રતિષ્ઠા

કૃતસ્તસ્માચ્ચૈત્રપુરપ્રબોધતરણિઃ શ્રીચૈત્રગચ્છોઽજનિ’ ॥

વિધિપક્ષ ગચ્છ-જૈન તત્ત્વાદર્શના મત પ્રમાણે સં. ૧૨૩૩માં આંચલિક મતની ઉત્પત્તિ થઈ. અંચલગચ્છની પટ્ટાવલી પ્રમાણે સુડતાલીસમી પાટ પર થયેલ આર્યસૂરક્ષિતસૂરિથી નાણાવાલ ગચ્છમાંથી વિધિ પક્ષની સ્થાપના થઈ.

શ્રીવિજયચંદ્રસૂરિએ સંવત્ ૧૧૬૮ ની સાલમાં સિદ્ધરાજના રાજ્યકાળમાં એકસો સિત્તેર બોલની પ્રરૂપણાએ વિધિપક્ષગચ્છની સ્થાપના કરી અને વિજયચંદ્રનું આર્યરક્ષિતસૂરિ નામ પડ્યું. શ્રીકુમારપાલરાજાએ વિધિપક્ષગચ્છને આંચલીયા

ગચ્છ તરીકે કહેવાથી હાલ પણ તે અંચલગચ્છ તરીકે સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે.

તપાગચ્છીય ધર્મસાગરજી ઉપાધ્યાય લખે છે કે અંચલગચ્છની ઉત્પત્તિ વિક્રમસંવત્ ૧૨૧૩માં થયેલી છે. તે ગચ્છના સ્થાપક પૂર્ણમીયપક્ષના નરસિંહનામના આચાર્ય હતા. નરસિંહ આચાર્ય બ્યુના નામના ગામમાં રહેતા હતા ત્યારે નાથી નામની અંધ ધનાઢ્ય શ્રાવિકા તેમને વંદન કરવા આવી પણ તે મુહપત્તિ લાવવા વિસરી ગઈ હતી. તે દેખી નરસિંહ આચાર્યે કહ્યું કે મુહપત્તિ વિસરી ગયાં તો તમારા વસ્ત્રના છેડાથી ચાલી શકશે. તેણીએ તે વાત કબૂલ રાખી તેથી ત્યાં તેણે ધનની સહાયથી અંચલિક મતની સ્થાપના કરી. નરસિંહ આચાર્યે પોતાનું આર્યરક્ષિત નામ રાખ્યું. ત્યારથી પ્રતિક્રમણ વેળાએ તેઓ મુહપત્તિને બદલે વસ્ત્રના છેડાનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યા.

અંચલગચ્છમાં સિંહપ્રભસૂરિના શિષ્ય અજિતસિંહસૂરિ થયા છે. તેમનો જન્મ સં. ૧૨૮૩માં થયો હતો. આ ગચ્છમાં કલ્યાણસાગરસૂરિ થયા તે વિક્રમ સં. ૧૬૭૬માં વિદ્યમાન હતા. કીર્તિવલ્લભગણિ વિ. સં. ૧૫૨૫માં આ ગચ્છમાં વિદ્યમાન હતા. મેરૂતુંગસૂરિના શિષ્ય જયકીર્તિસૂરિ થયા. જયકીર્તિના શિષ્ય શીલરત્નસૂરિ થયા તેમણે મેરૂતુંગસૂરિના રચેલા મેઘદૂત કાવ્ય પર વિ. સં. ૧૪૮૧માં ટીકા રચેલી છે. સં. ૧૩૭૧માં સ્વર્ગગમન કરનાર દેવેન્દ્રસિંહસૂરિએ જૈન મેઘદૂત વિગેરે ગ્રન્થો રચ્યા છે.

અંચલગચ્છમાં જયસિંહસૂરિના શિષ્ય ધર્મઘોષસૂરિ થયા. તેમણે વિ. સં. ૧૨૬૩માં શતપદીકા નામનો ગ્રન્થ રચ્યો છે. તેમના શિષ્ય મહેન્દ્રસૂરિએ વિ. સં. ૧૨૮૪માં તે ગ્રન્થ પર વિવરણ રચ્યું છે. તે જ ગ્રન્થપરથી મેરૂતુંગસૂરિએ શતપદી સારોદ્ધાર ગ્રન્થ રચ્યો છે. ધર્મઘોષસૂરિએ શાકંભરિના રાજા પ્રથમ(પ્રથુ)રાજને જૈન કર્યો હતો. અંચલગચ્છીય માણિક્ય સુંદરસૂરિએ મલયસુંદરી ચરિત્ર, યશોધર ચરિત્ર અને પૃથ્વીચંદ્ર ચરિત્ર વગેરે ગ્રન્થો રચ્યા છે. તે વિ. સં. ૧૪૮૧માં વિદ્યમાન હતા. મહેન્દ્રસૂરિના શિષ્ય-મેરૂતુંગસૂરિએ સૂરિમંત્ર કલ્પસારોદ્ધાર રચ્યો છે.

સાર્ધપૂર્ણિમાગચ્છ-વિક્રમસંવત્ ૧૨૩૬ ની સાલમાં સાર્ધપૂર્ણિમાગચ્છ પ્રગટ થયો. એક દિવસ કુમારપાલરાજાએ કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યને પુદ્ગ્યું કે પુનમીયા ગચ્છવાળા જૈનાગમો પ્રમાણે ચાલે છે કે નહિ? તે માટે આપણે તેની

પાસેથી ખુલાસો માગવો છે, માટે તે ગચ્છના આચાર્યને મારી પાસે બોલાવી લાવો. શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય તે ગચ્છના આચાર્યને તેમની પાસે બોલાવી લાવ્યા. રાજાના પુછવાથી તેમણે આડાઅવળા જવાબો આપ્યા તેથી કુમારપાલરાજાએ પુનર્મીયાગચ્છના સાધુઓને પોતાના દેશોમાંથી દૂર થવા કહ્યું. કુમારપાલના મૃત્યુ બાદ પુનર્મીયાગચ્છના સુમતિસિંહ આચાર્ય પાટણમાં આવ્યા. તેમને કોઈએ પુછ્યું કે તમે કયા ગચ્છના છો ત્યારે તેમણે કહ્યું કે અમે સાર્ધપૂર્ણમીયકગચ્છના આચાર્ય છીએ. સુમતિસિંહાચાર્યના કેટલાક અનુયાયીઓ કહે છે કે અમારા ગચ્છનું સાર્ધપૂર્ણમીયક નામ હતું. સાર્ધપૂર્ણમીયકગચ્છવાળા કહે છે કે જિનમૂર્તિની ફળેથી પૂજા કરવી નહિ. (જૈનધર્મનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ભા. ૨.)

ખરતરગચ્છ-તપાગચ્છીયધર્મસાગરજી ઉપાધ્યાય લખે છે કે ખરતરગચ્છની ઉત્પત્તિ વિક્રમ સંવત્ ૧૨૦૪માં શ્રીજિનદત્તસૂરિથી થયેલી છે. જૈનધર્મના પ્રાચીન ઇતિહાસમાં પંડિત હીરાલાલ હંસરાજ આ પ્રમાણે શ્રીધર્મસાગરજીનો તત્સંબંધી મત જણાવે છે.

શ્રીધર્મસાગરજી ઉપાધ્યાય પોતાના રચેલા ગ્રંથમાં જિનપતિસૂરિના શિષ્ય સુમતિગણિએ રચેલા ગણધરસાર્ધશતકબૃહદ્વૃત્તિ નામના ગ્રંથના બે પારિગ્રાફો ટાંકી બતાવે છે. પહેલા પારિગ્રાફમાં જિનવલ્લભસૂરિનો વૃત્તાંત આપે છે અને બીજા પારિગ્રાફમાં જિનદત્તસૂરિનો વૃત્તાંત આપે છે. જિનવલ્લભસૂરિને લગતું વૃત્તાંત એવું છે કે-અભયદેવસૂરિએ પોતે જ જિનવલ્લભસૂરિને પોતાની ગાદી પર બેસાડ્યા નહોતા. કારણકે જિનવલ્લભસૂરિ પૂર્વે ચૈત્યવાસીસૂરિના શિષ્ય હતા અને તેથી અભયદેવસૂરિજીએ પોતાની પાટ માટે યોગ્ય જાણ્યા નહોતા. તો પણ પોતાના શિષ્ય પ્રસન્નચંદ્રસૂરિને કહી ગયા હતા કે-અવસર આવે ત્યારે તમારે જિનવલ્લભસૂરિને પાટે બેસાડવા.

એક વખતે જિનવલ્લભસૂરિએ કેટલાક જૈનસિદ્ધાંતોના આધારે એમ ઠરાવ્યું કે મહાવીરપ્રભુના ગર્ભાપહરણને છઠ્ઠું કલ્યાણક માનવું. ખરતરગચ્છની ખરેખરી ઉત્પત્તિ તો જિનદત્તસૂરિથી વિક્રમ સં. ૧૨૦૪માં થયેલી છે. તત્સંબંધી સુમતિગણિએ સ્વરચિત ગણધરસાર્ધશતક બૃહદ્વૃત્તિમાં લખ્યું છે કે જિનદત્તસૂરિ ઘણા મગરૂર સ્વભાવના હતા. તેમને પુછવામાં આવેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો મગરૂરીથી ઘણી તીક્ષ્ણ રીતિએ આપતા હતા અને તેથી લોકો તેને ખરતર કહીને બોલાવતા હતા.

જૈનતત્વાદર્શમાં કૂર્યપુરગચ્છીય ચૈત્યવાસી જિનેશ્વરસૂરિના શિષ્ય શ્રીજિનવલ્લભસૂરિએ ચિત્તોડમાં વીરપ્રભુના છ કલ્યાણકની પ્રરૂપણા કરી કેટલાકો કહે છે કે વિક્રમ સં. ૧૦૨૪માં જિનેશ્વરસૂરિથી ખરતરગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ છે, પણ ધર્મસાગર મહારાજના લખવા પ્રમાણે તે વાત જૂઠી લાગે છે.

ધર્મસાગરજી ઉપાધ્યાય જણાવે છે કે-જો ખરતરગચ્છની ઉત્પત્તિ જિનેશ્વરસૂરિથી થયેલી હોય તો તે જિનેશ્વરસૂરિ તથા નવાંગીવૃત્તિકાર શ્રીઅભયદેવસૂરિજી પોતાના કોઈ પણ ગ્રન્થની પ્રશસ્તિમાં ખરતરગચ્છનું નામ આપ્યા વિના રહે નહિ, પરંતુ કોઈ ગ્રન્થમાં જિનેશ્વરસૂરિએ તથા શ્રીઅભયદેવસૂરિએ ખરતરગચ્છ એવું નામ આપ્યું નથી તેથી જિનેશ્વરસૂરિ તથા અભયદેવસૂરિથી ખરતરગચ્છની ઉત્પત્તિ થયેલી જણાતી નથી.

શ્રીજિનવલ્લભસૂરિએ ચિત્તોડમાં ચૈત્યવાસીઓની સામે વાદવિવાદ કરીને ચૈત્યવાસીઓ સામે બાથ ભીડી તેઓનું જોર કમી કર્યું. શ્રીજિનદત્તસૂરિએ સવા લાખ રજપૂતોને પ્રતિબોધી જૈન બનાવ્યા. લાખો રજપૂતોને જૈનધર્મમાં આણ્યા.

જિનદત્તસૂરિજી ચમત્કારી હતા એમ તેમના ચરિત્ર પરથી અવબોધાય છે. ખરતરગચ્છમાં થયેલ જિનકુશલસૂરિ પણ મહા ચમત્કારી હતા એમ તેમના ચરિત્ર પરથી જણાય છે. ખરતરગચ્છમાં અનેક મહા વિદ્વાન્ આચાર્યો-સાધુઓ થયેલા છે અને તેઓએ સેંકડો ગ્રન્થોની રચના કરી છે.

ખરતરગચ્છમાં થયેલ આચાર્યો જિનદત્તસૂરિ, જિનકુશલસૂરિ, અને જિનવલ્લભસૂરિ, મહાન્ ગણાય છે. ખરતરગચ્છીય ચારિત્રવર્ધનસૂરિએ રઘુવંશ પર શિષ્યહિતૈષી નામની ટીકા રચી છે. જિનકુશલસૂરિએ ચૈત્યવંદન કુલકવૃત્તિ નામનો ગ્રન્થ બનાવ્યો છે. તેમનું સ્વર્ગગમન વિ. સં. ૧૩૮૮માં થયું હતું. ખરતરગચ્છીય જિનરાજસૂરિએ નૈષધીય કાવ્ય પર જિનરાજ નામની ટીકા રચી છે તથા તેમના સમકાલીન સમયસુંદરે સં. ૧૬૮૬માં ગાથાસહસ્રી બનાવી છે.

જિનવલ્લભસૂરિએ પિંડવિશુદ્ધિ પ્રકરણ, ગણધર સાર્ધ શતક, આગમિક વસ્તુવિચારસાર, કર્માદિવિચારસાર, સૂક્ષ્માર્થવિચાર પ્રકરણ, વર્ધમાનસ્તવન વિગેરે ગ્રન્થો રચ્યા છે. તેમને દેવભદ્રાચાર્ય તરફથી વિ. સં. ૧૧૬૭માં સૂરિપદ

મળ્યું હતું. તેમના શિષ્ય રામદેવે વિ. સં. ૧૧૭૩માં ષડસ્તિકાચૂર્ણિ ગ્રન્થ રચ્યો છે. તેમાં લખ્યું છે કે જિનવલ્લભસૂરિએ વિ. સં. ૧૧૬૪માં સ્વરચિત સઘળાં ચિત્રકાવ્યો ચિત્તોડમાં વીરપ્રભુના મંદિરમાં શિલાલેખમાં કોતરાવ્યાં હતાં.

જિનપતિસૂરિના શિષ્ય તથા જિનપ્રબોધસૂરિના ગુરૂ ખરતરગચ્છીય જિનેશ્વરસૂરિ થયા. તેમનો જન્મ ૧૨૪૫. દીક્ષા ૧૨૫૫માં. સૂરિપદ ૧૨૫૮ તથા ૧૩૩૧માં સ્વર્ગગમન થયું. આ આચાર્યના હસ્તથી સં. ૧૨૮૯માં શ્રાવક લાસનને ભણવા માટે તાડપત્ર પર લખેલી હરિભદ્રસૂરિએ બનાવેલા સમરાદિત્યચરિત્રની પ્રતિ હાલ ખંભાતમાં મોજુદ છે. આ આચાર્યના શિષ્ય અભયતિલકગણિએ દ્વયાશ્રયકાવ્ય પર દ્વયાશ્રયકોષ પર શ્લોકબંધ ટીકાઓ રચેલી છે.

ખરતરગચ્છીય દેવભદ્રસૂરિ સં. ૧૧૬૮માં વિદ્યમાન હતા. પ્રસન્નચંદ્રસૂરિના શિષ્ય દેવભદ્રસૂરિ હતા. દેવભદ્રસૂરિએ પાર્શ્વનાથચરિત્ર, સંવેગરંગશાલા, વીરચરિત્ર, કથાકોષ વગેરે અનેક ગ્રન્થો રચ્યા છે. તેમણે સુમતિવાચક પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો. ભરૂચમાં જ્યારે તેમણે પાર્શ્વનાથચરિત્ર લખ્યું તે વખતે સુવર્ણના ઘુમટવાળું મુનિસુવ્રતનું મંદિર વિદ્યમાન હતું.

વર્ધમાનસૂરિ પછી જિનેશ્વરસૂરિ, પછી પ્રસન્નચંદ્રસૂરિ, પછી દેવભદ્રસૂરિ, પછી દેવાનન્દસૂરિ, પછી તેના શિષ્ય પદ્મપ્રભસૂરિ થયા. પદ્મપ્રભસૂરિ વિ. સં. ૧૨૮૪માં વિદ્યમાન હતા. તેમણે તિલકાચાર્યને આવશ્યક નિર્યુક્તિ રચવામાં સહાય આપી હતી.

પદ્મપ્રભસૂરિએ મુનિસુવ્રતચરિત્ર ગ્રન્થ રચ્યો છે. દેવાનન્દસૂરિએ સિદ્ધસારસ્વત વ્યાકરણ રચ્યું છે. જિનપ્રભસૂરિ તીર્થકલ્પમાં કહે છે કે વિ. ૧૨૬૬માં દેવાનન્દસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. દેવપ્રભસૂરિના શિષ્ય પ્રદ્યુમ્નસૂરિ હતા. પ્રદ્યુમ્નસૂરિએ વિચારસારપ્રકરણ નામનો ગ્રન્થ રચ્યો છે. ચંદ્રસૂરિના શિષ્ય મુનિચંદ્રસૂરિ થયા. મુનિચંદ્રસૂરિએ ચૌલુક્ય રાજા આનલને દીક્ષા આપી હતી. મુનિચંદ્રસૂરિના દેવપ્રભસૂરિ અને દેવાનન્દસૂરિ એ બે શિષ્ય હતા.

આગમિકગચ્છ -

સં. ૯ વર્ષે જ્યેષ્ઠશુદિ ૧૨ શનૌ શ્રીશ્રીમાલ જ્ઞાતીય શ્રેષ્ઠી માળડળભાર્યા મીલનદે સુત હીરા માર્યા ધારુ સ્વપૂર્વજ પિતૃ માતૃ ભ્રાતૃ સુત શ્રેયોડર્થ

શ્રીઆદિનાથર્થિભંભં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં આગમગચ્છે શ્રીશીલરત્નસૂરિભિઃ । (આમાં ૯ નો સંવત્ વિચારવા યોગ્ય છે.)

આગમગચ્છીય જિનપ્રભસૂરિએ કેટલાક ટુંકા ગ્રન્થો રચ્યા છે. કેટલાક શત્રુંજય પર રહીને બનાવ્યા છે. જૈનધર્મના પ્રાચીન ઇતિહાસ ભાગ બીજાના આધારે આગામિકો અથવા ત્રણ થુઈવાળા ગચ્છની ઉત્પત્તિ વિક્રમ સંવત્ ૧૨૫૦માં થયેલી છે.

શીલગુણસૂરિ અને દેવભદ્રસૂરિએ બે પુનર્મીયા ગચ્છનો ત્યાગ કરીને અંચલિક ગચ્છમાં દાખલ થયા. પાછળથી તેમણે અંચલિક ગચ્છ છોડીને નવો પંથ ચલાવ્યો. ક્ષેત્રદેવતાની સ્તુતિ કરવી નહિ. વગેરે બોલોની પ્રરૂપણા તેઓએ કરી તે ગચ્છનું આગમિક ગચ્છ એવું નામ પાડ્યું. આગમગચ્છમાં થયેલ ઉદયધર્મસૂરિએ ધર્મકલ્પદ્રુમ નામનો ગ્રન્થ રચ્યો છે. શ્રીવિજાપુરમાં સં. ૧૫૭૩માં આગમગચ્છે શ્રીઅમરરત્નસૂરિએ ધાતુની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી છે.

તેનો લેખ

‘આગમગચ્છે શ્રીઅમરરત્નસૂરિ તત્પટ્ટે સોમરત્નસૂરિ ઉપદેશેન કારિત’ ધાતુપ્રતિમા વિજાપુર શાંતિનાથના દેરાસરમાં સં. ૧૫૬૪માં આનન્દરત્નસૂરિ થયાનો લેખ છે. વિજાપુરમાં ગોડીપાર્શ્વનાથના દેરાસરમાં સં. ૧૫૦૩માં આગમગચ્છમાં સિંહરત્નસૂરિએ ધાતુબિંબની પ્રતિષ્ઠા કર્યાનો લેખ છે.

સં. ૧૫૭૫ માં આગમગચ્છે મુનિરત્નસૂરિપટ્ટે આનન્દસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતમ્. એ પ્રમાણે પદ્માવતીના દેરાસરમાં ધાતુની પ્રતિમાનો લેખ છે.

સ્તવપક્ષગચ્છ-વિક્રમ સંવત્ બારની સાલમાં સ્તવપક્ષ ગચ્છ હતો. સ્તવપક્ષ ગચ્છની કોનાથી ઉત્પત્તિ થઈ અને તેમાં કયા કયા આચાર્યો થયા, તેનું વૃત્તાંત જાણવામાં આવતાં પ્રકાશિત કરવામાં આવશે.

એક પટ્ટાવલીમાં લખ્યું છે કે-સોમપ્રભસૂરિએ ખરતર-સ્તવપક્ષ, આગમિયાપક્ષ, દ્વિવંદનિક, ઉપકેશ, જીરાપલી, નાણાવાલ, નિબજીય ઇત્યાદિ ગચ્છના આચાર્યોની સાક્ષીએ વિ. ૧૨૮૩માં જગચંદ્રસૂરિને સ્વપટ્ટે સ્થાપ્યા. શ્રીવિજાપુર નગરે દેવભદ્ર, જગચંદ્ર અને શ્રીદેવેન્દ્ર એ ત્રણેએ ચોમાસું કર્યું એમ કોન્કરન્સ હેરહડમાં ૧૯૭૨માં છપાયેલી તપાગચ્છની પટ્ટાવલીમાં લખ્યું છે. તેથી બારસ

પંચાસીની સાલમાં સ્તવપક્ષ વિદ્યમાન હતો, એમ સિદ્ધ થાય છે.

દ્વિવંદનિકગચ્છ-વસ્તુપાળ અને તેજપાળના સમયમાં સ્તવપક્ષ, દ્વિવંદનિક ગચ્છ એ બે વિદ્યમાન હતા. દ્વિવંદનિક ગચ્છના સ્થાપક આચાર્યો, તેનું મંતવ્ય વગેરે વૃત્તાંત પ્રાપ્ત થયાથી પ્રકાશિત કરવામાં આવશે.

જોટાણામાં એક ધાતુની પ્રતિમા પર નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

સં. ૧૫૭૫ વર્ષે માઘ વદિ ૨ સોમે શ્રીઓશવંશે લઘુસંતાને મં. ફદા ભા. વિજલદે પુત્ર મં. અજા માર્યા પૂરી પટોલ લટકળ સહિતેન સ્વ. શ્રે. શાંતિનાથર્ચિબં કારાપિતં. દ્વિવન્દનિકગચ્છે સિદ્ધાચાર્ય પ્રતિષ્ઠિતમ્ દેવગુપ્તસૂરિભિઃ કુંજાગ્રામવાસ્તવ્ય.

જીરાઉલાગચ્છ-બ્રહ્મર્ષિકૃત સુધર્મગચ્છ પરીક્ષા ચોપાઈમાં જિરાઉલાગચ્છનું નામ પ્રસિદ્ધ છે. આબુજી પાસે જીરાઉલા ગામમાં જીરાઉલા પાર્શ્વનાથ છે. આબુજીના આસપાસના પ્રદેશોમાં જૈનોની પુષ્કળ સંખ્યા હોવાથી ત્યાં અનેક મહા પ્રભાવક આચાર્યો થયા છે.

જીરાઉલા ગામમાં જે આચાર્યો મહાપ્રસિદ્ધ થયા અને તેના વંશમાં જે જે આચાર્યો થયા, તે જીરાઉલાગચ્છના નામથી પ્રસિદ્ધ થયા. જીરાઉલાગચ્છમાં કયા કયા મહા પ્રભાવક આચાર્યો થયા, તેઓનું વૃત્તાંત પ્રાપ્ત થતાં બહાર પ્રકાશિત કરવામાં આવશે. સં. ૧૨૮૫માં જગચ્ચંદ્રસૂરિના સમયમાં વિદ્યમાન હતો.

નિબજીયગચ્છ-નિબજીય નામનો ગચ્છ વિક્રમ સંવત્ બારમા સૈકામાં વિદ્યમાન હતો, ચોરાશી ગચ્છનાં નામમાં નિબજીયગચ્છનું નામ આવે છે.

હસ્તિકુંડીગચ્છ-કોન્ફરન્સ હેરલ્ડ પત્ર ૪૧૨માં કેશવસૂરિ કે જેનું નામ વાસુદેવાચાર્ય હતું, તેઓએ હસ્તિકુંડીગચ્છની સ્થાપના કરી. યશોભદ્રસૂરિ ચરિત્રમાં સાંડેરગચ્છમાં વિ. સં. ૯૭૧માં યશોભદ્રસૂરિ થયા અને તેમના ચરિત્રમાં વાસુદેવાચાર્યનું નામ આવે છે તેથી હસ્તિકુંડીગચ્છ પ્રાચીન છે એમ સિદ્ધ થાય છે.

રાજગચ્છ-પ્રદ્યુમ્નસૂરિથી રાજગચ્છની પ્રસિદ્ધિ થઈ. પ્રદ્યુમ્નસૂરિના ગુજરાતમાં, મેવાડમાં, મારવાડમાં, માળવામાં અને અન્ય દેશોમાં રાજાઓ ભક્ત હતા,

તેથી તેમના ગચ્છનું રાજગચ્છ એવું નામ પડ્યું. રાજગચ્છમાં અજિતસેનસૂરિ થયા છે તે વાદમહાર્ણવના કર્તા અભયદેવસૂરિના શિષ્ય જિનેશ્વરસૂરિના શિષ્ય હતા. પ્રદ્યુમ્નસૂરિના અભયદેવસૂરિ શિષ્ય હતા.

સં. ૧૨૭૬માં પાર્શ્વનાથચરિત્રના કર્તા માણિક્યચંદ્રસૂરિ કહે છે કે-વાદમહાર્ણવના કર્તા અભયદેવસૂરિથી હું નવમી પાટે છું. અભયદેવસૂરિના શિષ્ય ધનેશ્વરસૂરિ મુંજરાજાના માનીતા ગુરુ હતા. અભયદેવસૂરિએ સમ્મતિસૂત્ર પર તત્ત્વબોધવિધાયિની નામની ટીકા રચી છે. અજિતસેનના ગુરુ જિનેશ્વરસૂરિએ જૈન નૈષધીયકાવ્ય નામનો ગ્રન્થ રચ્યો છે. તેઓ વિ. સં. ૧૦૫૦માં થયા.

રાજગચ્છીય પ્રદ્યુમ્નસૂરિએ ધર્મવાદમાં દિગંબરોનો પંરાજય કર્યો હતો, અને તે વૈદકશાસ્ત્રમાં પારગામી હતા. પ્રદ્યુમ્નસૂરિએ જુદા જુદા ચોરાશી જૈન ગ્રન્થો રચ્યા છે એમ કહેવાય છે. તેમણે સપાદ લક્ષ ત્રિભુવનગિરિ આદિ અનેક દેશના રાજાઓને જૈન કર્યા હતા. રાજગચ્છીય સાગરચંદ્રસૂરિના શિષ્ય માણિક્યચંદ્રસૂરિએ દિવ બંદરમાં રહી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર લખ્યું છે. તથા કાવ્યપ્રકાશ સંકેત અને નલાયન (કુબેર પુરાણ) વગેરે ગ્રન્થો રચ્યા છે. તે વિ. ૧૨૭૬માં વિદ્યમાન હતા.

રૂદ્રપાલીયગચ્છ-વિજયેન્દ્રસૂરિના શિષ્ય અને દેવભદ્રસૂરિના ગુરુ જે અભયદેવસૂરિ થયા તે રૂદ્રપાલીયગચ્છના હતા. તે વિ. સં. ૧૨૦૪માં હયાત હતા. પાંચમા અભયદેવસૂરિની ચોથી પેઢી પહેલાં થયેલ શ્રીજિનશેખરસૂરિથી રૂદ્રપાલીયગચ્છ પ્રવર્ત્યો હતો. રૂદ્રપાલીયગચ્છમાં થનાર અભયદેવસૂરિ મહા વિદ્વાન હતા. તેમને કાશીના રાજા તરફથી વાદિસિંહનું બિરુદ મળ્યું હતું. સંવત્ ૧૨૭૮માં તેમણે જયવિજય મહાકાવ્ય પૂર્ણ કર્યું હતું.

રૂદ્રપાલીયગચ્છમાં અનેક મહા વિદ્વાન પ્રભાવક આચાર્યો થયા છે, અને તેઓએ અનેક અપૂર્વ ગ્રન્થો લખ્યા છે. રૂદ્રપાલીયગચ્છમાં એક જિનપ્રભસૂરિ થયા તે વિ. સં. ૧૩૮૦માં વિદ્યમાન હતા.

તેના શિષ્ય સંઘતિલકસૂરિએ સમ્યક્ત્વ સપ્તતિ ગ્રન્થ રચ્યો છે. તેમાં તે લખે છે કે મારા ગુરુ જિનપ્રભસૂરિએ ષડ્દર્શની નામનો ગ્રન્થ રચીને દિલ્હીના બાદશાહ મહમદ તુઘલખને જૈનધર્મ પર પ્રીતિ કરાવી હતી. જિનપ્રભસૂરિના શિષ્યના શિષ્ય સોમતિલકસૂરિએ જયકીર્તિસૂરિની શીલોપદેશ માલા પર ટીકા

રચેલી છે. રૂદ્રપાલીયગચ્છના સ્થાપક જિનશેખરસૂરિએ સમ્યક્ત્વસપ્તતિકા, શીલતરંગિણી વિગેરે ગ્રન્થો રચ્યા છે. દેવેન્દ્રસૂરિએ પ્રશ્નોત્તર રત્નમાળાની વૃત્તિ રચી છે. વિમલસૂરિએ પ્રશ્નોત્તર રત્નમાળા રચી હતી.

રૂદ્રપાલીય ગચ્છની ઉત્પત્તિ સંબંધી પ્રશ્નોત્તર રત્નમાલાવૃત્તિની પ્રશસ્તિમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે.

તસ્માદાસીદસીમપ્રશમમુખગુણૈરદ્વિતીયો વરેણ્યઃ,
ષટ્તર્કગ્રન્થવેત્તાઽભયપદપુરતો દેવનામા મુનીન્દ્રઃ ।
યસ્માત્ પ્રાલેયશૈલાદિવ ભુવનજનવ્રાતપાવિત્ર્યહેતુ-
ર્જજ્ઞે ગઙ્ગાપ્રવાહઃ સ્ફુરદુરુકમલો રુદ્રપલ્લીયગચ્છઃ ॥

અભયદેવસૂરિથી રૂદ્રપલ્લીયગચ્છ થયો એમ સ્પષ્ટ લખવામાં આવ્યું છે.

વાયટીયગચ્છ-વાવટીયગચ્છમાં જિનદત્તસૂરિના શિષ્ય અમરચંદ્રસૂરિ થયેલ છે. વાયટ નામના પુરમાં રહેનાર આચાર્યોથી વાયટીય ગચ્છની પ્રસિદ્ધિ થઈ હોય એમ અનુમાન થાય છે; પરંતુ તો જે હોય તે ખરું. વાયટીયગચ્છના શ્રીઅમરચંદ્રસૂરિએ પદ્માનંદાત્મ્યુદય મહાકાવ્ય, બાલભારત મહાકાવ્ય, કવિશિક્ષાવૃત્તિ-કાવ્ય કલ્પલતા, છંદોરત્નાવલિ અને કલાકલાપ વગેરે અનેક ગ્રન્થો રચ્યા છે. ગુજરાતના રાજા વિસલદેવના તે ગુરૂ હતા. વિક્રમના તેરમા સૈકામાં તેઓ વિદ્યમાન હતા.

આ ગચ્છમાં રાસિલસૂરિના શિષ્ય જીવદેવસૂરિ અને જીવદેવસૂરિના શિષ્ય જિનદત્તસૂરિ થયા. તેમણે વિવેકવિલાસ, શુકુનશાસ્ત્ર વગેરે અનેક ચમત્કારિક ગ્રન્થો રચ્યા છે. પરકાય પ્રવેશ કરવામાં તે કુશલ હતા. વિ. સં. ૧૨૭૭માં નિકળેલ વસ્તુપાલના સંઘમાં તે હાજર હતા.

ઉકેશગચ્છ-ઉકેશગચ્છમાં દેવગુપ્ત વગેરે મહા વિદ્વાન્ સૂરિઓ થયેલ છે અને તેઓએ અનેક ગ્રન્થોને લખી જૈન જગત્ પર ઉપકાર કર્યો છે. દેવગુપ્તસૂરિના શિષ્ય કક્કસૂરિ થયા. કક્કસૂરિના શિષ્ય સિદ્ધસૂરિ થયા. શ્રીકક્કસૂરિ વિ. સં. ૧૧૫૪માં વિદ્યમાન હતા. કક્કસૂરિએ હેમચંદ્રાચાર્ય તથા કુમારપાળની પ્રેરણાથી ચૈત્યવાસીઓને હરાવી ગચ્છ બહિરૂ કર્યા.

શ્રીકક્કસૂરિએ મીમાંસા, જિન ચૈત્યવંદન વિધિ અને પંચ પ્રમાણિકા નામના

મહાન્ ગ્રન્થો બનાવ્યા છે. ઉકેશગચ્છમાં કક્કસૂરિના શિષ્ય જિનચંદ્રગણિ થયા. તેમનું બીજું નામ દેવગુપ્તસૂરિ અને ત્રીજું કુલમંડનસૂરિ નામ હતું. તે વિ. સં. ૧૦૭૩માં વિદ્યમાન હતા. તેમણે સ્વરચિત નવપદ પ્રકરણ પર પોતે ટકી રચેલી છે.

ઉકેશગચ્છમાં દેવગુપ્તસૂરિના શિષ્ય સિદ્ધસૂરિ થયા. તેમણે વિ. સં. ૧૧૮૨માં બૃહત્ક્ષેત્રસમાસવૃત્તિ ગ્રન્થ રચ્યો છે. પુનમીયાગચ્છ-શ્રીચંદ્રપ્રભસૂરિએ સંવત્ ૧૧૪૮માં પુનમીયાગચ્છની સ્થાપના કરી છે. (જૈનધર્મ પ્રાચીન ઇતિહાસ ભાગ ૧. પત્ર ૬૮)માં એ પ્રમાણે ચંદ્રપ્રભસૂરિથી પુનમીયાગચ્છની સ્થાપના થઈ એમ જણાવ્યું છે. જૈનધર્મ પ્રાચીન ઇતિહાસ. ભાગ. ૨ બીજાના સત્તરમા પાને નીચે પ્રમાણે ઉત્પત્તિ જણાવી છે.

ચંદ્રપ્રભસૂરિ, મુનિચંદ્રસૂરિ, માનદેવસૂરિ અને શાંતિસૂરિએ ચાર ગુરુભાઈઓ હતા. વિક્રમ સં. ૧૧૪૮માં એક શ્રીધર નામના શ્રાવકને અત્યંત ધનવ્યયે એક જિનમૂર્તિ બેસાડવાની ઇચ્છા થઈ. તેથી તેણે વડા ચંદ્રપ્રભસૂરિને કહ્યું કે-

મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા માટેનો વિધિ કરવા માટે આપના ગુરુભાઈ મુનિચંદ્રસૂરિને આજ્ઞા આપો. શ્રીધર શ્રાવકની એવી માગણીથી ચંદ્રપ્રભસૂરિને ઈર્ષ્યા આવી અને તેથી તેણે તે શ્રાવકને કહ્યું કે-પ્રતિષ્ઠાદિક કાર્યોમાં સાધુએ ભાગ ન લેવો જોઈએ. માટે શ્રાવક મારફતે પ્રતિષ્ઠા કરવી.

ત્યારબાદ વિ. સં. ૧૧૫૮માં એક દિવસ ચંદ્રપ્રભસૂરિએ કહ્યું કે આજ રાત્રિએ પદ્માવતીદેવીએ મને સ્વપ્નમાં આવી કહ્યું છે કે-તમારે તમારા શિષ્યોને કહેવું કે શ્રાવકે પ્રતિષ્ઠા કરાવવી તથા પૂર્ણિમાની પાખી કરવી. એવી રીતે પુનમીયાગચ્છની ઉત્પત્તિ સં. ૧૧૫૮માં થઈ.

પુનમીયાગચ્છના આચાર્યે ક્ષેત્રસમાસની સંસ્કૃત ટીકાની પ્રશસ્તિમાં કહ્યું છે કે-

દુર્વાદિદ્વિરદાંકુશઃ સમયવિત્થ્રેણિશિરોમણ્ડનમ્,
શ્રીચન્દ્રપ્રભસૂરિરાટ્ સ ભગવાન્ પ્રાચીકશત્ પૂર્ણિમામ્ ।
તસ્માજ્જૈનવચોડમૃતં ભૃશમપુઃ શ્રીધર્મઘોષાદયઃ,
શ્રીભદ્રેશ્વરસૂરિતસ્ત્વચલકત્ શાખા દ્વિતીયા પ્રથામ્ ॥

અર્થ-દુષ્ટવાદિયોરૂપ હાથીઓને વશ કરવામાં અંકુશ સરખા તથા સિદ્ધાંતોને જાણનારાઓમાં શિરોમણિ સરખા એવા ચંદ્રપ્રભ નામના આચાર્ય મહારાજે પૂર્ણિમાપક્ષ પ્રકટ કરેલો છે. તેમની પાસેથી શ્રીધર્મઘોષસૂરિ આદિ આચાર્યોએ જિનવચનરૂપ અમૃતનું ઘણું પાન કર્યું છે. પુનમીયાગચ્છની બીજી શાખા શ્રીભદ્રેશ્વરસૂરિથી ચાલેલી છે. કહ્યું છે કે -

ચંદગચ્છાઓ પુણ્નિમ-પુણ્નિમઓ સદ્દપુણ્નિમં ચલય ।

દોહિવિ આગમનામા-વુચ્ચયરા खरयरो (चान?) ॥१॥

પુનમીયાગચ્છવાળા મહાનિશીથસૂત્ર તથા ઉપધાન વિધિને માનતા નથી. પુનમીયાગચ્છમાં જૈનશાસનપ્રભાવક અનેક મહાવિદ્વાન્ આચાર્યો થયા છે અને તેમણે અનેક ગ્રન્થો રચ્યા છે. કોટિગણ વયરી શાખા ચાંદ્રકુલમાં થયેલ અને પુનમીયાગચ્છના સ્થાપક શ્રીચંદ્રપ્રભસૂરિના શિષ્ય શ્રીધર્મઘોષસૂરિ થયા. ધર્મઘોષસૂરિયે વીશ શિષ્યોને આચાર્યપદ આપ્યું હતું. તેમણે શબ્દસિદ્ધિ નામનું વ્યાકરણ રચ્યું છે. તેમની ગુજરાતના રાજા સિદ્ધરાજે ઘણી પ્રશંસા કરી હતી. પુનમીયાગચ્છના મુનિરત્નસૂરિએ સં. ૧૨૫૨માં અમમસ્વામી ચરિત્ર ગ્રન્થ રચ્યો છે. તે ગ્રન્થની પ્રશસ્તિ જિનસિંહસૂરિએ રચેલી છે.

પુનમીયાગચ્છીય માનદેવસૂરિના શિષ્ય માનતુંગસૂરિ વિ. સં. ૧૨૫૦ લગભગમાં હયાત હતા. તેમણે સિદ્ધજ્યંતીચરિત્ર ગ્રન્થ રચ્યો છે. તે ગ્રન્થ પર તેમના શિષ્ય મલયપ્રભસૂરિએ વિ. સં. ૧૨૬૦માં ટીકા રચી છે. ચંદ્રસૂરિના શિષ્ય યશોદેવસૂરિ થયા તે વિ. સં. ૧૧૭૬માં વિદ્યમાન હતા. તેમણે પાક્ષિક સૂત્રવૃત્તિ તથા પિંડવિશુદ્ધિવૃત્તિ રચી છે. પુનમીયાગચ્છમાં શ્રીદેવચંદ્રસૂરિના શિષ્ય કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ થયા. પુનમીયા પક્ષ ગચ્છમાં શ્રીબુદ્ધિસૂરિ થયેલ છે તે મહા પ્રભાવિક હતા.

સં. ૧૪૩૨ ફાલ્ગુન શુ. શ્રીશ્રીમાલજ્ઞા. મુણ્ડસિંહ ભા. નાગલા દા. પુત્ર ભદ્રસિંહેન શ્રીશાન્તિનાથબિંબં કા. પૂર્ણિમાપ. શ્રીલલિતપ્રભસૂરીણામુપદેશેન ।

પ્રાંતિજમાં એક ધાતુની પ્રતિમાની પાછળ પૂર્ણિમાપક્ષ સંબંધી નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે.

સં. ૧૫૦૩ વર્ષે ચન્દ્રપ્રભબિંબં પ્ર. શ્રીજયચન્દ્રસૂરિભિઃ ॥

મહેસાણા સુમતિજિનમંદિરે પિ. પંચતીર્થી

સંવત્ ૧૫૦૬ ચૈત્રવદિ ૫ ગુરૌ શ્રીશીતલનાથબિંબં કારિતં પ્ર. પૂર્ણિમાપક્ષીય શ્રીગુણસુંદરસૂરિણા.

મહેસાણા સુમતિજિનમંદિરે પિ. પંચતીર્થી

૧૫૦૩ જ્યેષ્ઠશુદિ ૭ સોમે શ્રીચંદ્રપ્રમજિનબિંબં પ્ર. પૂર્ણિમા શ્રીમુનિશેખરસૂરિપટ્ટે સાધુરત્નસૂરિણા.

મહેસાણા મહાવીરજિનમંદિરે ધાતુપ્રતિમાપૃષ્ઠે-

સંવત્ ૧૫૧૧ વર્ષે જ્યેષ્ઠવદિ ૯ રવૌ શ્રીશ્રીમાલજ્ઞાતીય મં. વરાદ ભા. વીલ્હનપદે પિતૃમાતૃ શ્રયસે સુતમાતરેણ શ્રીસુવિધિનાથબિંબં કારિતં શ્રીપૂર્ણિમાપક્ષે શ્રીમપલ્લિય મ. શ્રીજયચન્દ્રસૂરિણામુપદેશેન પ્રતિષ્ઠિતમ્। શ્રી.

સંવત્ ૧૫૧૨ વર્ષે માઘશુદિ ૫ સોમે શ્રીશ્રીમાલજ્ઞાતીયપટ્ટમાહી આમાતૃ તેજ શ્રેયોઽર્થ સુતમોજાવરામ્યાં શાંતિનાથબિંબં કા. શ્રીપૂર્ણિમાપક્ષે શ્રીસાધુરત્ન-સૂરીણામુપદેશેન પ્રતિષ્ઠિતમ્। પૂર્ણિમાપક્ષેઽનુક્રમેણ શ્રીમદ્રેશ્વરસૂરિઃ, શ્રીમુનીશ્વર-સૂરિઃ, શ્રીરત્નપ્રભસૂરિઃ, શ્રીમહેન્દ્રસૂરિઃ, શ્રીરત્નાકરસૂરિઃ સઙ્ગાતાઃ।

શ્રીતપાગચ્છ-સોમપ્રભસૂરિની પાટ પર શ્રીજગચ્ચંદ્રસૂરિ થયા. તેમણે પોતાના ગચ્છની શિથિલતા દેખી ગુરૂની આજ્ઞાનુસાર ચૈત્રવાલગચ્છીય શ્રીદેવપ્રભ- (ભદ્ર)સૂરિની સહાયથી (વિજાપુરમાં) ક્રિયોદ્ધાર કર્યો.

સં. ૧૨૮૫માં મહાપ્રભાવક મહાતપસ્વી શ્રીજગચ્ચંદ્રસૂરિએ જાવજીવ આંબિલ તપ આરંભ્યો. બાર વર્ષ આંબિલ કરતા થયા ત્યારે મેવાડના રાજા (ચિત્તોડના રાજાએ) તપા એવું બિરૂદ આપ્યું. ત્યારથી જગચ્ચંદ્રસૂરિથી સંવત્ ૧૨૪૫થી તપાગચ્છની પ્રસિદ્ધિ થઈ.

ચિત્તોડના રાજાની સભામાં બત્રીશ દિગંબર આચાર્યોની સાથે વાદ કરતાં અભેદ રહ્યા. તેથી ચિત્તોડના રાજાએ તેમને હીરલા જગચ્ચંદ્રસૂરિ એવું બિરૂદ આપ્યું. તપાગચ્છથી જૈનશાસનની ઘણી ઉન્નતિ થઈ છે. તપાગચ્છમાં અનેક શાસનપ્રભાવક મહાન્ આચાર્યો થયા છે.

તપાગચ્છસ્થાપક શ્રીજગચ્ચંદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ થયા. તે વિ. સં. ૧૨૭૦ થી ૧૩૨૭ સુધીમાં વિદ્યમાન હતા. તેમને ગુજરાતના મંત્રી વસ્તુપાલની

આગેવાની નીચે સૂરિપદ આપવામાં આવ્યું હતું. તેમની કર્મગ્રન્થો, તેઓ પરની ટીકા, શ્રાદ્ધદિનકૃત્યસૂત્રવૃત્તિ, નવ્યકર્મગ્રન્થ, પંચમીકસૂત્રવૃત્તિ, સિદ્ધપંચાશિકા-સૂત્રવૃત્તિ, ધર્મરત્નવૃત્તિ, સુદર્શનશ્રેષ્ઠિચરિત્ર, દેવવંદનભાષ્ય, ગુરુવંદન ભાષ્ય, પચ્ચખાણ ભાષ્ય, રૂપભાદિવર્દ્ધમાન સ્તુતિ, પાક્ષિકપ્રતિકમણસૂત્રવૃત્તિ વગેરે અનેક ગ્રન્થો રચ્યા છે. સં. ૧૩૨૭માં તેમનું સ્વર્ગગમન માળવામાં થયું હતું.

તેમની પાટે વિદ્યાનન્દસૂરિજીને^૧ સ્થાપવામાં આવ્યા. પણ દેવેન્દ્રસૂરિના સ્વર્ગગમન પશ્ચાત્ તેમનું તેર દિવસમાં વિજાપુરમાં સ્વર્ગગમન થવાથી તેમના સુજ ભાઈ ધર્મકીર્તિ ઉપાધ્યાયજીને વિજાપુરમાં આચાર્યપદ આપી ધર્મઘોષસૂરિ નામ આપ્યું. શ્રીસોમપ્રભસૂરિના ગુરુ અને દેવેન્દ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીધર્મઘોષસૂરિએ સંઘાચાર તથા કાલસિત્તરી નામના ગ્રન્થો રચ્યા છે.

શ્રીધર્મઘોષસૂરિના શિષ્ય અને સોમતિલકસૂરિના ગુરુ શ્રીસોમપ્રભાચાર્ય થયા. તેમનો જન્મ વિ. ૧૩૧૦માં, ૧૩૨૧માં દીક્ષા, ૧૩૨૨માં સૂરિપદ તથા ૧૩૩૭માં તેમનું સ્વર્ગગમન થયું. તેમણે અનેક ચિત્રબંધ સ્તવનો રચ્યાં છે.

સોમપ્રભસૂરિના શિષ્ય સોમતિલકસૂરિ થયા. તેમનો જન્મ વિ. સં. ૧૩૫૮માં, ૧૩૬૮માં દીક્ષા, ૧૩૭૩માં સૂરિપદ તથા ૧૪૨૪માં સ્વર્ગગમન થયું. તેમણે ધર્મઘોષસૂરિજીકૃત યમકસ્તુતિ પર ટીકા રચી છે. તેમણે શીલતરંગિણી, નવ્યક્ષેત્રસમાસસૂત્ર, તથા જિનકલ્પવૃત્તિ આદિ અનેક ગ્રન્થો રચ્યા છે.

શ્રીવિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય સોમપ્રભ નામના આચાર્ય થયા છે, તેમણે હેમકુમારચરિત્ર સં. સૂક્તિમુક્તાવલિ, શૃંગારવૈરાગ્યતરંગિણી વગેરે અનેક ગ્રન્થો રચેલા છે.

શ્રીતપાગચ્છમાં થયેલ દેવસુંદરસૂરિના પાંચ શિષ્યોમાંના એક હતા. તેમનો જન્મ વિ. સં. ૧૪૩૦માં થયો હતો. તથા સ્વર્ગગમન સં. ૧૪૮૮માં થયું હતું. તેમણે પહેલા પયત્રા પર તથા પ્રત્યાખ્યાનભાષ્ય પર ટીકા રચી છે.

તેમણે યોગશાસ્ત્ર, ઉપદેશમાલા, ષડાવશ્યક તથા નવતત્ત્વાદિક ગ્રન્થો પર ટભા રચેલા છે. તપાગચ્છમાં શ્રીદેવસુંદરસૂરિ થયા. તેમનો જન્મ વિ. સં. ૧૩૮૬માં થયો હતો. સં. ૧૪૦૪માં તેમણે મહેશ્વર ગામમાં દીક્ષા લીધી હતી.

૧. વિદ્યાનન્દસૂરિએ વિજાપુરમાં વિદ્યાનંદ નામનું સંસ્કૃત વ્યાકરણ રચ્યું તે માટે કહેવાય છે કે- વિદ્યાનંદામિઘં યેન, કૃતં વ્યાકરણં નવં, માતિ સર્વોત્તમં સ્વત્પસૂત્રં બહવર્થસંગ્રહમ્ ॥૧॥

સં. ૧૪૨૦માં અણહિલ્લપુર પાટણમાં તેમને સૂરિપદ મળ્યું હતું. તેમના જ્ઞાનસાગર, કુલમંડન, ગુણરત્ન, સોમસુંદર તથા સાધુરત્ન એ પાંચ મોટા શિષ્યો હતા.

તપાગચ્છમાં થયેલ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય ચારિત્રરત્નગણિ શિષ્ય થયા. ચારિત્રરત્નગણિના શિષ્ય સૌધર્મગણિ શિષ્ય થયા. તેમણે ઉપદેશસપતતિકા નામનો ગ્રન્થ રચ્યો છે. તપાગચ્છમાં શ્રીરત્નશેખરસૂરિના શિષ્ય સોમચંદ્રસૂરિ થયા, તે વિ. સં. ૧૫૦૪માં વિદ્યમાન હતા. તેમણે કથામહોદધિ નામનો ગ્રન્થ રચ્યો છે.

શ્રીદેવેન્દ્રગણિના શિષ્ય (નેમિચંદ્રસૂરિના) શિષ્ય શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિ થયા. તેમણે ગાથાકોષ, તીર્થમાલાસ્તવ, રત્નત્રયકુલક તથા હરિભદ્રસૂરિએ રચેલા ધર્મબિંદુ પર ટીકા રચેલી છે. શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિએ શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિના પ્રવચન સારોદ્ધાર પર વિષમપદ વ્યાખ્યા નામની ટીકા રચવામાં ઉદયપ્રભસૂરિને સહાય કરી હતી.

શ્રીસોમસુંદરસૂરિના પાંચ શિષ્યોમાંના એક મહા વિદ્વાન્ શિષ્ય શ્રીમુનિસુંદરસૂરિ થયા. શ્રીમુનિ સુંદરસૂરિનો જન્મ વિ. ૧૪૩૬માં દીક્ષા ૧૪૪૩માં, વાયકપદ ૧૪૬૬માં, સં. ૧૪૭૮માં સૂરિપદ તથા સં. ૧૫૦૩માં તેમનું સ્વર્ગગમન થયું હતું.

તેમને કાલી સરસ્વતીનું બિરૂદ મળ્યું હતું. તથા મુજફરખાન તરફથી વાદિગોકુલખંડનું બિરૂદ મળ્યું હતું. તેમણે ઉપદેશરત્નાકર, અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, ગુર્વાવલી, શાંતિકર આદિની રચના કરી છે. તેઓ એક હજાર અવધાન કરતા હતા તેથી તે સહસ્રાવધાની ગણાતા હતા.

શ્રીમુનિસુંદરસૂરિના શિષ્ય રત્નશેખરસૂરિ થયા. તેમનો જન્મ વિ. સં. ૧૪૫૭(૧૪૫૮)માં થયો હતો. વિ. સં. ૧૪૬૩માં દીક્ષા, ૧૪૮૩માં પંડિતપદ, ૧૪૯૩માં વાયક પદ, વિ. સં. ૧૫૦૨માં સૂરિપદ સં. ૧૫૧૭ના પોષ વદ ૬ છઠ્ઠના દિવસે તેમનું સ્વર્ગગમન થયું હતું. તેમને ખંભાતમાં બાબીએ બાલસરસ્વતીનું બિરૂદ આપ્યું હતું. તેમણે શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણ વૃત્તિ, શ્રાદ્ધવિધિવૃત્તિ, આચારપ્રદીપ તથા લઘુક્ષેત્રસમાસાદિ અનેક ગ્રન્થો રચ્યા છે. શ્રીતપાગચ્છમાં શ્રીઉદયસાગરસૂરિના શિષ્ય શ્રીલબ્ધિસાગરસૂરિ થયા. તેમણે વિ. સં. ૧૫૫૭માં શ્રીપાલકથા નામનો સંસ્કૃત ગ્રન્થ રચ્યો છે.

તપાગચ્છીય આચાર્યોની અનુક્રમણિકા વીરપ્રભુથી

(૧)

૪૪. શ્રીજ ગચ્ચંદ્રસૂરિ	૪૫. દેવેન્દ્રસૂરિ
૪૬. ધર્મઘોષસૂરિ	૪૭. સોમપ્રભસૂરિ
૪૮. સોમતિલકસૂરિ	૪૮. દેવસુંદરસૂરિ
૫૦. સોમસુંદરસૂરિ	૫૧. મુનિસુંદરસૂરિ
૫૨. રત્નશેખરસૂરિ	૫૩. લક્ષ્મીસાગરસૂરિ
૫૪. સુમતિસાધુસૂરિ	૫૫. હેમવિમલસૂરિ
૫૬. આનંદવિમલસૂરિ	૫૭. વિજયદાનસૂરિ
૫૮. હીરવિજયસૂરિ	૫૮. વિજયસેનસૂરિ
૬૦. વિજયદેવસૂરિ	૬૧. વિજયસિંહસૂરિ
૬૨. વિજયપ્રભસૂરિ	૬૩. વિજયરત્નસૂરિ
૬૪. વિજયક્ષમાસૂરિ	૬૫. વિજયદયાસૂરિ
૬૬. વિજયધર્મસૂરિ	૬૭. વિજયજિનેન્દ્રસૂરિ
૬૮. વિજયદેવેન્દ્રસૂરિ	૬૮. વિજયધરણેન્દ્રસૂરિ

(૨)

૫૮. શ્રીહીરવિજયસૂરિ	૫૮. વિજયસેનસૂરિ
૬૦. વિજયદેવસૂરિ	૬૧. વિજયસિંહસૂરિ
૬૨. સત્યવિજય પંન્યાસ	૬૩. પં. કર્પૂરવિજય
૬૪. પં. ક્ષમાવિજયજી	૬૫. પં. જિનવિજયજી
૬૬. પં. ઉત્તમવિજયજી	૬૭. પં. પદ્મવિજયજી
૬૮. પં. રૂપવિજયજી (ડેવાનો ઉપાશ્રય)	૬૮. પં. અમીવિજયજી
૭૦. પં. સૌભાગ્યવિજયજી	૭૧. પં. રત્નવિજયજી
૭૨. પં. મોહનવિજયજી	૭૩. પં. ધર્મવિજયજી

(૩)

૭૧. પં. રત્નવિજયજી

૭૨. પં. ભાવવિજયજી

૭૩. પં. નીતિવિજયજી

(૪)

૬૮. પં. રૂપવિજયજી

૬૯. પં. કીર્તિવિજયજી

૭૦. પં. કસ્તુરવિજયજી ગણિ

૭૧. પં. મણિવિજયજી ગણિ

૭૨. પં. શ્રીબુદ્ધિવિજયજી

૭૩. શ્રીઆત્મારામજી (વિજયાનંદસૂરિ)

૭૪. વિજયકમલસૂરિ

(૫)

તપાગચ્છસાગરશાખા

૫૮. શ્રીહીરવિજયસૂરિ

૫૯. શ્રીસહજસાગરઉપાધ્યાય

૬૦. શ્રીજયસાગરજી ઉપાધ્યાય

૬૧. શ્રીજિતસાગરગણિ

૬૨. શ્રીમાનસાગરગણિ

૬૩. પં. મયગલસાગરજી

૬૪. પં. શ્રીપદ્મસાગરજી

૬૫. પં. શ્રીસુજ્ઞાનસાગરજી

૬૬. પં. શ્રીસ્વરૂપસાગરજી

૬૭. પં. નાણસાગરજી

૬૮. શ્રી પં. મયાસાગરજી

૬૯. પં. શ્રીનેમિસાગરજી

૭૦. શ્રી પં. રવિસાગરજી

૭૧. શ્રીમાન સુખસાગરજી

૭૨. શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિ

(૬)

તપાગચ્છ વિમલશાખાની પટ્ટાવલી.

૧૫૯૬માં આનન્દવિમલસૂરિ.

૫૬. આનંદવિમલસૂરિ

૫૭. પં. ઋદ્ધિવિમલ

૫૮. પં. કીર્તિવિમલ	૫૯. પં. વીરવિમલ
૬૦. પં. મહોદયવિમલ	૬૧. પં. પ્રમોદવિમલ
૬૨. પં. મણિવિમલ	૬૩. પં. શ્રીઉઘોતવિમલ
૬૪. પં. દાન વિમલ	૬૫. પં. શ્રીદયાવિમલ
૬૬. પં. શ્રીસૌભાગ્યવિમલ	૬૭. પં. શ્રીમુક્તિવિમલ

(૭)

૫૬. આનંદવિમલ	૫૭. ઋદ્ધિવિમલ
૫૮. કિર્તીવિમલ, લક્ષ્મીવિમલ, વિબુધવિમલ	

(૮)

૫૬. આનન્દવિમલ	૫૭. હર્ષવિમલ
૫૮. જયવિમલ	૫૯. કિર્તિવિમલ
૬૦. વિનયવિમલ	૬૧. ધીરવિમલ
૬૨. જ્ઞાનવિમલ	

તપાગચ્છ

શ્રીમહાવીરપ્રભુ પછી ગચ્છનું નિર્ગ્રન્થગચ્છ નામ પડ્યું, પશ્યાત્ સુસ્થિત અને સુપ્રતિબદ્ધના સમયમાં કોટિગચ્છ નામ પડ્યું. ચન્દ્રસૂરિથી ચન્દ્રગચ્છ નામ પડ્યું. શ્રીસામંતસૂરિથી ગચ્છનું વનવાસી એવું નામ પ્રસિદ્ધ થયું અને ૩૬ મી પાટ પર થયેલ સર્વદેવસૂરિના સમયમાં વડગચ્છ-બૃહદ્ગચ્છ-એવું નામ પ્રસિદ્ધ થયું અને ચુમ્માલીશમી પાટે થનાર શ્રીજગચ્છચન્દ્રસૂરિથી ગચ્છનું તપાગચ્છ નામ પ્રસિદ્ધ થયું. શ્રીતપાગચ્છમાં શાસનપ્રભાવક અનેક આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, સાધુઓ અને શ્રાવકો થયા છે. તપાગચ્છમાં જૈનશાસનપ્રભાવક શ્રીહીરવિજયસૂરિ થયા. તેમણે અકબર બાદશાહને પ્રતિબોધ આપ્યો. શ્રીધર્મસાગરજી ઉપાધ્યાય મહા વિદ્વાન્ થયા, તેમણે તપાગચ્છની રક્ષા કરી. તપાગચ્છમાં શ્રીયશોવિજયજી ઉપાધ્યાય થયા, તેમણે સંસ્કૃતમાં એકસો આઠ ગ્રન્થ ઉપરાંત સંસ્કૃત ગ્રન્થો અને

ગુર્જરભાષામાં ૫૦ પચ્ચાશના આશરે ગ્રન્થોની રચના કરી છે. તપાગચ્છમાં અનેક આચાર્યોએ અનેક ગ્રન્થો રચ્યા છે, તેનું લીસ્ટ આપતાં અત્ર પાર આવી શકે તેમ નથી.

વડીપોશાળ, લઘુપોશાળ, દેવસૂર, અણસૂર, સાગર, વિમલ, રત્ન, નાગોરી તપાગચ્છ વગેરે અનેક શાખા પ્રશાખાઓ શ્રીતપાગચ્છમાં થઈ છે. તપાગચ્છના તેર પાટીયાં કહેવાય છે. યતિવર્ગમાં હાલ તપાગચ્છના પટ્ટ પર મુનિચન્દ્રસૂરિ છે અને સંવેગી સાધુઓમાં વિજય, સાગર વગેરે શાખાઓમાં આચાર્યો વિદ્યમાન છે.

હાલ સાધુઓમાં તપાગચ્છની સાગર, વિજય, વિમલ વગેરે શાખાઓ વિદ્યમાન છે. સર્વ કરતાં હાલ તપાગચ્છના સાધુઓ ઘણા છે તેમજ યતિયોમાં પણ તપાગચ્છના યતિયો ઘણા છે. શ્રીવીરપ્રભુની પટ્ટધુરા પરસ્થિત તપાગચ્છના સાધુઓથી હિન્દુસ્થાનના સર્વ જૈનોને પ્રાયઃ ઉપદેશ મળે છે.

વિશાવલગચ્છ-વિશાવલગચ્છ બારમા સૈકામાં વિદ્યમાન હતો. વિશાવલગચ્છમાં એક ધનેશ્વરસૂરિ થયા છે, તેમણે જિનવલ્લભસૂરિએ રચેલા સાર્ધશતક નામના ગ્રન્થ પર ટીકા રચી છે.

થારાપદ્રીયગચ્છ-થરાદમાં પ્રાચીન કાળમાં ઉત્પન્ન થયેલ અને થરાદના નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલ આચાર્યથી થારાપદ્રીયગચ્છની ઉત્પત્તિ થયેલી સંભવે છે. થારાપદ્રગચ્છમાં વિ. સં. ૧૦૮૫માં વાઢિવેતાલ શાંતિસૂરિ થયેલ છે. તેમણે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પર વિસ્તારવાળી ટીકા રચેલી છે. થારાપદ્રીયગચ્છમાં શાલિભદ્રસૂરિના શિષ્ય નમિ સાધુ સં. ૧૧૨૫માં વિદ્યમાન હતા. તે સાલમાં નમિસાધુએ રૂદ્રટના બનાવેલા કાવ્યાલંકાર નામના સાહિત્ય ગ્રન્થ પર ટિપ્પન રચ્યું છે. નમિસાધુએ ૧૧૨૨માં ખડાવશ્યક ટીકા નામનો ગ્રન્થ રચ્યો છે.

કૃષ્ણરાજર્ષિગચ્છ-કૃષ્ણરાજર્ષિના નામના આચાર્યથી કૃષ્ણરાજર્ષિગચ્છની ઉત્પત્તિ થયેલી છે. કૃષ્ણરાજર્ષિગચ્છમાં પદ્મચંદ્રઉપાધ્યાય અને પ્રભાનન્દસૂરિ વિગેરે આચાર્યો થયા છે. વિક્રમ સંવત્ તેરની સાલમાં આ ગચ્છમાં પદ્મચંદ્ર ઉપાધ્યાય વિદ્યમાન હતા. વીસનગરમાં નેમિનાથના ગભારામાં ધાતુ પ્રતિમા પૃષ્ટે-

સં. ૧૫૧૭ કાર્તિકવદિ ૬ ઉપકેશજ્ઞાતીય. કાકરીયા ગોત્ર. સા. શ્રીપાલભા. છેતી પુ. સં. સોઢમેન સ્વશ્રે. શ્રીચંદ્રપ્રભસ્વામિવિંબં કારિતં । પ્ર. શ્રીકૃષ્ણર્ષિગચ્છે શ્રીનયચંદ્રસૂરિપદ્મે શ્રીજયસિંહસૂરિભિઃ ।।

પુરંદરગચ્છ-રાણકપુરના શિલાલેખમાં દેવસુંદરસૂરિના પદ્મમાં પુરંદરગચ્છના અધિપતિ શ્રીસોમસુંદરસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કર્યો. વિક્રમસંવત્ (૧૪૮૬) પુરંદરગચ્છની ઉત્પત્તિ સંબંધી પરિપૂર્ણ નિર્ણય કરવાની જરૂર રહે છે.

કમલાગચ્છ-શ્રીપાર્શ્વનાથના સંતાનીય પરંપરામાં કમલાગચ્છની ઉત્પત્તિ થયેલી છે. અદ્યાપિપર્યન્ત તે ગચ્છ ચાલ્યા કરે છે. કમલાગચ્છના આચાર્યોનું મારવાડમાં વિશેષ રહેવાનું થયેલ છે. કમલાગચ્છની ગાદી પર હાલ મહેન્દ્રસૂરિ વિદ્યમાન છે અને તે આબુજી પાસે રોહીડા ગામ છે તેની પાસેના ધનારી ગામમાં રહે છે.

નાગેન્દ્રગચ્છમાં થયેલ આચાર્યો

મહેન્દ્રસૂરિના શિષ્ય શાંતિસૂરિ થયા. તેના શિષ્ય અમરચંદ્રસૂરિ થયા. અમરચંદ્રસૂરિના ગુરૂભાઈનું નામ આનંદસૂરિ હતું. તેઓ બન્નેને ગુજરાતના રાજા સિદ્ધરાજ તરફથી વ્યાઘ્રશિશુક અને સિંહશિશુકનું બિરુદ મળ્યું હતું. આ અમરચંદ્રસૂરિના શિષ્ય હરિભદ્રસૂરિ હતા. તેના શિષ્ય વિજયસેનસૂરિ થયા અને વિજયસેનસૂરિના શિષ્ય ઉદયપ્રભસૂરિ થયા, તેમણે ધર્માભ્યુદય મહા કાવ્યની રચના કરી. અમરચંદ્રસૂરિએ સિદ્ધાંતાર્ણવ નામનો મહાન ગ્રંથ રચ્યો છે. વિક્રમ સં. ૧૨૨૦થી ૧૨૮૭ સુધી ઉદયપ્રભસૂરિ વિદ્યમાન હતા. તેમને ગુજરાતના રાજા વીરધવળના પ્રધાન વસ્તુપાળ અને તેજપાળ બહુમાન આપતા હતા.

ધનેશ્વરસૂરિના શિષ્ય દેવેન્દ્રાચાર્ય થયા તેમણે ચંદ્રપ્રભ ચરિત્ર નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે. નાગેન્દ્રગચ્છમાં હેમપ્રભસૂરિ પશ્યાત્ ધર્મઘોષસૂરિ પછી સોમપ્રભસૂરિ પછી વિબુધપ્રભસૂરિ પશ્યાત્ વિબુધપ્રભસૂરિના શિષ્ય ધર્મકુમાર સાધુ થયા તેમણે શાલિભદ્ર ચરિત્ર ગ્રંથ રચ્યો છે.

ઉદયપ્રભસૂરિના શિષ્ય નાગેન્દ્રગચ્છીય મલ્લિષેણસૂરિએ હેમચંદ્રાચાર્યકૃત અન્યયોગવ્યવસ્થેદિકા પર સ્યાદ્વાદ મંજરી નામની ટીકા રચી છે.

કલિકાળ ગૌતમના બિરુદવાલા શ્રીહરિભદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીવિજયસેનસૂરિ

થયા. વિજયસેનસૂરિના શિષ્ય ઉદયપ્રભસૂરિ થયા. શ્રીવિજયસેનસૂરિ વિ. ૧૨૫૦માં હયાત હતા.

નાગેન્દ્રગચ્છીય સાંભમુનિએ વિ. સં. ૧૦૨૫ વૈશાખ સુદિ ત્રયોદશીએ જંબુગુરૂના રચેલા જિનશતક પર ટીકા રચી છે.

નાગેન્દ્રગચ્છના પાસડસૂરિના શિષ્ય અંબદેવસૂરિ થયા. તેમણે સંઘપતિ સમરસિંહ ઓશવાળ કે જેણે સિદ્ધાચલનો ઉદ્ધાર કર્યો તેનો રાસ રચ્યો છે. સંઘપતિ સમરસિંહ ઉર્ફે સમરાઓશવાળે કેટલાંક સ્તવનો બનાવેલાં છે. સં. ૧૪૭૧માં તેણે શત્રુંજય પર ઋષભદેવની મૂર્તિ બેસાડી હતી. આ રાસ પણ તે અરસામાં રચાયેલો છે.

શ્રીવિજાપુરમાં પદ્માવતીના દેરાસરમાં ધાતુની પ્રતિમા

વિ. સં. ૧૩૩૦ ચૈત્રવદિ ૭ શનૌ માતા શોષુશ્રેયસે સુતસેલોકેન આદિનાથર્ચિણં
કારિતમ્ પ્રતિષ્ઠાપિતં શ્રીપાસડસૂરિભિઃ ।।

આ પાસડસૂરિએ કયા કયા ગ્રન્થો બનાવ્યા, તેની શોધ કરવાની છે.

ચાંદ્રગચ્છમાં થયેલા આચાર્યો

વિક્રમ સં. ૧૨૭૩માં અજિતદેવસૂરિ વિદ્યમાન હતા, એમ વિચારરત્નસંગ્રહમાં કથ્યું છે. અજિતદેવસૂરિના ગુરૂનું નામ ભાનુપ્રભસૂરિ હતું. તેમણે યોગવિધિ નામનો ગ્રન્થ રચ્યો છે.

ચંદ્રગચ્છમાં ભદ્રેશ્વરસૂરિના શિષ્ય અજિતસિંહસૂરિ થયા. અજિતસિંહસૂરિના શિષ્ય દેવભદ્રસૂરિ થયા. તે વિ. સં. ૧૨૪૨માં વિદ્યમાન હતા. તેમના શિષ્યનું નામ સિદ્ધસેન હતું. સિદ્ધસેને પ્રવચનસારોદ્ધાર પર ટીકા રચી છે. તે ટીકાની પ્રશસ્તિમાં લખે છે કે-દેવભદ્રસૂરિએ પ્રમાણપ્રકાશ તથા શ્રેયાંસચરિત્ર આદિ ગ્રન્થો લખેલા છે.

મહેન્દ્રસૂરિ ચંદ્રગચ્છીય હતા. તે ધારાનગરીમાં પધાર્યા ત્યાં સર્વદેવ બ્રાહ્મણના પુત્ર શોભનને મહેન્દ્રસૂરિએ દીક્ષા આપી શોભનમુનિ નામ આપ્યું. તેમણે શોભનસ્તુતિ બનાવી. શોભન મુનિના ભાઈ ધનપાલ હતા. તે ધનપાલ કવિ નામે ભોજરાજાના દરબારમાં પ્રસિદ્ધ થયા છે. ધનપાલ કવિએ તિલકમંજરી નામનું સરસ ગદ્ય કાવ્ય રચ્યું છે.

ચાંદ્ર કુલમાં શીલભદ્રસૂરિના શિષ્ય ધર્મઘોષસૂરિ થયા તેમણે શાકંભરીના સપાદલક્ષરાજાની અત્યંત પ્રીતિ મેળવી હતી. તથા તે રાજા તરફથી વાદિયૂડામણિનું બિરુદ મેળવ્યું હતું. ધર્મઘોષસૂરિના શિષ્ય યશોભદ્રસૂરિ થયા.

ચંદ્રગચ્છમાં થયેલ શ્રીમાન્ બુદ્ધિસાગરસૂરિના શિષ્ય પ્રદ્યુમ્નસૂરિ થયા. તેમણે મૂળ શુદ્ધિપ્રકરણ નામનો ગ્રન્થ રચ્યો છે. બુદ્ધિસાગરસૂરિએ બુદ્ધિસાગર વ્યાકરણ વગેરે અનેક ગ્રન્થો રચ્યા છે. પ્રદ્યુમ્નસૂરિના શિષ્ય દેવચંદ્રસૂરિ થયા.

કનકપ્રભસૂરિના શિષ્ય એક બીજા પ્રદ્યુમ્નસૂરિ થયા. તે વિ. ૧૩૨૨માં વિદ્યમાન હતા. સં. ૧૩૨૨માં તેમણે બાલચંદ્રને આસડની રચેલી વિવેકમંજરીની ટીકા રચવામાં સહાય આપી હતી.

ચાંદ્રગચ્છમાં વિક્રમ સં. ૮૦૦માં પ્રદ્યુમ્નસૂરિ થયા. યશોદેવસૂરિના શિષ્ય આ પ્રદ્યુમ્નસૂરિ થયા. શ્રીવર્ધમાનસૂરિ સ્વવંશાવલીમાં લખે છે કે-ચંદ્રશાખામાં યશોદેવસૂરિ થયા તેના શિષ્ય પ્રદ્યુમ્નસૂરિ થયા, તેના શિષ્ય માનદેવસૂરિ પછી વિમલચંદ્રસૂરિ પછી ઉદ્યોતનસૂરિ પછી તેના શિષ્ય વર્ધમાનસૂરિ થયા.

ચંદ્રપ્રભસૂરિના શિષ્ય પ્રભાચંદ્રસૂરિ થયા. પ્રભાચંદ્રસૂરિએ પ્રભાવકચરિત્ર નામનો ઐતિહાસિક ગ્રન્થ લખ્યો છે. નવાંગીવૃત્તિકાર અભયદેવસૂરિના શિષ્ય પ્રસન્નચંદ્રસૂરિ થયા તેમણે ઉમાસ્વાતિ રચિત સિદ્ધિ પ્રયોગ ગ્રન્થ પર પ્રસન્નચંદ્રી નામની ટીકા રચી છે.

ચંદ્રગચ્છ

માનતુંગસૂરિના શિષ્ય મલયપ્રભસૂરિ થયા. તે વિ. સં. ૧૨૬૦માં હયાત હતા. તેમણે પોતાના ગુરૂએ રચેલા સિદ્ધજયંતી ચરિત્ર પર ટીકા રચી છે.

ચંદ્રગચ્છીય સમુદ્રઘોષસૂરિના શિષ્ય મુનિ રત્નસૂરિ થયા. તેમના શિષ્ય જિનસિંહસૂરિ થયા. મુનિ રત્નસૂરિએ અમમસ્વામી ચરિત્ર ગ્રન્થ રચ્યો છે તેમજ તેમણે મુનિસુવ્રતચરિત્ર ગ્રન્થ રચ્યો છે.

શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિના શિષ્ય ઉદ્યોતનસૂરિના શિષ્ય વર્ધમાનસૂરિ થયા. તે પ્રથમ ચૈત્યવાસી જિનચંદ્રસૂરિના શિષ્ય હતા. પણ પાછળથી ચોરાશી ચૈત્યોનો ભોગવટો છોડીને ઉદ્યોતનસૂરિના શિષ્ય થયા. વર્ધમાનસૂરિના જિનેશ્વરસૂરિ તથા બુદ્ધિસાગરસૂરિ શિષ્યો થયા. તેમણે આચાર દિનકર, વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર, ઉપમિતિ ભવપ્રપંચ, નામ સમુચ્ચય વગેરે ગ્રન્થો લખ્યા છે.

ચંદ્રગચ્છમાં દેવભદ્રસૂરિના શિષ્ય સિદ્ધસેનસૂરિ થયા. તેમણે વિ. સં. ૧૨૪૨માં પ્રવચનસારોદ્ધાર પર ટીકા રચી છે. ચંદ્રગચ્છમાં દેવભદ્રસૂરિના શિષ્ય જિનપ્રભસૂરિ થયેલ છે. તેમણે વયરસ્વામીચરિત્ર વગેરે ગ્રન્થોની રચના કરી છે.

વિદ્યાધરગચ્છ-વિદ્યાધરગચ્છમાં પાદલિપ્તસૂરિના સંતાનીય સ્કંદિલાચાર્યના શિષ્ય વૃદ્ધવાદિ આચાર્ય થયા. શ્રીવૃદ્ધવાદિસૂરિના શિષ્ય તાર્કિક શિરોમણિ સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ થયા. શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિએ વિક્રમરાજાને પ્રતિબોધ આપી જૈન બનાવ્યો.

જૈન વિક્રમ રાજાએ સિદ્ધાચલનો મહાનુ સંઘ કાઢ્યો હતો. શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિએ વિ. સં. ૩૦માં દક્ષિણ દેશમાં પ્રતિષ્ઠાનપુર (પેંઠણ)માં સ્વર્ગગમન કર્યું. સિદ્ધસેનદિવાકરસૂરિએ બત્રીશ બત્રીશીઓ, કલ્યાણ મંદિર સ્તોત્ર, એક વિંશતિ સ્થાન પ્રકરણ, શાશ્વત જિનસ્તુતિ-સમ્મતિસૂત્ર વિગેરે બનાવેલ છે.

નિવૃત્તિગચ્છ-નિવૃત્તિગચ્છમાં મહાસિદ્ધાંત શિરોમણિ દ્રોણાચાર્ય થયા. વિક્રમ સં. ૧૧૨૦માં દ્રોણાચાર્ય વિદ્યમાન હતા. શ્રીઅભયદેવસૂરિએ રચેલી નવાંગીવૃત્તિયો શોધવામાં તે મુખ્ય હતા. અભયદેવસૂરિ પર તેઓ ગુણાનુરાગ ધારણ કરતા હતા. દ્રોણાચાર્યે ઓઘનિર્યુક્તિ પર ટીકા રચેલી છે.

સોલંકી પહેલા ભીમ રાજાના દ્રોણાચાર્ય મામા થતા હતા. દ્રોણાચાર્ય ઘણું ખર્ચે પાટણમાં રહેતા હતા દ્રોણાચાર્યના ભાઈ સંગ્રામસિંહનો મહીપાલ પુત્ર હતો. તેણે દ્રોણાચાર્ય પાસે દીક્ષા લીધી તેનું નામ સૂરાચાર્ય પાડ્યું. સૂરાચાર્ય મહાવિદ્વાનુ થયા. ભીમરાજાએ ભોજરાજાની ધારાનગરીના મહાવિદ્વાનોને જીતવા સૂરાચાર્યને મોકલ્યા.

તેઓએ ધારાનગરીના સર્વ પંડિતોને જીતી લીધા. સૂરાચાર્ય ઋષભદેવ અને નેમનાથના ચરિત્ર પર અતિ ચમત્કારિક દ્વિસંધાનકાવ્ય ગ્રન્થ રચ્યો છે. સૂરાચાર્યના શિષ્ય દેલામહત્તર થયા, તેઓ જ્યોતિર્વિદ્યાના મહાપારંગામી વિદ્વાનુ હતા. દેલામહત્તરના શિષ્ય દુર્ગસ્વામી થયા. સિદ્ધર્ષિ જણાવે છે કે-દેલામહત્તરના શિષ્ય દુર્ગસ્વામીએ મારી સાથે ગર્ગાચાર્ય પાસે દીક્ષા લીધી હતી.

સૂરાચાર્યના શિષ્ય ગર્ગઋષિ થયા અને ગર્ગઋષિના શિષ્ય સિદ્ધસૂરિ (સિદ્ધર્ષિ?)

થયા. સિદ્ધસૂરિએ ધર્મદાસ ગણિની ઉપદેશમાલા પર ટીકા રચી છે તથા ઉપમિતિ ભવપ્રપંચ નામનો અદ્ભુત ગ્રન્થ રચ્યો છે.

નાગપુરી તપાગચ્છ-નાગપુરી તપાગચ્છમાં રાજરત્નસૂરિના શિષ્ય ચંદ્રકીર્તિસૂરિ થયા. તેમણે સારસ્વત વ્યાકરણ પર ચંદ્રકીર્તિ નામની ટીકા રચી છે. નાગોરી તપાગચ્છમાં પદ્મમેરૂના શિષ્ય પદ્મસુંદરગણિ થયા.

તેમણે રાયમલ્લાભ્યુદય મહાકાવ્ય, ધાતુપાઠ, પાર્શ્વનાથકાવ્ય, જંબૂસ્વામિકથાનક વગેરે અનેક ગ્રન્થો રચ્યાં છે. વિ. ૧૬૧૫માં પદ્મસુંદરગણિ હયાત હતા. તેમણે દિલ્હીના બાદશાહ અકબરની સભામાં ધર્મવિવાદમાં એક મહાનૂ પંડિતનો પરાજય કર્યો હતો તેથી અકબર બાદશાહે એક હાર, એક ગામ, સુખાસન વગેરે વસ્તુઓ ભેટ આપી હતી.

હેમતિલકસૂરિના શિષ્ય રત્નશેખરસૂરિ નાગોરી તપાગચ્છી હતા. તે વિ. સં. ૧૪૨૦માં વિદ્યમાન હતા. તેમને દિલ્હીના બાદશાહ તુઘલખે ઘણું માન આપ્યું હતું. રત્નશેખરસૂરિએ શ્રીપાલયરિત્ર, ગુણસ્થાનક કમારોહણાદિ ગ્રન્થો રચ્યા છે. નાગપુરીય તપાગચ્છીય રત્નશેખરસૂરિએ દિનશુદ્ધિ દીપિકા ગ્રન્થ રચ્યો છે.

નાગોરી શાખા-વિ. સં. ૧૮૭૧માં જૈન કોન્ફરન્સ હેરલ્ડમાં તપાગચ્છની પટ્ટાવલી (ભાષામાં) છપાઈ છે. તેમાં ૪૧ એકતાલીશમી પાટ પર અજિતદેવસૂરિ થયા તેની હકીકત આપતાં 'વિ. સં. ૧૧૭૭માં શ્રીનાગોરી શાખા કહેવાણી' એમ લખવામાં આવ્યું છે. તે નાગોરી શાખા અને નાગપુરી તપાગચ્છ એ બન્ને ભિન્ન છે એમ જાણવું. વિ. સં. ૧૧૭૭માં થયેલી નાગોરી શાખા સંબંધી વિશેષ જાણવામાં આવતાં તે હકીકત બહાર પાડવામાં આવશે.

લઘુખરતરગચ્છ-લઘુખરતરગચ્છના સ્થાપક શ્રીજિનસિંહસૂરિ થયા. તેના શિષ્ય જિનપ્રભસૂરિ થયા. તેઓ વિ. સં. ૧૩૫૦માં વિદ્યમાન હતા. તેમણે વિ. સં. ૧૩૬૫માં અયોધ્યામાં રહીને ભયહરસ્તોત્ર પર તથા નંદિષેણ આચાર્યના કરેલા અજિતશાંતિ સ્તવ પર ટીકા રચેલી છે તથા તેમણે સૂરિમંત્રપ્રદેશ, વિવરણ તીર્થકલ્પ, પંચપરમેષ્ઠિસ્તવ, સિદ્ધાંતાગમસ્તવ, દ્વયાશ્રયમહાકાવ્ય, શ્રેણિકચરિત્ર વગેરે અનેક ગ્રન્થો રચ્યા છે. દરરોજ એક નવું સ્તોત્ર રચીને આહાર કરવો એવો જિનપ્રભસૂરિનો નિયમ હતો. ન્યાયકંદલિપંજિકાના કર્તા

રત્નશેખરસૂરિએ શ્રીજિનપ્રભસૂરિ પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો. જિનપ્રભસૂરિએ હેમચંદ્રાચાર્ય કરેલી અન્યયોગવ્યવસ્થેદિકા નામની બત્રીશી પર સ્યાદ્વાદમંજરી નામની ટીકા રચવામાં મલ્લિષેણસૂરિને મદદ કરી છે, એમ ટીકાકાર મલ્લિષેણસૂરિ જણાવે છે.

બૃહત્પરતરગચ્છ-વડા પરતરગચ્છમાં જિનહંસસૂરિ થયા છે. તેમણે આચારાંગસૂત્ર પર દીપિકા નામની ટીકા રચી છે.

પિપ્પલકપરતર શાખા-દેવકુલપાટક પ્રબંધમાં (પત્ર ૧૨) સંવત્ ૧૪૭૪માં પરતરગચ્છીય શ્રીજિનવર્ધનસૂરિથી પિપ્પલકપરતર શાખા એ નામનો પાંચમો પરતરગચ્છ ભેદ થયો. જિનવર્ધનસૂરિએ સં. ૧૪૭૩માં ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૫ દિને શ્રીજેસલમેરમાં જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. (શ્રીધરરામકૃષ્ણ કૃત બીજો રીપોર્ટ પૃષ્ઠ. ૮૩)

પરતરગચ્છ મધુકરા શાખા-પ્રશ્નોત્તરવિચારગ્રન્થમાં શ્રીજિનવલ્લભસૂરિના સમયમાં પરતરગચ્છની મધુકરા શાખા પ્રગટી તેને તપાગચ્છીય આચાર્યો ચામુંડિક મત કહે છે એમ શ્રીકેશરમુનિ જણાવે છે.

તપાગચ્છ વૃદ્ધપૌશાલિક-વડીપોશાળ શ્રીજગચ્ચન્દ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ થયા અને મંત્રી વસ્તુપાળના દફતરી વિજયચંદ્ર હતા તે દીક્ષા લેઈ વિજયચન્દ્રસૂરિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા. શ્રીવિજયચન્દ્ર માળવા દેશમાં હતા તે સમયે શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ ત્યાં પધાર્યા પરંતુ શ્રીવિજયચન્દ્રસૂરિ તેમને મળવા ગયા નહિ તેથી બન્નેમાં વૈમનસ્ય થયું.

દેવેન્દ્રસૂરિજી વિહાર કરતા કરતા સ્તંભતીર્થ (ખંભાત)માં આવ્યા તે વખતે વિજયચન્દ્રસૂરિ પ્રથમથી ત્યાં આવ્યા હતા. વિજયચન્દ્રસૂરિ ગીતાર્થોને પૃથક્ પૃથક્ પોટલીઓ આપે છે. નિરંતર વિગય ખાવાની આજ્ઞા આપે છે. હમેશાં વસ્ત્ર ધોવાની, ફૂલ શાક લેવાની અને નિવિ પ્રત્યાખ્યાનમાં વિગયઘૃત લેવાની આજ્ઞા આપે છે.

દિન પ્રતિ દ્વિવિધ પ્રત્યાખ્યાન અને ગૃહસ્થોને અવર્જને પ્રતિક્રમણ કરવાની આજ્ઞા આપે છે તથા સંવિભાગને દિવસે તેમને ઘેર ગીતાર્થ જાય છે. લેપની સંનિધિ રાખવી, તત્કાળનું ઉષ્ણોદક ગ્રહણ કરવું. ઇત્યાદિ પ્રવૃત્તિ વડે તેઓ ખંભાતની પૌષધશાળામાં રહ્યા હતા, એવામાં દેવેન્દ્રસૂરિ આવ્યા અને તેઓ

જુદા ઉપાશ્રયે ઉતર્યા. વિજયચન્દ્રસૂરિ ઉતરેલા હતા તે વડી પોશાલના નામે પ્રસિદ્ધ થયા અને દેવેન્દ્રસૂરિજી ઉતર્યા હતા તે લઘુપોશાલિક નામે પ્રસિદ્ધ થયા.

શ્રીવિજયચન્દ્રસૂરિનો પરિવાર વડી પોશાલ ગચ્છના નામે પ્રસિદ્ધ થયો અને શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિની પટ્ટપરંપરાનો પરિવાર લઘુપોશાલિકના નામે પ્રસિદ્ધ થયો. ખંભાત, પાટણ, વિજાપુર વગેરે શહેરોમાં હાલ પણ વડી પોશાલ અને લઘુ (લહુડી) પોશાળનાં મકાનો દેખવામાં આવે છે.

તપાગચ્છ લઘુપોશાલિક-વિજાપુરમાં વડી પોશાળ અને લહુડી પોશાળનાં મકાનો છે. વિક્રમ સંવત્ ૧૩૧૫ લગભગમાં વડી પોશાલિક તપાગચ્છ અને લઘુપોશાલિક એમ બે પક્ષ શ્રીતપાગચ્છમાં પડ્યા બન્ને પક્ષોની છસો વર્ષ સુધી સારી રીતે ઝાહોઝલાલી વર્તી. હાલ વડી પોશાળ અને લઘુ (લહુડી) પોશાળ એ બેના મતભેદ નામ માત્ર તાજા રહ્યા છે.

તપાગચ્છે વિજયદેવસૂરિ ગચ્છ-શ્રીતપાગચ્છમાં સં. ૧૬૭૧-૭૨માં ૬૦ સાઠમા પટ્ટધર શ્રીવિજયદેવસૂરિ થયા. શ્રીવિજયસેનસૂરિએ તેમને શ્રીધર્મસાગરજી ઉપાધ્યાય બાબતમાં જે સૂચના આપી હતી તે સૂચનાનો શ્રીવિજયસેનસૂરિના સ્વર્ગવાસ પશ્ચાત્ ભંગ કરવા ખાનગીમાં શ્રીધર્મસાગરજી ઉપાધ્યાય પર ચીઢી લખી વિચાર જણાવ્યો.

શ્રીવિજયદેવસૂરિના શ્રીધર્મસાગરજી ઉપાધ્યાય સંસારી અવસ્થાના મામા થતા હતા. અમદાવાદથી લખેલી ચીઢી શ્રીધર્મસાગરજી પર ખંભાત મુકામે બીડી. તે ચીઢી ખંભાતમાં શ્રીવિજયસેનસૂરિના હાથમાં આવી તેથી વિજયસેનસૂરિને સ્વપટ્ટધર સંબંધી જરા લાગી આવ્યું અને શ્રીવિજયદેવસૂરિને શિખામણ આપવા આઠ ઉપાધ્યાયોને મોકલ્યા.

શ્રીવિજયસેનસૂરિની આખર માંદગી હતી. તે સમયે શ્રીવિજયસેનસૂરિએ આઠ ઉપાધ્યાયોને સૂરિમંત્ર વાસક્ષેપ આપી કહ્યું કે વિજયદેવસૂરિ મારું કહ્યું માને તો સારું અને નહિ માને તો તમો આઠ ઉપાધ્યાયો વાસક્ષેપ પૂર્વક શ્રીતિલકવિજયજીને સૂરિપદ આપશો, આ ઉપાધ્યાયો અમદાવાદમાં ગયા અને શ્રીવિજયદેવસૂરિને ઘણી રીતે સમજાવ્યા પણ એકના બે થયા નહિ તેથી આઠ ઉપાધ્યાયો વગેરે શ્રીવિજયસેનસૂરિના પક્ષકારોએ શ્રીતિલકવિજયજીને વિજયતિલકસૂરિ નામ પાડી તપાગચ્છની પાટે સ્થાપન કર્યા.

તપાગચ્છે આનન્દસૂરિ ગચ્છ-શ્રીવિજયતિલકસૂરિએ અલ્પ વર્ષમાં સ્વર્ગગમન કર્યું તેથી તેમણે પોતાની પટ્ટ પર શ્રીવિજયઆનન્દસૂરિને સ્થાપ્યા. શ્રીવિજયદેવસૂરિનો પક્ષ અને શ્રીવિજયઆનન્દસૂરિનો પક્ષ એમ બે પક્ષમાં કંઈક અમદાવાદમાં સમાધાન થયું, પણ સાધુઓને ચોમાસામાં પટ્ટા લખવામાં મતભેદ થવાથી બન્ને પક્ષ ભેગા થયા નહિ. પશ્ચાત્ એક પક્ષ દેવસૂરિ ગચ્છના નામે અને બીજો આનન્દસૂરિ ગચ્છના નામે પ્રસિદ્ધ થયો.

વિજયદેવસૂરિ ગચ્છ અને વિજયઆનન્દસૂરિ ગચ્છના શહેરો શહેર અને ગામોગામ ગુજરાત, મારવાડ વગેરે દેશોમાં ઉપાશ્રય દેખવામાં આવે છે અને પર્યુષણનાં પાખી પણ ઘણે ઠેકાણે બન્ને પક્ષના નામે ભિન્ન ભિન્ન કરી શ્રાવકો જમે છે.

સાગરગચ્છ-શ્રીરાજસાગરજીને અમદાવાદના નગરશેઠ શાંતિદાસે આચાર્ય પદવી આપવા સંબંધી વિજ્ઞપ્તિ અને ખાસ આગ્રહ કર્યો પણ શ્રીવિજયદેવસૂરિ રાજસાગરજીને આચાર્યપદવી આપવા કબૂલ ન થયા.

ત્યારે ખંભાતથી શ્રીવિજયદેવસૂરિ પાસેથી વાસક્ષેપ મંગાવી નગરશેઠ શાંતિદાસે ચતુર્વિધ સંઘ સમક્ષ રાજસાગરજીને આચાર્ય પદવી અપાવી. ત્યારથી સં. (૧૬૮૪ થી તપાગચ્છમાં સાગરગચ્છ ઉત્પન્ન થયો.) તેમાં તપાગચ્છથી કંઈ પણ આચાર ક્રિયા વા સમાચારી ભેદ નથી. તપાગચ્છમાંથી નીકળેલ સાગરગચ્છની માન્યતા તપાગચ્છથી જરા માત્ર ભેદવાળી નથી.

પ્રશ્નવાહનકુલ-પ્રશ્નવાહનકુલમાં શ્રીઅભયદેવસૂરિ થયા. તે ગામાનુગામ વિચરતા પાટણમાં આવ્યા તે વખતે સિદ્ધરાજ જયસિંહે તેમને જીર્ણ મલીન વસ્ત્રવાળા દેખી મલધારી બિરૂદ આપ્યું, પશ્ચાત્ તેમની પરંપરામાં મલધારી હેમચંદ્રસૂરિ થયા.

સેષુરગચ્છ-અમદાવાદ ઝવેરીવાડામાં સંભવનાથના દેરાપાસે ચૌમુખજીના દેરામાંની ધાતુપ્રતિમાનો લેખ-

સં. ૧૪૮૦ વર્ષે ફા. શુ. ૧૦ બુધે ઉ. ટપગોત્રે સા. મલયસીહ પુ. ડીડા આલ્હ પુ. લૂનાકેન ગોપાકસ્ય શ્રેયસે શ્રીશાંતિનાથચિંબં કા. પ્ર. શ્રીસેષુરગચ્છે શ્રીશાંતિસૂરિભિઃ ।।

કૂવડગચ્છ-અમદાવાદ ઝવેરીવાડામાં ચૌમુખજીના દેરામાંની ધાતુપ્રતિમાનો લેખ.

સં. ૧૪૭૧ વર્ષે માઘ શુ. ૯ શનૌ પ્રા. જ્ઞા. મં. હદા મા. વાહણદે સુ. રતના મા. રત્નાદે સુત સુરાસહિતેન શ્રેયસે શ્રીશાંતિર્બિંબં કા. પ્ર. કૂવડગચ્છે ધણદેવસૂરિસંતાને ભાવશેખરસૂરિભિઃ ।।

હુંબડગચ્છ-અમદાવાદમાં ઝવેરીવાડામાં ચૌમુખજીના દેરામાંની ધાતુ પ્રતિમા ઉપરનો લેખ.

સંવત્ ૧૫૩૬ વર્ષે વૈશાખ શુ. ૧૦ બુધે હુંબડ જ્ઞા. વ્ય. ચાંપા મા. મરગદિ સુત મીમા દેવરાજાભ્યાં શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામિર્બિંબં કા. હુંબડગચ્છે શ્રીસંઘદત્તસૂરિ ગુ. પ્ર. શ્રીશીલકુંજરગણિભિઃ ।। આત્રસૂંબા વા. ।।

જગચ્ચન્દ્રસૂરિએ કિયોદ્ધાર કર્યો, તત્સમયે ઉપકેશગચ્છના આચાર્ય વિદ્યમાન હતા.

ઉપકેશગચ્છ-ઉપકેશગચ્છમાં કકુદાચાર્યના સંતાનીય દેવગુપ્તસૂરિ થયા.

દ્વિવન્દનીક વૃદ્ધશાખા-વિજાપુરમાં ઋષભદેવના દેરાસરમાં ધાતુની પ્રતિમા પર-

ઉપકેશગચ્છે શ્રીદ્વિવન્દનીકવૃદ્ધશાખાયાં સંવત્. ૧૫૧૪ માં બિંબં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીસિદ્ધસૂરિભિઃ ડામીગ્રામમ્.

ઉકેશગચ્છથી ઉપકેશગચ્છ ભિન્ન છે વા એક છે તે તપાસવાની જરૂર છે જો એક હોય તો એકગચ્છ જાણવો. જોટાણામાં ધાતુની પ્રતિમા પર ઉપકેશગચ્છના આચાર્યનું નીચે પ્રમાણે નામ છે.

સં. ૧૫૪૬ વર્ષે માઘશુદિ ૧૦ રવૌ વૃ. શાખાયાં દ્ય સાજણમા ફદ સુ. દ્ય પોપટ કેન મા. પુરતો પ્રમુખ કુટુંબ શ્રેયસે શીતલનાથર્બિંબં કા. પ્ર. ઉપકેશગચ્છે કકુદાચાર્યસંતાને શ્રીદેવગુપ્તસૂરિભિઃ કટી (કડી) વાસ્તવ્યઃ વાગપુરે સંવત્ ૧૫૭૯

દ્વિવન્દનીકગચ્છે મટ્ટારક કવકસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતા ધાતુપ્રતિમા.....

વૃદ્ધતપાગચ્છ-તપાગચ્છ વડી પોશાલ ગચ્છને વૃદ્ધતપાગચ્છ કહેવામાં આવતો હોય એવો સંભવ છે.

વિજાપુરમાં-ગોડીજીના દેરાસરમાં ધાતુની પ્રતિમા પર લેખ છે તેમાં સં. ૧૫૧૬માં વૃદ્ધતપાગચ્છે રત્નસિંહસૂરિ અને બીજી ધાતુની પ્રતિમા પર વૃદ્ધતપાગચ્છે સં. ૧૫૨૦માં જિનરત્નસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કર્યાનો લેખ છે.

‘મેદપાટ-દેવકુલપાટક પ્રબન્ધે’

इति श्रीमलधारि श्रीहेमचन्द्रसूरिविरचित श्रीभवभावनासूत्रस्य श्रीवृद्धतपापक्ष-
भट्टारक-श्रीरत्नसिंहसूरिशिष्यपण्डित माणिकसुंदरगणिना श्रीदेवकुलपाटके ।।
संवत् १५०१ वर्षे कार्तिकशुदि १३ बुधे भव्यसत्त्वप्रतिबोधाय बालावबोधः कृतः
श्रीसिद्धान्तनिपुणैर्यतिवरैः संशोध्यः ।

મહેસાણામાં આંબલી ચૌટે શાંતિનાથ મંદિરમાં ધાતુપ્રતિમા પૃષ્ઠે.

સંવત્ ૧૫૦૩ વર્ષે આષા. શુ. ૨ ગુરૌ વિસલનગરવાસ્તવ્ય-પ્રાગ્વાટજ્ઞાતિય સં.
સાદા મા. સુત સં.વાછા મા. વીસલદે સુત સ. કાન્હા રાજા મેઘા જગા અદા
તત્ર સં. મેઘાભિધેન માર્યા મીળલદે સુત સુરદાસ પ્રમુખ કુટુંબયુતેન સ્વશ્રેયસે
શ્રીસુમતિનાથર્ચિત્તં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં તપાપક્ષે શ્રીરત્નસૂરિભિઃ ।

કોરંટાતપાગચ્છ-વીસનગરમાં શાન્તિનાથ મંદિરમાં ધાતુપ્રતિમા પૃષ્ઠે.

સં. ૧૫૨૫ વર્ષે માગસરસુદિ ૧૦ શુક્રે મૂંડહટાસમીપે બોબડાસણગ્રામવાસ્તવ્ય
ષાંટહડગોત્રે સા. ૪ રણિંગ। પુ. પૂંજા માર્યા હાજૂ પુ, રસ હજા સાગા, સઢજા
માર્યા કોરે સુત પાનાસહિતેન શ્રીકુંથુનાથર્ચિત્તં કારિતં પ્ર. શ્રીકોરંટાતપાગચ્છે
શ્રી સર્વદેવસૂરિભિઃ પં. તપોરત્નઉપદેશેન.

કડવો પન્થ-મત-સંવત્ ૧૫૬૨ ની સાલમાં કડવાશાહ નામના એક વાણિયાએ
પોતાના નામ ઉપરથી કડવો પન્થ ચલાવ્યો. કડવાશાહે આ કાળમાં કોઈ સાધુ
નથી એવો પન્થ ચલાવ્યો. અને ત્રણ થુઈની માન્યતા ધારણ કરી. વીસનગર,
રાધનપુર, થરાદ અને અમદાવાદમાં કડવાશાહ મતના શ્રાવકો છે. કડવાશાહનો
પન્થ-મત હાલ, વીસનગર વગેરેમાં વિદ્યમાન છે અને તેની પરંપરાએ તે
પન્થનો ઉપદેશક પણ વિદ્યમાન છે. પૃથ્વીચંદ ગુણસાગરચરિત્રની પ્રશસ્તિમાં
કટુકપંથ સંબંધી નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

श्रीमद्वीरजिनेश्वरस्य सुगतादीशस्य तीर्थवरे,

गच्छे श्रीकटुकाभिधे प्रथमतो विद्वत्कलाखण्डलः ।

સાહેભ્યઃ કટુકાદિમઃ શુભમતિર્ધર્મેક્તાનોઽભવત્,
તત્પટ્ટે બહુશાસ્ત્રનિશ્ચિતમતિઃ શ્રીચીમસાહાલ્યયઃ ॥૧૧॥

વીરશાહ इति तत्पदेऽभवत्, जीवराज इति वा चतुर्थके ।
तेजपाल इति पञ्चमे पट्टे, रत्नपाल अभवच्च षष्ठके ॥२॥

तत्पट्टधारी जिनदासनामा, तेजादिपालोऽष्टमके बभूव ।
कल्याणनामा नवमे पदे च, दिक्संख्यके भुल्लहुजीति नामा ॥३॥

तदनुगे च पदे सुकुलोद्भवे, कविकुलाग्रगतो भणनामकः ।
तदनुलब्धकनामकसाहजी, शुचिनयादियुतो हि राजते ॥४॥

પ્રશસ્તબોધશાલિનઃ પરોપકારકારિણો,
ગુરોઃ પદામ્બુજં મયા પ્રણમ્ય ભક્તિપૂર્વકમ્,
સુશિષ્યયાચનેન મે જગજ્જનોપકારતો,
વિશિષ્ટસચ્ચરિત્રકે કૃતઃ સુબાલબોધકઃ ॥૫॥

અષ્ટશતતમે વર્ષે, પ્રમિતે સપ્તમોત્તરે ।
માર્ગશીર્ષે સિતે પક્ષે, પચ્ચમ્યાં ભાનુવાસરે ॥૬॥

રચિતોઽયં મયા ગ્રન્થો, વિક્ષેપરહિતઃ ક્ષિતૌ ।
શોધનીયઃ સતાં ધુર્યૈર્યદુત્સૂત્રં ભવેદિહ ॥૭॥

પ્રમાદાદ્ વીતરાગાજ્ઞાવિરુદ્ધં યન્મયોદિતમ્ ।
પરોપકારનૈપુણ્યવર્તિનઃ શોધ્યતાં બુધાઃ ॥૮॥

રાધકેતિ પૂર્વદ્રંગે ચાતુર્માસસ્થિતેન ચ ।
કટુગચ્છેશલબ્ધેન, કૃતોઽયં બાલબોધકઃ ॥૯॥

ભાવાર્થ-શ્રીમદ્વીરપરમાત્માના શ્રેષ્ઠ તીર્થમાં શ્રીકટુક નામના ગચ્છમાં પ્રથમ વિદ્વાન-શુભમતિ, ધર્મને વિષે એકતાનવાળા કટુક નામે થયા. પછી ઘણાં શાસ્ત્રોથી નિશ્ચિતમતિવાળા શ્રીખીમસાહ નામે શ્રેષ્ઠ શ્રેષ્ઠિ થયા. તેના સ્થાને

વીરશાહ થયા. ત્યારપછી જીવરાજ તેના પટ્ટે તેજપાલ તેના પટ્ટે રત્નપાલ તેના પટ્ટમાં જીનદાસ તેના પછી તેજપાલ તેના પછી કલ્યાણ તેના પટ્ટમાં ભુલ્લહુજી તેના પછી સુકુલમાં ઉત્પન્ન થયેલ કવિકુલાલંકાર ભણશાહ પવિત્ર નીતિમાન થયા. પ્રશસ્તબોધશાલિ, પરોપકારિ, ગુરુના ચરણકમલને ભક્તિપૂર્વક પ્રણામ કરીને સુશિષ્યની યાચનાથી જગજગનોના ઉપકારાર્થે વિશિષ્ટ પુરુષોના સચ્ચરિત્રવાળા આ ગ્રંથ ઉપર મેં બાલબોધ કર્યો છે. આઠસો સાત વર્ષે માગશરમાસની શુદ્ધ પંચમીને રવિવારે આ ગ્રંથ રચેલ છે.

બીજગચ્છ (વિજયગચ્છ)-સં. ૧૫૭૦માં લુંકામતમાંથી નીકળી વિજા (વિજય) નામના વેષધારીએ બીજો મત ચલાવ્યો તેને લોકો વિજયગચ્છ કરીને કહે છે. વિજામત-વિજયગચ્છના બુંદીકોટામાં હાલ આચાર્ય વિદ્યમાન છે તે પોતાને પુનમીયાગચ્છમાંથી નીકળેલ અને ચિતોડના રાજાએ વિજય બિરુદ આપ્યું એમ જણાવે છે. આનન્દકાવ્યમહોદધિ મૌક્તિક બીજા ત્રીજાની પ્રસ્તાવનામાં એની ચર્ચા છે.

કમલકલશાગચ્છ-વિજાપુર વિદ્યાશાલાના ૩૧મા ડાભડામાં એક પટ્ટાવલી છે. તેમાં પત્ર ચોથે સં. ૧૫૭૨માં કમલકલશાગચ્છ થયો એમ લખ્યું છે.

કતકપ્પરાગચ્છ-વિજાપુર વિદ્યાશાલામાં જ્ઞાનભંડાર ડા. ૩૧મામાં પટ્ટાવલી છે તેના ચોથે પાને સં. ૧૫૭૨માં કતકપ્પરાગચ્છ નીકળ્યો એવું લખ્યું છે.

પાયચંદ (પાર્શ્વચંદ્ર) ગચ્છ-આ ગચ્છ સંવત્ ૧૫૭૨માં નાગપુરીય તપાગચ્છમાંથી નીકળી ઉપાધ્યાય પાર્શ્વચંદ પોતાના નામથી પાયચંદ મત ચલાવવો શરૂ કર્યો એમ શ્રીઆત્મારામજીએ જૈન તત્ત્વાદર્શમાં જણાવ્યું છે પાયચંદસૂરિના પટ્ટધરો શ્રીસાધુરત્નસૂરિથી પોતાના ગચ્છની ઉત્પત્તિનો સંબંધ જણાવે છે.

કાસદ્રાગચ્છ-પાલણપુરમાં પલ્લવીયા પાર્શ્વનાથના દેરાસરમાં કાસદ્રા ગચ્છ સંબંધી નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

સં. ૧૫૧૨-માર્ગસિર વદિ ૨ દીને ઉકેશજ્ઞાતીય શાતિગ ગોત્રીય મં. ધર્મસા મા. ધારુ સુતમં. દેપાકેન મા. દેવલદે પ્રમુખ કુટુંબયુતેન સ્વશ્રેયસે શ્રીશાંતિનાથવિંબં કા. પ્ર. કાસદ્રાગચ્છે શ્રીસંઘસૂરિભિઃ

શ્રીશરવાલ ગચ્છ-કમાલપુરમાં શ્રીઋષભદેવ ભગવાનના દેરામાં શ્રીશરવાલ ગચ્છ સંબંધી નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

સં. ૧૨૦૧ માર્ગશિર્ષ શુદિ ૩ શ્રીશરવાલ ગચ્છે સજ્જનેન આત્મશ્રેયોર્થ શ્રીમહાવીરપ્રતિમા કારિતા ॥

બ્રહ્મણગચ્છ-વિજાપુરમાં પદ્માવતીના નામથી પ્રસિદ્ધ પ્રાચીન દેરાસરમાં એક ધાતુની પ્રતિમા પર નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

સં. ૧૪૭૧ માં શ્રીબ્ર(વ)હ્માણગચ્છે શ્રીમુનિચન્દ્રસૂરિપદ્મે શ્રીવીરસૂરિભિઃ.....
બિંબં પ્રતિષ્ઠિતમ્

પ્રાંતિજના દેરાસરમાં ધાતુપ્રતિમાની પાછળ નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

વિ. સં. ૧૫૫૪ વર્ષે શ્રીબ્રહ્માણગચ્છે શ્રીશીલગુણિસૂરિ તત્પદ્મે શ્રીજજ્જગસૂરિભિઃ
પાટડીદુર્ગે વાસુપૂજ્ય બિંબં પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥

પ્રાંતિજમાં ધાતુપ્રતિમા પૃષ્ઠે

શ્રીબ્રહ્માણગચ્છે શ્રીસૂરિભિઃ વિ. સં. ૧૫૭૨ વર્ષે શીતલજિનબિંબં પ્ર. ॥

નાણકીયગચ્છ-નાણકગચ્છને નાણાવલગચ્છ કહેવામાં આવે છે કે નહિ તેની તપાસ કરવાની જરૂર છે. ચૌદમા સૈકા સુધી વા તે ઉપરાંતના સૈકામાં નાણકીયગચ્છ વિદ્યમાન હોય એમ જણાય છે. વિજાપુરમાં પદ્માવતીના દેરાસરમાં એક ધાતુની ભાંગેલી પ્રતિમાની પાછળ નીચે પ્રમાણે લેખ જોવામાં આવ્યો તેનો ઉતારો કરવામાં આવ્યો છે. અંચલગચ્છીય આચાર્યો નાણકીય ગચ્છમાંથી પોતાની ઉત્પત્તિ જણાવે છે.

શ્રીનાણકીયગચ્છે શ્રીસિંહસેનસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતમ્.....બિંબમ્. ત્રુટક.

પિપ્પલીયાગચ્છ-વિજાપુર પટ્ટાવલી જૂનીમાં ૧૪૩૩ લગભગમાં પિપ્પલીયાગચ્છની ઉત્પત્તિ થયેલી જણાવવામાં આવી છે.

વિજાપુર ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ દેરાસરની એક પ્રતિમાના લેખ પર પિપ્પલીયાગચ્છે શ્રીવિનયસાગરસૂરિ નામ છે. વિજાપુરમાં ઋષભદેવના દેરાસરમાં ધાતુની પ્રતિમા પર નીચે પ્રમાણે લેખ છે. તેમાં સં. ૧૫૬૬માં પિપ્પલગચ્છે શ્રીપદ્માનન્દસૂરિપદ્મે શ્રીવિનયસાગરસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતમ્ વિજાપુરે વિજાપુરમાં પિપ્પલીયા ગચ્છના આચાર્યો રહેતા હતા તે આ લેખ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે.

પિંપલગચ્છના વીરપ્રભસૂરિના શિષ્ય હીરાનંદસૂરિએ વિ. સં. ૧૪૮૬માં વિદ્યાવિલાસ રાસ રચ્યો છે. પિંપલગચ્છના શ્રીહીરાનંદસૂરિએ દશાર્ણભદ્ર રાસની વિ. સં. ૧૪૮૬માં રચના કરી છે.

પ્રાંતિજમાં ધાતુપ્રતિમાપૃષ્ઠે

૧. પિપ્પલગચ્છે શ્રીગુણરત્નસૂરિભિઃ સં. ૧૫૦૭ વર્ષે વાસુપૂજ્ય વિંબં પ્ર. ૥

૨. સંવત્ ૧૪૯૯ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૩ બુધે શ્રીશ્રીમાલજ્ઞાતીય શ્રે. સામલભાર્યા નામલદે માતૃપિતૃ શ્રેયોર્થ. આતૃલીલા શ્રે. સુતપાંચાકેન શ્રીસંભવનાથવિંબં કા. પિપ્પલગચ્છે મ. શ્રીવિજયદેવસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતમ્.

૩. સં. ૧૫ આ. ૪૧ વર્ષે માઘશુદિ ૧૩ શુક્રે શ્રીશ્રીમાલજ્ઞાતીય શ્રે. કલ્હા સુત પિહિહેમા મારિહેમાદેશ્રેયસે સુતસમધરેણ મં. સહિજાકેન મા. સૂહવદે સુત વીસાયુતેન શ્રીચંદ્રપ્રભવિંબં કા. પ્ર. પીપ્પલગચ્છે શ્રીગુણરત્નસૂરિપટ્ટે શ્રીગુણસાગર-સૂરિભિઃ.

બોકડીયાગચ્છ-

વિજાપુર મહાવીર ચૈત્યે ધાતુપ્રતિમા પૃષ્ઠે

શ્રીબોકડીયાવટંકે શ્રીમુનિચન્દ્રસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતમ્. સં. ૧૫૫૩ ઇન્દ્રીગ્રામે.

ભાવડારગચ્છે-શ્રીવિજાપુર-મહાવીર સ્વામીના દેરાસરમાં ધાતુની પ્રતિમા પર લેખ

સં. ૧૫૨૦ ભાવડારગચ્છે માદેવસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતમ્ વડલીવાસ્તવ્ય.

ભાવડહેરગચ્છ-અહમદનગર (પ્રાંતિજ પાસે)માં ભાવડહેરગચ્છ સંબંધી નીચે મહાવીરપ્રભુના મન્દિરમાં ધાતુપ્રતિમા પાછળ નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

સંવત્. ૧૫૮૭ વર્ષે માઘ વદિ ૮ ગુરૌ શ્રી. વી. શ્રી. ભાવડહેરગચ્છે...વીરસૂરિ.

ભાવડાર અને ભાવડહેર એક જ ગચ્છનું નામ છે કે ભિન્ન છે તેનો તપાસ કરી નિર્ણય કરવાની જરૂર છે. પ્રાયઃ એક ગચ્છનાં બે નામો જણાય છે.

વડનગર મંદિરમાં-

સં. ૧૫૧૨ વર્ષે માઘ સુદિ ૫ સોમે.....શ્રીસુમતિવિંબં કા. પ્ર. ભાવડહરા-ગચ્છે શ્રીવીરસૂરિભિઃ. ૥ ઉકેશગચ્છે શ્રીકલ્કસૂરિઃ. ૥

ચૈત્રવાલગચ્છ-વિ. સં. ૧૩ મા સૈકામાં વસ્તુપાલ અને તેજપાલના સમયમાં ચૈત્રવાલ ગચ્છના આચાર્યોથી ચૈત્રવાલ ગચ્છ ઉત્પત્તિના શિખરે હતો એમ જણાય છે. ગુજરાતના પ્રધાન વસ્તુપાલ અને તેજપાલના સમયમાં ચૈત્રવાલગચ્છીય શ્રીભુવનચન્દ્રસૂરિ હતા. વસ્તુપાલ અને તેજપાલના પિતાશ્રીઆસરાજને શ્રીભુવનચન્દ્રસૂરિ પર પૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી.

ચૈત્રવાલગચ્છીય ભુવનચન્દ્રસૂરિએ વસ્તુપાલ અને તેજપાલને અંબિકા અને કપર્દીયક્ષની આરાધના કરાવી તેથી આસરાજ બન્ને પુત્રોને લઈ ધોળકે ગયો. ત્યાં ભુવનચન્દ્રસૂરિએ આપેલ વરમહિમાથી વ્યાપાર વગેરેમાં આગળ વધ્યા. સં. ૧૨૭૪માં વસ્તુપાલનાં લલિતા સાથે લગ્ન થયાં અને તેજપાલનાં અનુપમા સાથે લગ્ન થયાં. એવામાં માતકુંવરનો સ્વર્ગવાસ થયો, અને અગીયાર દિવસના આંતરે પિતા આશરાજનો સ્વર્ગવાસ થયો. કપર્દીયક્ષની કૃપાથી રાજા વીરધવલે વસ્તુપાલને ઘણા આગ્રહથી મંત્રીપદ આપ્યું.

ભુવનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી મંત્રી વસ્તુપાલે વિ. સં. ૧૨૮૦માં શ્રીઅર્બુદગિરિ પર પ્રાસાદારંભ કર્યો. પુનઃ વિ. સં. ૧૨૮૨માં પ્રાસાદે કલશ ધ્વજદંડ ચડાવ્યો અને શ્રીનેમિનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી. ત્યાં શ્રીભુવનચન્દ્રસૂરિએ શ્રીજગચ્છન્દ્રને તથા પંડિત દેવેન્દ્રને સૂરિપદે સ્થાપ્યા.

કેટલાક દિવસે ગુરૂ શ્રીભુવનચન્દ્રસૂરિ સ્વર્ગે ગયા, ત્યારે મંત્રીએ ઘણા આગ્રહથી શ્રીદેવભદ્ર, જગચ્છન્દ્ર અને દેવેન્દ્રસૂરિને વિનતિ કરી પાટણમાં ચોમાસું રાખ્યા. ચોમાસું ઉતરતાં મંત્રીની સલાહ લેઈ ત્રણેએ વિહાર કર્યો અને ભિલ્લડીનગરમાં શ્રીપાર્શ્વનાથના દર્શને આવ્યા. એવામાં ત્યાં હિન્દુઆણી દેશથી શ્રીસોમપ્રભસૂરિ પણ વિહાર કરતા ભીલડીનગરમાં પાર્શ્વનાથના દર્શનાર્થે આવ્યા.

દેવભદ્રસૂરિ, જગચ્છન્દ્રસૂરિ અને દેવેન્દ્રસૂરિ એ ત્રણેએ સોમપ્રભસૂરિને વાંઘા. ત્યારે શ્રીસોમપ્રભસૂરિએ ખરતર, સ્તવપક્ષ, આગમિયાપક્ષ, બેવંદણિક, ઉપકેશ, જીરાપલી, નાણાવાલ, નિબજીય, ઈત્યાદિ ગચ્છના આચાર્યની સાક્ષીએ વિ. ૧૨૮૩માં જગચ્છન્દ્રસૂરિને સ્વગચ્છમાં લેઈ પોતાની પાટ પર સ્થાપન કર્યા. આ પ્રમાણે લેખ કોન્ફરન્સ હેરલ્ડ માસિકમાં વી. ૨૪૪૧ ની સાલમાં તપાગચ્છની પટ્ટાવલીમાં છપાયલો છે, ત્યાંથી અત્ર તેનો ઉતારો કર્યો છે.

વિજાપુરમાં જગચ્છન્દ્રસૂરિ, દેવભદ્રસૂરિ અને દેવેન્દ્રસૂરિએ તે સમયમાં ચોમાસું

કર્તુ. તપાગચ્છની અન્ય પટ્ટાવલીઓમાં ચૈત્રવાલગચ્છીય દેવભદ્રસૂરિની સાહાય્યથી જગચ્છંદ્રસૂરિએ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો એવા ઉલ્લેખો મળી આવે છે. ચૈત્રવાલગચ્છમાં મહાન્ આચાર્યો થયા છે.

વાગડગચ્છ-પ્રાંતિજમાં એક ધાતુની પ્રતિમાની પાછળ ફક્ત નીચે પ્રમાણે વાગડગચ્છ સંબંધી ત્રુટક લેખ મળી આવે છે.

શ્રીવાગડગચ્છે સં. ૧૪૭૨ વર્ષે....ત્રુટક.

બૃહત્તપાગચ્છ-

પ્રાંતિજમાં ધાતુપ્રતિમા પૃષ્ઠે

વિ. સં. ૧૫૨૨ વર્ષે શ્રીસુમતિનાથબિંબં પ્ર. શ્રીબૃહત્તપાગચ્છે શ્રીજિનરત્નસૂરિભિઃ પ્રાંહતીજવાસ્તવ્યેન ।।

ભિન્નમાલ ગચ્છ-ઉંઝામાં ધાતુની પ્રતિમા પર નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

સં. ૧૫૫૨ વર્ષે વૈશાખવદિ ૨ શ્રીશ્રીમાલ જ્ઞા. વ્ય. પના મા. દેપૂ પુત્ર પહિરાજ મા. હેમાદે પુત્ર કાન્હા કમા લઘુ ભ્રાતૃ વીરધવલ મા. ધર્મિણી પુત્ર થાવર માંડા તૃતીય ભ્રાતૃ ચુંડા મા. નાંપલદે સકલકુટુંબયુતેન સ્વપુણ્યાર્થ શ્રીશીતલનાથબિંબં કા. પ્ર. શ્રીમીનમાલગચ્છીય શ્રીકનકપ્રભસૂરિભિઃ ।

ધર્મઘોષગચ્છ -

મ્હેસાણા ધાતુપ્રતિમાપૃષ્ઠે ધર્મઘોષસંબંધી ર્દ્દશો લેખ:-પિ. પંચતીર્થો પૃષ્ઠે.

સંવત્ ૧૩૯૭ માઘશુ. ૧૦ શનૌ પલ્લીતાલજ્ઞાતીય ઠ. છાડા મા. નાયકિસુતશ્રેયસે શ્રીમહાવીરબિંબં કારિતં પ્ર. શ્રીધર્મઘોષગચ્છે શ્રીમાનતુલ્ગસૂરિશિષ્યેઃ શ્રીહંસરાજસૂરિભિઃ ।

દેવાનન્દિતગચ્છ-મહેસાણામાં શ્રીમહાવીરસ્વામીના દેરા પાસે શ્રીઆદીશ્વરના દેરામાં

શ્રીધાતુપ્રતિમાપૃષ્ઠે દેવાનન્દિતગચ્છ સંબંધી નીચે પ્રમાણે લેખ છે-

શ્રીદેવાડનન્દિતગચ્છે શ્રીશીલભદ્રાચાર્ય સંતાનમહઃ દાદાસુતમહઃ. પ્રકેન નુત્તરાણિ-જૂમા સીલા શ્રેયસે પ્રતિમા કારિતા સં. ૧૨૧૪ ફા. સુ.....

ખરતરગચ્છ વેગડશાખા-શ્રીજિનોદયસૂરિના વારામાં સંવત્ ૧૪૨૨માં

ખરતરગચ્છની વેગડશાખા આ પ્રમાણે નીકળી. આચાર્ય પ્રથમ શ્રીધર્મવલ્લભ વાચકને આચાર્યપદ આપવાનો વિચાર કર્યો હતો. ત્યારપછી તેઓને સદોષ જાણી અન્ય શિષ્યને આચાર્યપદ આપ્યું. તેથી ધર્મવલ્લભવાચક રૂષ્ટ થયા અને જેસલમેરના રહેનાર છાજડગોત્રીય પોતાના સાંસારીપક્ષની સમીપે વૃત્તાંત કહ્યો. ત્યારે તેમાંના તેમના ભાઈ વગેરેએ કથ્યું કે અમારા તમેજ આચાર્ય. અમે બીજાને માનીશું નહિ. બસ. આથી ખરતરગચ્છમાં વેગડશાખાનો ચોથો ભેદ થયો. તેમના સંસારી બાર શ્રાવકો તેમના પક્ષી થયા. તે શાખામાં ઓગણિસ યતિથી અધિક યતિયો નથી થતા અને જો કોઈ થાય તો તે ગુરૂના શાપથી ટળી જાય છે. આ વૃત્તાંતમાં શું સત્ય છે તે કથી શકાતું નથી.

સં. ૧૪૪૨ ની સાલમાં શ્રીધર્મવલ્લભગણિ (આચાર્ય થયા પછી જિનેશ્વરસૂરિ)થી વેગડશાખા નીકળી એ ચોક્કસ છે. જિનેશ્વરસૂરિપટ્ટે શ્રીજિનશેખરસૂરિ થયા અને તેની પટ્ટે શ્રીજિનધર્મસૂરિ તેની પાટે શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ થયા. શ્રીજિનચંદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીજિનભદ્રસૂરિ થયા.

શ્રીજિનચંદ્રસૂરિનું શ્રીજિનસમુદ્રસૂરિએ ગીત રચ્યું છે. અને શ્રીસમુદ્રસૂરિનું માઈંદાસે ગીત રચ્યું છે. શ્રીજિનસમુદ્રસૂરિએ ઉદેપુરસ્થ શાંતિનાથ જિનસ્તોત્ર (૨૧ ગાથાનું) પાર્શ્વનાથ ગીત, વિધિ ચૈત્રી પૂર્ણિમા ગર્ભિત શત્રુંજયતીર્થસ્તવન, પંચમીતપપ્રરૂપક વર્ધમાનજિનસ્તોત્ર, સ્થૂલભદ્ર સજ્જાય, જીવ અને કરણીનો સંવાદ, પાર્શ્વનાથ સ્તવ. વગેરેની રચના કરી છે.

જિનચંદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીજિનસમુદ્રસૂરિ થયા. (કોન્ફરન્સ હેરલ્ડ ૧૯૭૨ દીવાલીના ખાસ અંકમાં વેગડશાખાનો લેખ છે.) શેઠ હરગોવિન્દાસ ત્રિકમદાસે લખેલ છે તેમાંથી વેગડશાખાનો સાર લીધો છે.

રાલદ્રાગચ્છ-અમદાવાદ સોદાગરની પોળમાંના જિનમન્દિરમાં ધાતુપ્રતિમાના લેખથી રાલદ્રાગચ્છની ઉત્પત્તિ સંબંધી ખ્યાલ આવે છે. તે લેખ નીચે મુજબ.

સં. ૧૫૭૨ ફાલ્ગુન સુદિ ૮ સોમે શ્રીવિદ્યાપુરવાસ્તવ્ય શ્રીમાલજ્ઞા. મ. હર્ષા મા. સાંકુસુતમહં હાથીયા મા. હીરાદે સુત મહંત ભાયા. મ. માળા મ. રૂપાપ્રમુખેન મહં. હર્ષાવચનેન સ્વશ્રેયસે પંદમપ્રભુવિભં કા. પ્ર. પૂર્ણિમાપક્ષે રાલદ્રાગચ્છે શ્રીસૂરિભિઃ ।।

સીદાઘટીયગચ્છ-સાણંદ મોટા પાર્શ્વપ્રભુના દેરાસરમાં ધાતુની પ્રતિમા પરના લેખથી સીદાઘટીયગચ્છ સંબંધી ખ્યાલ આવે છે. તે લેખ નીચે મુજબ.

સં. ૧૭૧-? સોદાઘટીયગચ્છે શ્રીજિનદત્ત.....સંતાને પાંજા આંબાકેળ આત્મશ્રે. કારિતા.

આ પ્રતિમાનો લેખ ઘણો જીર્ણ છે.

શ્રીપલ્લીયગચ્છ-

સં. ૧૪૯૯ વર્ષે ભાદ્રપદ શુ. ૨ શુક્રે શ્રીપત્તનવાસ્તવ્ય શ્રીઉપકેશજ્ઞાતીય શ્રે. દદા મા. સૂલ્હી સુતશ્રે. તલા માતૃસહિતેન આત્મશ્રેયસે શ્રીપાર્શ્વનાથચિંત્રં કારિતં પલ્લિયગચ્છે શ્રીયશોદેવસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતમ્।

કચ્છોલીવાલ ગચ્છ-દેવકુલપાટક (દેલવાડા) પ્રબંધ (લેખક વિજયધર્મસૂ. કૃત)માં ૨૧ નંબરનો નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

સં. ૧૪૯૩ વર્ષે વૈશાખવદિ ૫.....યવડપ્રાસાદગૌષ્ઠિક પ્રાગ્વાટજ્ઞાતીય વ્યવ. જ્ઞાંજ્ઞા મા. લાછિ પુત્ર દેયા માર્યા દેવલદે પુત્ર ૭ વ્યવ.....કુરવાલ સિરિપતિ નરદે ધીના પંડિત લખમસીઆ સ્વશ્રેયોર્થ શ્રીપાર્શ્વનાથજિન-યુગલકારાપિતઃ પ્રતિષ્ઠિતઃ કચ્છોલીવાલગચ્છે પૂર્ણિમાપક્ષે દ્વિતીયશાખાયાં મટ્ટારક શ્રીમદ્રેશ્વરસૂરિસંતાને તસ્યાન્વયે મટ્ટારક શ્રીરત્નપ્રભસૂરિ તત્પટ્ટે મટ્ટારક શ્રીસર્વાણંદસૂરીનાં શિષ્યલક્ષ્મીસિંહેન આત્મશ્રેયોર્થ કારાપિતઃ પ્રતિષ્ઠિતઃ મ. શ્રીસર્વાણંદસૂરીનામુપદેશેન। મંગલં ભૂયાત્ ॥

હારીજગચ્છ-આ ગચ્છની માહિતી આપનાર લેખ કડીના દેરાસરમાં ધાતુપ્રતિમા પર છે. તે અહીં ૨જુ કરવામાં આવે છે.

સં. ૧૫૭૭ વર્ષે.....વાસુપૂજ્યજિનચિંત્રં કારિતમ્ પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીહારીજગચ્છે મટ્ટારક શીલમદ્રસૂરિભિઃ ॥

સંવત્ ૧૫૭૭ વર્ષે.....શ્રીસુવિધિનાથચિંત્રં કારિતં પ્ર. શ્રીહારીજગચ્છે મ. શ્રીશીલમદ્રસૂરિભિઃ ॥

સૈદ્ધાંતિકગચ્છ-બ્રહ્મર્ષિકૃત સુધર્મગચ્છ પરીક્ષા ચોપાઈમાં

વડ પિપ્પલ સિદ્ધાંતી જાય-બોકડીયા જાખડીયા હોય ॥ ૧૦૫ ॥

એ ચોપાઈમાં સિદ્ધાંતી શબ્દ વડે સૈદ્ધાંતિકગચ્છ ની તત્સમયે વિદ્યમાનતા સ્પષ્ટ અવબોધાય છે.

હીરાપલ્લીગચ્છ-

શ્રીવડનગરમાં આદિશ્વરના દેરાસરમાં ધાતુની પ્રતિમાની પાછળ

સંવત્ ૧૪૨૯ વર્ષે માઘવદિ ૭ દિને.....શ્રીઆદિનાથબિંબં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીહીરાપલ્લીગચ્છે શ્રીવીરચંદ્રસૂરિભિઃ ॥

જાત્યોદ્ધારગચ્છ-અમદાવાદ ઝવેરીવાડો ચૌમુખજીના દેરાસરમાં ધાતુપ્રતિમા પાછળના લેખથી જાત્યોદ્ધરગચ્છ સિદ્ધ થાય છે. તે લેખ નીચે આપવામાં આવે છે.

સં. ૧૪૨૩ વર્ષે કા. શુ. ૯ મોઢજ્ઞાતીય શ્રે. ગણા ભા. વ. લાડી સુત સામલેન મા. પિતૃ શ્રે. શ્રીશાંતિનાથબિં. કા. જાત્યોદ્ધરગ. પ્ર. શ્રીલલિત-પ્રભસૂરિભિઃ ॥

શ્રીકાશહદીયગચ્છ-વડનગરમાં ચૌમુખજી-મોટા દેરાસરમાં ધાતુપ્રતિમાની પાછળ.

સંવત્ ૧૩૭૩ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુદિ ૧૨ દ્વાદશ્યાં શ્રીકાશહદીય ગચ્છે બહુસીહનય..... શ્રીઆદિનાથબિંબં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રી ઉમેતન (ઉદ્યોતન) સૂરિભિઃ ॥

મહુકરગચ્છ-

સંવત્ ૧૫૨૫ વર્ષે ફાલ્ગુન સુદિ ૯ નવમી સોમે શ્રીશ્રીમાલજ્ઞાતીય શ્રે. પોવા ભા. રૂડીસુ. મોકલ કાલાભ્યાં પિતૃમાતૃ શ્રેયોર્થ શ્રીસુમતિનાથબિં. કા. પ્ર. મહુકરગચ્છે મ. શ્રીધનપ્રભસૂરિભિઃ તાલધ્વજનગરે ॥

સં. ૧૫૧૫ વર્ષે માઘ સુ. ૧ શુક્રે શ્રી શ્રીમાલજ્ઞાતીય સં. વઙ્ગસી ભા. લખમાદે સુ. વાનર ભા. મેંદૂ સુ. ગહગાકેન પિ. મા. આત્મશ્રેયસે શ્રી નેમિનાથ બિં. કા. પ્ર. શ્રીમહુકરગચ્છે મ. ધનપ્રભસૂરિભિઃ ॥

સિદ્ધાંતીગચ્છ-વડનગરમાં મોટા આદીશ્વરભગવાનના દેરાસરમાં નીચેનો લેખ ધાતુપ્રતિમા પાછળ છે તે આ ગચ્છની અસ્તિતાને ટેકો આપે છે.

સંવત્ ૧૫૨૭ વર્ષે પોષવદિ ૧ સોમે શ્રીશ્રીમાલજ્ઞાતિય દોસી વસ્તા સુત દોસી પર્વત માર્યા પોપટી પુત્ર વજ્રાંગત માર્યા પહુતિ સુત તેજપાલ સહિતેન

પિતૃનિમિત્તં શ્રીસંભવનાથર્થિલિંગં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં સિદ્ધાનીગચ્છે મહારક-
શ્રીસોમચંદ્રસૂરિભિઃ શ્રીપત્તનવાસ્તવ્ય ।

અમારું ધારવું એવું છે કે-સૈદ્ધાંતિકગચ્છ તથા આ ગચ્છ એક જ હશે.

જાખડીયાગચ્છ-બ્રહ્મર્ષિ કૃત સુધર્મગચ્છ પરીક્ષા ચોપાઈમાં-

વડપિપ્પલ સિદ્ધાંતિ જોય. વોકડીયા જાખડીયા હોય- ૧૦૫

ઈત્યાદિથી જાખડીયાગચ્છની સિદ્ધિ થાય છે.

છિત્રાવાલગચ્છ-બ્રહ્મર્ષિકૃત સુધર્મગચ્છ પરીક્ષા ચોપાઈમાં-

ધર્મઘોષ નાળા પલિવાલ, બે વંદણિક છિત્રાવાલ.

ચૈત્રવાલને બ્રહ્માણીયા-મલ્લધારી આદિક જાણીયા. ૧૧૦

આ ચોપાઈમાં ચૈત્રવાલગચ્છથી છિત્રાવાલ ગચ્છની ભિન્નતા સ્પષ્ટ અવબોધાય છે.

ચતુર્દશીપક્ષ-અમદાવાદ ઝવેરીવાડો સંભવજિનમંદિરે ધાતુપ્રતિમા લેખ:-

સં. ૧૫૦૬ વર્ષે વૈશાખશુદિ ૬ શુક્રે-શ્રીશ્રીમાલજ્ઞાતીય પિતૃ માંકડ માતૃ મેલાદે ભ્રાતૃ ગાંગા ગેલા નિમિત્તં સુતલાલાકેન શ્રીશાંતિનાથર્થિલિંગં કા પ્ર. ચતુર્દશીપક્ષે મહૂકરગચ્છે મ. શ્રીધનપ્રભસૂરિભિઃ ।।

ત્રિભવીયાગચ્છ-

સં. ૧૪૯૭ વર્ષે વૈશાખ-વદિ ૫ બુધે શ્રીશ્રીમાલજ્ઞાતીય વ્ય. મેલા વ્ય. જેસા ભા. મેચૂ સુ. લાખાકેન માતૃશ્રેયસે જીવતસ્વામિ શ્રીઆદિનાથર્થિલિંગં કા. ત્રિભવીયાગચ્છે શ્રીધર્મશેખરસૂરિભિઃ ।।

આ લેખ પાટણના કનાસાના પાડાના દેરાસરની એક પંચતીર્થી ઉપર છે. બીજી એક પંચતીર્થી ઉપર આ સૂરિના નામનો ૧૫૦૬ નો છે. તેમાં પિપ્પલગચ્છે ત્રિભવીયા એવો ઉલ્લેખ છે, પરંતુ અહીં ખાસ ગચ્છ શબ્દ મૂક્યો છે; માટે લખ્યો છે.

કવલાગચ્છ-શ્રીપાર્શ્વનાથના સંતાનીય પરંપરામાં કવલાગચ્છની ઉત્પત્તિ થયેલી છે. અદ્યપર્યન્ત તે ગચ્છ ચાલ્યા કરે છે. કવલાગચ્છના આચાર્યોનું મારવાડમાં વિશેષ રહેવાનું થયેલ છે. કવલાગચ્છની ગાદી પર હાલ મહેન્દ્રસૂરિ વિદ્યમાન

છે. અને તે આબુજી પાસે રોહીડા ગામ છે તેની પાસેના ધનારી ગામમાં રહે છે. આ સંબંધમાં તા. ૩૦-૭-૧૯૧૬ ના 'જૈન' પત્રમાં શ્રીવિજયધર્મસૂરિના શિષ્ય રત્નવિજયજી 'કવલાગચ્છની હકીકત' નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:-

શ્રીપાર્શ્વનાથસ્વામીની છઠ્ઠી પાટે શ્રીરત્નપ્રભસૂરિ થયા. તે જાતના વિદ્યાધર હતા. ઓશીયાજીમાં ક્ષત્રિયોમાંથી ૩૪૪૦૦૦ જૈનશ્રાવકો બનાવી ઓશવંશની સ્થાપના કરી. ઓશવાલજાતિમાત્ર એ મહાત્મા આચાર્યની આભારી છે. દારૂ-માંસ-શિકાર-લુંટફાટ છોડાવી શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ આપ્યું-મહાજનપદે સ્થાપ્યા. શાહુકાર બનાવ્યા. બાવીશ અભક્ષ્ય, બત્રીશ અનંતકાય, સપ્તવ્યસનાદિ દુષ્ટ પ્રવૃત્તિ દૂર કરાવી ઉત્તમ આચારમાર્ગ આપ્યો.

તે આચાર્યની પરંપરા અવિચ્છિન્નપણે આજસુધી ચાલે છે. આ ગચ્છનું નામ ઉપકેશગચ્છ છે. માગધીભાષામાં 'ઉએશ' નામ છે. ઉએશ નગર માટે ઉએશ નામ પડ્યું. અથવા કેશીસ્વામીના શિષ્ય રત્નપ્રભસૂરિથી શરૂ થયો તેથી ઉપકેશ નામ થયું. ઉપકેશ ગચ્છને હમણાં કવલા અથવા કમલગચ્છ કહે છે. ચોરાશી ગચ્છથી આ પુરાણો ગચ્છ છે.

હાલમાં બીકાનેર, ફલોદી, મેડતા, જેસલમેર, જોધપુર, જેપુર, દિલ્લી, લશ્કર, સાદડી, ઉદેપુર, કલકત્તા, આદિ ઘણે સ્થળે આ ગચ્છના શ્રાવકો વસે છે. તે રત્નપ્રભસૂરિજીએ પોતાની ગચ્છસામાચારી સ્વયં નિર્મિત કરી છે. જેનાં ખાસ જાણવા લાયક કેટલાક ધારા ધોરણો આ પ્રમાણે છે:-

૧. એકાસણો પોસહ નિષેધ.

૨. ઉપધાન વહેવા નિષેધ. કેમકે મહાનિશીથ સદહણારૂપ છે, પણ ક્રિયારૂપ નથી તેથી.

૩. પ્રતિષ્ઠા શ્રાવક કરે, સાધુને કરવી નહિ.

૪. ક્રિયા કરતી વખતે સ્થાપનાચાર્ય ખુલા રાખવા.

૫. હવઈ મંગલ ન કહેતાં હોઈ મંગલ કહેવું.

૬. સાધુએ કટિસૂત્ર-કડદોરો ન બાંધવો.

૭. શ્રાવકને ચરવલા રાખવા નિષેધ.

૮. શ્રાવિકાઓ ઉપર વાસક્ષેપ નાંખવો નિષેધ. શ્રાવિકાને હાથમાં વાસક્ષેપ આપવો.

૯. શ્રાવકને આંબિલમાં બે કે ત્રણ દ્રવ્ય કલ્પે.

૧૦. કુમારિકા જનપૂજા કરે, પણ તરૂણી જનપૂજા નિષેધ.

૧૧. જનપૂજા માટે પોતાને હાથે ફૂલ તોડવા નહિ. પણ વેચાતા લાવી પૂજા કરાય.

૧૨. અતિથિસંવિભાગ વ્રતમાં બોલાવે બોરાવા જવું નહિ. ઇત્યાદિ.

આ ગચ્છના આચાર્યનાં નામ દેવગુપ્તસૂરિ, સિદ્ધસૂરિ, કક્કસૂરિ એના એ નામો બદલતા આવે છે.

એ ગચ્છની કલ્પસૂત્રટીકા છે. તેમાં લખ્યું છે કે-સુધર્માસ્વામી, જંબૂસ્વામી, પ્રભવસ્વામી, સિજંભવસૂરિ એ ચાર સૂરિનાં ચોરાસી સ્થવિર થયા. તેમાંથી ૮૪ શાખા, ૪૫ ગણ, આઠ કુલ થયા. ૮૪ શાખાને આજે ૮૪ ગચ્છ માનીને ખાલી વિક્ષેપ પેદા કરાય છે તે ઠીક નહિ. શાખા કે ગચ્છ એ નામ ખાસ આચાર્ય સ્થાપી શકે. નામનિર્માણ આચાર્ય-અનુસરી હોય છે, પણ ગૃહસ્થલોક નામ નિર્માણ કેમ કરી શકે? કોઈ રાજાએ તપાભિરૂદ આપ્યો. કોઈ રાજાએ ખરતર ભિરૂદ આપ્યો. અને કોઈએ કંઈ બીજું કહ્યું તેથી ગચ્છસ્થાપના કેમ થાય?

अयं निजः परो वेति, गणना लघुचेतसाम् ।

उदारचरितानां तु, वसुधैव कुटुंबकम् ॥११॥

શ્રીપાર્શ્વનાથથી માંડીને આજ સુધીમાં જે પટ્ટાવલી 'કવલા' ગચ્છના નામથી ચાલી આવી છે તે નીચે પ્રમાણે-

૧. શ્રીપાર્શ્વનાથ સ્વામી

૨. શ્રીશુભદ્રત ગણધર

૩. શ્રીહરિદત્તજી

૪. શ્રીઆર્યસમુદ્ર

૫. શ્રીસ્વયંપ્રભસૂરિ

૬. શ્રીકેશીસ્વામી (પ્રદેશી નૃપપ્રતિબોધક)

૭. શ્રીરત્નપ્રભસૂરિ (ઉપકેશ વંશસ્થાપક વીરાત્ ૭૦ વર્ષે.)

૮. શ્રીયક્ષદેવસૂરિ

૯. શ્રીકક્કસૂરિ

૧૦. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ

૧૧. શ્રીસિદ્ધસૂરિ

૧૨. શ્રીરત્નાપ્રભસૂરિ	૧૩. શ્રીયક્ષદેવસૂરિ
૧૪. શ્રીકક્કસૂરિ	૧૫. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ
૧૬. શ્રીસિદ્ધસૂરિ	૧૭. શ્રીરત્નાપ્રભસૂરિ
૧૮. શ્રીયક્ષદેવસૂરિ (વીરાત્ ૫૮૫ બારાંવર્ષી કાલ)	
૧૯. શ્રીકક્કસૂરિ	૨૦. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ
૨૧. શ્રીસિદ્ધસૂરિ	૨૨. શ્રીરત્નાપ્રભસૂરિ
૨૩. શ્રીયક્ષદેવસૂરિ	૨૪. શ્રીકક્કસૂરિ
૨૫. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ	૨૬. શ્રીસિદ્ધસૂરિ
૨૭. શ્રીરત્નાપ્રભસૂરિ	૨૮. શ્રીયક્ષદેવસૂરિ
૨૯. શ્રીકક્કસૂરિ	૩૦. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ
૩૧. શ્રીસિદ્ધસૂરિ	૩૨. શ્રીરત્નાપ્રભસૂરિ
૩૩. શ્રીયક્ષદેવસૂરિ	૩૪. શ્રીકુદ્યાચાર્ય
૩૫. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ	૩૬. શ્રીસિદ્ધસૂરિ
૩૭. શ્રીકક્કસૂરિ	૩૮. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ
૩૯. શ્રીસિદ્ધસૂરિ	૪૦. શ્રીકક્કસૂરિ
૪૧. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ (વિક્રમાત્ ૮૮૫.)	
૪૨. શ્રીસિદ્ધસૂરિ	૪૩. શ્રીકક્કસૂરિ (પંચપ્રમાણ ગ્રંથકર્તા.)
૪૪. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ (નવપાદ પ્રકરણ કર્તા વિક્રમાત્ ૧૦૭૨)	
૪૫. શ્રીસિદ્ધસૂરિ	૪૬. શ્રીકક્કસૂરિ
૪૭. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ	૪૮. શ્રીસિદ્ધસૂરિ
૪૯. શ્રીકક્કસૂરિ	
૫૦. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ. (વિક્રમાત્ ૧૧૦૫)	
૫૧. શ્રીસિદ્ધસૂરિ	
૫૨. શ્રીકક્કસૂરિ. (વિક્રમાત્ ૧૧૫૪ કિયાહિન સાધુઓને તેઓએ હેમાચાર્યના કથનથી ગચ્છ બહાર કાઢ્યા)	

૫૩. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ
 ૫૪. શ્રીસિદ્ધસૂરિ (વિક્રમાત્ ૧૨૫૨)
 ૫૫. શ્રીકક્કસૂરિ ૫૬. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ
 ૫૭. શ્રીસિદ્ધસૂરિ ૫૮. શ્રીકક્કસૂરિ
 ૫૯. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ ૬૦. શ્રીસિદ્ધસૂરિ
 ૬૧. શ્રીકક્કસૂરિ ૬૨. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ
 ૬૩. શ્રીસિદ્ધસૂરિ ૬૪. શ્રીકક્કસૂરિ
 ૬૫. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ ૬૬. શ્રીસિદ્ધસૂરિ. (વિક્રમાત્ ૧૩૩૦)
 ૬૭. શ્રીકક્કસૂરિ (ગચ્છ પ્રબંધ ગ્રંથકર્તા, વિ. ૧૩૭૧)
 ૬૮. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ
 ૬૯. શ્રીસિદ્ધસૂરિ (વિક્રમાત્ ૧૪૭૫)
 ૭૦. શ્રીકક્કસૂરિ (વિ. ૧૪૮૮)
 ૭૧. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ (વિ. ૧૫૨૮, આ વખતે લુંપકમત નીકળ્યો)
 ૭૨. શ્રીસિદ્ધસૂરિ (વિ. ૧૫૬૫)
 ૭૩. શ્રીકક્કસૂરિ (વિ. ૧૫૮૫)
 ૭૪. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ (વિ. ૧૬૩૧)
 ૭૫. સિદ્ધસૂરિ (વિ. ૧૬૫૫)
 ૭૬. શ્રીકક્કસૂરિ (વિ. ૧૬૮૮)
 ૭૭. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ (વિ. ૧૭૨૭)
 ૭૮. શ્રીસિદ્ધસૂરિ (વિ. ૧૭૬૭)
 ૭૯. શ્રીકક્કસૂરિ (વિ. ૧૭૮૭)
 ૮૦. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ (વિ. ૧૮૦૭)
 ૮૧. શ્રીસિદ્ધસૂરિ (વિ. ૧૮૪૭)
 ૮૨. શ્રીકક્કસૂરિ (વિ. ૧૮૮૧)
 ૮૩. શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ ૮૪. શ્રીસિદ્ધસૂરિ

છઠ્ઠી પાટ ઉપર જે કેશીસ્વામી થયા તે આચાર્ય, ૨૪માં તીર્થંકર શ્રીમહાવીરસ્વામીની શાસનપ્રવૃત્તિ થયા પછી શ્રીવીરના શાસનમાં ગણાય છે. તેઓની પ્રવૃત્તિ-ક્રિયાકલાપાદિ સર્વ મહાવીરસ્વામીના શાસનના સાધુઓ સરખી, પરંતુ ‘શ્રીપાર્શ્વનાથસંતાનીય’ કહેવામાં આવે છે.

સાતમી પાટ ઉપર જે રત્નપ્રભસૂરિ થયા, તે ઘણા પ્રભાવિક થયા છે. તેઓએ પોતાના પ્રતિબોધાદિ દ્વારા સવા લક્ષ ૧૨૫૦૦૦ જૈની બનાવ્યા, અને ઉપકેશ (ઓસવાલ) વંશની સ્થાપના કરી. તથા તેઓનાં પ્રતિષ્ઠિત બે દેરાસરો મહાવીરસ્વામીનાં હજુ વિદ્યમાન છે. એક જોધપુરની પાસે ઓસા નગરીમાં, અને બીજું કોરંટનગરમાં કે જે એરણપુરની પાસે છે. આ આચાર્યશ્રી-શ્રીમહાવીરસ્વામીની પછી ૭૦ વર્ષે થયા છે.

રત્નાકર ગચ્છ:-

આ ગચ્છ કયા વર્ષમાં અને કયા કારણથી ઉદ્ભવ્યો તેની માહિતી હજુ પ્રાપ્ત થઈ નથી. આ ગચ્છમાં થયેલ જીનતિલકસૂરિજીએ પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષામાં ‘ચૈત્યપરિપાટિ’ નામનું ૩૭ સાડત્રીશ ગાથાનું સ્તવન બનાવેલ છે. અને તેમાં પોતાને તે ગચ્છના જણાવે છે. અને પોતાના ગુરૂનું ‘હેમચંદ્રસૂરિ’ નામ લખ્યું છે. આ સ્તવન ‘આત્માનંદ પ્રકાશ’ માસિકમાં સાક્ષર મુનિ જીનવિજયજીએ હાલમાં પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

તપાગચ્છની પટ્ટાવલી

૧. શ્રીમહાવીર વર્ધમાન અરિહંત. તેઓના ૧૧ ગણધર અને નવ ૮ ગચ્છ આવશ્યાકાદિમાં કહ્યા છે.
૨. શ્રીસુધર્માસ્વામી. પાંચમા ગણધર. અગ્નિવૈશ્યાયનગોત્રી, શ્રીવીરાત્ ૨૦ વર્ષે મોક્ષ. આવશ્યકાદૌ.
૩. શ્રીજંબૂસ્વામી. શ્રીવીરાત્ ૬૪ વર્ષે નિર્વાણ. આવશ્યક-પરિશિષ્ટ-પર્વ-આદિ ગ્રંથોમાં.
૪. શ્રીપ્રભસ્વામી. શ્રીવીરાત્ ૭૫ વર્ષે સ્વર્ગ. પરિશિષ્ટપર્વ-આદિમાં.
૫. શ્રીશચ્ચંભવસૂરિ. શ્રીવીરાત્ ૮૮ વર્ષે સ્વર્ગ. એમણે મનક નામના લઘુ

શિષ્યને વાસ્તે ‘શ્રીદશવૈકાલિક’ નામે સૂત્ર પૂર્વોમાંથી ઉદ્ધાર કરીને બનાવ્યું. આ કથન શ્રીદશવૈકાલિક, પરિશિષ્ટ પર્વ આદિ ગ્રંથોમાં છે.

૬. શ્રીયશોભદ્રસ્વામી. શ્રીવીરાત્ ૧૪૮ વર્ષે સ્વર્ગ. પરિશિષ્ટપર્વ આદિમાં કહ્યું છે.

૭. શ્રીસંભૂતિવિજય શ્રીવીરાત્ ૧૫૬ વર્ષે સ્વર્ગ. તથા શ્રીભદ્રબાહુસ્વામી શ્રીભદ્રબાહુસ્વામી. શ્રીવીરાત્ ૧૭૦ વર્ષે સ્વર્ગ.

તેઓએ ત્રણ છોદગ્રંથોનો ઉદ્ધાર કર્યો. તથા દશ નિર્યુક્તિઓ, ભદ્રબાહુસંહિતા, ઉપસર્ગહર સ્તોત્રાદિ પૂર્વોમાંથી બનાવ્યાં. તેવું કથન આવશ્યકસૂત્ર, પરિશિષ્ટપર્વ વગેરે ગ્રંથોમાં છે.

અ. શ્રીસંભૂતિવિજયસૂરિના બાર સ્થવિરો. તેમાં પ્રથમ

૧. નંદનભદ્ર	૨. સ્થવિર ઉપનંદ
૩. સ્થવિર તીશભદ્ર	૪. સ્થવિર યશોભદ્ર
૫. સ્થવિર સુમનોભદ્ર	૬. સ્થવિર મણિભદ્ર
૭. સ્થવિર પૂર્ણભદ્ર	૮. સ્થવિર સ્થૂલભદ્ર
૯. સ્થવિર ઋજુમતિ	૧૦. સ્થવિર જંબૂ
૧૧. સ્થવિર દીર્ઘભદ્ર	૧૨. સ્થવિર પાંડુભદ્ર

સ્થવિર નામ આચાર્યપદવીનું છે. માટે સ્થવિર કહેવાથી આચાર્ય જાણવા.

બ. શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીના પ્રથમ શિષ્ય ૧. સ્થવિર ગોદાસ, તેનાથી ‘ગોદાસ’ નામે ગચ્છ નીકળ્યો અને ગોદાસ ગચ્છની ચાર શાખા થઈ.

૧. તામ્રલિપ્તિશાખા	૨. કોટિવર્ષિકા
૩. પાંડવર્ધનિકા	૪. દાસીખર્પટિકા

ભદ્રબાહુસ્વામીના બીજા શિષ્ય ૨. સ્થવિર અગ્નિદત્ત, ૩. સ્થવિર યજ્ઞદત્ત અને ૪. સ્થવિર સોમદત્ત.

૮. શ્રીસ્થૂલભદ્રસ્વામી. શ્રીવીરાત્ ૨૫૧ વર્ષે સ્વર્ગ. તેઓના સમયમાં પ્રથમ-બાર વર્ષનો દુકાલ પડ્યો. શ્રીસુધર્માસ્વામીથી લઈને શ્રીસ્થૂલભદ્રસ્વામી સુધી આચાર્યસ્થવિર, ચૌદ ૧૪ પૂર્વનો પાઠ હતો. શ્રીસ્થૂલભદ્રસ્વામી પછી

પાછળનાં ચાર પૂર્વ, પ્રથમ વજ્રઋષભસંહનન અને પ્રથમ સમયતુરસ સંસ્થાન. આટલાં વ્યવચ્છેદ થયાં. તેઓના સમયમાં નવમા નંદનું રાજ્ય હતું અને તેઓના સમયમાં જ પાણિનીયસૂત્રકર્તા પાણિનીજી, વાર્તિકના કર્તા વરરૂચિકાત્યાયન, અને વ્યાડિ એ ત્રણ પંડિત(બ્રાહ્મણ) થયા. પાણિનીએ ઇંદ્ર, ચાંદ્ર, જૈનેન્દ્ર, શાકટાયન આદિ વ્યાકરણોની છાયા લઈને પાણિનીસૂત્ર-અષ્ટાધ્યાયીરૂપ બનાવ્યું. પછી પતંજલિએ ચંદ્રગુપ્ત રાજાના રાજ્યમાં પાણિનીસૂત્ર ઉપર ભાષ્ય રચ્યું. આવું કથન પરિશિષ્ટપર્વ-કૌમુદી સરલા ટીકા, કથાસરિત્સાગર, આવશ્યકસૂત્ર, અને ઇતિહાસતિમિરનાશક આદિમાં છે.

૯. શ્રીઆર્યમહાગિરિ અને શ્રીઆર્યસુહસ્તિ આચાર્ય. આર્યમહાગિરિ શ્રીવીરાત્ ૨૪૬ વર્ષે સ્વર્ગ. તેઓના શિષ્ય બહુલ અને બલિસ્સહ. બલિસ્સહના શિષ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્રાદિ ૫૦૦ ગ્રંથના કર્તા શ્રીઉમાસ્વાતિવાચક. તેના શિષ્ય શ્રીપ્રજ્ઞાપના (પન્નવણા) સૂત્ર કર્તા શ્રીશ્યામાચાર્ય. શ્રીઆર્યસુહસ્તિસૂરિ. શ્રીવીરાત્ ૨૯૧ વર્ષે સ્વર્ગ.

શ્રીઆર્યસુહસ્તિના સમયમાં 'સંપ્રતિ' નામના જૈનધર્મી રાજા થયા. તેણે સવાલક્ષ ૧૨૫૦૦૦ જિનમંદિર બનાવરાવ્યાં. જેમાં નવાણું હજાર ૯૯૦૦૦ જીર્ણ જિનદેરાસરોનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો અને છવીશ હજાર ૨૬૦૦૦ નવીન જિનમંદિર બનાવ્યાં. તથા સોના-ચાંદી-પિત્તલ-પાષાણ પ્રમુખની સવા કરોડ ૧૨૫૦૦૦૦૦ જિનપ્રતિમા બનાવરાવી. સાતસો ૭૦૦ દાનશાલા બનાવડાવી. આવું કથન પરિશિષ્ટ પર્વ આદિમાં છે.

અ. આર્યમહાગિરિના મુખ્ય આઠ શિષ્ય. તેનાં નામ-

૧. સ્થવિર ઉત્તર.

૨. સ્થવિર બહુલ અને બલિસ્સહ

બલિસ્સહથી ઉત્તરબલિસ્સહ ગચ્છ અને તે ગચ્છની ચાર શાખાઓ નીકળી તેનાં નામ-૧. કૌશાંબિકા, ૨. સપ્તવર્તિકા, ૩. કોટંબાની, ૪. ચંદ્રનાગરી

૩. સ્થવિર ધનાર્ધ

૪. સ્થવિર શ્રીઋદ્ધ

૫. સ્થવિર-કૌડિન્ય

૬. સ્થવિર-નાગ

૭. સ્થવિર-નાગમિત્ર

૮. સ્થવિર-ષટ્ઉલ્લુક-રોહગુપ્ત.

આ રોહગુપ્તે દ્રવ્ય-ગુણાદિ છ પદાર્થ માનનાર વૈશેષિક મત સ્થાપ્યો, તેવું કથન શ્રીઆવશ્યકસૂત્ર, કલ્પસૂત્ર, ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર, સમ્યક્ત્વસપ્તતિકા આદિ ગ્રંથોમાં છે.

બ. શ્રીઆર્યસુહસ્તિના મુખ્ય શિષ્ય બાર સ્થવિર થયા.

૧. આર્યરોહણ સ્થવિર. તેઓથી ઉદ્દેહગચ્છ નિકળ્યો. ઉદ્દેહગચ્છની ચાર ૪. શાખાઓ નીકળી, અને છ કુળ થયાં.

૪ શાખાઓનાં નામ

૧. ઉદંબરિધિયાશાખા	૨. માસપૂરિકા
૩. મતિપત્રિકા	૪. પત્રપત્તિયા

૬ કુલોનાં નામ

૧. નાગભૂત કુલ	૨. સોમભૂત
૩. ઉલ્લગચ્છ	૪. હસ્તલિહ
૫. નંદિજ્જમ	૬. પરિહાસ કુલ

૨. સ્થવિર ભદ્રચશ. તેનાથી ઋતુવાટિકાગચ્છ. તેની ચાર શાખાઓ અને ત્રણ કુલ.

૪ શાખાઓનાં નામ

૧. ચંપિજ્જિયા શાખા	૨. ભદિજિયા
૩. કાકંદિયા	૪. મેહલિજ્જિયા

૩ કુલોનાં નામ

૧. ભદ્રજસિય	૨. ભદ્રગુત્તિય	૩. યશભદ્ર

૩. સ્થવિર મેઘગણિ, ૪. સ્થવિર કામર્ધિ. તેનાથી વેષવાટિકાગચ્છ, તેની ચાર શાખા અને ચાર કુલ.

૪ શાખાઓનાં નામ

૧. સાવત્થિયા	૨. રજ્જપાલિયા
૩. અંતરિજ્જિયા	૪. ખેમલિજ્જિયા

૪ કુલોનાં નામ

૧. ગણિયં	૨. મહિયં	૩. કામરૂઢીયં	૪. ઈંદુપુરગં

૫. સ્થવિર સુસ્થિત, અને ૬. સ્થવિર સુપ્રતિબુદ્ધ. એ બંનેથી કોટિકગચ્છ નીકળ્યો. તેની ચાર શાખા અને ચાર કુલ થયાં.

૪ શાખાઓનાં નામ

૧. ઉચ્ચનાગરી શાખા	૨. વિદ્યાધરી
૩. વયરીય	૪. મજ્જિમિલા

૪ કુલોનાં નામ

૧. બંભલિજ્જ	૨. વત્થલિજ્જ
૩. વાણિજ્જ	૪. પણ્ણવાહણ

૭. સ્થવિર રક્ષિત, ૮. સ્થવિર રોહગુપ્ત, ૯. સ્થવિર ઋષિગુપ્ત. તેનાથી માણવગચ્છ, તેની ચાર શાખા અને ત્રણ કુલ.

૪ શાખાઓનાં નામ

૧. કાસવજ્જિયા	૨. ગોયમજ્જિયા
૩. વાસહિયા	૪. સોરટ્ઠીયા

૩ કુલોનાં નામ

૧. ઋષિગુપ્ત	૨. ઋષિદત્તક	૩. અભિજયંત.

૧૦. સ્થવિર શ્રીગુપ્ત. તેનાથી ચારણગચ્છ, તેની ચાર ૪ શાખા, અને ૭ કુલ.

૪ શાખાઓનાં નામ

૧. હારીયમાલાગારી	૨. સંકાસિયા
૩. ગવેધુઆ	૪. વજ્જનાગરી.

૭ કુલોનાં નામ

૧. વચ્છલિજ્જ	૨. પીઠધમ્મીય	૩. હાલિજ્જ	૪. પુષ્કમિત્તિજ્જ
૫. માલિજ્જ	૬. અજ્જવેડીય	૭. કણ્ણસહ	

૧૧. સ્થવિર બ્રહ્મગણિ, ૧૨. સ્થવિર સોમગણિ કલ્પસૂત્રાદી

૧૦. શ્રીસુસ્થિતસૂરિ તથા શ્રીસુપ્રતિબુદ્ધસૂરિ. અહીંથી નિર્ગ્ન્યગચ્છનું બીજું નામ કોટિકગચ્છ થયું.

અ. શ્રીસુસ્થિત, સુપ્રતિબુદ્ધના પાંચ સ્થવિર થયા.

૧. સ્થવિર ઇંદ્રદિન

૨. સ્થવિર પ્રિય ગ્રંથ તેનાથી માધ્યમિકા શાખા નીકળી.

૩. સ્થવિર વિદ્યાધર ગોપાલ તેનાથી વિદ્યાધરી શાખા નીકળી.

૪. સ્થવિર ઋષિદત્ત

૫. સ્થવિર અરિહટ્ઠ.

બ. શ્રીસુસ્થિત, સુપ્રતિબુદ્ધના સમયમાં પન્નવણાસૂત્ર કર્તા શ્રીશ્યામાચાર્ય થયા. તેઓનું શ્રીવીરાત્ ૩૭૬ વર્ષે સ્વર્ગ. કલ્પસૂત્ર-પટ્ટાવલ્યાદૌ.

૧૧. શ્રીઆર્યઇંદ્રદિનસૂરિ. કલ્પસૂત્ર-પટ્ટાવલ્યાદૌ.

૧૨. શ્રીઆર્યદિનસૂરિ. કલ્પસૂત્ર-પટ્ટાવલ્યાદૌ

૧૩. શ્રીઆર્યસિંહગિરિ. તેમના શિષ્ય

૧. સ્થવિર ધનગિરિ

૨. સ્થવિર આર્યવજ્રસ્વામી તેઓથી વયરી શાખા નીકળી

૩. સ્થવિર આર્યસમિત તેનાથી બ્રહ્મદીપિકા શાખા નીકળી

૪. સ્થવિર અરિહટ્ઠિન

૫. સ્થવિર આર્યશાંતિશ્રેણિક તેનાથી ઉચ્ચનાગરી શાખા નીકળી આર્યશાંતિ-શ્રેણિકના ચાર શિષ્ય

૧. સ્થવિર આર્યશ્રેણિક તેનાથી આર્યશ્રેણિક શાખા નીકળી

૨. સ્થવિર આર્યતાપસ તેનાથી આર્યતાપસી શાખા

૩. સ્થવિર આર્યકુબેર તેનાથી આર્યકુબેરી શાખા

૪. સ્થવિર આર્યઋષિપાલિત તેનાથી આર્યઋષિપાલિત શાખા કલ્પસૂત્ર-પટ્ટાવલ્યાદૌ.

શ્રીવીરાત્ ૪૫૩ વર્ષે ગર્દભિલ્લરાજાના ઉચ્છેદક બીજા કાલિકાચાર્ય શ્રીવીરાત્ ૪૫૩ વર્ષે ભૃગુ-કચ્છ (ભરૂચ)માં વિદ્યાચકવર્તિ શ્રીઆર્યખપુટાચાર્ય શ્રીવીરાત્ ૪૬૪-૪૬૭ વર્ષે આર્યમંગુ આચાર્ય, વૃદ્ધવાદી, પાદલિપ્તસૂરિ, તથા વિક્રમાદિત્ય-પ્રતિબોધક શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરસૂરિ શ્રીવીરાત્ ૪૭૦ વર્ષે વિક્રમાદિત્ય. આ વૃત્તાન્ત પ્રબન્ધચિન્તામણિ, આવશ્યકસૂત્ર, આચારપ્રદીપ આદિ ગ્રંથોમાં છે.

૧૪. શ્રીવજ્રસ્વામી શ્રીવીરાત્ ૫૮૪ વર્ષે સ્વર્ગ. તેઓના સમયમાં દસમું પૂર્વ,

ચોથું સંહનન, અને ચોથું સંસ્થાન એ વ્યવચ્છેદ થયાં. તથા તેઓના સમયમાં બીજો બારવર્ષી દુકાલ પડ્યો. તેઓનું વૃત્તાન્ત આવશ્યકસૂત્ર, પ્રભાવક ચરિત્ર, પરિશિષ્ટપર્વ, કલ્પસૂત્ર આદિ ગ્રંથોમાં છે.

અ. શ્રીવજ્રસ્વામીના શિષ્ય

૧. સ્થવિર વજ્રસેનસૂરિ જેઓથી નાગલીશાખા નીકળી

૨. શિષ્ય આર્યપદ્મસ્થવિર તેઓથી આર્યપદ્મશાખા નીકળી

૩. સ્થવિર આર્યરથ. તેઓથી આર્યજયંત નામે શાખા નીકળી.

૧. શ્રીઆર્યરથ તેના શિષ્ય ૨. આર્યપુષ્પગિરિ તત્પદ્મે

૩. આર્યફલ્ગુમિત્ર

૪. આર્યધનગિરિ

૫. આર્યશિવભૂતિ

૬. આર્યભદ્ર

૭. આર્યનક્ષત્ર

૮. આર્યરક્ષ

૯. આર્યનાગ

૧૦. આર્યજેહિલ

૧૧. આર્યવિષ્ણુ

૧૨. સ્થવિર આર્યકાલક

૧૩. સ્થવિર આર્યસંપલીય તથા આર્યભદ્ર

૧૪. આર્યવૃદ્ધ

૧૫. આર્યસંઘપાલિત

૧૬. આર્યહસ્તિ

૧૭. આર્યધર્મ

૧૮. આર્યસિંહ

૧૯. આર્યધર્મ

૨૦. આર્યસિંહ

૨૧. આર્યજંબૂ

૨૨. આર્યનંદિક

૨૩. આર્યદેસીગણિ

૨૪. આર્યસ્થિરગુપ્ત ક્ષમાશ્રમણ

૨૫. સ્થવિર કુમારધર્મ

૨૬. સ્થવિર દેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ.

આ પટ્ટાવલી વલ્લભીવાયનાના કલ્પસૂત્રને અનુસારે છે.

શ્રીદેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણજીએ શ્રીવીરાત્ ૯૮૦ વર્ષ પછી એક કરોડ પુસ્તક તાડપત્ર ઉપર લખાવ્યાં. અહીંથી પુસ્તકો લેખારૂઢ થયાં. આ કથન શ્રીઆવશ્યકસૂત્ર, કલ્પસૂત્ર, પ્રભાવકચરિત્ર, આત્મ-પ્રબોધાદિ ગ્રંથોમાં છે.

બ. માથુરી વાયના થવાથી શ્રીનંદીસૂત્રમાં આવી રીતે શ્રીદેવર્ધિગણિક્ષમા-શ્રમણવાળી પટ્ટાવલી લખી છે.

૧. શ્રીસુધર્માસ્વામી

૨. શ્રીજંબૂસ્વામી

૩. શ્રીપ્રભવસ્વામી

૪. શ્રીશયંભવસ્વામી

૫. શ્રીયશોભદ્રસ્વામી

૬. શ્રીસંભૂતિવિજય તથા ભદ્રબાહુસ્વામી

૭. શ્રીસ્થૂલભદ્રસ્વામી

૮. શ્રીઆર્યમહાગિરિ તથા આર્યસુહસ્તિસૂરિ

૯. શ્રીબહુલ અને બલિસ્સહ	૧૦. શ્રીસ્વાતિસૂરિ
૧૧. શ્રીશ્યામાચાર્ય	૧૨. શ્રીશાંડિલાચાર્ય
૧૩. શ્રીજીતધર	૧૪. શ્રીઆર્યસમુદ્ર
૧૫. શ્રીઆર્યમંગુ	૧૬. શ્રીઆર્યનંદીલક્ષણ
૧૭. શ્રીઆર્યનાગહસ્તિ	૧૮. શ્રીરેવતીનક્ષત્ર
૧૯. શ્રીસિંહાચાર્ય	૨૦. શ્રીસ્કંદિલાચાર્ય
૨૧. શ્રીહેમવત	૨૨. શ્રીનાગાર્જુન
૨૩. શ્રીગોવિંદવાચક	૨૪. શ્રીભૂતદિન
૨૫. શ્રીલોહિતાચાર્ય	૨૬. શ્રીદૂષ્યગણિ
૨૭. શ્રીદેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ	

૨૦ વીશમી પાટ ઉપર જે સ્કંદિલાચાર્ય. લખ્યા છે, તે કોઈ કોઈ પટ્ટાવલીમાં ચોવીશમી પાટ ઉપર લખેલ છે. કારણકે તે પટ્ટાવલી લખનારે શ્રીમહાવીરસ્વામીથી પટ્ટાવલી લખવી શરૂ કરી છે, અને ૧. શ્રીભદ્રબાહુસ્વામી. ૨. શ્રીઆર્યસુહસ્તિસૂરિ અને ૩. શ્રીબલિસ્સહસૂરિ. એ ત્રણે આચાર્યોને જુદી જુદી પાટ ઉપર લખ્યા છે.

૨૩ ત્રેવીશમી પાટ ઉપર જે શ્રીગોવિંદવાચક લખ્યા છે, તે કોઈ કોઈ સ્થાને લખવામાં આવેલ નથી.

૧૫. શ્રીવજ્રસેનસૂરિ શ્રીવીરાત્ ૬૨૦ વર્ષે સ્વર્ગ. તેઓના સમયમાં ત્રીજો બારવર્ષી કાલ પડ્યો, કે જે શ્રીવજ્રસ્વામીના અંત સમયમાં વિદ્યમાન હતો.

અ. શ્રીવીરાત્ ૫૪૮ વર્ષે. શ્રીગુપ્તાચાર્ય. ત્રૈરાશિકના જીતવાવાલા થયા. શ્રીવીરાત્ ૫૫૩ ભદ્રગુપ્તાચાર્ય. શ્રીવીરાત્ ૫૨૫ શ્રીશત્રુંજયતીર્થોચ્છેદ. શ્રીવીરાત્ ૫૭૦ જાવડશાહે શત્રુંજયતીર્થનો ઉદ્ધાર કર્યો. શ્રીવીરાત્ ૫૮૭ શ્રીઆર્યરક્ષિતસૂરિ. શ્રીવીરાત્ ૬૧૬ છસોસોળમાં દુર્બલિકા પુષ્પાચાર્ય. શ્રીવીરાત્ ૫૮૫ વર્ષે કોરંટન નગરમાં, તથા સત્યપુરમાં નાહડમંત્રીના બનાવેલા જીનમંદિરમાં શ્રીજઝકસૂરિએ શ્રીમહાવીરસ્વામીની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી, તેમ પટ્ટાવલી આદિ ગ્રંથોમાં કહ્યું છે.

બ. શ્રીવજ્રસેનસૂરિના ચાર શિષ્ય થયા.

૧. શ્રીચંદ્રસૂરિ. તેનાથી ચંદ્રકુલ નીકળ્યું.

૨. શ્રીનાગેન્દ્રસૂરિ તેનાથી નાગેન્દ્રકુલ નીકળ્યું.

૩. શ્રીનિવૃત્તસૂરિ તેનાથી નિવૃત્તકુલ નીકળ્યું. આ નિવૃત્તકુલમાં વિક્રમાત્ ૭૭૨ વર્ષે શ્રીઆચારાંગ, સૂત્રકૃતાંગ-સૂત્રોની વૃત્તિકર્તા શ્રીશીલાંગાચાર્ય. તથા વિક્રમાત્ ૧૧૨૦ વર્ષે ઓઘનિર્યુક્તિવૃત્તિ કર્તા શ્રીદ્રોણાચાર્ય થયા.

૪. વિદ્યાધરસૂરિ. તેનાથી વિદ્યાધરકુલ નીકળ્યું. આ કુળમાં વિક્રમાત્ ૫૮૫ વર્ષે શ્રીહરિભદ્રસૂરિ ૧૪૪૪ ગ્રંથકર્તા. આવું કથન કલ્પસૂત્ર, પટ્ટાવલી આદિ ગ્રંથોમાં છે.

૧૬ શ્રીચંદ્રસૂરિ. તેઓથી નિર્ગ્રંથગચ્છનું ત્રીજું નામ ચંદ્રગચ્છ પડ્યું. પટ્ટાવલ્યાદૌ.

અ. શ્રીવીરાત્ ૬૦૮ વર્ષે કૃષ્ણસૂરિના શિષ્ય શિવભૂતિ-સહસ્રમલ્લે દિગંબર-મત કાઢ્યો. તેમનું વિશેષ વર્ણન શ્રીવિશેષાવશ્યકસૂત્ર આદિ ગ્રંથોમાં છે. તે શિવભૂતિ-સહસ્રમલ્લના શિષ્ય બે થયા. ૧. કોડિન, અને ૨. કોષ્ટવીર.

પછી ૧. ધરસેન, ૨. ભૂતિબલી, ૩. પુષ્પદંત થયા. શ્રીવીરાત્ ૬૮૩ વર્ષ પછી ભૂતિબલી અને પુષ્પદંતે જ્યેષ્ઠ, શુદ્ધિ ૫ ને દિવસે શાસ્ત્ર બનાવવાનો પ્રારંભ કર્યો.

૭૦૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ધવલ, ૬૦૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ જયધવલ, અને ૪૦૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ મહાધવલ. આ ત્રણે ગ્રંથો હજુ પણ કર્ણાટકદેશમાં વિદ્યમાન છે, એવું સંભળાય છે. તે ગ્રંથોમાંથી નેમિચંદ્રે ચામુંડ રાજાને ભણવા સારૂ 'ગોમટસાર'ની રચના કરી. ધવલ, જયધવલ, મહાધવલ એ ત્રણ પહેલાં કોઈ શાસ્ત્ર દિગંબરોએ કર્યું નથી.

દિગંબરોમાં ચાર શાખા થઈ. ૧. નંદી, ૨. સેન, ૩. દેવ, અને ૪. સિંહ. પછી ચાર સંઘ થયાં. ૧. કાષ્ઠાસંઘ, ૨. મૂલસંઘ, ૩. માયુરસંઘ અને ૪. ગોપ્યસંઘ. પછી વીશપંથી, તેરાપંથી, ગુમાનપંથી, તોતાપંથી આદિ ફાંટા પડ્યા. તોતાપંથી, મંદિરમાં પ્રતિમાને બદલે પુસ્તકો પૂજે છે.

પ્રથમ તો શિવભૂતિએ નગ્નપંથ કાઢ્યો, પછી સ્ત્રીને મોક્ષ નહીં, કેવલીને ક્વલાહાર નહીં. ઇત્યાદિ કરતાં કરતાં ૮૪ વાતોનો ફેર કહેવા લાગ્યા. તેનું ખંડન ઘણા વિસ્તારથી સ્યાદ્વાદરત્નાકરાવતારિકા, વાદિવેતાલ શાન્તિસૂરિકૃત ઉત્તરાધ્યયન બૃહદ્વત્તિ આદિ ગ્રંથોમાં છે. હાલમાં તેરાપંથીઓએ ઘણીજ કપોલ-કલ્પના ઉભી કરી છે, કે જે દિગંબરમતના પ્રાચીન ગ્રંથોને મેળવવાથી માલૂમ પડે છે.

૧૭. શ્રીસામંતભદ્રસૂરિ. આ આચાર્ય પ્રાયઃ વનમાં જ રહેતા હતા. જેથી લોકોએ ‘વનવાસી’ ગચ્છનું નામ રાખ્યું. ત્યારપછી નિર્ગ્રંથગચ્છનું ચોથું ‘વનવાસી ગચ્છ’ એ નામ થયું.

૧૮. શ્રીવૃદ્ધદેવસૂરિ. શ્રીવીરાત્ ૬૯૬ વર્ષે.

૧૯. શ્રીપ્રદ્યોતનસૂરિ

૨૦. શ્રીમાનદેવસૂરિ. લઘુશાંતિકર્તા. આ આચાર્ય તક્ષશિલા નગરીના સંઘને મરકી શાંત થવા સારૂ નડોલનગરથી લઘુશાંતિસ્તોત્ર રચી મોકલ્યું.

૨૧. શ્રીમાનતુંગસૂરિ. ભક્તામરાદિસ્તવકર્તા. તથા વૃદ્ધભોજાદિ રાજાના પ્રતિબોધક.

૨૨. શ્રીવીરાચાર્ય. તેમણે શ્રીવીરાત્ ૭૭૦ વર્ષે નાગપુરમાં શ્રીનમિનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

૨૩. શ્રીજયદેવસૂરિ. શ્રીવીરાત્ ૮૨૬ વર્ષે.

૨૪. શ્રીદેવાનંદસૂરિ. શ્રીવીરાત્ ૮૪૫ વર્ષે. વિક્રમાત્ ૩૭૫ વર્ષ પછી વલ્લભીનગરીનો ભંગ. કોઈ ઠેકાણે વિક્રમાત્ ૪૪૦ વર્ષે વલ્લભીનો ભંગ લખેલો છે.

અ. વલ્લભીના ભંગમાં શ્રીગંધર્વવાદિવેતાલ શાંતિસૂરિએ સંઘની રક્ષા કરી.

૨૫. શ્રીવિક્રમસૂરિ. શ્રીવીરાત્ ૮૮૨.

૨૬. શ્રીનરસિંહસૂરિ.

૨૭. શ્રીસમુદ્રસૂરિ.

અ. શ્રીવીરાત્ ૯૯૩ વર્ષ પછી શ્રીકાલિકાચાર્યે પાંચમની ચોથે સંવત્સરી કરી. આ કથન શ્રીનિશીથચૂર્ણિ, વ્યવહારસૂત્ર, મૂલશુદ્ધિ પ્રકરણાદિ ગ્રંથોમાં છે.

બ. શ્રીવીરાત્ ૧૦૦૦ વર્ષે સત્યમિત્ર આચાર્યની સાથે સર્વ પૂર્વનો વ્યવચ્છેદ થયો.

૨૮. શ્રીમાનદેવસૂરિ. અ. શ્રીવીરાત્ ૧૧૧૫ વર્ષ પછી શ્રીજીનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ. ધ્યાનશતકના કર્તા.

૨૯. શ્રીવિબુધપ્રભસૂરિ.

૩૦. શ્રીજયાનન્દસૂરિ.

૩૧. શ્રીરવિપ્રભસૂરિ. તેઓએ શ્રીવીરાત્ ૧૧૭૦ વર્ષે નડોલનગરમાં શ્રીનેમિનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

અ. શ્રીવીરાત્ ૧૧૮૦ ઉમાસ્વાતિ યુગપ્રધાન.

૩૨. શ્રીયશોદેવસૂરિ. (કોઈ પટ્ટાવલીમાં શ્રીયશોદેવસૂરિની પાટ ઉપર શ્રીપ્રદ્યુમ્નસૂરિ. અને પ્રદ્યુમ્નસૂરિની પાટ ઉપર શ્રીમાનદેવસૂરિ. ઉપધાનવાચ્યગ્રંથકર્તા લખેલ છે, પરંતુ અહીં તેમની અપેક્ષાવિના લખેલ છે.)

અ. શ્રીવીરાત્ ૧૨૭૦, વિક્રમાત્ ૮૦૦ વર્ષે ભાદ્રપદ શુદ્ધ ત્રીજને દિવસે બપ્પભટ્ટ આચાર્યનો જન્મ થયો. જેમણે ગ્વાલીયરના આમ રાજાને જૈની બનાવ્યો. વિક્રમાત્ ૮૯૫ વર્ષે સ્વર્ગ.

આ શ્રીબપ્પભટ્ટાચાર્યનું વૃત્તાન્ત પ્રભાવક ચરિત્ર, પ્રબંધ ચિન્તામણિ વગેરે ગ્રંથોમાં છે.

બ. શ્રીવીરાત્ ૧૨૭૨, વિક્રમાત્ ૮૦૨ વર્ષે વનરાજ-રાજાએ અણહિલ્લપુર પાટણ વસાવ્યું.

૩૩. શ્રીવિમલચંદ્રસૂરિ.

૩૪. શ્રીઉદ્યોતનસૂરિ.

૩૫. શ્રીસર્વદેવસૂરિ. એઓને શ્રીવીરાત્ ૧૪૬૪ વર્ષે વટવૃક્ષની નીચે સૂરિપદ આપવાથી નિર્ગ્રંથગચ્છનું પાંચમું નામ 'વડગચ્છ' પડ્યું. તેમણે વિક્રમાત્ ૧૦૧૦ વર્ષે રામસૈન્યપુરમાં શ્રીઋષભદેવચૈત્ય તથા શ્રીચંદ્રપ્રભચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી. તથા ચંદ્રાવતીમાં કુંકણ-મંત્રીને પ્રતિબોધી દીક્ષા આપી.

અ. વિક્રમાત્ ૧૦૨૬ તક્ષશિલાનું નામ ગજની થયું. વિક્રમાત્ ૧૦૨૮ ધનપાલ પંડિતજીએ 'દેશી નામમાલા' બનાવી. બ. વિક્રમાત્ ૧૦૮૬ ચિરાપદ્રીયગચ્છમાં ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રબૃહવૃત્તિકર્તા શ્રીવાદિવેતાલ શાંતિસૂરિનું સ્વર્ગમન.

૩૬. શ્રીદેવસૂરિ.

૩૭. શ્રીસર્વદેવસૂરિ.

૩૮. શ્રીયશોભદ્રસૂરિ તથા શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિ. બન્ને ગુરુભાઈ. અને બન્ને શ્રીસર્વદેવસૂરિની પાટ ઉપર થયા. જેમાં શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિની શાખા જુદી થઈ.

અ. શ્રીનેમિયંદ્રસૂરિ

૧. શ્રીઉઘોતનસૂરિ, ૨. શ્રીવર્ધમાનસૂરિ, ૩. શ્રીજીનેશ્વરસૂરિ,
૪. શ્રીબુદ્ધિસાગરસૂરિ તેઓએ અષ્ટકવૃત્તિ, પંચલિંગીપ્રકરણ, અને બુદ્ધિસાગર-
વ્યાકરણ ઇત્યાદિ ગ્રંથો બનાવ્યા.
૫. શ્રીજીનયંદ્રસૂરિ; સંવેગરંગશાલા-ગ્રંથકર્તા.
૬. શ્રીઅભયદેવસૂરિ. નવાંગીવૃત્તિ તથા શ્રીસ્તંભન પાર્શ્વનાથ-પ્રતિમા પ્રકટકર્તા.
વિક્રમાત્ ૧૧૩૫. મતાન્તર પ્રમાણે ૧૧૩૯માં સ્વર્ગ.
૭. શ્રીજિનવલ્લભસૂરિ, પિંડવિશુદ્ધિ, ભવારિવારણ, વીરચરિત્ર, ૪ડાસી પ્રકરણ,
સંઘપટ્ટક ઇત્યાદિ ગ્રંથકર્તા.
૮. શ્રીજીનદત્તસૂરિ, સંદેહદોલાવલી અને સાર્ધશતકવૃત્તિકર્તા.
૯. શ્રીજીનયંદ્રસૂરિ ૧૦. શ્રીજિનપતિસૂરિ ૧૧. જિનેશ્વરસૂરિ
૧૨. શ્રીજિનપ્રબોધસૂરિ ૧૩. શ્રીજિનયંદ્રસૂરિ ૧૪. શ્રીજિનકુશલસૂરિ
૧૫. શ્રીજિનપ્રભસૂરિ ૧૬. શ્રીજિનલબ્ધિસૂરિ ૧૭. શ્રીજિનયંદ્રસૂરિ
૧૮. શ્રીજિનોદયસૂરિ ૧૯. શ્રીજિનરાજસૂરિ ૨૦. શ્રીજિનભદ્રસૂરિ
૨૧. શ્રીજિનયંદ્રસૂરિ ૨૨. શ્રીજિનસમુદ્રસૂરિ ૨૩. શ્રીજિનહંસસૂરિ
૨૪. શ્રીજિનમાણિક્યસૂરિ ૨૫. શ્રીજિનયંદ્રસૂરિ ૨૬. શ્રીજિનસિંહસૂરિ
૨૭. શ્રીજિનરાજસૂરિ ૨૮. શ્રીજિનરત્નસૂરિ ૨૯. શ્રીજિનયંદ્રસૂરિ
૩૦. શ્રીજિનસૌખ્યસૂરિ ૩૧. શ્રીજિનભક્તિસૂરિ ૩૨. શ્રીજિનલાભસૂરિ
૩૩. શ્રીજિનહર્ષસૂરિ. (ખરતરગચ્છે)

૩૯. શ્રીમુનિયંદ્રસૂરિ. તેઓએ ધર્મબિન્દુ, યોગબિન્દુ, ઉપદેશપદ ઇત્યાદિ ગ્રંથોની
ટીકાઓ રચી તથા પોતાના ગુરુભાઈ ચંદ્રપ્રભને સમજાવવા પાશ્વિક સપ્તતિકા
કરી.

અ. સંવત્ ૧૧૫૯માં શ્રીમુનિયંદ્રસૂરિના મોટા ગુરુભાઈ ચંદ્રપ્રભે પૌર્ણિમીયક
મત કાઢ્યો. અર્થાત્ પાશ્વિક પૌર્ણિમાસીને દિવસે કરવી. હાલમાં આ મત પ્રાયઃ
લુપ્ત થઈ ગયો છે. નામ માત્ર રહ્યો છે. પૌર્ણિમીયમતમાંથી નીકળીને નરસિંહ
ઉપાધ્યાયે સંવત્ ૧૨૧૩ મતાન્તર પ્રમાણે ૧૨૧૪ તથા ૧૨૩૩માં અંચલમત
કાઢ્યો.

૪૦. શ્રીઅજિતદેવસૂરિ. તેમણે સંવત્ ૧૨૦૪માં ફલવર્ષિ (ફલોદી) ગ્રામમાં

ચૈત્યબિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી. તે તીર્થ હજુ વિદ્યમાન છે. તથા આરાસણમાં શ્રીનેમિનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી. તથા ૮૪૦૦૦ ચોરાસીહજાર શ્લોકપ્રમાણ સ્યાદ્વાદરત્નાકર નામે ગ્રંથ બનાવ્યો. તેમનું ૧૨૨૦માં સ્વર્ગગમન થયું.

અ. શ્રીઅજીતદેવસૂરિના સમયમાં શ્રીદેવચંદ્રસૂરિના શિષ્ય, સાડા ત્રણ કરોડ ૩૫૦૦૦૦૦૦ શ્લોકોના કર્તા, 'કલિકાલસર્વજ્ઞ' બિરુદ ધારક, પાટણના રાજા કુમારપાલના પ્રતિબોધક શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ થયા. તેઓનો જન્મ વિક્રમ સંવત્ ૧૧૪૫, દીક્ષા સંવત્ ૧૧૫૦, સૂરિપદ ૧૧૬૬ અને ૧૨૨૮માં સ્વર્ગ. તેઓનું વૃતાન્ત પ્રબંધ ચિન્તામણિ, કુમારપાલ ચારિત્ર ઇત્યાદિ ગ્રંથોમાં છે.

બ. વિક્રમ સંવત્ ૧૨૦૪માં 'ખરતરગચ્છ' નામ પડ્યું.

૪૧. શ્રીવિજયસિંહસૂરિ.

૪૨. શ્રીસોમપ્રભસૂરિ.

અ. વિક્રમાત્ ૧૨૩૬ સાર્ધ પૂનમીયા મત નીકળ્યો.

શ્રીવીરાત્ ૧૬૯૨ વર્ષે વાગ્બટમંત્રીએ સાડા ત્રણ કરોડ રૂપીયા ખરચીને શ્રીશત્રુંજય તીર્થનો ચૌદ ૧૪ મો ઉદ્ધાર કરાવ્યો.

બ. વિક્રમાત્ ૧૨૫૦ આગમીયા મત નીકળ્યો.

૪૩. શ્રીમુનિરત્નસૂરિ. (કોઈ કોઈ પટ્ટાવલીમાં મુનિરત્નસૂરિને ઠેકાણે મણિરત્નસૂરિ નામ લખ્યું છે.)

૪૪. શ્રીજગચ્ચંદ્રસૂરિ. વિક્રમ સંવત્ ૧૨૮૫માં થયા. આ આચાર્યશ્રીનું ઘણું આકરું તપ દેખીને ચિત્તોડના રાણાએ 'તપાગચ્છ' નામ આપ્યું. આ નિર્ગ્રંથ ગચ્છનું છઠું નામ થયું. પ્રાચીન સંસ્કૃત પટ્ટાવલીમાં નીચે પ્રમાણે લખે છે.

૪૪. શ્રીજગચ્ચંદ્રસૂરિ. વીરાત્ ૧૭૫૫ વર્ષે શ્રીવિક્રમાત્ ૧૨૮૫ વર્ષે ૧૨ વર્ષ આચાર્યમ્લતપઃ કરણાત્ 'તપાગચ્છ' નામ જાતં, યાવજજીવ ચતુર્થ પ્રત્યાખ્યાનં, ઉત્તરપારણક દિને આચાર્યમ્લં, યાવજજીવ વિકૃતિ પ્રત્યાખ્યાનં, આઘાટે શારદાવરેણ. ૩૨૮ ક્ષપનકજ્યેન ભૂપાલદત્ત હીરલા જગચ્ચંદ્રેતિ બિરુદઃ, મહાભાગ્યસારાઃ શ્રીવીરશાસનોદ્યોતકારકાઃ, સંવત્ ૧૨૮૫ વર્ષે તપાગચ્છ સ્થાપના.

૪૫. શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ. વિક્રમાત્ ૧૩૨૭ સ્વર્ગ પ્રાચીન સંસ્કૃત પટ્ટાવલીમાં નીચે પ્રમાણે છે. ૪૫ શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ. શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિકૃતા ગ્રંથાસ્ત્વેતે-દિનકૃત્યસૂત્રવૃત્તિ,

નવ્યકર્મગ્રંથપંચકવૃત્તિઃ, ધર્મરત્નવૃત્તિઃ, સુદર્શનાચરિત્ર, ભાષ્યાણિ ત્રીણિ, સિરિહસહસ્તવાદયશ્ચ ચતુર્વેદ પારદાતૃણાં દેવેન્દ્રસૂરિણાં શ્રીસ્તંભતીર્થ-ચતુષ્પથસ્થિત કુમારવિહાર દેશનાયાં ૧૮૦૦-અઢારશત મુખવસ્ત્રિકા નૌવિત્તબ્રાહ્મણાદયઃ સમ્યાઃ, મંત્રિવસ્તુપાલ તેજઃપાલાદયશ્ચ ક્રિયાબહુમાનં ગાઢં વહન્તિ. ૧૩૦૨ વર્ષે શ્રીવિદ્યાનંદસૂરીણાં સૂરિપદં, તદા તસ્ય મંડપાત્ કુંકુમવૃષ્ટિઃ..

૪૬. શ્રીધર્મધોષસૂરિ. વિક્રમાત્ ૧૩૫૭ સ્વર્ગ.

૪૭. શ્રીસોમપ્રભસૂરિ. વિક્રમાત્ ૧૩૭૩ સ્વર્ગ.

૪૮. સોમતિલકસૂરિ. વિક્રમાત્ ૧૪૨૪ સ્વર્ગ.

પ્રાચીન પટ્ટાવલીમાં નીચે પ્રમાણે છે. ૧૩૫૫ વર્ષે માઘમાસે જન્મ, ૧૩૬૯ દીક્ષા, ૧૩૭૩ સૂરિપદ, ૧૪૨૪ દિવંગતા મહાભાગ્યસારાઃ, સર્વાયુઃ ૬૯ તદ્ગ્રંથાઃ બૃહત્રવ્યક્ષેત્રસમાસ, સત્તરિસયઠાળ-યત્રાખિલ ૨૮ સ્વકૃતચતુરર્ધા શ્રીતીર્થરાજ-સ્તુતિઃ, શ્રીશૈવેયાદિ બહૂનિ સ્તવાનિ.

૪૯. શ્રીદેવસુંદરસૂરિ. વિક્રમાત્ ૧૪૫૬ સ્વર્ગ. પ્રાચીન પટ્ટાવલીમાં નીચે પ્રમાણે છે. સં. ૧૩૮૬ જન્મ, ૧૪૦૪ દીક્ષા, મહેશ્વરે સં. ૧૪૨૦ વર્ષે સૂરિપદં..

૫૦. શ્રીસોમસુંદરસૂરિ. વિક્રમાત્ ૧૪૮૮ સ્વર્ગ. પ્રાચીનપટ્ટાવલીમાં નીચે પ્રમાણે છે. સં. ૧૪૧૩ વર્ષે જન્મ, ૧૪૩૭ દીક્ષા, સં. ૧૪૫૨ સૂરિપદ, સં. ૧૪૮૮ સ્વર્ગ.

યોગશાસ્ત્ર-ઉપદેશમાલાવબોધઃ, ભાષ્યાવચૂરિ, કલ્યાણકસ્તોત્રપ્રમુખાઃ. ૧૫૦૦ શિષ્યાસ્તેષુ શ્રીશાંતિચંદ્ર ગણિ. ષળ્માસ્યાદિતપઃ કારિણઃ. દસ દેવાલયયાત્રા. સં. શ્રીગણરાજસ્ય શ્રીધરણવિહારપ્રાસાદત્રૈલોકયદીપકનામા પ્રતિષ્ઠિતઃ, તારંગે શ્રીઅજીતનાથપ્રતિષ્ઠા બિંબ સવાલક્ષસાર્ધ દેસલહરા સં. ગોવિંદેન કારાપિતાઃ, સૂરિપદ ૫, વાચકપદ ૫, વિબુધપદ બહૂનિ, મહત્તરાપદ ૧ ક્રિયાયા ઉદ્ધારકૃતઃ મરુસ્થલ્યાં બહૂનિ નવીનક્ષેત્રાણિ કૃતાનિ, સદા ષષ્ટતપઃ કારિ, પ્રહ્લાદનપુરે જન્મ, મગિનીસાર્ધ દીક્ષા ચારિત્રપાત્રચૂડામણયઃ, ૮૬ વર્ષાયુઃ, દેવલોકં ગતા ગુરવઃ, મહાભાગ્યસારાઃ..

૫૧. શ્રીમુનિસુંદરસૂરિ. વિક્રમાત્ ૧૫૦૩ સ્વર્ગ.

પ્રાચીન પટ્ટાવલીમાં નીચે પ્રમાણે છે. સં. ૧૪૨૬ વર્ષે જન્મ, સં. ૧૪૩૫ વર્ષે દીક્ષા, ૧૪૬૫ વાચકપદ, સં. ૧૪૭૦ સૂરિપદ, વર્ષ ૩ ગચ્છનાયકપદવી, સં. ૧૫૦૩ વર્ષે કાર્તિકશુદિ ૧ દિને સ્વર્ગ. બાલ્યેઽપિ ૧૦૦૦ અવધાનાનિ. ૧૦૮ વર્તુલિકા નાદોપલક્ષકા:

૧૦૮ હસ્ત શ્રીપર્વલેખવિધાયકાઃ, ૩૨ સહસ્રટંકવ્યયેન વૃદ્ધનગરીય સંઘવી દેવચંદેન સૂરિપદં કારિતં, સંતિકરસ્તવકરણેન માર્યુપદ્રવઃ ટાલિતઃ, ૨૪ વાર વિધિના સૂરિમંત્રારાધન, તેષુ ૧૪ વાર ચંપકરાજા દેવપાધારાભિર્યુદુપદેશતો નિજનિજ દેશેષુ અમારિઃ કારિતા, સહસમલ્લ રાજા તુ સીરોહી દિશિ યદ્વચનાદામાર્યા કારિતાયાં તદેશીયૈઃ ટિહ્ડકાનિ ટાલિતાનિ.

૫૨. શ્રીરત્નશેખરસૂરિ. વિક્રમાત્ ૧૫૧૭ વર્ષે સ્વર્ગ. તેઓએ શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણવૃત્તિ, શ્રાદ્ધવિધિસૂત્રવૃત્તિ, લઘુક્ષેત્ર સમાસ અને આચારપ્રદીપાદિ ગ્રંથો રચ્યા.

પ્રાચીન પટ્ટાવલીમાં નીચે પ્રમાણે છે. ૫૩ શ્રીરત્નશેખરસૂરિ સં. ૧૪૫૭ જન્મ, સં. ૧૪૬૪ વર્ષે દીક્ષા, સં. ૧૪૮૩ પંડિતપદ, સં. ૧૫૦૧ સૂરિપદ, સં. ૧૫૧૭ વર્ષે પોષ વદિ ૬ દિને સ્વર્ગ. સ્તંભતીર્થે બાવી નામ્ના મહેન બાલ્યે 'બાલસરસ્વતી' નામ દત્તં, એકાદશ વર્ષ યુગપ્રધાનપદવી, મહાપ્રૌઢ પુણ્યકાર્ય કર્તા, મહાભાગ્યસારાઃ, સપ્રભાવાઃ સ્યુ ચારિત્ર પાત્રચૂડામણયઃ

અ. શ્રીરત્નશેખરસૂરિના સમયમાં સંવત્ ૧૫૦૮માં જિનપ્રતિમા અને પંચાંગી ઉત્થાપક લુંકા નામના લહીયાએ જૈનશાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ સ્વકપોલકલ્પિત લુંપક (લોંકા) મત કાઢ્યો.

પરંતુ સંવત ૧૫૩૩-૩૪ સુધી તેનો ઉપદેશ કોઈએ માન્યો નહીં. ૫છી ૧૫૩૩-૩૪માં જ એક ભૂણા નામનો વાણિયો લુંકાને મળ્યો. તેણે લુંકાનો ઉપદેશ માન્યો. લુંકાના કહેવાથી તે ભૂણાએ ગુરુના આપ્યા વિના સ્વયં વેષ પહેર્યો, અને મૂઢ લોકોને જૈનમાર્ગથી ભ્રષ્ટ કરવા શરૂ કર્યા. લોંકાએ પોતાના મતાનુકૂલ ૩૧ એકત્રીશ શાસ્ત્રો સાચાં માન્યાં; અને એકત્રીશમાં પણ જ્યાં જ્યાં જિનપ્રતિમાના અધિકાર આવતા હતા, ત્યાં ત્યાં પોતાના અનુકૂલ મનઃકલ્પિત અર્થો કરવા લાગ્યા.

આ લોંકામતમાંથી સંવત્ ૧૫૭૦માં બીજા નામે વેષધરે 'બીજા' નામે મત કાઢ્યો. અને સંવત્ ૧૫૭૨માં રૂપચંદ સરાણે સ્વયમેવ વેષ પહેરી 'નાગોરીલુંપક'

મત કાઢ્યો. તેણે પ્રતિમાનું ઉત્થાપન કર્યું નહીં. લોંકામાંથી પણ ઉતરાધી વગેરે લોંકાઓ ફરી પ્રતિમાને માનવા લાગ્યા.

બ. લોંકામતમાંથી સંવત્ ૧૭૦૮માં સુરત નિવાસી વોરા વીરજીની બેટી ફૂલાંબાઈએ ખોળે લીધેલ પુત્ર લવજીએ (લોંકામતના પોતાના ગુરૂને કેટલીક વાતો કહીને, સ્વયં નીકળીને, સાથે બીજાને લઈ મોઢા ઉપર કપડું બાંધી) જુદો મત કાઢ્યો. જે મતને લોકો ‘ઢુંઢીયા’ કહે છે.

જ્યારથી આ ઢુંઢિયાનો મત નીકળ્યો છે, ત્યારથી આજસુધીમાં તેના મતમાં કોઈપણ વિદ્વાન્ થયેલ નથી. કારણકે-તેઓ એમ લોકોને કહે છે જે ‘વ્યાકરણ, કોશ, કાવ્ય, છંદ, અલંકાર, સાહિત્ય, તર્કશાસ્ત્રાદિ ભણવાથી પોતાની બુદ્ધિ નષ્ટ થઈ જાય છે.’ વાસ્તવિક રીતે વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રો નહીં ભણવામાં તેઓનો અભિપ્રાય નીચે પ્રમાણે છે.

‘વ્યાકરણાદિના અભ્યાસથી યથાર્થ શાસ્ત્રોનો અર્થ માલૂમ પડે છે; જ્યારે યથાર્થ અર્થ સમજવામાં આવે ત્યારે તરતજ તેમનો મત જૂઠો માલૂમ પડે, માટે ભણવાનુંજ બંધ કર્યું કે જેથી સ્વકપોલકલ્પિત મતને હાનિ ન પહોંચે.’ તથા આ લોકો ૩૧ એકત્રીશ શાસ્ત્ર તો લોંકાઓની જેમ માને છે, પરંતુ વ્યવહારશાસ્ત્ર, બત્રીશમું વધારે માનવા લાગ્યા, અને આવશ્યકસૂત્ર જે અસલી હતું, તે લોંકાએ પ્રતિમાના કારણથી માનવું છોડી દીધું, અને પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે નવું ઉભું કર્યું.

આ ઢુંઢિયાઓએ બન્ને છોડી પોતે નવીન ઉભું કર્યું. ઢુંઢિયા પણ પ્રતિમા-પ્રતિમા પૂજન માનતા નથી. તેઓનો મત જૈનશાસ્ત્રોથી વિપરીત છે, વાસ્તવિક રીતે તેઓ જૈની નથી. ઢુંઢિયામાં બાવીશ ફાંટા નીકળ્યા છે, કે જે બાવીશ ટોળાંના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તે બાવીશ ટોળાં નીચે પ્રમાણે-

૧. ધર્મદાસનું ટોળું. ૨. ધનાજીનું ટોળું. ધનાજીનો ચેલો ભૂદર, તેનો ચેલો રઘુનાથ, તેનો ચેલો ભીખમ. તેણે સંવત્ ૧૮૧૮માં તેરાપંથી-મુહબંધાનો પંથ ચલાવ્યો. ૩. લાલચંદનું ટોળું. ૪. રામચંદનું ટોળું. ૫. મનજીનું ટોળું. ૬. વડા પૃથુરાજનું ટોળું. ૭. બાલચંદનું ટોળું. ૮. લઘુ પૃથુરાજનું ટોળું. ૯. મૂલચંદનું ટોળું. ૧૦. તારાચંદનું ટોળું. ૧૧. પ્રેમજીનું ટોળું. ૧૨. પદાર્થજીનું ટોળું. ૧૩. ખેતશીનું ટોળું. ૧૪. લોકમનનું ટોળું. ૧૫. ભવાનીદાસનું ટોળું. ૧૬. મલૂકચંદનું

ટોળું. ૧૭. પુરૂષોત્તમનું ટોળું. ૧૮. મુકુટરાયનું ટોળું. ૧૯. મનોહરજીનું ટોળું. ૨૦. ગુરૂસાહેનું ટોળું. ૨૧. સમર્થજીનું ટોળું અને ૨૨. વાઘજીનું ટોળું.

૫૩. શ્રીલક્ષ્મીસાગરસૂરિ. પેથાપુર પદસ્થાપના, વિદ્યાપુર-લાટાપલ્લીપદાનિ. સા. નગરાજ પદં. સં. ૧૫૧૮ વર્ષે યુગપ્રધાનપદવી. લાટાપલ્લીય સં. મહાદેવેન ઉપાધ્યાયપદદ્વયમ્. ગિરિપુરીય. સાહલાકેન ૫૫ અંગુલરીરીમય પ્રતિમાચતુષ્કં પ્રતિષ્ઠિતમ્. મંડપદુર્ગે સં. ચાંદાકેન ૭૨ દેવાલય. ૩૬ પૂજોપકરણાદ્ય, ૨૪ પટ્ટપ્રતિષ્ઠા. શ્રીસુમતિસાધુસૂરિપદં. મંડપીય સા. સૂરાવીરાખ્યાં ઉમ્મરેટ્ટગ્રામે ૨૪ પટ્ટપ્રતિષ્ઠા. શ્રીશુભરત્નસૂરિપદં, પત્તને દેવગિર્ય સં. નગરાજ ધનરાજાખ્યાં શ્રીસૂરિપદં-વાચકપદં, અહમ્મદાવાદીય સં. ગદાકેન અર્બુદે સપરિકર: ૪૦ અંગુલરીરીમયાચાર્ય-પ્રતિમા. શ્રીસૂરિપદાનિ. શિરોહ્યાં સં. ચીમાકેન સૂરિપદં, પેથાપુરે વાચકપદચતુષ્ટયમ્, વિબુધપદ, મહત્તરાપદ, પ્રવર્તિન્યાદિ પદાનિ. પંચશત સાધુ દીક્ષાદાનમ્.

૫૪. શ્રીસુમતિસાધુસૂરિ. પત્તને સં. શિવાકારિત વિબુધપદ:, કોઠારી શ્રીશ્રીપાલ-સહિજપાલાખ્યાં કારિતસૂરિપદ:, પંચર્પવ્યાચામ્લાનિ યાવજ્જીવ, વટપલ્લીનગરે શ્રીશ્યામલ શ્રીપાર્શ્વનાથપ્રતિમાગ્રે માસત્રયેણ વિધિના શ્રીસૂરિમંત્રારાધનં, એકશ્વેતાત્રૈરાચામ્લકરણેન તદધિષ્ઠાતુ: પ્રત્યક્ષીભવનં ચ, તદવસરે મંડપદુર્ગાત્ સં. જાડજીસત્કમાકારણં સમાગતં, ગુરવ: મંડપદુર્ગા સં. જાડજીસત્કમાકારણં સમાગતં, ગુરવ: મંડપદુર્ગે સંપ્રાપ્તા:, સં. જાડજીવ્યયિતપંચલક્ષચતુષ્કટંકદ્રવ્યેણ પ્રવેશમહ:, ચડરાશીજોટક નફેરી, દ્વાત્રિંશજ્જોટક નિ:સ્વનાનિ, અન્યબહુવાદ્યા-હંબરેણ પ્રવેશમહ:, તદવસરે સંઘસ્ય હહિપ્રદાનં, તદનુ તેનૈવ સં. જાડજી. ૧૧ શેર સુવર્ણપ્રતિમા, ૨૨ શેર રૂપ્યપ્રતિમા, પ્રતિષ્ઠા કૃતા, તદવસરે ૧૧ રૂપ્યટંકકવ્યયશ્ચ તેનૈવ સંઘપતિ ના ચક્રે સીળરક-સારંગપુરાદૌ સૌવર્ણિક ટંક પ્રભાવના, સુભગ પ્રેશોત્સવાશ્ચેતિ કિયંત: સ્માર્યંતે.

૫૫. શ્રીહેમવિમલસૂરિ. તેમનાથી વિમલશાખા નીકળી. તેમના સમયમાં સંવત્ ૧૫૬૨માં કડવા વાણીયાએ કડવો મત કાઢ્યો.

૫૬. શ્રીઆનન્દવિમલસૂરિ. વિક્રમાત્ ૧૫૮૬ સ્વર્ગ. તેઓના સમયમાં ૧૫૭૨માં નાગપુરીય તપાગચ્છથી જુદા થઈ પાસચંદે 'પાસચંદ' મત કાઢ્યો.

૫૭. શ્રીવિજયદાનસૂરિ. વિક્રમાત્ ૧૬૨૨ વર્ષે સ્વર્ગ.

૫૮. શ્રીજગદ્ગુરુ શ્રીહીરવિજયસૂરિ. વિ. ૧૫૬૨ સ્વર્ગ. તેમનું વર્ણન હીરસૌભાગ્યાદિ કાવ્યમાં છે. આગળની પાટની તથા શાખાઓની હકીકત પૂર્વે આપેલી છે.

આ તપાગચ્છની પટ્ટાવલી આત્મારામજી મહારાજશ્રીના બનાવેલ જૈન વંશવૃક્ષના આધારે લખેલી છે. તેમજ તેમાં પ્રાચીન સંસ્કૃત પટ્ટાવલીના આધારે કેટલોક વધારો કર્યો છે.

શ્રીનાગપુરીય બૃહતપાગચ્છની પટ્ટાવલી

૧. શ્રીમહાવીરસ્વામી શાસનનાયક-ઇક્ષ્વાકુવંશ કાશ્યપ ગોત્ર, જન્મ ક્ષત્રિયકુંડ નગર, પિતા સિદ્ધાર્થ રાજા, માતા ત્રિશલા, ચૈત્રસુદિ તેરસ દિને જન્મ, ૩૦ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસ, ૧૨|| વર્ષ છબસ્થ, દેશે ઉણા ત્રીસ વર્ષ કેવલીપણે રહ્યા. નિર્વાણ ચોથા આરાના, ત્રણ વર્ષ અને સાડા આઠ માસ બાકી રહ્યા, તેવામાં પાવાપુરીમાં કાર્તિક વદિ અમાવાસ્યાની રાત્રે બહોતેર વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી સિદ્ધિપદ પ્રાપ્ત્યા.

શ્રીવીરપ્રભુનું શાસન એકત્રીશ હજાર વર્ષ પાંચમા આરાના અંતે થનાર શ્રીદુષ્પસહસૂરિ સુધી ચાલશે. તેમના ચૌદહજાર સાધુઓમાં અગીઆર ગણધરો, તેમાં મુખ્ય ગૌતમસ્વામી (ઇંદ્રભૂતિ) તેમના પિતાનું નામ બ્રાહ્મણ વસુભૂતિ, માતા પૃથ્વી, જન્મ મગધ દેશના ગોવર ગામમાં, શ્રીવીરપ્રભુને કેવલજ્ઞાન ઉપજ્યા પછી દીક્ષા લીધી.

શ્રીવીરનિર્વાણ પછી બીજા દિવસે પ્રભાતમાં કેવલજ્ઞાન થયું. ૧૨ વર્ષ કેવલીપણે વિચરી રાજગૃહી નગરીમાં ૯૨ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી સિદ્ધિપદ પ્રાપ્ત્યા. શ્રીગૌતમસ્વામીના સાધુઓ પોતાની પહેલાં જ મોક્ષે ગયા.

બીજા નવ ગણધરોના સાધુઓ શ્રીસુધર્માસ્વામીને સોંપી દેવાથી પાંચમા ગણધર શ્રીસુધર્માસ્વામીને પાટ ઉપર સ્થાપિત કર્યા. શ્રીવીરપ્રભુ કેવલી થયા પછી ૧૪ વર્ષ પહેલો નિન્દવ જમાલિ થયો તેણે ‘કયમાણે કડે’ વચન ઉત્પાપ્યું. શ્રીવીર કેવલી થયા પછી ૧૬ વર્ષ તિષ્ઠગુપ્ત નામે બીજો નિન્દવ થયો. તેણે છોલ્લે પ્રદેશે જીવ માન્યો.

૨. શ્રીસુધર્માસ્વામી-જન્મ કોલ્લાક ગામમાં, ગોત્ર અગ્નિવૈશ્યાયન, પિતા

ધમ્મિલ, માતા ભદ્રિલા, ૫૦ વર્ષ ગૃહસ્થપણે ૩૦ વર્ષ શ્રીવીરપ્રભુની સેવા કરી, શ્રીભગવંતના નિર્વાણ પછી ૧૨ વર્ષ સુધી છન્નસ્થ રહ્યા. ૮ વર્ષ કેવલીપર્યાય પાળી શ્રીવીર નિર્વાણ પછી ૨૦ વર્ષે, ૧૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય ખપાવી સિદ્ધ થયા. અહિંથી પહેલું નિર્ગથ ગચ્છ નામ થયું.

૩. શ્રીજંબુસ્વામી-રાજગૃહ નગરીમાં જન્મ, ગોત્ર કાશ્યપ, પિતા શ્રેષ્ઠી રૂષભદત્ત, માતા ધારિણી, તેમણે નવાણું કોડ સોનૈયા તથા આઠ સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કરી, ૧૬ વર્ષની કિશોર વયમાં ૫૦૦ ચોર તથા સ્વકુટુંબને પ્રતિબોધી પાંચસે સત્તાવીશ સહિત શ્રીસુધર્માસ્વામી પાસે દીક્ષા લીધી. ૨૦ વર્ષ સુધી છન્નસ્થ રહ્યા, ૪૪ વર્ષ કેવલપર્યાય પાળી, શ્રીવીર નિર્વાણ પછી ૬૪ વર્ષે ૮૦ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી સિદ્ધિ વર્યા. ત્યારપછી

૧. કેવલજ્ઞાન ૨. મન:પર્યવજ્ઞાન

૩. પરમાવધિજ્ઞાન ૪. પુલાકલબ્ધિ

૫. આહારક શરીર ૬. ક્ષપકશ્રેણિ

૭. ઉપશમશ્રેણિ ૮. જિનકલ્પિપણું

૯. પર્યાયવિશુદ્ધિ ચારિત્ર સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર અને યથાખ્યાત ચારિત્ર

૧૦. મોક્ષગમન આ દશ વસ્તુઓ વિચ્છેદ ગઈ.

૪. શ્રીપ્રભવસ્વામી-ગોત્ર કાત્યાયન, પિતા જયપુરના વિંધ્યરાજા, ગૃહસ્થપણે ૩૦ વર્ષ, ૪૪ વર્ષ સામાન્ય વ્રત પર્યાય, અને ૧૧ વર્ષ યુગપ્રધાનપદે રહ્યા. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૭૫ વર્ષે ૮૫ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી સ્વર્ગે ગયા. એમણે પાંચસો ચોરો સહિત દીક્ષા લીધી હતી.

૫. શ્રીશચ્ચંભવસૂરિ-જન્મ રાજગૃહી, ગોત્ર વાત્સ્ય, તેમણે યજ્ઞસ્તંભ નીચે શ્રીશાંતિનાથની પ્રતિમા દેખી પ્રતિબોધ પામી જૈન દીક્ષા લીધી. ૨૮ વર્ષ ગૃહસ્થપણે, ૧૧ વર્ષ સામાન્ય વ્રત પર્યાય અને ૨૩ વર્ષ યુગપ્રધાનપદે. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૯૮ વર્ષે, ૬૨ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી, સ્વર્ગવાસી થયા. એ આચાર્યે પોતાના પુત્ર મનકમુનિનું આયુષ્ય ૬ માસનું જાણી એમને શીખવવા માટે દશવૈકાલિકસૂત્ર પૂર્વમાંથી ઉદ્ધર્યું.

૬. શ્રીયશોભદ્રસૂરિ-ગોત્ર તુંગીયાયન, ૨૨ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસ, ૧૪ વર્ષ

સામાન્ય વ્રત પર્યાય, ૫૦ વર્ષ યુગપ્રધાન પદવી. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૧૪૮ વર્ષ ૮૬ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી સ્વર્ગે ગયા.

૭. શ્રીસંભૂતિવિજયસૂરિ-માઢર ગોત્રીય, ૪૨ વર્ષ ગૃહસ્થપણે, ૪૦ વર્ષ સામાન્ય વ્રત પર્યાય, ૮ વર્ષ યુગપ્રધાન પદવી. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૧૫૬ વર્ષ, ૮૦ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી સ્વર્ગે ગયા.

૮. શ્રીભદ્રબાહુસ્વામી-પ્રાચીન ગોત્રીય, ૪૫ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસ, ૧૭ વર્ષ સામાન્ય વ્રત પર્યાય, ૧૪ વર્ષ યુગપ્રધાનપદવી, શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૧૭૦ વર્ષ, ૭૬ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી સ્વર્ગે ગયા. તેમણે દશ નિર્યુક્તિઓ તથા કલ્પ-વ્યવહાર-દશાશ્રુતસ્કંધ આ ત્રણ નવમા પૂર્વમાંથી ઉદ્ધાર કરી બનાવ્યા. તેમજ મરકીનો ઉપદ્રવ નિવારણ કરવા માટે ઉવસગગહર સ્તોત્ર રચ્યું. એ સમયમાં બાર દુકાલી પડી હતી. તેમણે શ્રીસ્થૂલભદ્રજીને દશ પૂર્વ અર્થ સહિત અને ચાર પૂર્વ મૂલ ભણાવ્યાં હતાં.

૯. શ્રીસ્થૂલભદ્રસ્વામી-પાટલીપુરમાં જન્મ, ગૌત્ર ગૌતમ, જ્ઞાતિ નાગર બ્રાહ્મણ, પિતા શકડાલ, કે જે નવમા નંદરાજના મંત્રી હતા, માતા લાછલદેવી, ૩૦ વર્ષ ગૃહસ્થપણે, ૨૪ વર્ષ સામાન્ય વ્રત પર્યાય, ૪૫ વર્ષ યુગપ્રધાનપદે. શ્રીવીર નિર્વાણ પછી ૨૧૫ વર્ષ ૮૮ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી સ્વર્ગે ગયા. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૨૧૪ વર્ષે 'આષાઢાચાર્ય' અવ્યક્તવાદ સ્થાપી ત્રીજો નિન્હવ થયો.

સ્થૂલભદ્રસ્વામી સ્વર્ગે ગયા પછી ચાર પૂર્વનું જ્ઞાન, પ્રથમ સંસ્થાન, પ્રથમ સંઘયણ અને મહા પ્રણિધાન ધ્યાન એ ચાર વસ્તુઓ વિચ્છેદ ગઈ. ૧. પ્રભવસ્વામી, ૨. શયંભવસૂરિ, ૩. યશ્વેભદ્રસૂરિ, ૪. સંભૂતિવિજયસૂરિ ૫. ભદ્રબાહુસ્વામી, ૬. સ્થૂલભદ્રસ્વામી એ ચૌદપૂર્વી થયા.

૧૦. શ્રીઆર્યમહાગિરિ-એલાપત્યગોત્રીય, ૩૦ વર્ષ ગૃહવાસ, ૪૦ વર્ષ સામાન્ય વ્રતપર્યાય, ૩૦ વર્ષ આચાર્યપદે. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૨૪૮ (પાઠાંતરે ૨૪૫) વર્ષ ૧૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી સ્વર્ગે ગયા. જિનકલ્પિપણું વિચ્છેદ ગયું હતું, છતાં આચાર્ય જિનકલ્પિના અભ્યાસી થયા હતા. આ સમયમાં શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૨૨૦ વર્ષે 'અશ્વમિત્ર' શૂન્યવાદી ચોથો નિન્હવ થયો. ૨૨૮ વર્ષે 'ગંગ' નામનો બે કિયા સ્થાપનાર પાંચમો નિન્હવ થયો.

૧૧. શ્રીઆર્યસુહસ્તિસૂરિ-વાસિષ્ઠ ગોત્રીય, ૩૦ વર્ષ ગૃહસ્થપણે, ૨૪ વર્ષ

સામાન્ય વ્રતપર્યાય, ૪૬ વર્ષ સૂરિપદે.

શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૨૬૫ વર્ષે ૧૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી સ્વર્ગે ગયા. આ આચાર્યે શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૨૩૫ વર્ષે સંપ્રતિ રાજાને પ્રતિબોધી શુદ્ધ શ્રાવક કર્યા. એ રાજાએ જિનપ્રાસાદ અને જિનબિંબોથી ત્રણ ખંડ સુશોભિત કર્યા હતા. એ આચાર્યે અવંતિ સુકુમાલ વગેરે ઘણા જીવોને પ્રતિબોધી દીક્ષા આપી હતી.

૧૨. શ્રીઆર્યસુસ્થિતસૂરિ-વ્યાઘ્રાપત્યગોત્ર, કાકંદી નગરીમાં જન્મ, ૩૧ વર્ષ ગૃહસ્થપણે, ૧૭ વર્ષ સામાન્ય વ્રત પર્યાય, ૪૮ વર્ષ સૂરિપદે. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૩૧૩ વર્ષે (પાકાંતરે ૩૭૨) ૮૬ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી સ્વર્ગે ગયા. તેઓએ કોટિવાર સૂરિમંત્રનો જાપ કર્યો તેથી શ્રીસંઘે નિર્ગ્રંથગચ્છનું નામ કોટિકગચ્છ પાડ્યું.

તેમના નાના ગુરુભાઈનું નામ શ્રીસુપ્રતિબદ્ધસૂરિ હતું. શ્રીબલિસ્સહસૂરિના શિષ્ય ઉમાસ્વાતિ આચાર્ય થયા. તેમણે તત્ત્વાર્થ વગેરે ઘણા સૂત્રોની રચના કરી.

૧૩ શ્રીઇંદ્રદિત્તસૂરિ-કૌશિકગોત્રીય, શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૩૭૬ વર્ષે (પાકાંતરે ૪૨૧) સ્વર્ગે ગયા. એ સમયમાં શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૩૩૫ વર્ષે પહેલા કાલિકાચાર્ય કે જેઓ પોતાના અવિનિત શિષ્યોને પરિહરી ઉજેણી ગયા. ઇંદ્રને નિગોદનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું. ઇંદ્રે વસતિનું દ્વાર ફેરવ્યું. આ આચાર્યે પત્રવણા સૂત્રનો ઉદ્ધાર કર્યો. એમનું નામ શ્યામાચાર્ય પણ છે.

૧૪. શ્રીઆર્યદિત્તસૂરિ-ગૌતમ ગોત્રીય, શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૪૫૬ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા. આ અવસરમાં બીજા કાલિકાચાર્ય કે જેણે પોતાની સરસ્વતી બેનના રક્ષણાર્થે ગર્દભિલ્લ રાજાનો ઉચ્છેદ કર્યો.

૧૫. શ્રીસિંહગિરિસૂરિ-કૌશિક ગોત્રીય, એ આચાર્ય જાતિસ્મરણ જ્ઞાનવાન હતા. ઘણા વર્ષ સુધી આચાર્યપદ ભોગવી શ્રીવીર નિર્વાણ પછી ૫૪૮ વર્ષે સ્વર્ગવાસી થયા. એમના સમયમાં શ્રીવૃદ્ધવાદિદેવસૂરિના શિષ્ય સિદ્ધસેન દિવાકરે ઉજ્જેણમાં શિવનું લિંગ તોડી તેમાંથી સ્વકૃત કલ્યાણ મંદિર સ્તોત્રના પ્રભાવે શ્રીઅવંતી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા પ્રગટ કરી અને વિક્રમરાજાને પ્રતિબોધી શુદ્ધ શ્રાવક બનાવ્યો.

વિક્રમાદિત્યે શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૪૭૦ વર્ષે પોતાનો સંવત્સર ચલાવ્યો.

શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૫૫૪માં જીવ અજીવ અને નોજીવ એ ત્રણ રાશિનો સ્થાપનાર છઠ્ઠો 'શ્રીગુપ્ત' નામનો નિન્દવ થયો.

૧૬. શ્રીવજ્રસ્વામી-ગૌતમ ગોત્રીય, તુંબવન ગામમાં, પિતા ધનગિરિ, માતા સુનંદા, શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૪૯૬ વર્ષે જન્મ, ૮ વર્ષ ગૃહસ્થપણે, ૪૪ વર્ષ સામાન્ય વ્રતપર્યાય, ૩૬ વર્ષ આચાર્યપદે, શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૫૮૪ વર્ષે, ૮૮ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી સ્વર્ગે ગયા. શ્રીવજ્રસ્વામી પણ બાલ્યાવસ્થાથી જાતિસ્મરણ જ્ઞાનવાળા હતા અને છેલ્લા દશપૂર્વી અને આકાશગામિની વિદ્યાવાળા હતા.

તેમના સમયમાં બીજી બાર દુકાલી પડી, તે સમયે સંઘનું રક્ષણ કર્યું. વળી દક્ષિણમાં બૌદ્ધ રાજાના રાજ્યમાં શ્રીજૈનધર્મનો પ્રભાવ બતાવી રાજાને જૈની કર્યો. એમના પછી દશ પૂર્વ અને ચોથું સંઘયણાદિ વિચ્છેદ ગયાં. અહીંથી વજ્રશાખા થઈ. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૫૭૦ વર્ષે જાવડશાએ શત્રુંજય તીર્થનો ઉદ્ધાર કર્યો.

૧૭. શ્રીવજ્રસેનસૂરિ-કૌશિક ગોત્રીય, ૯ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસ, ૮૬ વર્ષ (પાઠાંતરે ૧૧૬)સામાન્ય વ્રત પર્યાય, ૩૬ વર્ષ (પાઠાંતરે ૩)સૂરિપદે, શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૬૨૦ વર્ષે, ૧૨૮ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી સ્વર્ગે ગયા. એક દિને આચાર્ય સોપારક નગરમાં શ્રેષ્ઠી જિનદત્ત અને તેની સ્ત્રી ઈશ્વરીના ચાર પુત્રો નામે ૧. ચંદ્ર ૨. નિવૃત્તિ ૩. નાગેન્દ્ર અને ૪. વિદ્યાધર એ ચાર જણને પ્રતિબોધી દીક્ષા આપી. એ ચારે થકી સ્વસ્વ નામના કુલો થયાં. નિવૃત્તિનો તરત વિચ્છેદ ગયો.

શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૫૮૪ વર્ષે 'ગોષ્ઠામાહિલ' સાતમો નિન્દવ થયો. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૬૦૯ વર્ષે શ્રીકૃષ્ણસૂરિના શિષ્ય શિવભૂતિથી ખમણા નામ દિગંબરી થયા.

૧૮. શ્રીચંદ્રસૂરિ-૩૭ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસ, ૭ વર્ષ સામાન્યવ્રતપર્યાય, ૨૩ વર્ષ આચાર્યપદે, શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૬૪૩ વર્ષે ૬૭ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી સ્વર્ગે ગયા.

૧૯. શ્રીસામંતભદ્રસૂરિ-નિર્ગ્રંથ ચૂડામણિ થયા, પૂર્વગતશ્રુતના જ્ઞાનવાન હતા. વૈરાગ્ય રંગથી રંગાયા થકા વનમાં રહેતા હતા. તેથી શ્રીસંઘે ચંદ્રગચ્છનું ત્રીજું વનવાસી ગચ્છ નામ પાડ્યું. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૬૭૫ વર્ષે સ્વર્ગવાસી થયા.

૨૦. શ્રીવૃદ્ધદેવસૂરિ-આ આચાર્યે શ્રીવીરનિર્વાણ ૬૯૫ વર્ષે કોરંટ નગરના નાહડમંત્રીને પ્રતિબોધ્યો. શ્રીવીરાત્ કાંઈક ઉણા સાતશે વર્ષે સ્વર્ગે ગયા.

૨૧. શ્રીપ્રદ્યોતનસૂરિ-શ્રીવીરનિર્વાણાત્ ૭૨૮ વર્ષે વિદ્યમાન હતા.

૨૨. શ્રીમાનદેવસૂરિ-આચાર્યપદ પામીને એવો નિયમ કર્યો કે ભાવિક શ્રાવકોના ઘરની ગોચરી લેવી નહીં, તેમજ છ વિગયનો ત્યાગ કર્યો, તેમના તપના પ્રભાવથી જયા, વિજયા, પક્ષા, અપરાજિતા એ ચાર દેવીઓ પ્રસન્ન થઈ હતી.

તે સમયમાં મરકીનો ઉપદ્રવ નાશ કરવા માટે નાડોલપુરમાં લઘુશાંતિસ્તવ બનાવ્યો. તેમજ વ્યંતરદેવે કરેલા ઉપદ્રવના નિવારણ માટે તિજયપહુત્તસ્તોત્ર રચ્યું. શ્રીવીર નિર્વાણ પછી ૭૫૦ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા.

૨૩. શ્રીમાનતુંગસૂરિ-એ આચાર્યે બાણ અને મયૂર પંડિતોની વિદ્યાથી ચમત્કાર પામેલા વૃદ્ધભોજરાજાને ભક્તામરસ્તોત્ર રચી પ્રતિબોધ્યો. તેમજ નમિઉણસ્તોત્ર રચી નાગરાજાને વશ કર્યો હતો.

૨૪. શ્રીવીરાચાર્ય-શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૭૭૦ વર્ષે નાગપુરમાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી.

૨૫. શ્રીજયદેવસૂરિ-શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૮૨૦ વર્ષે વિક્રમ સંવત્ ૩૫૦ વર્ષે થયા.

૨૬. શ્રીદેવાનંદસૂરિ-આ આચાર્યના સમયમાં શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૮૪૫ વર્ષે, વિક્રમ સં. ૩૭૫ વર્ષે શ્રીવલ્લીપુરનો ભંગ થયો.

૨૭. શ્રીવિક્રમસૂરિ-આ આચાર્યના સમયમાં શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૮૨૨ વર્ષે સુધી એક જ સમાચારી ક્રિયા પરંપરાગમથી ચાલતી હતી. ત્યાર પછી સમાચારી તુટી, ચૈત્યસ્થિતિ પોષાલ મંડાણી.

૨૮. શ્રીનરસિંહસૂરિ-આ આચાર્ય મહા પ્રતાપી થયા, કે જેણે પોતાની વાણીવડે કરી જક્ષને પ્રતિબોધ્યો.

૨૯. શ્રીસમુદ્રસૂરિ-સીસોદીઆ વંશે થયા.

૩૦. શ્રીમાનદેવસૂરિ-આ આચાર્ય મહારાજને અંબાદેવી પ્રસન્ન થયાં. એ સમયમાં શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૯૮૦ વર્ષે શ્રીમાન દેવર્ષિગણિક્ષમાશ્રમણે વલ્લીપુરમાં પુસ્તક લેખારૂઢ કર્યું. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૯૯૩ વર્ષે ભાવહડ ગચ્છના

શ્રીકાલિકાચાર્યે ચોથના પજજુસણ કર્યા. ૯૯૪ ના વૈશાખ માસમાં કાલધર્મ પામ્યા.

ત્યારપછી એમના શિષ્યોએ તથા કેટલાક ચૈત્યવાસી લોકો શાશ્વતી અઢાઈને મૂકી ચોથ કરવા લાગ્યા. વિક્રમ સંવત્ ૫૩૦ વર્ષ, શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૧૦૦૦ વર્ષે શ્રીસત્યમિત્ર આચાર્ય પછી પૂર્વનું જ્ઞાન વિસ્તૃત થયું.

૩૧. શ્રીવિબુધપ્રભસૂરિ-આ આચાર્યના વખતે વિદ્યાધરગચ્છના શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિ થયા. તે જાતે બ્રાહ્મણ હતા. તેણે જૈન દીક્ષા ગ્રહણ કરી. યાકિની સાધ્વીના ધર્મપુત્ર કહેવાતા હતા. તેમણે ૧૪૪૪ ગ્રંથો બનાવ્યા. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૧૦૫૫ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા. ત્યારપછી ચતુઃસ્તુતિમત ચાલ્યો.

૩૨. શ્રીજયાનંદસૂરિ-એ સમયમાં શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૧૧૧૫ વર્ષે શ્રીજિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ થયા.

૩૩. શ્રીરવિપ્રભસૂરિ-શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૧૧૭૦ વર્ષે વિક્રમસંવત્ ૭૦૦ વર્ષે શ્રીનાડોલ નગરે શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી.

૩૪. શ્રીયશોભદ્રસૂરિ-આ આચાર્યે જૈન ધર્મનો ઘણો ઉદ્યોત કર્યો હતો. તે નાગર બ્રાહ્મણ હતા. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૧૧૯૦ વર્ષે આમરાજાને પ્રતિબોધનાર શ્રીબખ્ષભટ્ટસૂરિ થયા.

૩૫. શ્રીપ્રદ્યુમ્નસૂરિ-આ આચાર્ય શ્રીમાનદેવસૂરિને પાટે સ્થાપી સ્વર્ગે ગયા.

૩૬. શ્રીમાનદેવસૂરિ-એમણે ઉપધાન વિધિનો ઉદ્ધાર કર્યો.

૩૭. શ્રીવિમલચંદ્રસૂરિ-આ આચાર્ય ચિત્રકૂટે વાદ જીત્યા હતા.

૩૮. શ્રીઉદ્યોતનસૂરિ-આ આચાર્યે ઘણા સાધુઓને દીક્ષા આપી હતી. એકદા તે પરિવાર સહિત આબુતીર્થની જાત્રા કરી પાછા ફરતાં ટેલી ગામની નજીક સીમમાં વડની છાયામાં આવી બેઠા તે વખતે શુભ મુહૂર્તે શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૧૪૬૪ વર્ષે વિક્રમ સં. ૯૯૪ વર્ષે ૮૪ આચાર્યો કર્યા. અહીંથી વનવાસીગચ્છ નામ બદલી પાંચમું વડગચ્છ નામ થયું.

૩૯. શ્રીસર્વદેવસૂરિ-એમણે વિક્રમસંવત્ ૧૦૧૦ વર્ષ પછી રાયશ્રેણીમાં શ્રીઋષભદેવપ્રભુ તથા શ્રીચંદ્રપ્રભુસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી, તેમજ ચંદ્રાવતી નગરીમાં કુંકણ મંત્રીને પ્રતિબોધી દીક્ષા આપી હતી. આ આચાર્ય ગૌતમસ્વામીની

પેઠે લબ્ધિવાળા હતા.

૪૦. શ્રીરૂપદેવસૂરિ-તેમણે આબુના રાજાને પ્રતિબોધી જૈન કર્યો હતો. એ સમયમાં વિક્રમ સંવત્ ૧૦૮૫માં ચિરાપદ્રીય ગચ્છના વાદિવેતાલ શ્રીશાંતિસૂરિ થયા. એમણે શ્રીઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર ઉપર વૃત્તિ કરી છે.

૪૧. શ્રીસર્વદેવસૂરિ-આ આચાર્ય મહાન્ પંડિત હતા. એમના સમયમાં વિક્રમ સંવત્ અગ્યારસોને પાંત્રીશમાં નવાંગીવૃત્તિકાર શ્રીઅભયદેવસૂરિ થયા.

૪૨. શ્રીયશોભદ્રસૂરિ-આ આચાર્યે પોતાના આઠ શિષ્યોને યુગપત્ સૂરિપદ આપ્યું હતું.

૪૩. શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિ-આ સૂરીશ્વર પોતાના ગુરુભાઈ શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિને ગચ્છનાયક સ્થાપી સ્વર્ગે ગયા.

૪૪. શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિ-આ આચાર્યે જાવજીવ સુધી સોવીર પાણી પીવાનું રાખી સર્વ વિગયનો ત્યાગ કર્યો હતો. તેઓ જગતમાં તાર્કિક શિરોમણિ એવા બિરુદથી પ્રસિદ્ધ થયા હતા. વિક્રમસંવત્ ૧૧૫૮ ના વરસે ચંદ્રપ્રભસૂરિએ પુનમીઆ ગચ્છ સ્થાપ્યો, તેને પ્રતિબોધવા માટે પાક્ષિકસપ્તતિકાની રચના કરી. તેમ જ શ્રીહરિભદ્રસૂરિના કરેલા અનેક ગ્રંથો ઉપર ટીકાઓ રચી છે.

૪૫. શ્રીવાદિદેવસૂરિ-ગુર્જરદેશમાં મદાહત નગરમાં પ્રગવાસી વીરનાગ શ્રેષ્ઠી પિતા, જિનદેવી માતા. વિક્રમ સંવત્ ૧૧૪૩માં જન્મ, નામ પુરણચંદ, શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિના પાસેથી વિક્રમ સંવત્ ૧૧૫૨માં દીક્ષા લીધી. નામ રામચંદ્ર, વિક્રમ સંવત્ ૧૧૭૪માં સૂરિપદ મળતાં દેવસૂરિ થયા. તે દેવસૂરિને મહાપ્રભાવક જાણી મુનિચંદ્રસૂરિએ પોતાની પાટ ઉપર સ્થાપિત કર્યા.

અનેક વાદી જીતવાથી વાદી એવું બિરુદ મળ્યું, તેથી વાદિદેવસૂરિ કહેવાણા. વિક્રમ સંવત્ ૧૧૮૧માં અણહિલપુર પત્તનમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહની સભામાં અનેક વિદ્યાએ કરીને સહિત દિગંબર કુમુદચંદ્રને જીત્યા અને અણહિલપુર પાટણે દિગંબરનો પ્રવેશ બંધ કરાવ્યો.

વિક્રમ સંવત્ ૧૨૦૪માં ફલોધિ ગામમાં શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી અને આરાસણમાં શ્રીનેમિનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી; તેમજ ચોરાસી હજાર (૮૪૦૦૦) શ્લોક પ્રમાણ સ્યાદ્વાદરત્નાકર અને પ્રમાણનયતત્વાલોકાલંકાર આ બે મહાન્ ગ્રંથો ન્યાયના બનાવ્યા. એ આચાર્યે પદ્મપ્રભસૂરિ, રત્નપ્રભસૂરિ, માણિક્યચંદ્રસૂરિ,

ભદ્રેશ્વરસૂરિ, શાલિભદ્રસૂરિ વગેરે ૨૪ (ચોવીસ) શિષ્યોને ૧૧૯૯માં આચાર્યપદ આપ્યું.

તેમજ નાગપુરના રાજા અલ્હાદનને પ્રતિબોધ્યો, જેથી કરીને એ આચાર્ય ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા થઈ હતી. એ આચાર્ય અનેક વંશના રજપુતોને પ્રતિબોધી ૨૨ ગામો અને ૩૫૦૦૦ ઘર ઓસ વંશમાં શ્રાવક કર્યા. એ આચાર્ય થકી વિક્રમ સંવત્ ૧૧૭૪ વરસે વડગચ્છનું નામ નાગપુરીય બૃહત્તપાગચ્છ પ્રસિદ્ધ થયું.

વિક્રમ સંવત્ ૧૨૨૬માં શ્રાવણ સુદિ સાતમને ગુરૂવારે સ્વર્ગ પામ્યા. એજ સમયમાં પુનમિઆગચ્છના શ્રીદેવચંદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ વિદ્યમાન હતા. તેમણે શ્રીકુમારપાલ રાજાને પ્રતિબોધ્યા અને સાડા ત્રણ કરોડ શ્લોકપ્રમાણ ઘણા ગ્રંથો રચ્યા. શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૧૬૭૪ વર્ષે વિક્રમ સંવત્ ૧૨૦૪માં શ્રીજિનવલ્લભસૂરિએ ચિત્રકૂટમાં છ કલ્યાણકની પ્રરૂપણા કરી અને ખરતરગચ્છ ચલાવ્યો.

શ્રીવીરનિર્વાણથી ૧૬૮૪ વર્ષે વિક્રમાત્ ૧૨૧૪ વર્ષે વિઉણ ગામમાં પુનમીયા ગચ્છમાંથી નીકળી નરસિંહ ઉપાધ્યાય અને નાથી શ્રાવિકાએ મુહપત્તિ અને ચરવલો ઉત્થાપીને અંચલગચ્છ ચલાવ્યો, તેમ શ્રાવકોએ પ્રતિક્રમણ માન્યું નહીં. અસ્ત તિથિ આઠમ પાખીની ગણતરી કરી પર્વની માન્યતા ચલાવી.

૪૬. શ્રીપદ્મપ્રભસૂરિ-વિક્રમ સંવત્ ૧૧૯૯માં આચાર્યપદ. એમણે ભુવનદીપક જ્યોતિષનો ગ્રંથ બનાવ્યો છે. એ આચાર્ય પણ ૧૫૦૦ રજપૂતોને પ્રતિબોધી જૈન શ્રાવકો કર્યા. વિક્રમસંવત્ ૧૨૪૦ વર્ષે સ્વર્ગવાસી. એમના ગુરૂભાઈ શ્રીરત્નપ્રભસૂરિ વિક્રમ સંવત્ ૧૨૩૮માં વિદ્યમાન હતા; તેમણે ઉપદેશમાલા વૃત્તિ દોઢટી નામની તેમજ પ્રમાણનયતત્વાલોકાલંકાર ઉપર રત્નાવતારિકાવૃત્તિ, શ્રીનેમિનાથ ચરિત્ર પ્રાકૃત તેમજ ઘણા ગ્રંથો રચ્યાં છે.

૪૭. શ્રીપ્રશ્નચંદ્રસૂરિ-આચાર્યપદ વિક્રમ સંવત્ ૧૨૩૬માં, આ આચાર્ય મોઢજાતિના મહેશ્વરી ૫૦૦ ઘર પ્રતિબોધી જૈન શ્રાવકો કર્યા, વિક્રમ સંવત્ ૧૨૮૬ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા. આ સમયમાં વિક્રમસંવત્ ૧૨૫૦ વર્ષે ત્રિસ્તુતિક આગમીયા ગચ્છ નીકળ્યો. વિક્રમ સંવત્ ૧૨૮૫ વર્ષે ચૈત્રવાલગચ્છીય શ્રીદેવભદ્ર આચાર્યની સહાયતાથી વિજાપુરમાં શ્રીજગચ્છંદ્રસૂરિથી તપાગચ્છ ચાલ્યો.

૪૮. શ્રીગુણસમુદ્રસૂરિ-શ્રીવીરનિર્વાણથી ૧૭૭૧ વર્ષે વિક્રમાત્ ૧૩૦૧

વર્ષે પોતાના વડીલ શિષ્ય શ્રીજયશેખરસૂરિને આચાર્યપદે સ્થાપી સ્વર્ગે ગયા. તે અવસરે બાર દુકાળી પડી હતી.

૪૯. શ્રીજયશેખરસૂરિ-વિક્રમસંવત્ ૧૩૦૧ વર્ષે આચાર્યપદવી. વિક્રમ સંવત્ ૧૩૬૫ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા. એ આચાર્યે સંબોધસિત્તરી નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે, તેમજ બાર ગામો પ્રતિબોધ્યાં છે. એ અવસરે જૈનની ઘણી ઉન્નતિ થઈ હતી.

૫૦. શ્રીવજ્રસેનસૂરિ-વિક્રમ સંવત્ ૧૩૪૨ વર્ષે આચાર્યપદે બિરાજ્યા. એ આચાર્યે લોઢા વગેરે ઘણા ગોત્રના રજપુતો પ્રતિબોધી દશહજાર ઘર શ્રાવકોનાં બનાવ્યા. તેમજ સિંહડમંત્રીને પ્રતિબોધી પરમ શ્રાવક બનાવ્યો હતો, તેથી અલ્લાઉદ્દીન બાદશાહની પણ આચાર્ય ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા થઈ.

તેથી રૂણાગામમાં કેટલીક સનંદો મળી હતી. એ સૂરીશ્વરે લઘુ ત્રિષષ્ટિશલાકા પુરૂષ ચરિત્ર રચ્યું છે. તેમજ શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિએ કરેલી આવશ્યકસપ્તતિ ઉપર ટીકા રચતા મહેશ્વરસૂરિને સહાયતા આપી હતી. એમના શિષ્ય શ્રીહરિ મુનિયે કર્પૂર પ્રકર અને નેમિચરિત્ર એમ ઘણા ગ્રંથો રચ્યા છે.

શ્રીહરિમુનિના શિષ્ય શ્રીઉદયવંત મુનિએ વિક્રમ સંવત્ ૧૪૧૨ વર્ષે ગુર્જરભાષામાં ગૌતમસ્વામીનો રાસ રચ્યો છે. આ આચાર્યે ઘણા સાધુઓને દીક્ષા આપી હતી. પોતાની પાટ ઉપર શ્રીહેમતિલકસૂરિને વિક્રમ સંવત્ ૧૩૮૨માં સ્થાપી સ્વર્ગે ગયા.

૫૧. શ્રીહેમતિલકસૂરિ-વિક્રમ સંવત ૧૩૮૨ વર્ષે આચાર્યપદે. વિક્રમ સંવત્ ૧૩૯૯ સુધી વિદ્યમાન હતા.

૫૨. શ્રીરત્નશેખરસૂરિ-વિક્રમ સંવત્ ૧૩૯૯ વર્ષે આચાર્ય પદવી. આ આચાર્યે પોતાના ચમત્કારથી ૧૦૦૦ ઘર જૈની શ્રાવકો બનાવ્યા, તેમજ વિક્રમ સંવત્ ૧૪૦૭ વર્ષે દિલ્હીની ગાદી ઉપર આવેલા ફિરોજશાહ તઘલખ બાદશાહને પ્રતિબોધ્યો.

તેમજ જૈનની ઘણી જાહોજલાલી કરી હતી. તેમજ તેઓએ પ્રાકૃત શ્રીપાલચરિત્ર, લઘુક્ષેત્રસમાસ, સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ ગુણસ્થાનકમારોહ સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ વગેરે અનેક ગ્રંથોના કર્તા આ મહાત્મા થયા છે.

એમના શિષ્ય શ્રીસોમચંદ્રસૂરિએ કથામહોદધિ અને ગણધર દૃઢ શતક એમ અનેક ગ્રંથો કર્યા છે.

૫૩. શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ-પોતાના ગુરુના રચેલા શ્રીપાળચરિત્રને વિક્રમ સંવત્ ૧૪૨૮માં લખ્યો છે.

૫૪. શ્રીપૂર્ણચંદ્રસૂરિ-વિક્રમ સંવત્ ૧૪૩૦ વર્ષે આચાર્યપદ, હિંગડ ગોત્રીય હતા.

૫૫. શ્રીહેમહંસસૂરિ-ખંડેવાલ જ્ઞાતિય, અત્રરૂણ શાખા, હિંગડ ગોત્રીય, વિક્રમ સંવત્ ૧૪૫૩ વર્ષે થયા.

૫૬. શ્રીલક્ષ્મીનિવાસસૂરિ-વિક્રમ સંવત્ ૧૪૭૦ વર્ષે આચાર્યપદે વિદ્યમાન હતા. એમના ગુરુભાઈ શ્રીરત્નાકરસૂરિએ રત્નાકર પચીશી નામની સ્તુતિ રચી.

૫૭. શ્રીપુણ્યરત્નસૂરિ-વિક્રમ સંવત્ ૧૪૮૮માં આચાર્યપદે વિદ્યમાન હતા.

૫૮. શ્રીસાધુરત્નસૂરિ-સંઘવી ગોત્રીય, વિક્રમ સંવત્ ૧૫૩૭માં આચાર્યપદે બિરાજ્યા. એમના મુખ્ય શિષ્ય શ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરિને વિક્રમસંવત્ ૧૫૬૫માં આચાર્ય પદ આપી સ્વર્ગે ગયા, વિક્રમ સંવત્ ૧૫૩૦ વર્ષે આ આચાર્યના સમયમાં લોકાશાએ જિન પ્રતિમા ઉત્થાપિ, લુંપક મત ચલાવ્યો.

૫૯. શ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરિ-હમીરપુર નગરવાસી પ્રાગવંશીય, વેલ્હગ શાહ પિતા, વિમલાદે માતા, જન્મ વિક્રમ સં. ૧૫૩૭માં, દીક્ષા વિક્રમ સંવત્ ૧૫૪૬માં, વિક્રમ સં. ૧૫૫૪માં, ઉપાધ્યાય પદ. વિક્રમ સંવત્ ૧૫૬૫માં, આચાર્ય પદ. વિક્રમ સંવત્ ૧૫૮૮માં, યુગપ્રધાન પદ. વિક્રમ સંવત્ ૧૬૧૨, જોધપુરમાં સ્વર્ગે ગયા.

આ આચાર્ય પરમ ત્યાગી વૈરાગી નિર્ગન્થ ચૂડામણિ થયા, તેઓએ મરૂધરાધીશ રાવગાંગજી તથા યુવરાજ માલદેવજીને પ્રબોધ્યા હતા, તેમજ ખુણોત ગોત્રીય, ક્ષત્રિય રજપુતોના ૨૨૦૦ ઘર પ્રતિબોધિ ઓશવાલ શ્રાવકો કર્યા, તેમજ ગુજરાતમાં ઉનાવા ગ્રામે વૈષ્ણવ, સોની, વાણીયાને ચમત્કાર દેખાડી શ્રાવકો કર્યા તે હજી મોજુદ છે.

વળી આ આચાર્ય પોતાની અદ્ભુત શક્તિ વડે બાંઠીયા દફતરી રામપુરીયા વેગાણી, રાખેત્રા તાતીડ, લોઢા, છોરિયા, નવલખા, ખટોલ, ગોગડ, બરડીયા, દુગડ, આંચલીયા, ભણાશાલી, શ્રીશ્રીયાલ ભંડારી, ટેટીયા, ચોપરી, સોની, ઘોડાવત સંઘવી, શ્રેષ્ઠી, લોકડ વગેરે અનેક ગામોના શ્રાવકો માહેશ્વરી થઈ

ગયેલા તેઓને પ્રતિબોધી શ્રાવકો બનાવ્યા. આ આચાર્ય સંસ્કૃત પ્રાકૃત ભાષાના પ્રવીણ હોવાથી અનેક ગ્રંથો રચ્યા છે, તેમજ ગુર્જર ભાષામાં ઘણા ગ્રંથો રચ્યા છે. એમના શિષ્ય પ્રવર પંડિત શ્રીવિજયદેવસૂરિ થયા, અને તેમના શિષ્ય શ્રીબ્રહ્મર્ષિ થયા કે જેઓએ દશાશ્રુતસ્કંધ સૂત્રવૃત્તિ જંબુદ્વીપપત્તિ વૃત્તિ, પાખીસૂત્ર વૃત્તિ એમ અનેક ગ્રંથો રચ્યા છે.

આ સમયમાં કડુઆ શાહે સાધુપણું, ઉત્થાપીને કટુક મત ચલાવ્યો. વિક્રમ સંવત્ ૧૬૫૨માં પોતાની અદ્ભુત શક્તિ વડે કરી ગુર્જરભૂમિમાં વિચરી દશલાણિયા વોરા ચીકાણી ગાંધી સિરિયા સંઘવી કપાશી મઠીયા દોશી વિગેરે અનેક ગોત્રના બહુ મિથ્યા ધર્મ કરનારા જીવોને ઉપદેશ આપી શ્રાવકો બનાવ્યા હતા.

૬૦. શ્રીસમરચંદ્રસૂરિ-સીધપુરપાટણ વાસી, શ્રીમાલિજ્ઞાતિય, ભીમાશાહ પિતા, વાલાદે માતા, વિક્રમ સંવત્ ૧૫૬૦ ના માગસર સુદિ ૧૧ દિને જન્મ, વિક્રમ સંવત્ ૧૫૭૫માં દીક્ષા, વિક્રમ સંવત્ ૧૫૮૮માં ઉપાધ્યાય, વિક્રમ સંવત્ ૧૬૦૪માં આચાર્યપદ, વિક્રમ સંવત્ ૧૬૨૬ ના જેઠ વદી ૧ શ્રીસ્થંભતીર્થે સ્વર્ગવાસ.

એમના સમયમાં શ્રીઆનંદમેરૂના શિષ્ય શ્રીપદ્મમેરૂસૂરિ, તેમના શિષ્ય શ્રીપદ્મસુંદરગણિ થયા. તેમણે રાયમલ્લાબ્યુદય મહાકાવ્ય; પાર્શ્વનાથ મહાકાવ્ય, જંબુસ્વામી ચરિત્ર પ્રાકૃત તથા પ્રમાણસુંદર ન્યાયગ્રંથ, એમ અનેક ગ્રંથોના કર્તા થયા. તેઓ અકબરની સભામાં વિદ્યમાન હતા. એક સાંખ્ય પંડિતનો પરાજય કર્યો હતો.

૬૧. શ્રીરાજચંદ્રસૂરિ-જંબુનગરવાસી શ્રીશ્રીમાલિજ્ઞાતિય, દોશી જાવડશાહ પિતા, કમલાદે માતા, વિક્રમ સંવત્ ૧૬૦૬ ના ભાદરવા વદિ ૧ દિને જન્મ, વિક્રમ સંવત્ ૧૬૨૫માં દીક્ષા, વિક્રમ સંવત્ ૧૬૨૬ વૈશાખ સુદિ ૮ આચાર્યપદ, વિક્રમ સંવત્ ૧૬૬૮ ના જેઠ સુદિ ૧૩ ને દિને શ્રીસ્થંભતીર્થે સ્વર્ગે ગયા.

આ આચાર્યના સમકાલીન, શ્રીરાજરત્નસૂરિશિષ્ય શ્રીચંદ્રકીર્તિસૂરિ તેમના શિષ્ય શ્રીહર્ષકીર્તિસૂરિયે પોતાના ગુરૂના નામની સારસ્વત વ્યાકરણની ટીકા, નવસ્મરણની ટીકા, સિંદૂરપ્રકર ટીકા, શારદીયનામમાલા કોષ, ધાતુપાઠ, તેમ વૈદ્યક વિગેરે અનેક ગ્રંથો બનાવ્યા છે.

આ સમયમાં તપાગચ્છીય શ્રીવિજયસેનસૂરિના ઉપાધ્યાય ધર્મસાગરગણિના ઉત્સૂત્રપ્રરૂપેલા ગ્રંથોને આચાર્યાદિએ મળી જલ શરણ કર્યા.

૫૨. શ્રીવિમલચંદ્રસૂરિ-રાજનગરવાસી શ્રીશ્રીમાલિ જ્ઞાતિય, સંઘવી રાજપાલ પિતા, સુખમાદે માતા, વિક્રમ સંવત્ ૧૬૫૬ ના વૈશાખ સુદિ ૬ દિને દીક્ષા, વિક્રમ સં. ૧૬૬૯ ના વૈશાખ સુદી ૬ દિને સ્તંભતીર્થે સૂરિપદ, વિક્રમ સં. ૧૬૭૪ ના આસો સુદિ ૧૩ દિને રાજનગરે સ્વર્ગે ગયા. એમના ગુરુભાઈના શિષ્ય શ્રીવત્સરાજ મુનીશ્વરે શાંતિનાથચરિત્ર સંસ્કૃત તેમજ સ્તોત્રો ઘણાં રચ્યાં છે.

૫૩. શ્રીજયચંદ્રસૂરિ-બીકાનેરવાસી, રાકાગોત્રીય, ઓશવાલ જેતાશાહ પિતા, જેતલદે માતા, વિક્રમ સંવત્ ૧૬૬૧ ના મહા સુદિ ૫ દિને બીકાનેરમાં દીક્ષા, વિક્રમ સં. ૧૬૭૪ ના આસો સુદિ ૧૩ દિને સ્તંભતીર્થે આચાર્યપદ, વિક્રમ સં. ૧૬૮૯ ના અષાઢ સુદિ ૧૫ દિને સ્વર્ગવાસ. આ વખતે શ્રીમાનકીર્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રીઅમરકીર્તિસૂરિયે સંબોધસિત્તરી ઉપર ટીકા રચી છે.

૫૪. શ્રીપદ્મચંદ્રસૂરિ-રાજનગરવાસી, વીશાશ્રીમાલી સંઘવી શિવજી પિતા, સુરિમાદે માતા, વિક્રમ સંવત્ ૧૬૮૨ વર્ષે જન્મ, વિક્રમ સં. ૧૬૯૮ ના ફાગણ સુદિ ૩ દીક્ષા, વિક્રમ સં. ૧૬૯૯ના વૈશાખ સુદિ ૩ દિને આચાર્યપદ, વિક્રમ સંવત્ ૧૭૪૪ ના આસો વદિ ૧૦ નો સ્વર્ગવાસ.

૫૫. શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિ-જોધપુરવાસી, સોનીગોત્રે ઓશવાલ વિક્રમ સંવત્ ૧૭૨૨માં દીક્ષા, વિક્રમ સંવત્ ૧૭૩૭ સ્તંભતીર્થે આચાર્યપદ, વિક્રમ સંવત્ ૧૭૫૧ ના આસો સુદિ ૧૦ દિને વીરમગામમાં સ્વર્ગે ગયા.

૫૬. શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિ-સૂરપુરવાસી, નાહર ગોત્રીય, ઓશવાલ શાહ ભારમલ પિતા, ભક્તાર્દ માતા, વિક્રમ સંવત્ ૧૭૫૦ વીરમગામમાં આચાર્ય પદ, વિક્રમ સંવત્ ૧૭૯૭ ના વૈશાખ વદિ ૫ દિને બીકાનેરમાં સ્વર્ગવાસ.

૫૭. શ્રીકનકચંદ્રસૂરિ-દહીરવાસ ગામ, વાસીમુણોત ગોત્રીય, શાહ ભાઈદાસ પિતા, મહિમાદે માતા, વિક્રમ સંવત્ ૧૭૪૬ ના શ્રાવણ શુદિ ૩ દિને જન્મ, વિક્રમ સંવત્ ૧૭૫૭ દીક્ષા, વિક્રમ સંવત્ ૧૭૯૬ ના મહા શુદિ ૧૩ બીકાનેરમાં આચાર્યપદ, વિક્રમ સંવત્ ૧૭૯૭ના બીકાનેરમાં ભટ્ટારક પદ વિક્રમ સંવત્

૧૮૧૦ ના મહા શુદ્ધિ ૯ દિને બીકાનેરમાં સ્વર્ગવાસ.

૬૮. શ્રીશિવચંદ્રસૂરિ-ગુર્જરદેશે માંડલ ગામવાસી શ્રીમાલ ગાંધી દીપા પિતા, ધનબાઈ માતા, વિક્રમ સંવત્ ૧૮૦૯ આચાર્યપદ.

૬૯. શ્રીભાનુચંદ્રસૂરિ-ઉજ્જૈણ વાસી, ભણશાલી ગોત્રે ઓશવાલ વિક્રમ સંવત્ ૧૮૧૬માં આચાર્ય પદ, વિક્રમ સંવત્ ૧૮૩૭ વીરમગામમાં સ્વર્ગવાસ.

૭૦. શ્રીવિવેકચંદ્રસૂરિ-ઝાલોર વાસી ઓશવાલ, સંઘવી ગોત્ર, વિક્રમ સંવત્ ૧૮૩૭ ના માગસર શુદ્ધિ ૫ દિને વીરમગામમાં આચાર્યપદ, વિક્રમ સંવત્ ૧૮૫૪ ના આસો વદિ ૧૩ દિને ઉજ્જૈણમાં સ્વર્ગવાસ.

૭૧. શ્રીલબ્ધિચંદ્રસૂરિ-ઓશવાલ જ્ઞાતિ, છાજેડ ગોત્રીય, વિક્રમ સંવત્ ૧૮૪૯ ના ફાગણ શુદ્ધિ ૩ દિને ખંભાતમાં દીક્ષા. વિક્રમ સંવત્ ૧૮૫૪ ઉજ્જૈણમાં શ્રાવણ શુદ્ધિ ૯ દિને આચાર્યપદ. એમણે મરૂધર, માળવા, બંગાલ, ગુર્જર, વિગેરે દેશોમાં વિહાર કર્યો હતો.

વિક્રમ સંવત્ ૧૮૮૩ ના કાર્તિક વદિ ૧૦, બીકાનેરમાં સ્વર્ગવાસ. એમના મહોપાધ્યાય શ્રીસાગરચંદ્ર ગણિના શિષ્ય મહોપાધ્યાય શ્રીજિનચંદ્ર ગણિ થયા કે જેઓ પૂનામાં પંડિતોની સભામાં બે હોઠ ભેગા કર્યા સિવાય અસ્ખલિત સંસ્કૃત વાણી બોલ્યા તેથી ત્યાં પંડિતોએ તેમને જગત્ પંડિત એવું બિરુદ આપ્યું. વળી આ મુનિશ્વર પાલીતાણે ગયા ત્યાં કાગડાઓની આશાતનાને જોઈ પોતાની શક્તિ વડે આશાતના ટાળી કાગડાઓને આવતા બંધ રાખ્યા. તે હજી પણ આવતા નથી.

રાજનગરમાં મરકીના ઉપદ્રવને બંધ કર્યો હતો, તેમજ એમણે સિદ્ધાંત રત્નિકાવ્યાકરણ રચ્યું અને પદ્યગદ્ય ગ્રંથો ઘણા રચ્યા છે. પૃથ્વીચંદ્ર-ગુણસાગરનું ચરિત્ર ગદ્ય રચતાં શ્રીક્ષમાકલ્યાણજીને ઘણી સહાયતા આપી છે એમનો મુંબઈમાં દેહત્યાગ થયો છે.

૭૨. શ્રીહર્ષચંદ્રસૂરિ-બંગાલ દેશે સાધાસણ ગામવાસી ઓશવાલ જ્ઞાતિ, સંઘવી ગોત્રે, શગતાશાહ પિતા; વખતાદે માતા, વિક્રમ સંવત્ ૧૮૮૧ ના મહા શુદ્ધિ ૧૩ ને દિને દીક્ષા. વિક્રમ સંવત્ ૧૮૮૩ના મહા શુદ્ધિ ૧૦ ના આચાર્યપદ, બીકાનેરમાં વિક્રમ સંવત્ ૧૮૮૩ ના મહા શુદ્ધિ ૫ દિને ઉજ્જૈણમાં ભટ્ટારકપદ.

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૧૩ ના ફાગણ શુદ્ધિ ૧૩ દિને શંખેશ્વરમાં સ્વર્ગવાસ.

આ આચાર્યના શિષ્ય ત્યાગી, વૈરાગી, નિર્ગન્થ ચૂડામણિ શ્રીકુશલચંદ્રગણિ થયા. કચ્છ દેશે કોડાય ગામવાસી જ્ઞાતિ વીશા ઓશવાળ સા જેતસિંહ પિતા, ભીમબાઈ માતા, વિક્રમ સંવત્ ૧૮૮૭માં જન્મ, વિક્રમ સંવત્ ૧૯૦૭ ના માગશર શુદ્ધિ ૨ દિને દીક્ષા. પાલીતાણે, ગુર્જર કાઠીયાવાડ ફરતાં જામનગર થઈ કચ્છમાં ગયા.

ત્યાં ઢુંઢીઆનો ઘણો પરિબળ થઈ ગયેલો જોઈને ઘણા વખત સુધી ઉપદેશ આપી ઢુંઢીઆને સમજાવી શ્રાવક કર્યા. એ મહાત્માએ ઘણા સાધુ અને સાધ્વીઓને દીક્ષા આપી વિક્રમ સંવત્ ૧૯૭૦ ના ભાદરવા શુદ્ધિ ૧૦ દિવસે કચ્છ કોડાયમાં સ્વર્ગ ગયા.

૭૩. શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ-કચ્છ કોડાય વાસી ઓશવાળ જ્ઞાતિ, શાહ ડુંગરશી પિતા, વિક્રમ સંવત્ ૧૯૧૫ બીકાનેરમાં આચાર્ય પદ, વિક્રમ સંવત્ ૧૯૬૭ બીકાનેરમાં સ્વર્ગ ગયા.

૭૪. શ્રીભ્રાતૃચંદ્રસૂરિ તથા શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ-એ બે આચાર્યને પાટે થાપ્યા. શ્રીભ્રાતૃચંદ્રસૂરિ-મરૂધર દેશે, વાંકડીયા વડગામ વાસી, જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ, દાનમલ પિતા, વિજયમાતા, વિક્રમ સંવત્ ૧૯૨૦માં જન્મ, વિક્રમ સં. ૧૯૩૬ વીરમગામમાં દીક્ષા, ૧૯૩૮માં મંડલાચાર્ય શ્રીકુશલચંદ્રગણિ પાસે માંડલમાં ક્રિયોદ્ધાર, વિક્રમ સં. ૧૯૬૭ ના વૈશાખ સુદિ ૧૩ શિવગંજમાં આચાર્યપદ. ૧૯૭૨ ના વૈશાખ વદિ ૮ રાજનગરમાં સ્વર્ગ ગયા.

આ આચાર્ય ત્યાગી વૈરાગી મહા વિદ્યાવાન નિર્ગન્થ ચૂડામણિ થયા. તેમણે મરૂધર, ગુર્જર, કાઠીયાવાડ, કચ્છ વિગેરે દેશોમાં વિચરી ઘણા ભવ્ય જીવોનો ઉપકાર કર્યો. તેમજ ખંભાતના નવાબના ભત્રીજા, તથા બજાણાના નવાબને પ્રતિબોધી માંસ, શિકાર, બંધ કરાવ્યો હતો.

વલી છનીઆર, કુકવાવ, દેકાવાડા ભોયણી વિગેરે ગામોના ગરાશીઆને પ્રતિબોધી શિકાર બંધ કરાવ્યો હતો. હમણાં વિજય રાજ્યે શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ વિદ્યમાન છે.^૧

૧. ઉપર આપેલી બીના પાયચંદગચ્છની પટ્ટાવલીને આધારે નકલ કરીને આપેલી છે.

અંચલગચ્છની પટ્ટાવલી

અંચલગચ્છને વિધિપક્ષ ગચ્છ પણ કહે છે. આ ગચ્છની વીરપ્રભુથી લઈને છેતાલીશ પાટ સુધીની પરંપરા અગાઉને મળતી છે. તે પછી સુડતાલીશમાં પટ્ટધર શ્રીઆર્યરક્ષિતસૂરિ થયા. તે મહાકિયોદ્ધારક, સંવેગધારક, નિર્વિષયી, નિર્વિકારી થયા. એમની વારે નાણકગચ્છ નામ હતું તે ટલી વિધિપક્ષગચ્છની સ્થાપના થઈ. તેની લેશમાત્ર કથા કહીયે છીએ.

તે સમયમાં ઘણા આચાર્ય તથા સાધુઓ વિહાર કરવામાં શિથિલ થયા હતા. ક્રિયાહીન થકા પોશાલધારી થયા, કલિકાલને યોગે કરી સમ્યક્ ક્રિયા ટાલી પોતાની સ્વેચ્છાએ નવનવી વાત અંગીકાર કરી વિચરતા હતા.

તે અવસરે શ્રીજયસિંહસૂરિ દંત્રાણા ગામે આવ્યા તિહાં પ્રાગ્વાટજ્ઞાતીય દ્રોણ નામે વ્યવહારિયો રહેતો હતો. તેનો ગોદુ નામે પુત્ર હતો. તે સંવત્ ૧૧૩૬માં જન્મ્યો, અને ૧૧૪૬માં દીક્ષા લીધી, પછી સકલશાસ્ત્ર ભણવા માંડ્યા તે જેવારે શ્રીદશવૈકાલિક સૂત્ર ભણતા હતા ત્યારે તેમાં-

સીઓદગં ન સેવિજ્ઞા, સિલાવુદ્ધિહિમાણિય ।

ઉસણોદગં તહ ફાસુયં, પઢિગાહિજ્ઞ સંજણ ॥૧॥

એ ગાથા ભણીને પછી તેનો અર્થ વિચારવા લાગ્યા તે આવી રીતે જે સીઓદગં ન સેવિજ્ઞા એટલે શીતોદક જે સચિત્તપાણી તે ન સેવવું. શિલાવુદ્ધિહિમાણિય એટલે વૃષ્ટિહિમની ભણી એ હિમ ન સેવવું, અને ઉસણોદગંતહફાસુયં એટલે ઉષ્ણોદક.

તે ટાહું પાણી તેમ ફાસું પાણી તે સંજએ એટલે સાધુને પડિગાહિજ્ઞ એટલે લેવું. એવો અર્થ વિચારી સચિત્ત ટાઢા પાણીથી ભરેલા માટલા બેહેડા પ્રમુખ ઉપાસરામાં દેખીને ભણવાનું પડતું મૂકી ગુરૂપાસે આવી પૂછવા લાગા કે, હે ભગવન! આપણે શું કહિયે છીએ? અને શું કરીયે છીએ? એમ કહી પૂર્વોક્ત શ્રીદશવૈકાલિકોક્ત ગાથા કહી સંભલાવી, તે વારે ગુરૂયે કહ્યું.

હે વત્સ! સૂત્રમાં ચોથા આરાની ક્રિયા કહી છે તે આજના પાંચમા દુખમ આરામાં પલે નહી, તે વારે શિષ્યે પૂછ્યું, હે સ્વામિન! સૂત્રમાં જે પ્રમાણે ક્રિયા કહી છે તે પ્રમાણે જ ક્રિયા કોઈ સાધુ પાલે તો તેને લાભ છે કે નથી? તે

સાંભલી ગુરૂયે કહ્યું એ પ્રમાણે જે પુરૂષ ક્રિયા પાલે તેને ધન્ય છે. તે વારે શિષ્યે પણ ગુરૂ પાસેથી સર્વ સિદ્ધાંત વાંચી સમસ્ત ક્રિયા કરવાની ખરેખરી રીત સમજી લઈ તહત્તિ કરીને શુદ્ધમાર્ગ આદર્યો. તેને શુદ્ધ ક્રિયાવાન તથા બહુશ્રુત જાણીને ગુરૂયે ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું, અને શ્રીવિજયચંદ્ર એવું નામ દીધું.

તે શ્રીવિજયચંદ્ર ઉપાધ્યાયે ગુરૂ પાસે આજ્ઞા માગી ત્રણ સાધુને સાથે લઈને ચારે જણે ક્રિયાઉદ્ધાર કરવા માટે વિહાર કર્યો. પોતે સર્વ લોકોને ખરેખરું સિદ્ધાંત શૈલીપૂર્વક સત્ય ઉપદેશ કરવા લાગ્યા. છઠ્ઠ અઠ્ઠમાદિક તપ કરે, આહારના બેતાલીશ દોષ ટાલી શુદ્ધ આહાર લીયે.

એકદા ક્યાંય શુદ્ધાહાર ન મળ્યો, અને વિના આહારે ત્રીશ દિવસ નીકળી ગયા તોપણ શુદ્ધક્રિયાથી ચળ્યા નહી. એક માસ વીત્યા પછી પણ શુદ્ધાહાર ન મળ્યો, તે વારે પાવાગઢે આવી શ્રીવીરપ્રભુનાં દર્શન કરી દેરાસરની બાહિર શુદ્ધ નિર્જીવ શિલા દેખી તેની ઉપર સાગારિક એટલે આગાર સહિત અનશન કર્યું. તે આવી રીતે કે સવારે પારણું છે માટે જો શુદ્ધ આહાર મળે તો લેવો, અને કદાપિ શુદ્ધ આહાર ન મળે તો પછી જીવજીવ આહાર ન લેવો.

એવામાં ચક્રેશ્વરી દેવી અને પદ્માવતી દેવીયે મહાવિદેહમાં શ્રીસીમંધરસ્વામી પાસેથી વખાણ સાંભળી રહ્યા પછી પૂછ્યું કે, હે સ્વામિનૂ! આજના સમયમાં ભરતક્ષેત્રને વિષે શુદ્ધ ક્રિયાધારી કોઈ સાધુ હશે? તે વારે ભગવાને કહ્યું જે વિજયચંદ્ર ઉપાધ્યાય શુદ્ધાચારના પાળનારા હાલમાં પાવાગઢ ઉપર છે. એવું પ્રભુના મુખથી સાંભળી તત્કાળ ચક્રેશ્વરી દેવી પાવાગઢે આવી.

તે સમયમાં ભરતક્ષેત્રને વિષે પાછલી બે પ્રહર રાત્રી રહી છે, તે વખતે ચક્રેશ્વરીદેવીયે આવીને વિજયચંદ્ર ઉપાધ્યાયને વાંઘા. નમસ્કાર કરી જ્ઞાનપ્રયુંજ જોયું અને હર્ષિત મને કરી ઉપાધ્યાયના મુખ આગળ ઉભી રહી. તેમની શુદ્ધ ક્રિયા દેખીને એવી રીતે કહેવા લાગી કે, જેવા સીમંધરસ્વામીયે તમોને ક્રિયાધારી કહ્યા તેવાજ મેં તમોને દીઠા, માટે હે સ્વામિનૂ! તમે વિધિપક્ષગચ્છ એવું નામ સ્થાપીને સર્વ લોકને ધર્મનો માર્ગ વિધિસહિત પ્રગટ કરી આપો, અને ઉત્સૂત્રની પ્રરૂપણા જે ચાલે છે, તેને મૂળથી કાપી નાખો.

એવું દેવીનું વચન હૃદયમાં ધારણ કરીને ઉપાધ્યાયજી પાવાગઢથી ઉતર્યા, તિહાં દેવીએ ઉપદિષ્ટ કહ્યું હતું જે ભાલેજ નગરે જાજો. તિહાં તમોને શુદ્ધમાન

આહાર મળશે. તેણે કરી પારણું કરજો. તે દેવીના વચનને અનુસારે ઉપાધ્યાયજી પણ ભાલેજનગરે ગયા. તિહાં શુદ્ધમાન આહાર વહોરીને પારણું કર્યું, અને તે ગામના રહેવાસી યશોધન ભણસાલીને પ્રતિબોધ આપ્યો.

તિહાં ધર્મ સંબંધિ શુદ્ધ માર્ગનો ઉપદેશ કર્યો. તે ભવ્યજીવોના હૃદયમાં વસ્યો. તિહાં યશોધન ભણસાલીયે ભરતચક્રવર્તિની યુક્તિ જેવું નવું દેરાસર કરાવ્યું. તેનો વિધિસહિત પ્રતિષ્ઠાનો મહોત્સવ થાય છે. તિહાં લાખો ગામે લોક જોવાને એકઠા થયા છે. તેમાં કેટલાએક તો હાસ્ય કરવા આવ્યા હતા.

જે આ વળી નવી રીત સિદ્ધાંતિક મતે ચાલનારની નીકળી છે, માટે એને કોઈરીતે વિઘ્ન કરી પ્રતિષ્ઠાનો વિધિ થતો બંધ કરાવીયે. એવામાં આકાશથી દેવવાણી થઈ. જે અહો લોકો! તમે વિધિપક્ષગચ્છનું નામ અનુસરો, અને એ ગચ્છના માર્ગને અનુસરી ક્રિયાપ્રમુખમાં પ્રવર્તો કે જેમ સંસાર સમુદ્ર થકી તરીને પાર પામો.

એવી વાણી સાંભળી અંતરાય કરવા આવનારા જનોનાં વદન શ્યામ થઈ ગયાં, અને હજારો શ્રાવકો તિહાં વિધિ સહિત શુદ્ધ ક્રિયાનું આચરણ કરવા તત્પર થયા. શુદ્ધ સિદ્ધાંત માર્ગ આદરતા હવા. એ વિક્રમ સંવત્ ૧૧૬૮ મે વર્ષે શ્રીવિધિપક્ષગચ્છ નામ સ્થાપન થઈને એનો મહિમા વિસ્તાર પામ્યો.

વળી દેવીએ પ્રથમ પાવાગઢની ઉપર ઉપાધ્યાયજીને એવું કહ્યું હતું. જે સ્વામી તમે ભાલેજનગરે જાજો. તિહાં યશોધન ભણસાલીએ દેરાસર કરાવ્યું છે, તેના મહોત્સવ ઉપર શ્રીસંઘ આવશે તેના તંબૂમાં તમોને શુદ્ધ આહાર મળશે, તે લેજો. તમારાથી શ્રીજિનશાસનનો મોટો ઉદય થાશે, માટે અનશન કરશો મા.

તે દેવીના કહેવા પ્રમાણે પ્રભાતે તિહાં સંઘ આવ્યો. તેમણે સાધુને વહોરવા માટે વિનંતી કરી તેડીને લઈ ગયા. ચક્રેશ્વરીજી પોતે આહાર વહોરાવવા આવ્યાં. સોનામહોરોનો થાળ ભરીને દેવીયે કહ્યું આ વહોરો. સાધુયે બે વાર કહ્યું આ અમોને લેવું કલ્પે નહી, તે વારે ત્રીજીવાર થાળમાં શ્રાવકો ચોખા ભરી લાવ્યા તે વહોર્યા. તે વારે દેવીયે વર દીધો કે આજથી વિધિપક્ષગચ્છના શ્રાવક જે જે ગામ હશે તે તે ગામમાં એક, બે, ત્રણ અથવા ચાર જણની પાસે પ્રાયે સોનૈયા અવશ્ય હશે, એમ કહી દેવી અદૃશ્ય થઈ.

પછી ઉપાધ્યાયે સાધુઓની સાથે માલવદેશે વિહાર કર્યો. સર્વ મળી એકવીશસેં ૨૧૦૦ સાધુઓને દીક્ષા દીધી. તથા અગ્નીઆરસેં સાધ્વીઓને દીક્ષા આપી તે વાત ગુરૂયે સાંભળી તે વારે વિજયચંદ્ર ઉપાધ્યાયજીને તેડાવી લઈ આચાર્યપદ આપ્યું.

તે સડતાલીશમા પાટે શ્રીઆર્યરક્ષિતસૂરિ ક્રિયા ઉદ્ધારક થયા અને એ સૂરિથી શ્રીચક્રેશ્વરી દેવીની પ્રાર્થનાથી વિધિપક્ષગચ્છ એવું નામ સ્થપાયું. તે આચાર્યથી માંડીને શ્રીમેરૂતુંગસૂરિ થયા તિહાં સુધી જેટલા આચાર્યના પાટ થયેલા છે તે સર્વ આચાર્યોના વખાણ સાંભળવા માટે એક ચક્રેશ્વરી બીજી પન્નાવતી અને ત્રીજી મહાકાલી એ ત્રણ દેવીયો નિત્ય પ્રત્યે આવતી હતી. એકદા શ્રીવિજયચંદ્ર ઉપાધ્યાય બિણપ નગરે ગયા. તિહાં કોડી વ્યવહારીયાને પ્રતિબોધ્યો.

યત:-

તસ્સ સુયા સમયસિરિ ઇગ કોઢિટંકમુલ્લલંકારં ।

પરિહરિય ગહિય દિક્ષા, પળવિસ સહિયર પરિવરિય ॥૧॥

અળ્ળોવિ ય તત્થ જણા, ગુરુવયણરસેણ લીણ પઢિબુદ્ધા ।

તે સવ્વદેસવિરઙ્ગ, વેરંગવસેણ પઢિવન્ના ॥૨॥

અર્થ:-તે કોટી વ્યવહારિયાની સમયશ્રીનામે પુત્રી હતી. તેણે એક કોડ સોનામ્હોરનું ઘરેણું પહેર્યું હતું, તેનો ત્યાગ કરી પોતાની પચ્ચીશ સખીયો સાથે પરવરી થકી ગુરૂ પાસેથી દીક્ષા લેતી હતી, વળી બીજા પણ ઘણા મનુષ્ય ગુરૂના વચનરૂપ રસે કરી લયલીન થયા કેટલાએક દેશવિરતિપણું અંગીકાર કરી વૈરાગ્યવશે શ્રાવકપણું પરિવજતા હવા, અને કેટલાએક સર્વવિરતિપણું અંગીકાર કરીને સાધુ થયા.

હવે તે કોડી વ્યવહારીયો મહાઋદ્ધિવંત હતો તેણે એક આવાસ કરાવ્યો તેના ચોરાસી બારણા કર્યાં તથા વલી પાંચશેં ઘોડી વછેરા સહિત જેસંગ રાજાએ દીધી. વલી તે ઘોડા ઘોડીને અર્થે અઢાર ગામ મોહોર છાપ કરીને રાજાએ આપ્યા. અને તે વ્યવહારીયાને રાજાએ પોતાનો ભંડારી કરી થાપ્યો.

હવે તે કોડી વ્યવહારિયાએ પરિક્કમણું કરતાં હેમાચાર્યજીને છેહેડાએ કરી વાંદણા દેવા માંડ્યા. તે વારે કુમારપાલ રાજાએ ગુરૂને પૂછ્યું. એ શ્રાવક

વસ્ત્રાંચલે કેમ વાંદણા આપે છે? તેમને શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યે કહ્યું કે, એ જે પ્રમાણે વાંદણા આપે છે તે પ્રમાણે જ ખરેખરો સિદ્ધાંતનો માર્ગ છે, તે વારે કુમારપાલ રાજાએ વિધિપક્ષગચ્છ એવું નામ સાર્થક જ છે એમ કહીને પ્રશંસા કરી વિધિપક્ષગચ્છ નામ રાખવાને ઉત્સુક થઈ અચલગચ્છ નામ થાપ્યું છે.

હવે ઉપાધ્યાય ચિરાદ્રગામે પહોતા તે અવસરે કુંકણદેશે સોપારાપુર પાટણે કોટિદ્રવ્યનો ઘણી દાહડ નામે શેઠ રહે છે, તેની નેઢી નામે ભાર્યા છે, તેનો જેસિંહકુમાર નામે પુત્ર છે, તે સંવત્ ૧૧૭૮માં જન્મ્યો; પછી મોટો થયો તે વારે શ્રીજંબુસ્વામીનું ચરિત્ર સાંભળી વૈરાગ્ય પામ્યો. તદનંતર માવિત્રનું મન મનાવી ત્રંભાવતી નગરીએ ગયો.

ત્યાંથી અણહિલપુર પાટણે આવ્યો. ત્યાં જેસિંઘ રાજાને એક લાખ દ્રવ્યનો હાર ભેટ આપ્યો. રાજાએ તેમને પૂછ્યું તમે ઇહાં કેમ આવ્યા છો? તેણે કહ્યું ચારિત્ર લેવું છે. તે વારે રાજાએ કહ્યું તમે ચિરાદ્રે જઈને શ્રીવિજયચંદ્ર ઉપાધ્યાયજી પાસે દીક્ષા લ્યો. તે વારે જયસિંઘકુમાર ચિરાદ્રે આવ્યા ઉપાસરે ગયા પણ તે વખત ગુરૂ દેવદર્શને ગયા હતા.

એટલામાં જેસિંઘકુમારે ઠવણી ઉપર પડેલું પુસ્તક દેખીને એકવાર વાંચ્યું એટલે સાતશે ગાથા દશવૈકાલિકની કંઠે થઈ ગઈ. એટલામાં ગુરૂ પણ દેવદર્શન કરી આવ્યા તેમને વાંદીને જેસિંઘકુમારે પોતાને ચારિત્ર લેવાની વાત કહી તેમને ગુરૂએ સંવત્ ૧૧૮૭માં દીક્ષા દીધી.

જેસિંઘકુમાર દીક્ષા લીધા પછી ત્રણ વર્ષમાં ત્રણ કોટી ગ્રંથ ભણ્યા, પછી મદાઉર નગરે સંવત્ ૧૨૦૨ ના વર્ષે શ્રીજયસિંઘસૂરિંએ શ્રીવિજયચંદ્ર ઉપાધ્યાયને આચાર્યપદે થાપી તેનું આર્યરક્ષિતસૂરિ એવું બીજું નામ દીધું.

તે આર્યરક્ષિતસૂરિજી પૃથ્વીપીઠને વિષે વિચરતા ઘણા સાધુ સાધ્વીને પરિવારે વિહાર કરતા સર્વ મલી એકવીશસો સાધુને દીક્ષા દીધી, તથા ઇગ્યારસોને ત્રીશ સાધ્વીયોને દીક્ષા દીધી, બાર સાધુને આચાર્ય પદે સ્થાપ્યા, વીસ સાધુને ઉપાધ્યાય પદે સ્થાપ્યા, સીતેર સાધુને પંડિતપદે સ્થાપ્યા, એકસોને ત્રણ સમયશ્રી આદિક સાધ્વીયોને શ્રીમહત્તરાપદે સ્થાપન કરી.

બ્યાસી વડેરી સાધ્વી પવત્તણી થાપી. સર્વ મલી ૩૫૧૭ સાધુ આદિકનો પરિવાર થયો. ઇત્યાદિ થાપના કરીને પછી બિંણપ નગરે આવ્યા તિહાં પોતાની

પાટે જેસિંઘ સાધુને સ્થાપી તેમનું જયસિંહસૂરિ નામ સ્થાપન કરી પછી સંવત્ ૧૨૩૬માં શ્રીઆર્યરક્ષિતસૂરિનું નિર્વાણ થયું. એમનું સર્વ મલી એકશો વર્ષ આયુ હતું. તે પૂર્ણ કરી સ્વર્ગે ગયા.

પછી અડતાલીશમા પટ્ટધર શ્રીજયસિંહસૂરિ થયા, તે પૃથ્વીપીઠને વિષે વિહાર કરતા હતા, તે વખત પાટણમાં જેસિંઘરાજાને પાટે કુમારપાલ રાજા બેઠા જેણે શ્રીહેમાચાર્યની વારમાં અઢારદેશોમાં જીવદયા પળાવી તે ગ્રંથોમાં પ્રસિદ્ધ છે. એ વખતે અણહિલપુર પાટણમાં અચલગછનું નામ ગર્જારવ કરતું હતું.

ગાથા-

તપ્પટ્ટિ પડમહંસો, ગણાહિવો સૂરિરાય જયસિંહો ।

કચ્છવિ ગામ દુગંતર, ગચ્છેસો પરિકરેણ જુઓ ।।૧।।

અર્થ:-હવે તે શ્રીજયસિંહસૂરિ કહેવા શોભનિક છે, કે જે પદ્મસરોવરે રાજહંસ શોભાને ધરે છે, તેમ ગણાધીશને વિષે શ્રીજયસિંહસૂરિ શોભાને ધરતા હવા. તે આચાર્ય પૃથ્વીને વિષે ઘણા સાધુને પરિવારે વિહાર કરે ‘ગામે ઈકરાઈયં, ણગરે પંચરાઈયં’ ગામે એકરાત્રી નગરે પંચરાત્રી એવી રીતે ઘણા ભવ્યજીવોને ધર્મોપદેશ દેઈ ધર્મ પમાડી સંસાર સમુદ્રથી તારતા થકા વિચરતા હતા.

એકદા કોઈક દુર્મતિએ શ્રીજયસિંહસૂરિને જીવથી ઠાર મારી નાખવાને માટે ઘણા માણસ મોકલ્યા. તે તિહાં આવ્યા. તેને ચક્રેશ્વરી દેવીએ થંભાવી રાખ્યા સર્વ મૂર્છાગત થઈ પડ્યા તે જોઈ તેમના માતા પિતા ભાઈ પ્રમુખ સર્વ સગાં વહાલા આવીને ગુરૂના પગ ધોઈ તેનું પાણી છાંટ્યું તેથી તે સચેત થયા.

તેમજ વલી બીજા કોઈ કુમતિએ પણ ગુરૂને મારવાને માટે માણસ મોકલ્યા તેપણ આવ્યા કે, તે સર્વને અકસ્માત્ પેટપીડા ઉપની. તેમને પણ તેમજ પગ ધોઈ પાણી પીવરાવ્યું કે પેટપીડા મંટી ગઈ. વલી એ ગુરૂએ સર્વ સાલવીની જ્ઞાતિના લોકો દિગમ્બર હતા, તેને પ્રતિબોધીને શ્વેતાંબર શ્રાવક કીધા તેની કથા નીચે પ્રમાણે-

એકદા કુમારપાલરાજા પીતાંબર પહેરીને શ્રીપાર્શ્વનાથજીની પૂજા કરે છે,

એવામાં કોઈક મુંગીપટ્ટણથી રાજાનો મિત્ર વ્યાપારી દેરાસરે દર્શન કરવા આવ્યો. તે રાજાને પટોલું પહેરેલો દેખીને કહેવા લાગ્યો.

હે રાજનું! એ પટોલું પવિત્ર નથી, પણ બીજાએ પહેરી ઉતારેલું છે, રાજાએ પૂછ્યું, તો કેમ જાણ્યું? તે વારે પરદેશી બોલ્યો કે, અમારા ગામ મુંગીપટ્ટણનો રાજા મદનભ્રમ છે, તે જેટલાં ચીર ઉતરે તેટલા સર્વ એકવાર પોતાની સજ્જાએ પાથરે, પછી તે ઘણીને આપે. તદનંતર વ્યાપારીઓ લઈને પરદેશમાં જઈ વેંચે, તે માટે એ વસ્ત્ર ઉતારેલું છે, તેથી પૂજાદિક પવિત્ર કામમાં એ પહેરવું યોગ્ય નથી.

તે વાત મનમાં રાખીને કુમારપાલ રાજાએ પોતાના સેવકોને મુંગીપટ્ટણગામે સાલવીને તેડવા માટે મોકલ્યા. તેણે મુંગીપટ્ટણે જઈ સાલવીને પાટણ આવવા કહ્યું. તે વારે સાલવીએ કહ્યું-અમારા દેવ શ્રીનેમિનાથ તથા આદીશ્વર ભગવાન અને ગૌતમસ્વામી તથા અમારા ગુરુ છત્રસેન ભટ્ટારક પ્રમુખ સર્વને તેડીને સમસ્ત જ્ઞાતિલા એકઠા મલીને અમે આવીયે.

તે વાત કુમારપાલના સેવકોએ કબૂલ કરી. તે વારે સર્વ સાલવીને તેડી પીરાણ પાટણે આવ્યા. કુમારપાલને મલ્યા, રાજા હર્ષવંત થયો, સર્વને રહેવા માટે જગા આપી. તેમની વસ્તીથી પાટણમાં નવા સાત પુરા વસાવ્યા.

હવે રાજા પવિત્ર પટોલું પહેરી પૂજા કરે, પણ સાલવી લોકો દિગમ્બર ધર્મના પાલનારા છે. તે દેરાસરમાં રાત્રે શ્રીનેમિનાથની પૂજા કરે તે રાજાને ગમે નહીં. તેથી રાજાએ હેમાચાર્યને કહ્યું જે તમે આ સાલવીના ગુરુ ભટ્ટારકની સાથે વાદ કરીને એને હટાવો. તો એ સાલવીને શ્વેતાંબર કરીએ.

તે વારે હેમાચાર્ય બોલ્યા જે એની પાસે ઘટ સરસ્વતી છે, માટે એને અંચલગચ્છાચાર્ય શ્રીજયસિંહસૂરિ જીતશે. બીજાથી ન જીતાય. તે વારે કુમારપાલ રાજા જયસિંહસૂરિ પાસે આવ્યા, અને વિનંતિ કરી કે મહારાજ તમે દિગમ્બરોને જીતો.

તે વારે ગુરુએ કહ્યું, મહારાથી દરબારમાં અવાય નહીં. માટે ઈહાંજ તેઓને તેડાવો, અને વાદ કરતી વખતે તમો પણ આવીને ઇહાં બેશો. પછી રાજાએ દિગમ્બરના ભટ્ટારકને તેડાવ્યા. તિહાં આવીને પડદો બંધાવી કુંભ થાપના કરી ઘટ સરસ્વતી કુંભમાં થાપી અને પોતે તેના મુખ આગલ બેઠા. હવે

સરસ્વતી વાદ કરે અને ગુરુ ઉત્તર આપે, એમ નિત્યપ્રત્યે સવા પહોર પર્યંત વાદ કરે, પછી રાજા પોતાને સ્થાનકે જાય. એમ વાદ કરતાં છ દિવસ થયા.

સાતમે દિવસે રાજા કહેવા લાગ્યો, હે સ્વામિનૂ! રાજા સંબંધી કાર્યનો વિનાશ થાય છે, તેમાટે તરત જીતી લ્યો. તો રૂડું. તે વારે ગુરુએ સાતમે દિવસે શિષ્યને શીખવી ઘટ ભાંજી નખાવ્યો, એટલે એક જ પ્રશ્નમાં દિગમ્બરાચાર્યને જીતીને પોતાનો શિષ્ય કર્યો. સાલવી સર્વ શ્વેતાંબરી શ્રાવક કીધા. શ્રીનેમિનાથ પ્રમુખની પ્રતિમાને કંદોરો કરાવી શ્વેતાંબર પ્રભુ કર્યા.

તે શ્રીનેમિનાથની પ્રતિમા પીરાણ પાટણમાં ત્રિસેરી પોલમધ્યે છે, અને આદીશ્વર ભગવાનની મૂર્તિ શ્રીરાજનગરે ઈલમપુરમાં છે. તથા પદ્માવતી દેવીની પણ ઈલમપુરમાં સ્થાપના થઈ; પણ તે હમણા જમાલપુરમાં છે, અને તે દિગમ્બરી શાખાના યતિ હમણા પણ હર્ષના સંઘાડાના કહેવાય છે. તે સર્વ અચલગચ્છમાં જાણવા.

એકદા શ્રીજયસિંહસૂરિ વિહાર કરતાં માહવપુરે ગયા, તિહાં ધનકુમરને પ્રતિબોધીને દીક્ષા લીધી. તે ધન સાધુ ઘણા શાસ્ત્ર ભણીને સર્વસૂત્રના પારંગામી થયા, શ્રીજયસિંહસૂરિ (૧૧૭૯)માં જન્મ્યા. (૧૧૮૩)માં દીક્ષા લીધી, (૧૨૩૬)માં આચાર્ય પદ મળ્યું, (૧૨૬૮)માં નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મળી ૭૯ વર્ષાયુ ભોગવી ધર્મઘોષસૂરિને પાટે સ્થાપી સ્વર્ગે ગયા.

ઓગણ પચ્ચાશમાં પટ્ટધર શ્રીધર્મઘોષસૂરિ થયા. તેમની કથા નીચે પ્રમાણે- માહવપુર નગરે શ્રીચંદ્રવ્યવહારીઓ રહેતો હતો. તેની રાજલદે નામા ભાર્યા, તેનો પુત્ર ધનકુમર હતો, તે સંવત્ (૧૨૦૮)માં જન્મ્યા, અને તેણે (૧૨૧૬)માં દીક્ષા લીધી, જેણે સેંભરીદેશના રાજા જે દારૂનો તથા આહેડાનો વ્યસની હતો, તેને પ્રતિબોધીને શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રતિમાને પૂજતો કીધો. એ આચાર્યને સંવત્ (૧૨૩૪)માં શાકંભરી નગરીમાં આચાર્યપદ મળ્યું.

એ આચાર્યે કુમતિયોના ઉન્માદ તોડ્યા. એકસો અઠાર પ્રશ્નોત્તરરૂપ એક ગ્રંથ સિદ્ધાંત રીતિએ રચ્યો. તેમજ શતપદી ગ્રંથની રચના કરી, તથા બીજા પણ અનેક ગ્રંથો તેમણે રચેલા છે. જે માંહેલા ઘણું કરી ચરિત્રાનુવાદ ઉપર ઘણા ગ્રંથ છે. ઘણા લોકોને શુદ્ધોપદેશ દઈ ધર્મ પમાડ્યો, ગચ્છવૃદ્ધિ કરી, એ આચાર્ય (૧૨૬૮)માં નિર્વાણ પામ્યા. સર્વાયુ ૫૯ વર્ષ ભોગવી સ્વર્ગે ગયા.

પચ્ચાશમા પટ્ટધર શ્રીમહેદ્રસૂરિ થયા. તેમની કથા નીચે પ્રમાણે-સર એહવે નામે નગરમાં દેવપ્રસાદ નામે શ્રેષ્ઠિ રહેતા હતા, તેની ખીરદેવી નામે ભાર્યા છે. તેમના પુત્ર મહેદ્ર સંવત્ (૧૨૨૮)માં જન્મ્યા, (૧૨૩૭)માં દીક્ષા લીધી, (૧૨૬૩)માં આચાર્ય પદ મળ્યું, અને (૧૨૬૯)માં ગચ્છનાયક પદ મળ્યું, એ ગુરૂની વારે કોઈ ગામના શ્રાવકના મનમાં જૂદા જૂદા ચોરાસી સંદેહ હતા.

તેનો નિર્ણય કરવા ગુરૂને પ્રશ્ન પૂછવા આવ્યા તે વખત ગુરૂ વખાણ વાચવા બેઠેલા હતા. તિહાં જે શ્રાવકના મનમાં સંદેહ હતો તેજ વાત વંચાતી હતી, તેથી તે વખાણ સાંભળતાંજ શ્રાવકના સર્વ સંદેહ મટી ગયા, એવા અતિશયવાલા ગુરૂ હતા. તે સંવત્ (૧૩૦૯) ના વર્ષમાં તથરવાડે નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મળી (૮૨) વર્ષનું આયુ ભોગવી સ્વર્ગે પહોંચ્યા.

એકાવત્રમા પટ્ટધર શ્રીસિંહપ્રભસૂરિ થયા, તેની કથા કહે છે:-વીજાપુર નગરીએ અરિસિંહ શ્રેષ્ઠી તેની પ્રીતિમતી ભાર્યા તેમના પુત્ર હતા, તે સંવત્ (૧૨૮૩)માં જન્મ્યા. (૧૨૯૧)માં દીક્ષા લીધી, જેણે શિષ્યાવસ્થામાંજ ગુરૂ સાથે વાદ કરવા આવનારાઓને બુદ્ધિએ કરી હરાવ્યા. સંવત્ (૧૩૦૯)માં આચાર્યપદ અને ગચ્છનાયકપદ મળ્યું, સંવત્ ૧૩૧૩માં નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મળી ત્રીશ વર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગે ગયા.

બાવનમા પટ્ટધર શ્રીઅજીતસિંહસૂરિ થયા, તેતેડોડ ગામે જિનદેવશેઠની જિનદેવી ભાર્યાના પુત્ર હતા. તે સંવત્ ૧૨૮૩માં જન્મ્યા. ૧૨૯૧માં દીક્ષા લીધી, સંવત્ ૧૩૧૪માં શ્રીઅણહિલપુર પાટણે આચાર્યપદ મળ્યું. જેણે સુવર્ણનગરીના સ્વામી સમરસિંહ રાજાને પ્રતિબોધિને દેશમાં થતી જીવહિંસાને બંધ કરાવી.

ત્યાંના સર્વ લોક કુમારપાલનો વારો સંભારવા લાગ્યા. એ ગુરૂએ પત્રર આચાર્યપદની સ્થાપનાનો મહોત્સવ એક લગ્ને કરાવી આનંદ નીપજાવ્યો. સંવત્ ૧૩૧૬માં જાલોર ગામે ગચ્છનાયકપદ મળ્યું. સંવત્ ૧૩૩૯માં નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મળી છપત્રવર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગે ગયા.

ત્રેપત્રમા પટ્ટધર શ્રીદેવેદ્રસિંહસૂરિથયા. તે પાલણપુર નગરે શ્રીમાલિજ્ઞાતે સાંતૃશેઠની સંતોષશ્રી ભાર્યાના પુત્ર હતા. સંવત્ ૧૨૯૯માં જન્મ્યા. સં. ૧૩૦૬માં ચિરાદ્રગામે દીક્ષા લીધી. સં. ૧૩૨૩માં તિમિરપુરે આચાર્યપદ મળ્યું, સં.

૧૩૩૯માં ગચ્છનાયકપદ મળ્યું. જેમના વ્યાખ્યાનની અદ્ભુત વાણી સાંભળવા માટે અન્ય ગચ્છાંતરના ઉપાધ્યાય તથા પંડિતોની સભાઓ વ્યાખ્યાનાવસરે નિત્ય પ્રત્યે ભરાતી હતી, એ આચાર્ય સં. ૧૩૭૧માં અણહિલપુરપાટણે નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મળી બોતેર વર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગે ગયા.

ચોપત્રમા પટ્ટધર શ્રીધર્મપ્રભસૂરિ થયા. તે ભિન્નમાલનગરે લીંબાશેઠની વિજલેદે નામા સ્ત્રીના પુત્ર હતા. તે સંવત્ ૧૩૩૧માં જન્મ્યા, સં. ૧૩૪૧માં જાલોર મધ્યે દીક્ષા લીધી, સં. ૧૩૫૯માં આચાર્યપદ મળ્યું, સં. ૧૩૭૧માં અણહિલપુરપાટણે ગચ્છનાયકપદ મળ્યું. એમની વારે શ્રીભુવનતુંગસૂરિ શાખાચાર્ય થયા.

તે જુનાગઢ ગામે ગયા, તિહાં રાઉલ શ્રીખેંગારની સમક્ષ તક્ષનાગને પ્રત્યક્ષ આણીને શોલ ગારૂડીઓના વાદ જીત્યા, અને જાવજીવ સુધી સર્પને પકડવા તથા ખેલાવવાનો ધંધો ન કરવો એવા નિયમ ગારૂડીયોને લેવરાવ્યા. વળી પાદશાહની મંજૂરીયાતથી સવાલાખ જાળ છોડાવી, પાંચશે ભઠી બંધ કરાવી, ભઠી ભાગી નખાવી, એવી મોટી શક્તિના ધણી હતા, તથા ચોરાસી જ્ઞાતી વાણીયાની અને ચોરાસી ગચ્છના યતિ મળી સર્વ શ્રીસંઘને દેખતાં શ્રીઆદિનાથજીની પ્રતિમા બોલાવી ચમત્કાર દેખાડ્યો, અને શ્રીઆદિનાથજીની મૂર્તિએ સાક્ષી પૂરી.

જે અચલગચ્છની સમાચારી સર્વ સિદ્ધાંતને મળતી તથા શ્રીજિનવચનાનુસારે સત્ય છે. તે સાંભળી અન્ય ગચ્છના યતિયો લજિજત થયા. વળી શ્રીધર્મપ્રભસૂરિનું અપર નામ શ્રીપ્રજ્ઞાતિલકસૂરિ હતું. એમની એવી લબ્ધિ હતી જે સોળમે પહોરે એક ઠામે એક ટંક ભાતપાણી લેતા હતા, અને દિવસ તથા રાત્રિએ નિદ્રા તો કરતાજ નહીં. એવા અપ્રમાદી હતા. એ વાતનાં રાજાની સભામાં પ્રસિદ્ધપણે વખાણ થયા. તેથી જગત્માં મોટી કીર્તિ વિસ્તાર પામી. એ આચાર્ય સંવત્ ૧૩૯૩માં આસોટી ગ્રામે નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મળી ત્રેશઠ વર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગે ગયા.

પંચાવત્રમાં પટ્ટધર શ્રીસિંહતિલકસૂરિ થયા. જેમના દર્શન થકી સર્વ પ્રકારનાં દુઃખ દૂર થઈ જાય એવા હતા. તે મરૂદેશે અઈવપુરનગરે આશાધર શેઠની ચાંપલદે ભાર્યાની કૂખે સંવત્ ૧૩૪૫માં જન્મ્યા. સં. ૧૩૫૨માં દીક્ષા લીધી.

સં. ૧૩૭૧ આનંદપુરે આચાર્યપદ મળ્યું. સં. ૧૩૮૩માં ગચ્છનાયકપદ શ્રીપાટણમાં મળ્યું. સંવત્ ૧૩૮૫માં શ્રીસ્તંભતીર્થે નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મળી પચ્ચાસ વર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગે પહોંચ્યા.

છપત્રમા પટ્ટધર શ્રીમહેદ્રસૂરિ થયા. તે વડગામને વિષે આશા નામે શેઠની જીવણાદે ભાર્યાની કૂખે સં. ૧૩૬૩માં જન્મ્યા. સં. ૧૩૭૫માં શ્રીવીજાપુરે દીક્ષા લીધી. સં. ૧૩૮૩માં અણહિલ્લપુરપાટણે આચાર્યપદ પામ્યા. સં. ૧૩૮૮માં ખંભાત બંદરે ગચ્છનાયકપદ પામ્યા.

એકદા મરૂસ્થલે નાણી ગ્રામે શ્રાવકોએ ચોમાસું રાખ્યા, તિહાં ત્ર્યાસીમે દિવસે વિઘ્ન થયું. જાણીને ધર્મની વાહર કરાવી, એટલે આશ્વિન શુદ્ધિ આઠમની તિથિએ મધ્યરાત્રિને અવસરે ગુરૂમહારાજ કાયોત્સર્ગમાં બેઠા છતાં તેમને કાલદારૂણ સર્પ ડશ્યો તે વારે મંત્ર, તંત્ર અને બીજી પણ અનેક જંગલની ઔષધીઓ કરવાનો ભ્રમ ત્યાગીને એકાંતે દૃઢ મન રાખી એક જ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું ધ્યાન કર્યું, તેમાં જ નિશ્ચલ રહ્યા.

તે જેવારે દશ પ્રહર ધ્યાનમાં ગયા તે વારે લહેર વાજી, પણ ધ્યાનને બલે તે સર્પે પ્રાણ તજ્યો. સમગ્ર વિષવ્યાપ ટાળ્યો, આકાશે જય-જયારવ પ્રવર્ત્યો, સમસ્ત લોક આનંદ પામ્યા. એમની વારે શાખાચાર્ય શ્રીઅભયદેવસૂરિ થયા. તેના ઉપદેશથી પાટણનો રહેવાસી મીઠડિયા ગોત્રનો શા. ખેતો નોડી, તેણે સંવત્ ૧૪૩૨ મે વર્ષે શ્રીપાર્શ્વનાથજીની પ્રતિમા ભરાવી. જે શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ જયવંતા વર્તે છે, એનો વિશેષ અધિકાર એજ પુસ્તકમાં શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથજીનું ચોઢાળીયું છે, તેમાંથી જોઈ લેવો. એવા શ્રીમહેદ્રપ્રભસૂરિ થયા.

યત:-

સચ્ચે વહંતુ ગચ્ચં, કુણંતુ પઢંતુ પઢમં જે ।

પણ તુહ મહિંદસૂરિ, સાસમ્ભુવિણંમિ ણ કોવિ મુણી ॥૧॥

એ આચાર્ય સં. ૧૪૪૪ મા વર્ષે નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મળી એકચાસી વર્ષાયુ ભોગવીને સ્વર્ગે ગયા.

સત્તાવત્રમા પટ્ટધર શ્રીમેરૂતુંગસૂરિ થયા. તે આ કલિકાલમાં અદ્ભુત સૌભાગ્યવાલા, વિદ્યાના નિધાન, ક્ષાંત્યાદિક ગુણે કરી પ્રધાન, મિથ્યાત્વકંદકુદાલ,

પરબ્રહ્મ વિશાલ એવા અને પ્રભાવક થયા. એ નાણીઆમે વોરા વઈરસિંહની સ્ત્રી નાહુણદેની કૂખે ૧૪૦૩ ના વર્ષમાં જન્મ્યા. ૧૪૧૮ મે વર્ષે દીક્ષા લીધી, ૧૪૨૬ ની સાલમાં આચાર્યપદ પામ્યા, અને ૧૪૪૬ ની સાલમાં ગચ્છનાયકપદ પામ્યા.

એમણે શ્રીલોલાડગ્રામે સર્પનું સર્વ વિઘ્ન પાર્શ્વનાથની સ્તવના કરીને નિવર્તાવ્યું. વળી ગુજરાતનો પાદશાહ મહંમદ લોલાડા ગામ ઉપરે મોટી ફોજ લઈ ચડી આવ્યો, તેને શ્રીપાર્શ્વનાથના મહિમા થકી પાછો ફેરવ્યો, ઈત્યાદિ એમનું માહાત્મ્ય વઢિયાર દેશમાં પ્રસિદ્ધ છે, તેની કથા નીચે પ્રમાણે-

એકદા શ્રીમેરૂતુંગસૂરિ વિહાર કરતા શંખેશ્વર પાસે લોલાડા ગામમાં ચોમાસુ રહ્યા હતા. તિહાં એક વખત લોલાડા કસબાના રહેવાસી સર્વ દસાડે વિવાહ ઉપર ગયા હતા. એવામાં ગુજરાતનો પાદશાહ ગામને ખાલી થયેલું જાણીને ચઢી આવ્યો. તે વારે ગામના લોકે નાસવા માંડ્યું. શ્રાવકોએ આવીને શ્રીમેરૂતુંગસૂરિને કહ્યું કે હે સ્વામિનૃ! તમારી પોથી પાનાનો ભાર અમને આપો, તે અમે ઉપાડીશું, અને તમે પણ અમારી સાથે ચાલો. કેમકે અસુરલોકોનું લશ્કર આવ્યું છે, તે ગામ ભાંગી નાખશે, અને પોથી પાના સર્વ ભસ્મ કરી નાખશે, માટે આપણે અહીંથી જતા રહીએ.

તે વારે ગુરૂએ કહ્યું કે ચોમાસું ઉતર્યા વિના અમારાથી વિહાર થાય નહીં, તે સાંભળી શ્રાવકો બોલ્યા જે આ શૂન્ય ગામમાં તમારાથી કેમ રહેવાશે. તે વારે ગુરૂએ શ્રાવકો પાસેથી સવામણ ચોખા મંગાવી તેને મંત્રીને શ્રાવકોને આપ્યા અને કહ્યું કે, તમે મંત્રે કરી મંત્રિત કરેલા આ ચોખાની ધારાવાડી ગામને દેઈને પછી જેટલા શત્રુના અસવાર હોય તેટલા ફોજની સામા દોડજો; પણ પાછું ફરી જોશો માં.

શ્રાવકોએ તેમ કર્યું. તિહાં પછી જેટલા અક્ષત હતા, તેટલા અસવાર થઈ પડ્યા, જેટલા દોડ્યા તેટલા સર્વ બંધુકીયા થયા, પાદશાહ સૈન્ય દેખી હેબત ખાઈ પાછો ફરી ચાલ્યો ગયો. ગામ અભંગ રહી ગયું. જે વારે કસબાતી સર્વ વિવાહ ઉપરથી પાછા આવ્યા તે વારે સર્વ આવી શ્રીમેરૂતુંગસૂરિને પગે પડ્યા.

સર્વ જનોએ મળીને ત્રાંબાના પત્ર ઉપર લેખ કરી આપ્યો, કે જ્યાંસુધી શ્રીવિધિપક્ષગચ્છનો યતિ આવે ત્યાં સુધી બીજા ગચ્છનો યતિ અહીં રહે નહીં,

તે આજ દિવસ સુધી એમજ ચાલ્યું આવે છે.

હવે શ્રીમેરૂતુંગસૂરિએ વડનગરમાં નાગરવાણીયાના ત્રણસો ઘર મિથ્યાત્વી હતા, તેમને શ્રાવક કીધા. તેની કથા કહે છે:-એકદા પ્રસ્તાવે શ્રીમેરૂતુંગસૂરિ વિહાર કરતા વીસલનગર, વડનગર આવ્યા. તિહાં ગામની બહાર તલાવ ઉપર આવી ઉતારો કર્યો. શિષ્ય આહાર વહોરવા માટે ગામમાં ગયા.

વડનગરમાં તો નાગરવાણીયા સર્વે મિથ્યાત્વી વસે છે, તેણે સાધુઓને આહાર આપ્યો નહીં, અને નિભ્રંછના કરી બહાર કાઢી મૂક્યા. તેમણે ગુરૂ પાસે આવીને કહ્યું કે, સ્વામિન! આ ગામમાં કોઈ શ્રાવક નથી, માટે આહાર મળતો નથી. તેને ગુરૂએ કહ્યું, રૂડું થયું. આપણને તો તપવૃદ્ધિ થઈ, એજ મોટો લાભ થયો એમ જાણજો. થોડો વખત ગયા પછી માણસોમાં મોટો પોકાર થયો, હાહાકાર વત્ત્યો.

તે વારે ગુરૂએ પોતાના શિષ્યો પ્રત્યે કહ્યું કે, તમે જઈને પૂછી આવો, જે આટલો બધો કોલાહલ શાનો થાય છે? શિષ્યો પણ ગુરૂનું વચન તહત્તિ કરી પાછા જઈ ખબર કાઢીને ગુરૂ પાસે આવી કહેવા લાગ્યા કે, મહારાજ! આ નગરનો શેઠ કોટિધ્વજ છે તેનો એક જ પુત્ર હતો તે સર્પના ડંખથી મરણ પામ્યો છે, તેને અગ્નિદાહ દેવા માટે ઘણા લોકો પોકાર કરતા જાય છે. તેમને ગુરૂએ કહ્યું, તેમને પૂછો કે, કોઈ રીતે મ્હારી પાસે તે મૃતકને તેડી આવો તો આપણે કાંઈ ઉપાય કરીએ.

તે વારે શિષ્યોએ જઈને તેના સગા સંબંધીને કહ્યું જે એકવાર આ મૃતકને અમારા ગુરૂની દૃષ્ટિ આગળ લઈ આવો, પછી તમારે જેમ કરવું હોય તેમ સુખે કરજો. એવું સાંભળી તે પણ તરત આચાર્ય પાસે લઈ આવ્યા. તેમને ગુરૂએ કહ્યું કે એ જીવતો થાય તો અમને શું આપશો? નાગરવાણીયા બોલ્યા, એના ભારોભાર સોનું તથા તેટલુંજ રૂપું તમોને તોલી આપીશું. ગુરૂએ કહ્યું કે, અમારે સોનાનો તથા રૂપાનો ખપ નથી, પણ તમે જૈન ધર્મ પાળવાનું કબૂલ કરો, અને અમારા શ્રાવક થાઓ તો એને જીવતો કરીએ.

તે સાંભળી સર્વ ત્રણસો ઘરના નાગરોએ મળી આચાર્યને લેખ કરી આપ્યો; પછી ગુરૂએ ‘ૐ નમો દેવદેવાય’ એ સ્તોત્ર શ્રીજીરિકાપલ્લીપાર્શ્વનાથ સ્તુતિરૂપ બનાવ્યું, તેના માહાત્મ્યથી તિહાં નવકુલ નાગ આવી ઉભા રહ્યા, તેમાંથી જેણે

છોકરાને ડંખ દીધો હતો તેને રાખ્યો, બીજા સર્વને શીખ દીધી. પછી તેજ ડંખ ઉપર તે સર્પને વળગાડીને છોકરાનું વિષ ઉતાર્યું, તેથી તે જીવતો થયો, આળસ મરડીને બેઠો તે જોઈ સર્વ નાગરોએ ગુરૂને પગે લાગીને ગળામાં પહેરેલી કંઠીયો તોડી, સર્વ જૈનધર્મ અંગીકાર કરી શ્રાવક થયા, અને મોટા મહોત્સવે કરી વાજતે ગાજતે ગુરૂને ગામમાં તેડી આવ્યા. તિહાં દેરાસર કરાવ્યું, ઉપાસરો કરાવ્યો છે, અને ત્યાં યતિને રાખ્યા છે.

તે આજ પર્યંત વડનગરમાં નાગરવાણીયાના ઘર શ્રાવકનાં છે. જે સ્થાનકે છોકરાનું વિષ વમન કરાવ્યું તે સ્થાનકે અઘાપિ સુધી તૃણ પણ ઉગતા નથી, એક સમય વ્યાખ્યાન વાંચતા ગુરૂએ ઓચીંતી મુહપત્તિ કાઢીને ચોળી. તે વારે વ્યાખ્યાન સાંભળનારા સંઘે પૂછ્યું. મહારાજ એ તમે શું કર્યું? તેને ગુરૂએ કહ્યું, શ્રીસિદ્ધાચલને વિષે શ્રીઋષભદેવના પ્રાસાદે ચંદરવો બલતો હતો, તે ઉલવી નાખ્યો. તે સાંભળી શ્રાવકોએ કાગલ લખી પાલીતાણાથી ખબર મગાવી તો સત્ય વાત થઈ.

શ્રીમેરૂતુંગસૂરિ જેવારે રાત્રે ધ્યાન કરવા બેસતા તે વારે ચક્રેશ્વરી, પદ્માવતી, અને મહાકાલી એ ત્રણ દેવી સાક્ષાત્ એમની પાસે નિત્ય આવતી હતી. એકદા કોઈએક શ્રાવક ગુરૂના ધ્યાનવેલાએ રાત્રીએ ગુરૂપાસે કોઈ કાર્યાર્થે આવ્યો તે દેવીયોને દેખી મનમાં સંદેહ આણી પાછો વળ્યો. તેને ગુરૂએ સાદ કરી બોલાવી સ્થિર કીધો. તે વારે કલિયુગ જાણીને ગુરૂએ તે દિવસથી દેવીઓનું આવાગમન બંધ રાખ્યું. એવા મહાપ્રભાવિક પુરૂષ શ્રીમેરૂતુંગસૂરિ થયા.

કાલિદાસ માઘ ઇત્યાદિકના બનાવેલા રઘુવંશ, માઘ, કિરાત આદિક પંચ કાવ્યની પેઠે એમણે જૈની પંચકાવ્યના મહામોટા પાંચ ગ્રંથ બનાવ્યા છે. એક નાભિવંશસંભવ કાવ્ય, બીજો યદુવંશ સંભવકાવ્ય, ત્રીજો નેમિદૂનુ કાવ્ય, ઇત્યાદિક કાવ્ય, તથા નવીન વ્યાકરણની પણ રચના કીધી. તેમજ સૂરિમંત્રકલ્પાદિક બહુ ગ્રંથો નવીન કર્યા છે. એવા મહા ઉત્તમ પુરૂષ હતા. તથા એમની વારે જયશેખરસૂરિ શાખાચાર્ય થયા છે.

તેમણે પણ અનેક દેશમાં વિહાર કરી ઘણા ભવ્યજીવોને પ્રતિબોધ્યા છે. તથા બાર હજાર શ્લોકો પ્રમાણ ઉપદેશચિંતામણિ ગ્રંથ તેમજ બીજો પ્રબોધચિંતામણિ, સંબોધસિત્તરી, આત્મબોધકુલક ઇત્યાદિક મોટા મોટા બાર

ગ્રંથ નવીન કર્યા છે. તેમજ સેંકડો લઘુ ગ્રંથો કર્યા છે.

વલી તેમના શિષ્ય શાખાચાર્ય શ્રીમાણિક્યસુંદરસૂરિ થયા છે. તેમણે ગુણવર્માચરિત્ર, સત્તરભેદી પૂજાની કથા, પૃથ્વીચંદ્રચરિત્ર ચતુઃપર્વીકથા આદિક ઘણા ગ્રંથોની રચના કરી છે. એવા પુરૂષો એમના પરિવારરૂપ હતા. શ્રીમેરૂતુંગસૂરિ વિક્રમ સંવત્ ૧૪૭૧માં નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મલી અડસઠ વર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગે ગયા.

અઠ્ઠાવન્નમા પટ્ટધર શ્રીજયકીર્તિસૂરિ થયા. તે તિમિરપુર નગરમાં ભૂપાલ શેઠની ભ્રમરાદે ભાર્યાની કૂખેથી સંવત્ ૧૪૩૩માં જન્મ્યા. સં. ૧૪૪૪માં દીક્ષા લીધી સં. ૧૪૬૭માં શ્રીખંભાત બંદરે સૂરિપદ મલ્યું, અને સં. ૧૪૭૩માં પાટણ શહેરે ગચ્છનાયક પદ પામ્યા. એ આચાર્ય, જોપણ શ્રીમેરૂતુંગસૂરિએ દેવીનો આગમ નિષેધ કર્યો હતો, તોપણ તે દેવીને આણવા માટે શ્રીસિદ્ધાચલ તીર્થ ઉપર ઘણા વર્ષ લગી આયંબિલ તપ કર્યું.

દેવી મધ્યરાત્રીએ પ્રગટ થઈ કહેવા લાગી કે, હું તમારી પાસે આવીશ, પણ તમે મુજને ઓળખશો નહીં. એમ કહી દેવી અદૃશ્ય થઈ. બીજે દિવસે પ્રભાતે શ્રીખંભાતથી સંઘ આવ્યો, તેમાં દેવીએ શ્રાવિકાનું રૂપ ધારણ કરી સુવર્ણમુદ્રામિશ્રિત પૌવા વહોરાવીને ગુરૂના મનોરથ પૂર્ણ કર્યા. એ આચાર્ય સંવત્ ૧૫૦૦માં નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મલી ૬૭ વર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગે ગયા.

ઓગણસાઠમા પટ્ટધર શ્રીજયકેસરિસૂરિ થયા. તે પાંચાલદેશે શ્રીથામ નગરીમાં દેવસિંહ નામા શેઠની લાખણદે સ્ત્રીની કૂખથી સંવત્ ૧૪૬૧માં જન્મ્યા. પ્રથમ માવિત્રનું આપેલું નામ ધનરાજ હતું. સંવત્ ૧૪૭૫માં દીક્ષા લીધી. સં. ૧૪૮૪માં આચાર્યપદ પામ્યા. એમણે નદીની ઉપર વૃક્ષો ચલાવી ગુજરાતના બાદશાહને ચમત્કાર દેખાડી મુલ્લાને હરાવ્યો. પાદશાહે નવો ઉપાસરો કરાવી દીધો. તે હજી પણ અમદાવાદના જલ્લેરી વાડામાં કાયમ થયો છે.

સંવત્ ૧૫૦૧માં શ્રીચાંપાનેરમાં ગચ્છનાયક પદ પામ્યા. બાદશાહને છ માસ પર્યંત તાવ આવતો હતો. તે કોઈ વૈદ્યથી સારો ન થયો, પણ એમણે મંત્રબલે કરી છહેડાથી તાપને બાહર કાઢ્યો. બાદશાહે કહ્યું એ તાપ ક્યાં છે. તે અમોને દેખાડો. તે વારે ગુરૂએ પોતાના રજોહરણે કરી શિલાની ઉપર ખંખેર્યું. એટલે શિલા બલી ભસ્મ થઈ ગઈ. તથા પોતાની ઠવણી શેષ પાસેથી

પાછી લીધી. જિનશાસનની ઉન્નતિ થઈ. શ્રીસંઘની ઈચ્છા પૂર્ણ થઈ એવા મોટા મહિમાવંત એ આચાર્ય થયા. સંવત્ ૧૫૪૨માં નિર્વાણ પામ્યા. સર્વાયુ એક્યાસી વર્ષનું ભોગવીને સ્વર્ગ ગયા.

સાઠમા પટ્ટધર શ્રીસિદ્ધાંતસાગરસૂરિ થયા. તે પાટણ નગરે સોની જાવડની પૂરલદે ભાર્યા, તેના સોનપાલ નામે પુત્ર, સંવત્ ૧૫૦૬ ની સાલમાં જન્મ્યાં, સંવત્ ૧૫૧૨માં દીક્ષા લીધી. ૧૫૪૧માં આચાર્યપદ પામ્યાં. ૧૫૪૨ મા વર્ષમાં ગચ્છનાયક પદવી પામ્યા. એ આચાર્યની વારે શ્રીચક્રેશ્વરી દેવી તંદુલ વોહરાવીને ગયા છે. તે દિવસથી પાછા આવતા નથી. સંવત્ ૧૫૬૦માં નિર્વાણ પામ્યા. સર્વાયુ ચોપન વર્ષનું ભોગવી સ્વર્ગ ગયા.

એકસઠમાં પટ્ટધર શ્રીભાવસાગરસૂરિ થયા. તે મારવાડ દેશમાં નરસાણી ગ્રામે વોરા સાંગાની સિંગારદે ભાર્યાના પુત્ર ભાવડ નામે સંવત્ ૧૫૧૦ મે વર્ષે જન્મ્યા. સં. ૧૫૨૦માં શ્રીખંભાયત બંદરે જયકેસરસૂરિને હાથે દીક્ષા લીધી. સં. ૧૫૬૦માં શ્રીમાંડલ ગામે આચાર્યપદ અને ગચ્છેશપદ પણ મળ્યું. સં. ૧૫૮૩માં નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મલી તહોતેર વર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગ ગયા.

બાસઠમા પટ્ટધર શ્રીગુણનિધાનસૂરિ થયા તે પાટણ નગરે શ્રીમાલિ જ્ઞાતે મુગુટમણી નગરાજ નામે શેઠની લીલાદે ભાર્યાના સોનપાલ નામે પુત્ર હતા, તે સંવત્ ૧૫૪૮માં જન્મ્યા. ૧૫૫૨માં શ્રીસિદ્ધાંતસાગરસૂરિના હાથે દીક્ષા લીધી, સં. ૧૫૮૪માં શ્રીસ્તંભતીર્થે સૂરિપદ અને ગચ્છેશપદ મળ્યું. સંવત્ ૧૬૦૨માં નિર્વાણ થયા. સર્વ મલી ચોપન વર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગ ગયા.

ત્રેસઠમા પટ્ટધર શ્રીધર્મમૂર્તિસૂરિ થયા. તે ત્રંભાવતી નગરીને વિષે શા. હંસરાજ વણિકની હાંસલદે નામે સ્ત્રી તેમના ધર્મદાસ નામે પુત્ર સંવત્ ૧૫૮૫માં જન્મ્યા, પત્રરસો નવાણુમાં દીક્ષા લીધી. સંવત્ ૧૬૦૨માં શ્રીઅમદાવાદ નગરે આચાર્યપદ પામ્યા. અને મહોત્સવ સહિત એજ વર્ષમાં ગચ્છનાયક પદ મળ્યું. એ આચાર્ય સર્વથા નવવિધ પરિગ્રહના ત્યાગી થઈ ક્રિયા ઉદ્ધાર કરતા હવા સંવત્ ૧૬૭૦માં શ્રીપાટણનગરે નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મલી પંચ્યાશી વર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગ ગયા.

ચોસઠમા પટ્ટધર શ્રીકલ્યાણસાગરસૂરિ થયા. તે લોલાડા ગ્રામે કોઠારી નાનિગની ભાર્યા નામિલદેના કોડણ એવે નામે પુત્ર સંવત્ ૧૬૩૩માં જન્મ્યા.

તેમણે સંવત્ ૧૬૪૨માં ધવલપુરે દીક્ષા લીધી. સં. ૧૬૪૮માં શ્રીઅમદાવાદે આચાર્યપદ પામ્યા. સં. ૧૬૭૦માં શ્રીપાટણે ગચ્છેશપદ પામ્યા, એમણે કચ્છદેશના અધિપતિને પ્રતિબોધ આપી, આહેડો મૂકાવ્યો. ઇત્યાદિક એમનાં અનેક સાહસિક કૃત્ય વાંચનારને આનંદ ઉપજાવે તેવાં છે; તે મોટી પટ્ટાવલીમાં લખેલાં છે.

વલી એ ગુરુના ઉપદેશથી શ્રીનવાનગરમાં સંવત્ ૧૬૭૬માં લાલણ ગોત્રે ઓસવાલ જ્ઞાતે શા. વર્દ્ધમાન પદમસીએ નવલાખ મહમુદી ખરચીને એક મોટો જિનપ્રાસાદ કરાવ્યો. તેમાં ૮૧ મોટાંબિંબ પધરાવ્યાં, તથા ૪૪૧ બીજાં બિંબ ભરાવ્યાં. તથા શા. વર્દ્ધમાન પદમસીએ શ્રીશત્રુંજયતીર્થ ઉપર એક મોટો જિનાલય કરાવ્યો, અને બીજા પણ સાત દેરાસરની શ્રીશત્રુંજયે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

વલી સંવત્ ૧૬૭૫ ના વૈશાખ શુદ્ધિ અષ્ટમી રવિવારે નવાનગરવાસી ઓસવાલજ્ઞાતિ, નાગડાગોત્રી, અચલગચ્છીય શા. રાજસીએ ૫૫૧ જિનબિંબ ભરાવી એક મહોદ્દે બાવનજિનવાલું ચૈત્ય કરાવ્યું છે. તેમની પ્રતિષ્ઠા વખતે પણ એજ આચાર્ય હતા. એક દેરાસર ઉપર નવ લાખ મહમુદી ખરચી તથા એકવીશ પ્રાસાદ બીજા મોટા કરાવ્યા. તેની ઉપર ચોરાસી લાખ કોરી ખરચી.

તથા એ આચાર્ય શ્રીઆગરામાં ચોમાસું રહ્યા હતા. તિહાં એમના ઉપદેશથી કોનપાલ અને સોનપાલે ઘણું ધન સાત ક્ષેત્રે વાપર્યું. શ્રીસમેતશિખરજીનો સંઘ કાહાઢ્યો, તિહાં વીશે તીર્થંકરના પગલા સમરાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી. સંવત્ ૧૬૭૧માં યાત્રા કરી સંવત્ ૧૭૧૮માં શ્રીભુજનગરે નિર્વાણ પામ્યા. એ આચાર્ય મોટા અતિશયવાન થયા છે. સર્વ મલી પંચ્યાશી વર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગે ગયા.

પાંસઠમાં પટ્ટધર શ્રીઅમરસાગરસૂરિ થયા. તે મેવાડદેશે ઉદયપુર નગરે શ્રીમાલીજ્ઞાતે ચોધરી ચોધાની સોના નામે ભાર્યાના અમરચંદ્ર નામે પુત્ર સંવત્ ૧૬૮૪માં જન્મ્યા. સં. ૧૭૦૫માં દીક્ષા લીધી. સં. ૧૭૧૫માં શ્રીખંભાત નગરે આચાર્યપદ પામ્યા. એ ગુરુની પાસે સંવત્ ૧૭૧૬ ના વર્ષે મહા વદિ ચોથે શ્રીદીવબંદરના રહેવાસી પ્રાગ્વાટગોત્રીય મંત્રી જીવા સુત માલજીએ પોતાની સ્ત્રી સહિત ચોથું વ્રત ગ્રહણ કર્યું. સંવત્ ૧૭૧૮ ના વર્ષમાં શ્રીકચ્છદેશે ભુજ

નગરે ગચ્છેશ પદ પામ્યા. એમણે અનેક તીર્થોની યાત્રાઓ કરી ચોરાસી ગચ્છને હસ્ત મંડાવ્યા. અનેક દેશોમાં અનેક જિનચૈત્યોની પ્રતિષ્ઠાએ બિરાજ્યા હતા. સંવત્ ૧૭૬૨માં શ્રીધોલકે નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મલી અડશઠ વર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગે ગયા.

છાશઠમાં પટ્ટધર શ્રીવિદ્યાસાગરસૂરિ થયા. શ્રીકચ્છદેશે ખીરસરા બંદરમાં શા. કર્મસિંહની ભાર્યા કમલાદે તેમના વિદ્યાધર નામે પુત્ર. સંવત્ ૧૭૪૭ ના આસોવદિ ત્રીજે જન્મ થયો. સં. ૧૭૫૬ ના ફાલ્ગુન શુદ્ધ બીજે દીક્ષા લીધી. સં. ૧૭૬૨ ના શ્રાવણશુક્લ દશમીએ શ્રીધોલકે આચાર્યપદે થપાણા. તેનો મહોત્સવ વોરા અભેચંદે કર્યો. તથા શ્રીસૂરતબંદરના રેવાસી શા. કપૂરચંદ સિંઘાએ ચોરાસી ગચ્છના યતીયોને પછેડીઓ ઓઢાડી. અને શ્રીસંઘમાં એકેક થાલી શેર સાકરની પ્રત્યેક ઘર દીઠ લાહણી કરી.

તથા શ્રીઅમદાવાદના રેવાસી પારેખ વર્દમાન તથા બેન રૂકમીએ પણ થાલી તથા સાકરની લાહણી કરી. તથા પારેખ ભગવાનદાસે મહમુદીની લાહણી કરી. તેમજ બીજા પણ ઘણા શ્રાવકે ખાંડ પ્રમુખની લાહણીઓ કરી. એમને શ્રીમાતરગામમાં સંવત્ ૧૭૬૨માં કાર્તિક વદિ ચોથને બુધવારે ભટ્ટારક પદ મલ્યું. તેનો શા. સભાચંદે ઉત્સવ કર્યો. શ્રાવકોને પહેરામણી આપી, ગુરૂએ વિશેષાવશ્યક સૂત્રની વાંચના કરી. એ મોટા અતિશયવાન થયા. સં. ૧૭૮૭ ના કાર્તિક શુદ્ધિ પાંચમે નિર્વાણ પદ પામ્યા. સર્વ મળી પચ્ચાશ વર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગે ગયા.

સડશઠમા પટ્ટધર શ્રીઉદયસાગરસૂરિ થયા. તે શ્રીનવાનગરમાં શા. કલ્યાણજીની ભાર્યા જયવંતીબાઈ તેમના પુત્ર ઉદયચંદ નામે હતા. સં. ૧૭૬૩માં જન્મ્યા. સં. ૧૭૭૭માં દીક્ષા લીધી. સં. ૧૭૮૭માં આચાર્યપદ મળ્યું. એજ વર્ષના માગશિર શુદ્ધિ તેરસના દિવસે ગચ્છેશપદ મળ્યું. સંવત્ ૧૮૨૬ ના આશ્વિન શુક્લ બીજે નિર્વાણ થયા. સર્વ મળી ત્રેશઠ વર્ષાયુ ભોગવી શ્રીસૂરત બંદરમાં દેવલોકે ગયા.

અડશઠમા પટ્ટધર શ્રીકીર્તિસાગરસૂરિ થયા. તે શ્રીકચ્છદેશ મધ્યે ગામ શ્રીદેસલપુરે ઓસવંશ જ્ઞાતીય શાહ માલસિંહની ભાર્યા આસબાઈ તેમના પુત્ર કુંઅરજી. સં. ૧૭૮૬માં સં. જન્મ્યા. ૧૮૦૪માં શ્રીઉદયસાગરસૂરીશ્વરના

શ્રાવકપણે શિષ્ય થયા. સં. ૧૮૦૯માં શ્રીમાંડવી બંદર મધ્યે દીક્ષા લીધી. સં. ૧૮૨૩માં શ્રીસૂરતમાં આચાર્યપદ મળ્યું. તેનો શા. ખુશાલચંદે તથા ભૂખણદાસે છ હજાર રૂપક ખરચીને મહોત્સવ કીધો, સં. ૧૮૨૬માં શ્રીઅંજારમધ્યે ગચ્છેશપદ મળ્યું. સં. ૧૮૪૩ ના ભાદરવા શુદ્ધિ છઠના દિવસે નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મળી ૪૮ વર્ષાયુ ભોગવી શ્રીસૂરત બંદરમાં સ્વર્ગે ગયા.

ઓગણસિતેરમા પટ્ટધર શ્રીપુણ્યસાગરસૂરિ થયા, તે ગુજરાતમાં ગામ શ્રીવડોદરાના પોરવાડ જ્ઞાતીય શા. રામસીની ભાર્યા બાઈ મીઠીબાઈ તેમના પુત્ર પાનાચંદજી થયા. તે સં. ૧૮૧૭માં જન્મ્યા. સં. ૧૮૨૪માં શ્રીકીર્તિસાગરસૂરિના શ્રાવકપણે શિષ્ય થયા. સં. ૧૮૩૩માં શ્રીભુજપુરમાં દીક્ષા લીધી. સં. ૧૮૪૩માં શ્રીસૂરત મધ્યે આચાર્યપદ તથા ગચ્છેશપદ મળ્યું. તેનો મહોત્સવ ઘણું દ્રવ્ય ખરચીને શા. લાલચંદે કીધો. સંવત્ ૧૮૭૦ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૩ ના દિવસે શ્રીપાટણ મધ્યે નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મળી ત્રેપન વર્ષાયુ પૂર્ણ કરી સ્વર્ગે ગયા.

સિતેરમા પટ્ટધર શ્રીરાજેંદ્રસાગરસૂરિ થયા. એમનું જન્મ શ્રીસૂરતમાં થયેલું. સં. ૧૮૯૨ મે વર્ષે માંડવીમાં નિર્વાણ પામ્યા.

એકોતેરમા પટ્ટધર શ્રીમુક્તિસાગરસૂરિ થયા. તે શ્રીમાલવદેશે ઉજ્જયણી નગરીના ઓસવાલ જ્ઞાતીય શા. ખીમચંદની ભાર્યા ઉમેદબાઈ તેમના પુત્ર મોતીચંદજી હતા. સં. ૧૮૫૭માં જન્મ્યા. સં. ૧૮૬૭ ના વૈશાખ શુદ્ધિ ત્રીજે દીક્ષા લીધી. ૧૮૯૨ ના વૈશાખ શુદ્ધિ બારસે શ્રીપાટણ મધ્યે આચાર્યપદ તથા ગચ્છેશપદ મળ્યું. તેનો મહોત્સવ શેઠ નથુ ગોકલજીએ ઘણું દ્રવ્ય ખરચીને કીધો. એ આચાર્ય પૃથ્વી પીઠે વિચરતા થકા સંવત્ ૧૮૯૩માં શ્રીપાલીતાણામાં શેઠ ખીમચંદ મોતીચંદે અંજનશલાકા કરી તિહાં બિંબ ૭૦૦ ની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તિહાંથી વિહાર કરી શ્રીકચ્છદેશમાં આવ્યા.

તિહાં શ્રીનલિનપુર નગરે શેઠ નરસિંહ નાથા લઘુજ્ઞાતીય નાગડા ગોત્રીય હતા, તેમણે જિન ચૈત્ય કરાવ્યાં. તેની પ્રતિષ્ઠા સંવત્ ૧૮૯૭ ના મહા શુદ્ધિ પંચમીને દિને શ્રીચંદ્રપ્રભુજી મૂલનાયક થાપી પ્રતિષ્ઠા કરાવી. શેઠ નરસિંહ નાથાએ સમસ્ત દશા તથા વીશા ઓસવાલની જ્ઞાતિમાં ઘર દીઠ એક થાળી, એક શેર સાકર તથા એક રૂપકની લાણી કરી. છે મેડા કરી બાવન ગામનો

મહાજન જમાડ્યો, તથા શ્રીસિદ્ધાયલજીની ઉપર દેરાસર કરાવ્યા, ધર્મશાળા કરાવી. તથા શ્રીનલીયાને દેરાસરે રૂપાનાં કમાડ ચડાવ્યા. ગામ શ્રીસુથરીમાં શ્રીઘૃતકલ્લોલ પાર્શ્વનાથજીના દેરાસરે રૂપાનાં કમાડ ચડાવ્યાં. નલીયા મધ્યે દાનશાલા કરી, હવે આચાર્ય તિહાંથી વિહાર કરતા શ્રીભુજપરે આવ્યા.

તિહાં ૧૮૯૭ ના ફાલ્ગુન શુદ્ધિ ૩ ના દિવસે, શા. ચાપસી ભીમશી વીશા ઓશવાલે ઘણું ધન ખરચીને ભરાવેલા ચિંતામણીજી પાર્શ્વનાથના બિંબની પ્રતિષ્ઠા કીધી. તિહાંથી વિહાર કરતા શ્રીરાજનગરે આવ્યા. તિહાંથી ખંભાયતની પાસે વટાદરા ગામે આવ્યા. તિહાં ગોડીજીની પ્રતિષ્ઠા કરી. તિહાંથી કચ્છદેશે જખૌ બંદરે આવ્યા.

સંવત્ ૧૮૦૫ ના મહા શુદ્ધિ પંચમીના દિવસે શા.જીવરાજ રતનસિંહે કરાવેલા શ્રીમહાવીર સ્વામીના ચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી. શેઠે ત્રણ લાખ કોરી ખરચી પુસ્તકોનો ભંડાર કરાવ્યો, સન્મુખ ગૌતમસ્વામી બેસાડ્યા, કચ્છદેશ માંહેલા યતીયોને પછેડીયો આપી દેરાસર પાસે એક ઉપાસરો કરાવ્યો. તથા સંવત્ ૧૮૧૦માં ગામ શ્રીનલિનપુરમાં શેઠ ભારમલ તેજસીએ નવીન જિનપ્રાસાદ કરાવ્યો. ઇત્યાદિ બીજા પણ ઘણા ચૈત્યોની પ્રતિષ્ઠા થઈ. સંવત્ ૧૮૧૪માં નિર્વાણ પામ્યા. સર્વ મલી ૫૭ વર્ષાયુ ભોગવી સ્વર્ગે ગયા.

ખરતરગચ્છપટ્ટાવલી

આ ગચ્છમાં વીરપ્રભુથી એકતાલીશ પાટ સુધીની પરંપરા મળતી છે તે પછી-

૪૨માં શ્રીજીનચન્દ્રસૂરિની પાટ ઉપર તેમના નાના ગુરુભાઈ શ્રીઅભયદેસૂરિ થયા, અભયદેવસૂરિજી મહારાજનો જન્મ ધારાપુરી નામના નગરમાં થયો હતો, તેમના પિતાનું નામ ધન્નાશેઠ હતું. અને તેમની માતાનું નામ ધનદેવી હતું, તેમણે યુવાવસ્થામાં શ્રીજીનેશ્વરસૂરિજી પાસે દીક્ષા લીધી હતી. તેઓએ બુદ્ધિબળથી થોડાજ વખતમાં સકલ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરી આચાર્યપદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

તેઓશ્રીના શરીરમાં ગલતકોઠ થયો હતો અને શ્રીસ્થંભનપાર્શ્વનાથનું 'જયતિહુઅણ' નામનું સ્તોત્ર બનાવ્યું હતું. અને તેજ શ્રીસ્થંભનપાર્શ્વનાથના

સ્નાત્રજલથી તેમના કોઢ-રોગનું નિવારણ થયું હતું, વીર સં. ૧૫૮૧, વિક્રમ સં. ૧૧૧૧માં શ્રીસ્થંભનપાર્શ્વનાથ પ્રગટ થયા હતા, તેઓએ વીર સં. ૧૫૮૦, વિક્રમ સં. ૧૧૨૦માં શ્રીનવાંગસૂત્રોની ટીકા બનાવી હતી, શ્રીઅભયદેવસૂરિ ગુજરાતમાં કપડવંજ ગામમાં વિ. સં. ૧૧૬૭માં કાલ કરીને દેવલોકમાં ગયા.

૪૩ શ્રીઅભયદેવસૂરિની પાટ ઉપર શ્રીજીનવલ્લભસૂરિ થયા, તેઓ પહેલા કૂર્ચપૂર ગચ્છીય ચૈત્યવાસી શ્રીજીનેશ્વરસૂરિના શિષ્ય હતા, એક વખત ગુરૂની પાસે દશવૈકાલિક ભણતાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો અને ગુરૂને પૂછ્યું કે સાધુનો આચાર તો આવા પ્રકારનો છે અને આપે શિથીલ આચાર કેમ ધારણ કર્યો છે ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું કે મારો એવા પ્રકારનો કર્મોદય છે, ત્યારે શ્રીજીનવલ્લભસૂરિ ગુરૂને પુછીને શ્રીઅભયદેવસૂરિજીના શિષ્ય થયા.

શુદ્ધ ચારિત્રનું પાલન કરતા છતા સકલ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરીને ગીતાર્થ થયા, તેઓશ્રીએ ચિત્તોડનગરની ચંડિકાદેવીને પ્રતિબોધીને જીવહિંસા છોડાવી, અને ચંડિકાદેવી પણ તેમના પ્રતિ ભક્તિવાળી બની. તેઓએ તેજ નગરમાં બહોંતેર (૭૨) જીનાલય મંડિત શ્રીમહાવીરસ્વામીના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરી,

તેમને પિંડવિશુદ્ધિ પ્રકરણ, ષટ્શીતિ પ્રકરણ, સંઘપટ્ટ આદિ અનેક ગ્રન્થો રચ્યા, તથા દશ હજાર વાગડી લોકોને પ્રતિબોધ આપીને શ્રાવક બનાવ્યા, તેમ ચિત્રકૂટ નગરમાં વિ. સં. ૧૧૬૭માં શ્રીઅભયદેવસૂરિજીની આજ્ઞાથી શ્રીદેવભદ્રાચાર્ય આચાર્યપદ આપ્યું, અને તેઓ છ માસ સુધી આચાર્યપદ ભોગવીને અંતમાં અણસણ કરીને દેવલોકમાં ગયા. તે વખતે મધુકરા ખરતર શાખા નીકળી.

૪૪મા શ્રીજીનવલ્લભસૂરિની પાટ ઉપર શ્રીજીનદત્તસૂરિ થયા, તેમનો જન્મ ધંધુકાનગરમાં હુંબડ ગોત્રીય વાછિગ નામે એક મંત્રિની ભાર્યા વાહડદેવીની કૂખથી ચન્દ્ર સ્વપ્ન સૂચિત સં. ૧૧૩૨માં થયો હતો. તેમનું બાલ્યાવસ્થાનું નામ સોમચન્દ્ર રાખવામાં આવ્યું હતું, તેમને આઠ વર્ષની ઉંમરે ગુરૂમહારાજનો ઉપદેશ સાંભળીને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયો અને માતપિતાની આજ્ઞા લઈને સં. ૧૧૪૧માં વાયક ધર્મદેવગણિ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, ત્યારબાદ સોમચન્દ્રમુનિએ ગુરૂ પાસે સંપૂર્ણ શાસ્ત્રાભ્યાસ કર્યો, સં. ૧૧૬૯ વૈશાખ વદિ છઠને (૬) દીવસે શ્રીદેવભદ્રાચાર્ય સૂરિમંત્ર આપીને શ્રીસોમચન્દ્રમુનિને આચાર્યપદ આપ્યું અને

ત્યારબાદ જીનદત્તસૂરિ એવું નામ પ્રસિદ્ધ કર્યું: તેઓ વિહાર કરીને ચિત્રકૂટ નગરમાં ગયા અને ત્યાં ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથના દેરાસરના સ્થંભમાં રહેલું વિદ્યામ્નાયનું પુસ્તક વિદ્યાબલથી પ્રગટ કરીને ગ્રહણ કર્યું. અને ત્યારબાદ ઉજ્જયિની નગરીમાં પધાર્યા અને ત્યાંથી પણ મહાકાલના દેરાસરના સ્થંભમાંથી સિદ્ધસેનદિવાકરનું વિદ્યામ્નાયન પુસ્તક વિદ્યાબલથી ગ્રહણ કર્યું અને ત્રણકોડ શ્રીકારનો જાપકર્યો.

તે વખતે તેમને ચોસઠ જોગણીઓને વશ કરી હતી, ઇત્યાદિ ઘણા ચમત્કારો તેમને જૈનશાસનની ઉન્નતિ વાસ્તે મંત્રબલથી બતાવ્યા હતા. શ્રીજીનદત્તસૂરિ મહારાજ સં. ૧૨૧૧. અષાઢ શુદ્ધિ એકાદશીને દિવસે અજમેર શહેરમાં અણશણ કરીને કાલધર્મ પામીને દેવલોકમાં ગયા તેઓ બડાદાદાજીના નામથી પ્રસિદ્ધ થયા છે. અને ગામોગામ શ્રાવક લોક તેમની પાદુકાનું પૂજન કરે છે.

૪૫ તેમની પાટે શ્રીજીનચન્દ્રસૂરિ થયા. તેમના પિતાનું નામ સાહરાસલક અને માતાનું નામ દેલ્હણદેવી હતું. તેમનો જન્મ સં. ૧૧૮૧ ભાદ્રવા શુદ્ધિ ૮ને દિવસે થયો હતો અને સં. ૧૨૧૧માં વૈશાખ શુદ્ધિ ૫. પાંચમને દિવસે વિક્રમપુરમાં શ્રીજીનદત્તસૂરિ મહારાજે આચાર્યપદ આપ્યું હતું. એક વખત શ્રીજીનચન્દ્રસૂરિજી મહારાજ ગુજરાત તરફ વિહાર કરતા હતા તે વખતે શ્રીમાલગોભીમ મદલપાલ વિગેરે ના આગ્રહથી દિલ્લી શહેરમાં પધાર્યા અને ત્યાં દિલ્લી ના બાદશાહને ઘણા ચમત્કારો દેખાડીને પોતાનો ભક્ત બનાવ્યો.

ત્યારબાદ તેઓ તેજ શહેરમાં સં. ૧૨૨૩ ભાદ્રવા વદિ ૧૪ને દિવસે અણસણ કરીને સ્વર્ગ પધાર્યા, તેમનો શહેરની વચ્ચેમાં અગ્નિ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તે ઠેકાણે તેમની છત્રી કરવામાં આવી હતી. તેમના વખતમાં શ્રીદેવચન્દ્રજી મહારાજ ના શિષ્ય સાડાત્રણકોડ શ્લોકના કર્તા કલિકાલ સર્વજ્ઞ બિરૂદધારક, અને પાટણના મહારાજા કુમારપાલના પ્રતિબોધક શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્ય થયા હતા સં. ૧૧૭૬માં સૂરિપદ અને સં. ૧૨૨૮ દેવલોક ગયા. તેમનો વિશેષ અધિકાર કુમારપાળ ચરિત્રથી જાણવો,

૪૬ શ્રીજીનપતિસૂરિ તેમની પાટ ઉપર થયા, તેમના પિતા માલુગોત્રીય શાહ યશોવર્દન હતા. અને માતાનું સૂહવદેવી નામ હતું. તેમનો જન્મ સં. ૧૨૩૦માં ચૈત્ર વદિ ૮ ને દિવસે મૂલ નક્ષત્રમાં થયો હતો, સં. ૧૨૨૮ ફાગણ

વદિ અષ્ટમીને દિવસે દિલ્લી શહેરમાં દીક્ષા થઈ હતી, સં. ૧૨૩૩ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૩ તેરશને દિવસે શ્રીજયદેવાચાર્ય આચાર્યપદમાં સ્થાપન કર્યા હતા, ત્યારબાદ શ્રીજીનપતિસૂરિ વિહાર કર્તા એક વખત બબ્બર નામના નગરમાં ગયા અને ત્યાં ૩૬ છત્રીશ વાદીઓને જીતીને જૈનશાસનની ઘણી પ્રભાવના કરી, તથા આસાપુરમાં શ્રીમાલજ્ઞાતીય હાજીશાહે દેરાસર બનાવ્યું.

તેની પ્રતિષ્ઠા વખતે એક યોગીએ જીનપ્રતિમાને સ્તંભિત કરી દીધી તે વખતે શ્રીજીનપતિસૂરિએ પોતાના ગુરુ શ્રીજીનચન્દ્રસૂરિજીનું આરાધન કર્યું ત્યારબાદ ગુરુ પ્રગટ થયા અને ચૂર્ણ આપ્યું અને તે ચૂર્ણને જીનપતિસૂરિએ પ્રાતઃકાલમાં પ્રતિમા ઉપર નાખ્યું કે તરત પ્રતિમાજી ઉઠી ગયાં, ત્યારબાદ યોગી ગુરુનો ચમત્કાર દેખીને પ્રસન્ન થઈને ચાલ્યો ગયો, તેથી ગુરુનો ઘણો મહિમા વધ્યો.

એક વખત ઊધરણ મંત્રિએ નાગપુરમાં જીનાલય બંધાવ્યું તેની પ્રતિષ્ઠાવાસ્તે મંત્રિએ પોતાના કુલગુરુને બોલાવ્યા પરંતુ કોઈ કારણથી કુલગુરુ મુહૂર્ત ઉપર આવી શક્યા નહિ ત્યારે મંત્રિની સ્ત્રીએ કે જે ખરતરગચ્છના શ્રાવકની પુત્રી હતી તેને મંત્રિના કુલગુરુને હીનાચારી માનીને શુદ્ધ સંવેગરંગધારી શ્રીજીનપતિસૂરિને બોલાવ્યા અને તેઓશ્રીની પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી અને મંત્રિ ઊધરણ પોતે કુટુંબ સહિત ખરતરગચ્છીય શ્રાવક થયો, એવી રીતે શ્રીજીનપતિસૂરિજી મહારાજ (૬૭) સડસઠવર્ષનું આયુઃ પાલીને સં. ૧૨૭૭માં પાલ્હણપુરમાં સ્વર્ગ ગયા. તેમના સમયમાં સં. ૧૨૧૩માં અંચલગચ્છ નિકળ્યો, સં. ૧૨૨૬માં સાર્દપૌર્ણમીયક મત ઉત્પન્ન થયો, સં. ૧૨૫૦માં આગમિયા મત થયો, અને સં. ૧૨૮૫ ચિત્રવાળગચ્છના ચૈત્યવાસી શ્રીજગચંદ્રાચાર્યથી તપાગચ્છ પ્રચલિત થયો.

૪૭મા શ્રીજીનપતિસૂરીશ્વરની પાટે શ્રીજીનેશ્વરસૂરિ થયા, તેમનો જન્મ સં. ૧૨૪૫ માર્ગશિર શુદ્ધિ એકાદશીને દિવસે ભરણી નક્ષત્રમાં થયો હતો, તેમના પિતા પરોટનગરના ભંડારી નેમિચન્દ્ર હતા, તથા માતા લક્ષ્મી નામે હતાં, તેમનું મૂલનામ અંબડ હતું. તેમણે સં. ૧૨૫૫માં ખેડનગરમાં દીક્ષા લીધી અને વીરપ્રભ એવું નામ રાખવામાં આવ્યું.

સં. ૧૨૭૮ માઘ શુદ્ધિ છઠને દિવસે જાલોરનગરમાં માલૂગોત્રીય શાહ ખીમસીએ બાર હજાર રૂપયા ખર્ચ કરીને નંદી મહોત્સવ કર્યો અને સર્વદેવાચાર્યો

સૂરિમંત્રવડે વીરપ્રભમુનિને આચાર્યપદ આપ્યું અને જિનેશ્વરસૂરિ નામ રાખવામાં આવ્યું. તેમના વખતમાં સં. ૧૩૩૧માં જિનસિંહસૂરિથી લઘુખરતર શાખા નીકળી સં. ૧૩૩૧માં આસો વદિ છઠને દિવસે અણસણ કરી સ્વર્ગે ગયા.

૪૮ શ્રીજિનેશ્વરસૂરિની પાટે શ્રીજિનપ્રબોધસૂરિ થયા, તેમના પિતાનું નામ શ્રીચંદ હતું અને માતાનું નામ સિરિયાદેવી હતું. તેમનો જન્મ સં. ૧૨૫૫માં થયો અને માતાપિતાએ પર્વત એવું નામ પાડ્યું. સં. ૧૨૮૬માં ફાગણ વદિ પાંચમને દિવસે હસ્તનક્ષત્ર આવે છતે થરાદ નગરમાં દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને પ્રબોધમૂર્તિ એવું દીક્ષાનું નામ રાખવામાં આવ્યું અનુક્રમે વાયકપદ પ્રાપ્ત કર્યું.

સં. ૧૩૩૧માં આસો વદિ પાંચમને દિવસે સંક્ષેપથી પાટ મહોત્સવ થયો. અને ત્યારબાદ સં. ૧૩૩૧માં ફાગણ વદિ આઠમને દિવસે વિસ્તાર સહિત સ્વાતિ નક્ષત્ર આવે છતે જાલોર નગરના માલૂગોત્રીય શાહ ખીમશી નામના શ્રાવકે પચ્ચીશહજાર રૂપીયા ખર્ચીને પાટમહોત્સવ કર્યો, એવી રીતે શ્રીજિનપ્રબોધસૂરિ નિર્મળ ચારિત્ર પાળીને સં. ૧૩૪૧માં સ્વર્ગે ગયા.

૪૯માં તેમની પાટે શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ થયા, તેમના પિતા સમિયાણા ગામમાં રહેતા હતા, અને તેમનું નામ છાજેડગોત્રીય મંત્રિદેવરાજ હતું. અને માતાનું નામ કમલાદેવી હતું. તેમનું મૂલ નામ ખંભરાય હતું. અને તેમનો જન્મ સં. ૧૩૨૬માં માગશર શુદ્ધિ ચોથનો થયો હતો. સં. ૧૩૩૨માં જાલોર નગરમાં દીક્ષા થઈ અને સં. ૧૩૪૧માં વૈશાખ શુદ્ધિ ૩ ત્રીજ સોમવારને દિવસે માલૂમગોત્રીય શાહ ખીમસીએ બારહજાર રૂપીયા ખર્ચ કરીને આચાર્યપદ મહોત્સવ કર્યો, એવી રીતે જિનચન્દ્રસૂરિ દેશો દેશમાં વિચરતા ઘણા રાજ્ય સ્થાનમાં માનનીક થયાં.

તેમાં મુખ્ય દીલ્લીનો બાદશાહ, તથા ચિતોડગઢનો રાજા, જેસલમેરનો રાજા, મંડોરનો રાજા, એ ચાર મોટા રાજાઓ તો મહારાજના પરમ ભક્ત થયા, મહારાજના ધર્મોપદેશથી પોતપોતાના રાજ્યોમાં જીવદયાદિક ધર્મોન્નતિ કરી. દરેક રાજાદિક લોકો ખરતરગચ્છને રાજગચ્છ કહેવા લાગ્યા. બાદશાહે પોતાની મોહરવાળા ફરમાન લખી આપ્યા તે આજસુધી ખરતરગચ્છના પ્રાચીન ભંડારોમાં વિદ્યમાન છે એવા શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ મહારાજ જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરીને સં. ૧૩૭૬માં કુસુમાણ ગામમાં સ્વર્ગે ગયા, તે વખતથી ખરતરગચ્છને રાજગચ્છ એવું બિરૂદ મળ્યું.

૫૦ તેમની પાટે શ્રીજિનકુશલસૂરિ થયા, તેમના પિતા સમિયાણા ગામના રહેવાસી છાજેહડ ગોત્રીય, મંત્રિ જીલ્લાગર હતા; અને માતાજયંતશ્રી હતાં. જન્મ સં. ૧૩૩૦માં થયો હતો અને દીક્ષા સં. ૧૩૪૭માં થઈ હતી, ત્યારબાદ સં. ૧૩૭૭ ના જેઠ વદિ એકાદશીને દિવસે શ્રીરાજેન્દ્રાચાર્ય સૂરિમંત્ર દીધો. તે વખતે પાટણના રહેવાસી શાહ તેજપાળે નંદીમહોત્સવ કર્યો અને ૨૪૦૦ ચોવીશસો સાધુ સાધ્વી તથા ૭૦૦ સાતસો વેષધારી જૈન પંડિતાદિકને વસ્ત્રાદિક દીધાં, તથા તે પ્રસંગે દિલ્લી નગરના રહેવાસી મહતીયાણા-ગોત્રીય વિજયસિંહ શ્રાવકે ત્યાં જઈને ઘણું દ્રવ્ય ખર્ચીને નંદીમહોત્સવ કર્યો.

તથા સં. ૧૩૮૦ શાહ તેજપાળે સંઘ કાઢ્યો તેની સાથે શત્રુંજય તીર્થની જાત્રા કરી, તે ઠેકાણે ગુરૂમહારાજે માનતુંગ નામે ખરતરવસીના મંદીરમાં ૨૭ સત્તાવીશ આંગલ પ્રમાણ શ્રીઆદિનાથના બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી, તથા ભીમપલ્લિ નગરમાં ભુવનપાલે બનાવેલા (૭૨) બહોંતેર જિનાલય મંડિત શ્રીવીરપ્રભુના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરી, તથા આગરા નગરમાં રહેવાવાલા શ્રીસંઘના આગ્રહથી શ્રીશત્રુંજયની જાત્રા કરીને અષાઢ વદિ ૭ સપ્તમીને દિવસે પાટણ નગરમાં પધાર્યા.

શ્રીજિનકુશલસૂરિ મહારાજને બારસે (૧૨૦૦) સાધુનો સંપ્રદાય થયો, તથા ૧૦૫ સાધ્વીઓનો સંપ્રદાય થયો; તથા ગુરૂમહારાજે શ્રીવિનયપ્રભાદિક શિષ્યોને ઉપાધ્યાય પદ દીધું, જે વિનયપ્રભ ઉપાધ્યાયે નિર્ધન થયેલા પોતાના ભાઈને ફરી સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરાવા મંત્રગર્ભિત ગૌતમરાસ બનાવીને દીધો તે રાસના ગણવાથી ફરી પોતાના ભાઈ ધનવાળા બન્યા, એવી રીતે ઘણા શ્રાવકોને પ્રતિબોધ આપીને શ્રીજિનકુશલસૂરિ સં. ૧૩૮૯ ના ફાગણ વદિ અમાવાસ્યાને દિવસે દેરાઉર નગરમાં આઠ દિવસનું અણસણ કરીને સ્વર્ગ ગયા, તેમનું હજુસુધી દાદાજી એવું નામ પ્રસિદ્ધ છે, દરેક નગરમાં તેમની પાદુકાની પૂજા થાય છે. તેમણે સોમવતી પૂર્ણિમાને દિવસે પહેલું દર્શન દીધું તેથી સોમવાર પૂનમને દિવસે વિશેષે કરીને પૂજા થાય છે.

૫૧માં તેમની પાટે શ્રીજિનપદ્મસૂરિ થયા, તેમનો જન્મ છાજેહડ વંશમાં સં. ૧૩૮૨માં થયો હતો, સં. ૧૩૮૯ જેઠ શુદ્ધિ છઠને દિવસે શ્રીદેરાઉર નગરમાં શાહ હરપાલે નંદીમહોત્સવ કર્યો તે વખતે આઠમે વર્ષે તરૂણપ્રભાચાર્ય સૂરિમંત્ર

દીધો, એક વખત શ્રીજિનપદ્મસૂરિ બાહડમેરનગરમાં શ્રીમહાવીરસ્વામીના દેરાસરમાં દેવવંદન કરવા ગયા, ત્યાં દેવમંદિરનો દરવાજો નાનો અને પ્રતિમા મોટી દેખીને (પંજાબ દેશના રહેવાવાલા હતા તેથી) પંજાબી ભાષામાં કહ્યું ‘બૂહાનંઢા’ એટલે દરવાજો નાનો છે, ‘વસહી બડ્ડી’ એટલે પ્રતિમાજી મોટા છે. તો પ્રતિમાજી અંદર કેવી રીતે સમાયાં. એવી રીતે પ્રગટ બાલભાવવાળું વચન સાંભળી વિવેકસમુદ્ર ઉપાધ્યાયે કહ્યું, કે મૌન કરો, ત્યારબાદ શ્રીજિનપદ્મસૂરિ ત્રણ ઉપાધ્યાયની સાથે ગુજરાત દેશમાં પધાર્યા.

ત્યાં પાટણની પાસે સરસ્વતી નદીના તટ ઉપર રાત્રિવાસ રહ્યા, પરંતુ તે વખતે ગુરૂમહારાજને એવા પ્રકારની ચિન્તા ઉત્પન્ન થઈ કે સવારે શ્રીસંઘની આગળ આવી ભાષાથી કેવી રીતે વ્યાખ્યાન કરી શકું? એવા પ્રકારની ચિન્તા કરતા હતા તે વખતે મધ્યરાત્રિએ સરસ્વતીનદીની અધિષ્ઠાયાિકા સરસ્વતી દેવીએ પ્રગટ થઈને એવા પ્રકારનું વચન આપ્યું કે હે સ્વામિન! આપ પ્રભાત સમયે સંઘની પાસે જે કાંઈ કહેશો તેથી સકલ સંઘ પ્રસન્ન થશે.

ત્યારબાદ પ્રાતઃસમયમાં સંઘની પાસે શ્રીજિનપદ્મસૂરિએ પોતાની ઇચ્છાથી ‘અર્હતો ભગવંત ઇન્દ્ર મહિતા’ ઈત્યાદિ નવીન કાવ્ય બનાવીને ઉપદેશ દીધો, ત્યારે શ્રીસંઘસમસ્ત શ્રીગુરૂમહારાજનો ઉપદેશ સાંભળીને ઘણો જ પ્રસન્ન થયો, અને ‘બાલધવલકૂર્યાલ સરસ્વતી’ એવા પ્રકારનું બિરુદ પામ્યા, એવી રીતે શ્રીજિનપદ્મસૂરિ સં. ૧૪૦૦ ના વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૪ ચૌદશને દિવસે પાટણ શહેરમાં સ્વર્ગે ગયા.

પરમા તેમની પાટે શ્રીજિનલબ્ધિસૂરિ થયા, તેઓ પાટણ શહેરના રહેવાવાલા હતા, તેમનો નવલખા ગોત્રીય શાહ ઇશ્વરદાસે નંદીમહોત્સવ કર્યો; અને તરૂણપ્રભાચાર્યે સૂરિમંત્ર દીધો. અનુક્રમે સર્વ સિદ્ધાન્તના શિરોમણિ અષ્ટવિધાન સાધક થયા, તેમનો સં. ૧૪૦૬માં નાગપુર ગામમાં સ્વર્ગવાસ થયો.

પૃથ્વી તેમની પાટે શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ થયા, તેમને સં. ૧૪૦૬ માઘ શુદ્ધિ ૧૦ દશમીને દિવસે નાગપુરના વાસી શ્રીમાલશાહ હાથીશાહે નંદીમહોત્સવ સહિત પદસ્થાપન કર્યા. અને તરૂણપ્રભાચાર્યે સૂરિમંત્ર દીધો, શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ સં. ૧૪૧૫ આષાઢ વદિ ૧૩ ત્રયોદશીને દિવસે સ્તંભતીર્થમાં સ્વર્ગે ગયા.

પૃથ્વી તેમની પાટે શ્રીજિનોદયસૂરિ થયા, તેમનો જન્મ પાલણપુરમાં થયો

હતો, તેમના પિતા માલુગોત્રીય શાહ રૂંદપાલ હતા, અને માતાનું નામ ધારલદેવી હતું. તેમનો જન્મ સં. ૧૩૭૫માં થયો હતો અને તેમનું સમરો એવું મૂલનામ હતું, અને સં. ૧૪૧૫ના આષાઢ શુદ્ધિ ૨ બીજને દિવસે સ્તંભનતીર્થમાં લૂણીયા ગોત્રીય શાહ જેસલે નંદીમહોત્સવ કર્યો, અને તરૂણપ્રભાચાર્યે સૂરિમંત્ર દીધો અને પદસ્થાપન કર્યા.

ત્યારબાદ શ્રીસ્તંભનતીર્થમાં શ્રીઅજિતનાથસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરી, તથા શત્રુંજયતીર્થની જાત્રા કરીને ત્યાં પાંચ પ્રતિષ્ઠા કરી, એવી રીતે પાંચ તિથિના ઉપવાસ કરવાવાલા તથા બાર (૧૨) ગામમાં અમારી પડહ બજાવવાવાલા તથા અઠાવીસ સાધુના પરિવાર સહિત વિહાર કરતા શ્રીજિનોદયસૂરિ સં. ૧૪૩૨ ભાદ્રવા વદિ ૧૧ એકાદશીને દિવસે પાટણનગરમાં સ્વર્ગે ગયા, તેમના વખતમાં સં. ૧૪૨૨માં વેગડખરતર શાખા નીકળી.

૫૫ શ્રીજિનોદયસૂરિની પાટે શ્રીજિનરાજસૂરિ થયા, તેમને સં. ૧૪૩૨માં ફાગણ વદિ છઠને દિવસે પાટણ નગરમાં શાહ ધરણે નંદીમહોત્સવ કરીને સૂરિપદમાં સ્થાપન કર્યા. શ્રીજિનરાજસૂરિએ સવાલક્ષ પ્રમાણ ન્યાયશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો અને સર્વ સિદ્ધાંતના પારંગામી થયા, તેમનો સ્વર્ગવાસ સં. ૧૪૬૧માં દેલવાડા ગામમાં થયો.

૫૬મા તેમની પાટે શ્રીજિનભદ્રસૂરિ થયા, તેમનો પ્રબંધ આવી રીતે છે. પહેલા સં. ૧૪૬૧માં શ્રીસાગરચન્દ્રાચાર્યે શ્રીજિનરાજસૂરિની પાટે શ્રીજિનવર્દનસૂરિને સ્થાપન કર્યા, એક વખત જેસલમેરગઢમાં શ્રીચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથની પાસે રહેલી ક્ષેત્રપાલની મૂર્તિને દેખીને સ્વામી સેવકનું બરાબર આસન અયુક્ત છે તેવી રીતે વિચાર કરીને ક્ષેત્રપાલની મૂર્તિને ઊઠાવીને દરવાજામાં સ્થાપન કરી તેથી કોધાયમાન થયેલા ક્ષેત્રપાલે જ્યાં ત્યાં શ્રીસૂરિજી મહારાજના ચતુર્થવ્રતનો ભંગ દેખાડવા માંડ્યો.

એવી રીતે એક વખત આચાર્યમહારાજ ચિત્રકૂટ નગરમાં ગયા ત્યાં પણ ક્ષેત્રપાલે તેવી રીતેજ કર્યું, ત્યારે દરેક શ્રાવકે ચતુર્થવ્રતનો ભંગ જાણીને આ પૂજ્યપદને અયોગ્ય છે, એવી રીતે વિચાર કર્યો, કમથી વ્યંતરપ્રયોગથી વર્દમાનસૂરિ ગ્રહિલ થયા અને પિપ્પલક ગામમાં જઈને રહ્યા કેટલા શિષ્યો તેમની પાસે રહ્યા ત્યારે સાગરચન્દ્રાચાર્ય પ્રમુખ સમસ્ત સાધુએ એકત્ર થઈને ગચ્છની સ્થિતિ

રાખવા વાસ્તે કોઈ નવીન આચાર્યની સ્થાપના કરવી જોઈએ. એવી રીતે વિચાર કર્યો.

ત્યારબાદ નવીન ગોરા નામના ક્ષેત્રપાલનું આરાધન કરીને અને દરેક દેશના ખરતરગચ્છીય સંઘની અનુમતિ હસ્તાક્ષર મંગાવીને અને સર્વ સાધુ મંડળને એકત્ર કરીને ભાણાસોલ ગામ આવ્યા, ત્યાં શ્રીજિનરાજસૂરિએ પોતાના એક શિષ્યને વાચક શ્રીશીલયન્દ્રગણિની પાસે અભ્યાસ કરવા રાખ્યો હતો, તે સમસ્ત શાસ્ત્રનો પારંગામી થયો, તે ભણાસાલી ગોત્રનો હતો, અને તેનું મૂળ નામ ભાદો હતું.

સં. ૧૪૫૧માં દીક્ષા ગ્રહણ કરી, અનુક્રમે પચ્ચીશ વર્ષના થયા ત્યારે તેને યોગ્ય જાણીને શ્રીસાગરચન્દ્રાચાર્ય સાત ભકારાક્ષર મેળવીને સં. ૧૪૭૫માં માઘ શુદ્ધિ પૂર્ણિમાને દિવસે ભણાસાલી નાલાશાહે સવાલાખ રૂપિયા ખર્ચ કરીને નંદીમહોત્સવ સહિત સૂરિપદમાં સ્થાપિત કર્યા. સપ્ત ભકારના નામ. ૧ ભણસોલ નગર, ૨ ભણાશાલિક ગોત્રીય, ૩ ભાદો નામ, ૪ ભરણી નક્ષત્ર, ૫ ભદ્રાકરણ, ૬ ભદ્રારક પદ, ૭ જિનભદ્રસૂરિ, એવી રીતે મહાપ્રભાવિક શ્રીજિનભદ્રસૂરિ વિચરવા લાગ્યા અને આબુજી, ગિરનારજી, જેસલમેર, પ્રમુખસ્થાનોમાં નવીન ચૈત્યોની પ્રતિષ્ઠા કરાવી અને ઠેકાણે ઠેકાણે પુસ્તકભંડાર સ્થાપન કર્યા. અંતમાં સં. ૧૫૫૪ માગશર વદિ ૮ નવમીને દિવસે કુંભલમેરૂ નગરમાં દેવલોક ગયા. એમના વખતમાં સં. ૧૪૭૪માં શ્રીજિનવર્દ્ધનસૂરિએ પિપ્પલક ખરતર શાખા કાઢી.

૫૭ શ્રીજિનભદ્રસૂરિની પાટે શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ થયા, તેમના પિતા જેસલમેર ગામના રહેવાવાળા ચમ્મગોત્રીય શાહ વચ્છરાજ નામે હતા, અને માતાનું નામ વાહ્યાદેવી હતું. સંવત ૧૪૮૭માં જન્મ થયો હતો, સં. ૧૪૯૨માં દીક્ષા થઈ હતી અને સં. ૧૫૧૪ વૈશાખ વદિ ૨ દ્વિતીયાને દિવસે કુંભલમેરૂ ગામના રહેવાસી કૂકડ ચોપડાગોત્રીય શાહ સમરસિંહે નંદીમહોત્સવ કર્યો અને શ્રીકીર્તિરત્નાચાર્ય સૂરિમંત્ર આપી પદસ્થાપન કર્યા.

ત્યારબાદ વિહાર કરતા આબુજી ઉપર આવ્યા અને ત્યાં નવફણા પાર્શ્વનાથ પ્રભુના બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી, અને ધર્મરત્નસૂરિ, ગુણરત્નસૂરિ વિગેરે અનેક મંડલાચાર્યો સ્થાપ્યા, ત્યારબાદ શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ વિ. સં. ૧૫૩૦માં જેસલમેર

નગરમાં દેવલોક પામ્યા. એમના વખતમાં વિ. સં. ૧૫૦૮ અમદાવાદ શહેરમાં લોંકા નામના લહિયાએ પ્રતિમા ઉત્થાપન કરી, અને સં. ૧૫૨૪માં લુંપકમત (લોંકામત) શરૂ થયો, અને સં. ૧૫૩૩માં વેષ ધારક ભૂણા નામનો ઋષિ થયો, એની કિંચિત્ ઉત્પત્તિ લખીએ છીએ.

અમદાવાદમાં દશાશ્રીમાળી લોંકાનામે એક લહિયો હતો, તે યતિયોનાં પુસ્તકો લખતો હતો. એક વખત તપાગચ્છના જ્ઞાનચન્દ્રજી યતિનું પુસ્તક લખ્યું જેમાં ઘણી ભુલ રહીગઈ ત્યારે જ્ઞાનચન્દ્રજી એ કેટલાંક કઠોર વચન કહ્યાં ત્યારે લોંકો લડવા લાગ્યો તે વખતે યતિજીએ ધક્કો દઈને લોંકાને બહાર કાઢી મુક્યો, પછી લોંકો લીંબડી ગામમાં જઈને રાજકારભારી લખમસી નામના વણિક પાસે ખુબ ભુંક્યો, ત્યારે લખમસીએ હકીકત પુછી એટલે લોંકાએ કહ્યું કે સાચો ધર્મ દેખાડતા તપાજતિએ મને માર્યો, ત્યારે લખમસીએ કહ્યું કે તું તારો મત અહીં ચલાવ, હું તારા પક્ષનો છું.

તે વખતે ઘણા લોકોને ગરીબ થતા જાણીને દેરાસર તથા પ્રતિમાનું ઉત્થાપન કર્યું અને મનમાં આવ્યા તે ગ્રન્થ માન્યા અને બત્રીશ સૂત્રોને સાચાં કરીને માન્યાં; પરંતુ તેની અંદર પંચાંગી પ્રમાણ તથા પ્રતિમાપૂજનના અધિકારને જુઠો માન્યો, ૨૫ પચ્ચીશ વર્ષ સુધી ગૃહસ્થાવસ્થામાં લુંપકમતની રૂપરૂપા કરી પછી લોંકાના ઉપદેશથી એક ભાણા નામના વાણિયાએ વેષ ધારણ કર્યો તેનું ભૂણાઋષિ નામ રાખ્યું, ત્યારબાદ પરિવાર વધ્યો. ઇતિ લોંકામત ઉત્પત્તિ.

૫૮મા શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિની પાટે શ્રીજિનસમુદ્રસૂરિ થયા, તેમના પિતા વાહડમેર વાસી પારેખ ગોત્રીય દેકોશાહ નામના હતા તથા દેવલદેવી માતાનું નામ હતું. સં. ૧૫૦૬માં જન્મ થયો હતો અને સં. ૧૫૨૧માં દીક્ષા થઈ હતી. સં. ૧૫૩૦માં માઘ શુદ્ધિ તેરશને દિવસે જેસલમેરના વાસી સંઘપતિ સોનપાલે નંદીમહોત્સવ કર્યો અને શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિએ પોતાના હાથે સૂરિમંત્ર આપીને પદ સ્થાપન કર્યા, ત્યારબાદ વિહાર કરતા પંચનદી, સોમયક્ષાદિના સાધક પરમ ચારિત્રવંત શ્રીજિનસમુદ્રસૂરિ વિ. સં. ૧૫૫૫માં અમદાવાદ શહેરમાં દેવલોક પધાર્યા.

૫૯ શ્રીજિનસમુદ્રસૂરિની પાટે શ્રીજિનહંસસૂરિ થયા, તેમના પિતા સત્રાવા નગરના વાસી. ચોપડા ગોત્રીય, શાહ મેઘરાજ હતા તથા કમળાદેવી માતાનું

નામ હતું. તેમનો જન્મ સં. ૧૫૨૪માં થયો હતો, સં. ૧૫૫૬ વૈશાખ શુદ્ધિ ૩ ને દિવસે રોહિણી નક્ષત્રમાં શ્રીબીકાનેર નગરમાં કરમશી મંત્રીએ લક્ષ રૂપિયા ખર્ચ કરીને આચાર્યપદનો મહોત્સવ કર્યો તથા ભાંડાસરજીના દેરાની પાસે મોટા શ્રીનેમિનાથજીના બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી.

ત્યારબાદ એક વખત આગ્રા નગરના રહેવાવાળા ડુંગરસીજી, મેઘરાજજી, પોણદત્ત પ્રમુખ સંઘે ઘણા આગ્રહ પૂર્વક વિનંતિ કરીને આચાર્યશ્રીને બોલાવ્યા, અને બાદશાહે મોકલેલા ઘોડા, હાથી, પાલખી, વાજાંત્ર, ચામરાદિ આડંબર સહિત શ્રીસંઘે પ્રવેશ મહોત્સવ કર્યો, અને તે નગરમાં સંઘે ગુરુભક્તિ સંઘભક્ત્યાદિકમાં બે લાખ રૂપિયા ખર્ચ કર્યો, પછી કોઈ ચુગલખોરે ચાડી ખાવાથી બાદશાહે ફરીવાર આચાર્ય મહારાજને બોલાવ્યા અને ધવલપુરમાં રાખ્યા.

ત્યારબાદ દેવ સહાયથી સૂરિજી મહારાજે બાદશાહના ચિત્તને પ્રસન્ન કર્યું અને પાંચશે કેદીયોને છોડાવીને અમારિપડહ વગડાવીને ઉપાશ્રયમાં પધાર્યા, તેથી સમસ્ત સંઘ ઘણો હર્ષિત થયો. ત્યારબાદ શ્રીસૂરિજીએ ત્રણ નગરમાં ત્રણ પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ કર્યા અને પાટણ નગરમાં ત્રણ દિવસનું અણસણ કરીને સં. ૧૫૮૨માં સ્વર્ગ ગયા. તેમના વખતમાં સં. ૧૫૬૪માં મારવાડ દેશમાં આચાર્ય શાન્તિસાગરથી, આચાર્ય ખરતર શાખા નીકળી, તથા સં. ૧૫૬૨માં કડુઆમત ઉત્પન્ન થયો, તથા સં. ૧૫૭૦માં લુંકામતમાંથી નીકળીને વીજા નામના વેષધારીએ વીજામત કાઢ્યો, તથા સં. ૧૫૭૦માં નાગપુર તપામાંથી નીકળીને પાર્શ્વચન્દ્રજીએ પોતાના નામથી પાર્શ્વચન્દ્ર મત સ્થાપન કર્યો.

૬૦મા તેમની પાટે શ્રીજિનમાણિક્યસૂરિ થયા, તેમના પિતા કૂકઠ ચોપડા ગોત્રીય શાહ જીવરાજ નામના હતા અને પદ્માદેવી માતા હતાં. તેમનો જન્મ સં. ૧૫૪૮માં થયો તથા દીક્ષા સં. ૧૫૬૦માં થઈ તથા સં. ૧૫૮૨ ભાદ્રવા વદિ ૮ નવમીને દિવસે શાહ દેવરાજે નંદીમહોત્સવ કર્યો, અને શ્રીજિનહંસસૂરિજીએ પોતાના હાથથી સૂરિમંત્ર આપીને પદ સ્થાપન કર્યો, ત્યારબાદ ગુજરાત, સિંધુ વિગેરે દેશોમાં વિહાર કર્યો અને પંચનદી સાધ્યો,

ત્યારબાદ શ્રીજિનમાણિક્યસૂરિએ કેટલાક વર્ષ સુધી જેસલમેરમાં વાસ કર્યો અને ત્યાં દરેક મુનિયો શિથિલાચારી થઈ ગયા અને પ્રતિમા ઉત્થાપક મત ઘણોજ પ્રસરી ગયો, તેથી બીકાનેરના રહેવાસી વચ્છાવત મંત્રિ સંગ્રામસિંહે

ગચ્છસ્થિતિ રાખવા વાસ્તે શ્રીસૂરિજી મહારાજને બોલાવ્યા અને સૂરિજીએ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો.

ત્યારબાદ સૂરિજીએ વિચાર્યું કે પહેલા દેરાઉર નગરમાં શ્રીજિનકુશલસૂરિજી મહારાજની યાત્રા કર્યા બાદ સર્વ પરિગ્રહ ત્યાગ કરીને વિહાર કરીશ, તેથી સૂરિજી યાત્રા માટે દેરાઉર નગરમાં પધાર્યા અને ત્યાંથી ગુરૂ દર્શન કરીને પાછા આવતા રસ્તામાં પાણીના અભાવથી તૃષ્ણા પરિષદ અત્યન્ત થયો, ત્યારબાદ રાત્રિના વખતે પાણી મળ્યું ત્યારે સૂરિજીએ વિચાર કર્યો કે મેં આટલા વર્ષ સુધી ચોવિહાર પચ્ચખાણ કર્યું તેને એક દિવસ વાસ્તે કેવી રીતે ભંગ કરું એવી રીતે વિચાર કરીને ત્યાંજ અણસણ કરીને સં. ૧૬૧૨ ના અષાઢ શુદ્ધિ ૫, પંચમીને દિવસે કાલધર્મ પામીને સ્વર્ગ ગયા.

૬૧ તેમની પાટે શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ થયા, તેમના વડલી ગામવાસી રીહડગોત્રીય શાહ શ્રીમંત પિતા અને સિરિયાદેવી માતા હતાં, સં. ૧૫૮૪માં જન્મ થયો અને સં. ૧૬૦૪માં દીક્ષા થઈ હતી અને સં. ૧૬૧૨ ભાદ્રવા શુદ્ધિ ૮ નવમીને દિવસે જેસલમેર નગરમાં રાઉલ માલેદેવકારિત નંદીમહોત્સવ વડે સૂરિપદમાં સ્થાપન થયા હતા.

અને તેજ રાત્રિમાં શ્રીજિનમાણિક્યસૂરિએ પ્રગટ થઈને સેવાની પોથીમાંથી આમ્નાયસહિત સૂરિમંત્રનાં પાનાં શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિને દીધાં, ત્યારબાદ શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિજીએ વચ્છાવત મંત્રિના પુત્ર કર્મચન્દ્રના આગ્રહથી બીકાનેર શહેરમાં પધારીને શિથિલાચારનો ત્યાગ કરીને ક્રિયોદ્ધાર કર્યો અને સુવિહિત સંવેગપક્ષ અંગીકાર કર્યો; પછી ત્યાંથી વિહાર કરીને ઠેકાણે ઠેકાણે પ્રતિમા ઉત્થાપક મતનું ખંડન કરતા છતા અમદાવાદ શહેરમાં પધાર્યા અને ત્યાં કાકડીના વ્યાપારથી આજીવિકા ચલાવતા અને મિથ્યાત્વી કુલોત્પન્ન પોરવાડજાતીય સિવા અને સોમાજી નામના બે ભાઈઓને પ્રતિબોધીને કુટુંબસહ ધનવંત શુદ્ધ શ્રાવક બનાવ્યા.

એ બે ભાઈઓએ શત્રુંજયતીર્થની યાત્રા કરીને દરેક દેશના જૈનોને એક એક મહોર અને એક એક થાલની પ્રભાવના કરી, ત્યારબાદ સૂરિજીએ અકબર બાદશાહને પ્રતિબોધ આપીને જીવહિંસા બંધ કરાવી તેમને અકબરબાદશાહે ‘યુગપ્રધાન રાગગચ્છ’ એવું બિરુદ આપ્યું અને પહેલાની નકલ જોઈને એવીજ રીતે નવમહોરવાળો પરવાનો લખી આપ્યો.

જેની અંદર આ પ્રમાણે સારાંશ છે. કે મારા રાજ્યમાં જ્યાં શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિજી મહારાજ પધારે ત્યાં રાજાદિક દરેક લોકો ભક્તિ સાચવે અને સિદ્ધાયલજી, ગિરનારજી, શિખરજી પ્રમુખ દરેક તીર્થોમાં તથા જૈનોના દરેક ધર્મસ્થાનકોમાં કોઈ પણ જીવહિંસાદિક કાર્ય કરે નહિ અને ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે દરેક કાર્ય કરે, ઇત્યાદિ પરવાનો ખરતરગચ્છના ભંડારોમાં છે.

તથા અકબરબાદશાહના આગ્રહથી તેજ વખતે ગુરૂ મહારાજે જિનસિંહસૂરિને આચાર્યપદમાં સ્થાપન કર્યા તે વખતે અત્યન્ત પ્રસન્નતાપૂર્વક વચ્છાવત મંત્રિ કર્મચન્દ્રે મહોત્સવ કર્યો અને નવ ગામ, નવ હાથી, પાંચશો ઘોડા, જૈનયાત્રકાદિકને દાનમાં દીધાં, એવી રીતે સવાકોડ દ્રવ્ય ખર્ચ કર્યું, ત્યારબાદ સૂરિજી મહારાજે સં. ૧૬૫૨માં પંચ નદી સાધન કરી અને ત્યાં પાંચ પીર, માનભદ્ર, ખોડીયાક્ષેત્રપાલાદિ દેવોને સાધ્યા અને જૈન શાસનની ઘણી ઉન્નતિ કરી.

શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિજીને સમયરાજ, મહિમારાજ, ધર્મનિધાન, રત્નનિધાન, જ્ઞાનવિમલ, ઇત્યાદિ ૮૫, પંચાણુ શિષ્યો થયા, ત્યારબાદ શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિજી મહારાજ સંપૂર્ણ ૭૫ પંચોતેર વર્ષ આયુ પાળીને સં. ૧૬૭૦ ના આસો વદિ ૨, બીજને દિવસે બેનાતટમાં સ્વર્ગે ગયા, તેમના વખતમાં સં. ૧૬૨૧માં ભાવહર્ષ ઉપાધ્યાયથી ભાવહર્ષીય ખરતર શાખા નીકળી.

૬૨મા શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિની પાટે, શ્રીજિનસિંહસૂરિ થયા, તેમના ગણધર ચોપડા ગોત્રીય શાહ ચાંપસી નામના પિતા હતા, અને ચતુરંગદેવી માતા હતાં, સં. ૧૬૧૫ માગશર શુદ્ધિ ૧૫, પૂર્ણિમાને દિવસે બેતાસર ગામમાં જન્મ થયો હતો અને માનસિંહ નામ રાખવામાં આવ્યું હતું, તથા સં. ૧૬૨૩ માગશર વદિ ૫, પંચમીને દિવસે વીકાનેરમાં દીક્ષા થઈ હતી, સં. ૧૬૪૦ માઘ શુદ્ધિ ૫, પાંચમીને દિન જેસલમેરમાં વાયકપદ થયું, અને સં. ૧૬૪૮ ફાગણ શુદ્ધિ ૨, બીજને દિવસે લાહોર નગરમાં બીકાનેરના રહેવાસી વચ્છાવત મંત્રિ કર્મચન્દ્રે સવાકોડ દ્રવ્ય ખરચીને આચાર્યપદનો મહોત્સવ કર્યો, ત્યારબાદ સં. ૧૬૭૦માં બેનાતટમાં સૂરિપદ મળ્યું, અને સં. ૧૬૭૪ પોષ વદિ ૧૩ તેરસને દિવસે મેડતા નગરમાં સ્વર્ગે ગયા.

૬૩ તેમની પાટે શ્રીજિનરાજસૂરિ થયા, તેમના પિતા વોથરા ગોત્રીય શાહ ધર્મસિંહ નામના હતા, અને માતાનું નામ ધારલદેવી હતું, તેમનો જન્મ સં.

૧૬૪૭ વૈશાખ શુદ્ધિ ૭ સાતમને દિવસે થયો હતો.

સં. ૧૫૫૬ માગશર શુદ્ધિ ૩ તૃતીયાને દિવસે બીકાનેરમાં દીક્ષા થઈ અને રાજસમુદ્ર દીક્ષાનું નામ રાખવામાં આવ્યું. તથા સં. ૧૬૬૦માં આસાઓલી શહેરમાં શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિએ વાચકપદ દીધું. સં. ૧૬૭૪ ફાગણ શુદ્ધિ ૭ સાતમને દિવસે મેડતા નગરમાં ચોપડા ગોત્રીય શાહકરણે મહોત્સવ કર્યો અને આચાર્ય પદ દીધું અને જિનરાજસૂરિ નામ થયું.

ત્યારબાદ શ્રીજિનરાજસૂરિએ ભણશાલી થેરૂશાહે ઉદ્ધાર કરેલા શ્રીચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથના ચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી ત્યારબાદ સં. ૧૬૭૫ વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૩ ત્રયોદશી ને શુક્રવારને દિવસે શ્રીરાજનગર નિવાસી પોરવાડ જ્ઞાતીય સંઘપતિ સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ બનાવેલા શ્રીશત્રુંજય તીર્થ ઉપર ચતુર્મુખ દેવાલયમાં શ્રીઋષભચૌમુખજી આદિ ૫૦૧ પાંચશોને એક જિનબિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી, ઇત્યાદિ ઘણા સ્થળોમાં પ્રતિષ્ઠા કરીને જિનબિંબની સ્થાપના કરી.

આચાર્યને શ્રીઅંબિકા દેવીએ વરદાન આપ્યું હતું, તથા ઘંઘાણી નગરમાં ઘણા વખત થયા જમીનમાં રહેલી પ્રતિમાને પ્રશસ્તિના અક્ષરો જોઈને પ્રગટ કરી, ઇત્યાદિ ઘણાં શાસનની ઉન્નતિનાં કાર્યો કર્યાં, તેઓશ્રીએ સમસ્ત તર્ક, વ્યાકરણ, છંદ, અલંકાર, કોશ, કાવ્યાદિ વિવિધ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો હતો; તથા નૈષધકાવ્ય ઉપર જૈનરાજી નામની ટીકા બનાવી હતી, શ્રીજિનરાજસૂરિ સં. ૧૬૮૯ અષાઢ શુદ્ધિ નવમીને દિવસે પાટણમાં સ્વર્ગે ગયા, એમના વખતમાં સં. ૧૬૮૬માં જિનસાગરસૂરિથી લઘુ આચાર્ય ખરતર શાખા નીકળી.

૬૪ તેમની પાટે શ્રીજિનરત્નસૂરિ થયા, તેમના પિતા સેરૂણા ગામના રહેવાસી, લૂણિયા ગોત્રીય શાહ તીલોકસી નામના હતા, તથા માતા તારાદેવી નામે હતાં, તેમનું જન્મનું નામ રૂપચન્દ્ર હતું, તેઓશ્રીએ નિર્મલ વૈરાગ્યવડે માતપિતાની સાથે દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી, ત્યારબાદ સં. ૧૬૮૯ અષાઢ શુદ્ધિ ૭ સાતમને દિવસે શ્રીજિનરાજસૂરિએ પોતાના હસ્તથી સૂરિમંત્ર આપ્યો હતો, તેઓશ્રી શુદ્ધ ચારિત્ર પાલન કરીને સં. ૧૭૧૧ શ્રાવણ વદિ ૭ ને દિવસે આગ્રા શહેરમાં સ્વર્ગે પધાર્યા. તેમના વખતમાં સં. ૧૭૦૦માં ઉપાધ્યાય શ્રીરંગવિજયગણિથી રંગવિજય ખરતર શાખા નીકળી તથા શ્રીસાર ઉપાધ્યાયથી શ્રીસારીય ખરતર શાખા નીકળી હતી.

૬૫મા તેમની પાટે શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ થયા, તેમના ગણધર ચોપડા ગોત્રીય, શાહ સહસકરણ પિતા હતા તથા સુપીયાદેવી માતા હતા, તેમનું મૂળ નામ હેમરાજ હતું, તથા દીક્ષાનું નામ હર્ષલાભ હતું, સં. ૧૭૧૧ ભાદ્રવા શુદ્ધિ ૧૦ દશમીને દિવસે શ્રીરાજનગરમાં નાહટ્ટાગોત્રીય શાહ જયમલ્લ તેજસીની માતા બાઈ કસ્તુરબાઈએ આચાર્ય પદવીનો મહોત્સવ કર્યો.

ત્યારબાદ સૂરિજીએ યોધપુરવાસી શાહ મનોહરદાસે કાઢેલા સંઘની સાથે શ્રીશત્રુંજય મહાતીર્થની યાત્રા કરી તથા મનોહરદાસે બંધાવેલા ચૈત્યશૃંગાર શ્રીઋષભાદિ ૨૪ તીર્થંકરનાં બિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી. ત્યારબાદ શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિજી સં. ૧૭૮૩માં શ્રીસૂરત બંદરમાં સ્વર્ગે પધાર્યા. તેમના વખતમાં ઢુંઢક મત પ્રચલિત થયો.

૬૬મા તેમની પાટે શ્રીજિનસુખસૂરિ થયા, તેમના ફોગપન નિવાસી શાહ લેયા વોહરા ગોત્રીય શાહ રૂપસી નામે પિતા હતા તથા સુરૂપા માતા હતાં, સં. ૧૭૩૮ માગસર શુદ્ધિ ૧૫ પૂર્ણિમાને દિવસે જન્મ થયો હતો, તથા સં. ૧૭૫૧ માઘ શુદ્ધિ ૫, પાંચમને દિવસે પુણ્યપાલસર ગામમાં દીક્ષા થઈ હતી, તેમનું સુખકીર્તિ દીક્ષાનું નામ રાખવામાં આવ્યું હતું.

સં. ૧૭૫૬ અષાઢ શુદ્ધિ ૧૧ એકાદશીને દિવસે સૂરત બંદરના રહેવાસી ચોપડાગોત્રીય પારેખ દામોદરદાસે ઇચ્છાર હજાર રૂપીયા ખરચ કરીને પદમહોત્સવ કર્યો. એક વખત શ્રીસૂરિજી મહારાજ ઘોઘા બંદરમાં નવખંડા પાર્શ્વનાથની યાત્રા કરીને શ્રીસંઘની સાથે શ્રીસ્તંભન તીર્થ જાવાને વાસ્તે વહાણ ઉપર બેઠા. તે વખતે માર્ગમાં સમુદ્રની મધ્યમાં વહાણનું નીચેનું પાટીયું ટુટવાથી વહાણ પાણીથી ભરાઈ ગયું.

તે વખતે સૂરિજીએ ઇષ્ટદેવતાનું આરાધન કર્યું ત્યારે દાદાજી શ્રીજિનકુશલ-સૂરિજી મહારાજની સહાયતાથી અકસ્માત્ નવીન વહાણ પ્રગટ થયું તેથી તે દ્વારા સમુદ્ર પાર ઉતરી ગયા અને પછી જહાજ અદૃશ્ય થઈ ગયું અને સ્તંભનતીર્થ તથા શત્રુંજયની યાત્રા કરી, ત્યારબાદ ત્રણ દિવસ અણસણ કરીને સં. ૧૭૮૦ જેઠ વદિ ૧૦ દશમીને દિવસે શ્રીરિણી નગરમાં સ્વર્ગે ગયા, તે રાત્રિમાં દેવતાએ અદૃશ્ય વાજંત્ર વગાડ્યાં અને તે સાંભલીને તે નગરનો રાજા તથા સર્વ લોકો આશ્ચર્ય પામ્યા.

૬૭મા તેમની પાટે શ્રીજિનભક્તિસૂરિ થયા, તેમના ઇન્દ્રયાલનગર નિવાસી શેઠ ગોત્રીય શાહ હરચન્દ નામના પિતા હતા. તથા હરિસુખદેવી નામે માતા હતાં, સં. ૧૭૭૦ જેઠ શુદ્ધિ ૨, દ્વિતીયાને દિવસે જન્મ થયો હતો અને ભીમરાજ નામ પાડવામાં આવ્યું હતું.

ત્યારબાદ સં. ૧૭૭૮માં માઘ શુદ્ધિ ૭, સપ્તમીને દિવસે દીક્ષા થઈ અને ભક્તિક્ષેત્ર દીક્ષાનું નામ રાખવામાં આવ્યું, તથા સં. ૧૭૮૦ જેઠ વદિ ૩ તૃતીયાને દિવસે રિણીપુરમાં શ્રીસંઘકૃતમહોત્સવથી આચાર્યપદને પ્રાપ્ત થયા, ત્યારબાદ તેઓશ્રીએ સાદરીનગરમાં હસ્તિયાલનાદિકવડે પ્રતિપક્ષીઓને જીતીને વિજયલક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરી, તથા શ્રીસિદ્ધાયલાદિ સકલ તીર્થોની યાત્રા કરી તથા શ્રીગૂઢાનગરમાં શ્રીઅજિતજિન ચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

શ્રીજિનભક્તિસૂરિજી કચ્છ દેશના શ્રીમાંડવી બંદરમાં સં. ૧૮૦૩ જેઠ શુદ્ધિ ૪ ચોથને દિવસે સ્વર્ગે ગયા, તે રાત્રિમાં અગ્નિસંસ્કાર ભૂમિમાં દેવતાએ દીપમાલા કરી, તે સમયે શ્રીરાજસોમ ઉપાધ્યાય, શ્રીરામવિજય ઉપાધ્યાય, શ્રીક્ષમાપ્રમોદ ઉપાધ્યાય વિગેરે શિષ્યમંડલ હતું.

૬૮મા તેમની પાટે શ્રીજિનલાભસૂરિ થયા, તેમના બીકાનેરમાં રહેવાસી બોથરા ગોત્રીય શાહ પચાયણદાસ પિતા તથા પદ્માદેવી માતા હતાં, તેમનો જન્મ સં. ૧૭૭૪ શ્રાવણ શુદ્ધિ ૫, પંચમીને દિવસે બાપેઉગામમાં થયો હતો, અને મૂલનામ લાલચન્દ્ર હતું, સં. ૧૭૮૮ જેઠ વદિ ૬ છઠને દિવસે જેસલમેરમાં દીક્ષા થઈ હતી, લક્ષ્મીલાભ નામ રાખવામાં આવ્યું હતું.

સં. ૧૮૦૪ જેઠ શુદ્ધિ ૫ પંચમીને દિવસે શ્રીમાંડવીબંદરમાં છાજેડ ગોત્રીય શાહ ભોજરાજ કૃત નંદીમહોત્સવપૂર્વક આચાર્યપદ થયું હતું, ત્યારબાદ જેસલમેર, બીકાનેર, શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ, ધૂલેવા, આબુજી, સિદ્ધાયલજી વિગેરે તીર્થોની જાત્રા કરતા કરતા શ્રીસૂરતબંદર પધાર્યા.

ત્યાં સં. ૧૮૨૭ વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસે આદિગોત્રીય શાહ નેમીદાસના પુત્ર ભાઈદાસે બનાવેલા નવીન ચૈત્યમંડન શ્રીશીતલનાથ, સહસ્રફણાપાર્શ્વનાથ, શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ, આદિ ૧૮૧ બિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી.

તથા સં. ૧૮૨૮ વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૨, દ્વાદશીને દિવસે તેજ દેવમંદિરમાં શ્રીમહાવીરાદિ ૮૨ બ્યાશી બિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી અને છત્રીશ હજાર રૂપિયા

ખર્ચ કર્યા, સં. ૧૮૩૪ આસો વદિ ૧૦ દશમીને દિવસે શ્રીગુઢાનગરમાં સ્વર્ગે ગયા.

૬૯ તેમની પાટે શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ થયા, તેમના પિતા વીકાનેરવાસી વચ્છાવત મહેતા રૂપચન્દ્ર નામે હતા, તથા કેસરદેવી માતાનું નામ હતું, તેમનો જન્મ સં. ૧૮૦૯માં કલ્યાણસર ગામમાં થયો હતો, તથા અનૂપચન્દ્ર નામ રાખવામાં આવ્યું હતું, સં. ૧૮૨૨ મંડોવરો ગામમાં દીક્ષા થઈ અને ઉદયસાર નામ રાખ્યું.

સં. ૧૮૩૪ આસો વદિ ૧૩ તેરસને દિવસે શુભ લગ્નમાં ગૂઢાનગરમાં કૂકડ ચોપડા ગોત્રીય દોસી લખાશાહે મહોત્સવ કર્યો અને આચાર્યપદમાં સ્થાપન થયા, ત્યારબાદ, અયોધ્યા, ચંપાપુરી, પાટલીપુર, ચન્દ્રાવતી, મુર્શિદાબાદ, સમેતશિખર, આદિતીર્થોની યાત્રા કરીને લખનઉ નગરમાં આવ્યા અને ત્યાં પ્રતિમાઉત્થાપક મત વધી જવાથી રાજા વચ્છરાજે આગ્રહ સાથ ચોમાસું રાખ્યા અને ત્યાં પ્રતિમા ઉત્થાપક મતનું સારી રીતે ખંડન કર્યું.

તથા તે નગરના ઉદ્યાનમાં રાજા વચ્છરાજને પ્રતિબોધીને શ્રીજિનકુશલસૂરિજી મહારાજનો થુભ કરાવ્યો, ત્યાંથી વિહાર કરીને સર્વ તીર્થની યાત્રા કરતા સૂરત બંદર પધાર્યા અને તેજ શહેરમાં સં. ૧૮૫૬ જેઠ શુદિ ૩ ત્રીજને દિવસે સ્વર્ગે ગયા.

૭૦ તેમની પાટે શ્રીજિનહર્ષસૂરિ થયા, તેમના પિતા વાલેવા ગામવાસી મીઠડિયા વહોરા ગોત્રીય શાહ તિલોકચન્દ નામે હતા, તથા માતા તારાદેવી નામે હતાં, અને તેમનું જન્મનું નામ હીરચન્દ્ર હતું. સં. ૧૮૪૧માં આઉગામમાં દીક્ષા થઈ અને હીતરંગ નામ રાખવામાં આવ્યું, તથા સં. ૧૮૫૬ જેઠ શુદિ ૧૫ પૂર્ણિમાને દિવસે શ્રીસૂરત બંદરમાં સંઘે કરેલા ઉત્સવ સહિત આચાર્યપદને પ્રાપ્ત થયા, અને તેજ વખતે તેજ નગરમાં શ્રીસંઘે ચૈત્યબિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરાવી, તથા સં. ૧૮૬૦ અક્ષય તૃતીયાને દિવસે દેવકોટના શ્રીસંઘે બનાવેલા દેરાસરમાં ૧૫૦ બિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી, તથા જાલોર નગરમાં મંત્રી અક્ષયરાજે બનાવેલા મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી.

તથા સં. ૧૮૬૬ ચૈત્ર શુદિ ૧૫ પૂર્ણિમાને દિવસે ગિડીયા સંઘપતિ રાજારામ, લૂણીયા શાહ તિલોકચન્દે કાઢેલા સંઘમાં સવાલક્ષ શ્રાવક તથા ઇગ્યારસો

૧૧૦૦ સાધુઓની સાથે શ્રીસિદ્ધાયલજી, તથા ગીરનારજીની યાત્રા કરી, ત્યારબાદ સૂરિજી અનેક દેશોમાં વિચરતાં સં. ૧૮૭૦ સમેતશિખરજીની જાત્રા કરી, ત્યારબાદ દક્ષિણ દેશમાં અંતરીક્ષપાર્શ્વનાથ, મગશીપાર્શ્વનાથ, ધૂલેવાગઢ વિગેરે સ્થળે તીર્થોની યાત્રા કરતા સં. ૧૮૮૭ અષાઢ શુદ્ધિ ૧૦ દશમીને દિવસે શ્રીબીકાનેર શહેરમાં શ્રીસીમંધરસ્વામીના દેરામાં ૨૫ પચ્ચીસ બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી.

સં. ૧૮૮૮ માઘ શુદ્ધિ દશમીને દિવસે શ્રીવીકાનેર નગરમાં સેઠિયા ગોત્ર શાહ અમીચન્દે બનાવેલા સમેતશિખર-વૈભારગિરિ જિન મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી, તે વખતે જેસલમેર નિવાસી, વાફણા શાહ બાદરમલજી જોરાવરમલજીના મનમાં સંઘ કાઢીને શ્રીસિદ્ધગિરિ જાવાનો વિચાર થયો તેથી પરિવાર સહિત બીકાનેર નગરમાં પધાર્યા.

અને ત્યારબાદ શ્રીસંઘની સાથે શ્રીસિદ્ધાયલજીની યાત્રા કરવા ગયા. વચમાં વર્ષાકાલ આવવાથી મંડોવર નગરમાં ચોમાસું રહ્યા અને ત્યાંજ સં. ૧૮૯૨ ના કાર્તિક વદિ ૯ ને રોજ ચાર પહોરનું અણસણ કરીને દેવલોક ગયા. તેમના વખતમાં શ્રીજિનમહેન્દ્રસૂરિથી મંડોરિયા ખરતર શાખા ઉત્પન્ન થઈ, એવી રીતે ખરતર ગચ્છમાં ઈગ્યાર શાખાઓ ઉત્પન્ન થઈ.

૭૧મા શ્રીજિનહર્ષસૂરિજીની પાટ ઉપર શ્રીજિનસૌભાગ્યસૂરિ થયા. તેમના મારવાડના સવાઈસેરડા ગામવાસી, કોઠારીગોત્રીય શાહ કરમચન્દ નામે પિતા તથા કરૂણાદેવી માતા હતાં, તેમનો જન્મ વિ. સં. ૧૮૬૨માં થયો અને સૂરતરામ નામ રાખવામાં આવ્યું. સં. ૧૮૭૭માં સિંધિયા દોલતરાવના લશ્કરમાં દીક્ષા ગ્રહણ કરી, અને સૌભાગ્યવિશાલ નામ રાખવામાં આવ્યું.

તથા સં. ૧૮૯૨ માગશર શુદ્ધિ ૭ સાતમને ગુરૂવારને દિવસે શુભ લગ્નમાં વીકાનેર નગરમાં આચાર્યપદ પ્રાપ્ત કર્યું, અને ખજાનચી શાહ લાલચન્દ સાલમસિંહે ઘણું દ્રવ્ય ખર્ચીને નંદીમહોત્સવ કર્યો, તે વખતે તેમનું શ્રીજિનસૌભાગ્યસૂરિ એવું નામ રાખવામાં આવ્યું.

તેઓશ્રીએ યાવજજીવ સુધી એકલઠાણાં કર્યા અને શાલદુશાલા વિગેરે ઓઢવા નહિ તથા પગથી વિહાર કરવાનો નિયમ કર્યો હતો. તેઓશ્રીના આવા પ્રકારના ગુણો દેખીને બીકાનેરના મહારાજા શ્રીરત્નસિંહજી તથા સરદારસિંહજી વિગેરે

રાજાઓ અત્યન્ત ભક્તિવાળા થયા. તથા સ્વર્ણમુદ્રિકાવડે ચરણકમલની પૂજા કરવાવાળા થયા. ત્યારબાદ દરેક ગામોમાં વિહાર કરતા કરતા મુર્શિદાબાદ, અજીમગંજ નગરમાં આવ્યા. અને ત્યાં સંઘના આગ્રહથી ચોમાસું કર્યું, તથા શ્રીનેમિનાથજીના બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી.

પછી ત્યાંથી વિહાર કરીને દૂગડ બાબુ પ્રતાપસિંહજી પ્રમુખ સંઘના આગ્રહથી કલકત્તા પધાર્યા; ત્યાં બાબુ પ્રતાપસિંહજીએ ભારે ઉત્સવ કર્યો ત્યાં કેટલાક દિવસે રહીને મુર્શિદાબાદ બાલૂચરમાં આવ્યા અને ત્યાં દૂગડબાબુ ઈન્દ્રચન્દ્રજીને સિદ્ધગિરિ જઈને નવાણુ જાત્રા કરવાનો ઉપદેશ દીધો જેથી ઈન્દ્રચન્દ્રજીએ તત્કાળ સંઘ કાઢ્યો અને તેની સાથે શ્રીસૂરિજી મહારાજ પણ છરી પાલતા વિહાર કરતા ચંપા નગરી પધાર્યા ત્યાં બીકાનેરના સંઘે બનાવેલા જિનમંદિરની ઘણા ઠાઠ પૂર્વક પ્રતિષ્ઠા કરી.

પછી ત્યાંથી વિહાર કરતા શિખરજી, બનારસ, પ્રમુખ દરેક તીર્થોની યાત્રા કરીને, જયપુર, કિશનગઢ, અજમેર, પાલી, પંચતીર્થી, આબુજી, તારંગાજી, વિગેરે સ્થળોની યાત્રા કરી. ત્યારબાદ સં. ૧૮૦૨ અષાઢ માસમાં શ્રીસિદ્ધગિરિ પધાર્યા ત્યાં ચોમાસુ રહીને નવાણુ યાત્રા કરી, ત્યાંથી ઘોઘા, ભાવનગર, અમદાવાદ, ધૂલેવાજી, વિગેરે ની યાત્રા કરીને વીકાનેરના રાજા શ્રીરત્નસિંહજી મહારાજ પ્રમુખ સર્વ સંઘના આગ્રહથી સં. ૧૮૦૨ ફાગણ વદ ૭ સાતમને દિવસે બીકાનેરમાં આવ્યા અને ત્યાં શ્રીસંઘે બનાવેલા શ્રીસુપાર્શ્વનાથસ્વામીના દેરાસરની સં. ૧૮૦૪ માઘ સુદિ દશમીને દિવસે પ્રતિષ્ઠા કરી.

ત્યારબાદ સં. ૧૮૦૫ વૈશાખ શુદ્ધિ ૫ ને દિવસે શ્રીચિન્તામણિપાર્શ્વનાથજીના મંદિરમાં જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી, સં. ૧૮૦૬ માગસર શુદ્ધિ ૧૩ને દિવસે મંડોવર ગામમાં ખરતરગચ્છ અધિષ્ઠાયક ગોરા નામના ક્ષેત્રપાલને પ્રસન્ન કર્યો. તથા સં. ૧૮૧૪ અષાઢ શુદ્ધિ ૧ એકમને દિવસે બીકાનેરમાં પ્રતિષ્ઠા કરી તથા સં. ૧૮૧૬ના વૈશાખ વદિ ૬ છઠને દિવસે નાલ ગામમાં દાદાવાડીમાં સંઘે બનાવેલા નવીન મંદિરની તથા જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી, ઈત્યાદિ અનેક જગ્યાએ પ્રતિષ્ઠા વિગેરે શાસનની ઉન્નતિનાં કાર્યો કર્યા એવા પ્રકારના આચાર્યશ્રીજિનસૌભાગ્યસૂરિજી બીકાનેરમાં ચાર પ્રહરનું અણસણ કરી સં. ૧૮૧૭ માઘ શુદ્ધિ ૩ ત્રીજને દિવસે સ્વર્ગ ગયા.

૭૨ શ્રીજિનસૌભાગ્યસૂરિની પાટે શ્રીજિનસંહસૂરિ થયા, તેમના પિતા કુલટી ગામના રહેવાસી ગોતાણી ગોત્રીય શાહ મનસુખ નામે હતા તથા જયાદેવી માતાનું નામ હતું, સં. ૧૮૦૦માં જન્મ થયો હતો અને હિતરામ નામ પાડવામાં આવ્યું હતું. સં. ૧૮૧૭ ફાગણ વદિ ૫, પંચમીને દિવસે બીકાનેર નગરમાં દીક્ષા લીધી અને ચોપડાકોઠારી ગેવરચન્દ્રજીએ દીક્ષા મહોત્સવ કર્યો અને હિતવલ્લભ એવું દીક્ષાનું નામ રાખવામાં આવ્યું, ત્યારબાદ આચાર્યપદ થયું.

તે વખતે વચ્છાવત અમરચન્દ્રજી તથા ઝાલરા પાટણનિવાસી છાજેડ ભુરામલજી તથા ગોલચ્છા જ્ઞાનચન્દ્રજી વિગેરેએ ઘણું દ્રવ્ય ખર્ચીને નંદીમહોત્સવ કર્યો, તથા બીકાનેરના મહારાજાએ બે ચાર વખત સૂરિજીનાં દર્શન કર્યા, તથા ગજનેરાદિ ગામમાં સૂરિજીની તથા સાધુમંડલની ભક્તિપૂર્વક સેવા કરી, ત્યાંથી વિહાર કરીને મુર્શિદાબાદ ગયા. ત્યાં સં. ૧૮૨૪માં ફાગણ વદિ ૪ ચોથને દિવસે દૂગડ પ્રતાપચન્દ્રજીના પુત્ર રાવબહાદુર લક્ષ્મીપતિસિંહ, ધનપતિસિંહના કરાવેલા ૧ શ્રીઋષભદેવ, ૨ શ્રીવાસુપૂજ્ય, ૩ શ્રીનેમિનાથ, ૪ શ્રીમહાવીરસ્વામી, એ ચાર તીર્થંકરોની પાદુકાઓ શ્રીસમેતશિખરજી ઉપર ચાર ઠેકાણે પ્રતિષ્ઠા કરીને સ્થાપન કરી.

સં. ૧૮૨૬ ફાગણ શુદ્ધિ ૭ સાતમને દિવસે અજીમગંજના સમસ્ત સંઘે રામબાગમાં કરાવેલા શ્રીઅષ્ટાપદજીના દેરાસરની તથા જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી અને શ્રીસંઘે ઘણું દ્રવ્ય ખર્ચીને અઢાઈમહોત્સવ કર્યો, ત્યાંથી વિહાર કરીને દીલ્લી, રીણી, રાજગઢ વિગેરે ઠેકાણે થઈને સં. ૧૮૨૮માં જેઠ વદિ ૯ નવમીને દિવસે બીકાનેર નગરમાં પધાર્યા.

ત્યાં સં. ૧૮૩૧ જેઠ શુદ્ધિ ૧૦ દશમીને દિવસે ઉપાધ્યાય શ્રીલક્ષ્મીપ્રધાનજીના ઉપદેશથી માણેકચોકમાં બંધાવેલા કુંથુનાથજીના દેરાની પ્રતિષ્ઠા કરી તથા સં. ૧૮૩૨માં શ્રીચિન્તામણિજીના દેરાસરમાં ઉત્સવ સાથે જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી, ઈત્યાદિ ઘણાં શુભ કાર્યો આચાર્યશ્રીએ કર્યા. ત્યારબાદ સં. ૧૮૩૫ કાર્તિક વદિ ૧૨ બારસને દિવસે ચાર પ્રહરનું અણસણ કરીને બીકાનેર નગરમાં સ્વર્ગે ગયા.

૭૩ મા શ્રીજિનહંસસૂરિજીની પાટ ઉપર શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિજી થયા, તેઓ ગોલચ્છાગોત્રીય છે. તેમનું આચાર્યપદ સં. ૧૮૩૫ માઘ શુદ્ધિ ૧૧ ને દિવસે થયું હતું, તે આચાર્યશ્રી હાલ વર્તમાન કાલમાં વિચરે છે.

ईति खरतर गच्छ पट्टावली

૮૪ ગચ્છની નામાવલી

૧. દ્યોવંદનિકગચ્છ	૨. ધર્મઘોષગચ્છ
૩. સંડેરાગચ્છ	૪. કિન્નરસાગચ્છ
૫. નાગોરીતપાગચ્છ	૬. મલ્લધારીગચ્છ
૭. ખડતપાગચ્છ	૮. ચિત્રવાલગચ્છ
૯. ઓશવાલથી તપાગચ્છ થયો	૧૦. નાણાવાલગચ્છ
૧૧. પલ્લીવાડગચ્છ	૧૨. આગમિયાગચ્છ
૧૩. બોકડીયાગચ્છ	૧૪. ભિન્નમાલીયાગચ્છ
૧૫. નાગેંદ્રગચ્છ	૧૬. સેવંતરીયાગચ્છ
૧૭. ભંડેરાગચ્છ	૧૮. જઈલપ્રાલગચ્છ
૧૯. વડાખરતરગચ્છ	૨૦. લહુડાખરતરગચ્છ
૨૧. ભાણસોલિયાગચ્છ	૨૨. વડગચ્છથી વિધિપક્ષ
૨૩. તપાભિરૂદ્ધગચ્છ	૨૪. સૂરાણાગચ્છ
૨૫. વડીપોશાલગચ્છ	૨૬. ભરૂઅચ્છાગચ્છ
૨૭. કતબપુરાગચ્છ	૨૮. સંખલાગચ્છ
૨૯. ભાવડહરાગચ્છ	૩૦. જાખડીયાગચ્છ
૩૧. કોરંટવાલગચ્છ	૩૨. બ્રાહ્મણીયાગચ્છ
૩૩. મંડાહડાગચ્છ	૩૪. નીબલીયાગચ્છ
૩૫. ખેલાહરાગચ્છ	૩૬. ઉછિતવાલગચ્છ
૩૭. રૂદ્ધોલિયાગચ્છ	૩૮. પંથેરવાલગચ્છ
૩૯. ખેજડિયાગચ્છ	૪૦. વાછિતવાલગચ્છ
૪૧. જીરાઉલીયાગચ્છ	૪૨. જેસલમેરાગચ્છ

૪૩. લલ્લવાણિયાગચ્છ	૪૪. તાતહડગચ્છ
૪૫. છાજહડગચ્છ	૪૬. ખંભાતિયાગચ્છ
૪૭. શંખવાલિયાગચ્છ	૪૮. કમલકલશાગચ્છ
૪૯. સોજંતરિયાગચ્છ	૫૦. સોજતિયાગચ્છ
૫૧. પીપલિયાગચ્છ	૫૨. ખીમસરાગચ્છ
૫૩. ચોરવેડીયાગચ્છ	૫૪. ભામેચ્છાગચ્છ (પામેચ્છાગચ્છ)
૫૫. બંભણિયાગચ્છ	૫૬. ગોયલવાલગચ્છ
૫૭. વગ્ધેરાગચ્છ	૫૮. ભટ્ટેરાગચ્છ
૫૯. નાબરિયાગચ્છ	૬૦. બાહડમેરાગચ્છ
૬૧. કક્કરિયાગચ્છ	૬૨. રેકવાલગચ્છ
૬૩. બોરસવાગચ્છ	૬૪. વેગડાગચ્છ
૬૫. વીસલપુરાગચ્છ	૬૬. સંવાડિયાગચ્છ
૬૭. ધુંધુકિયાગચ્છ	૬૮. વિદ્યાધરાગચ્છ
૬૯. આયરિયાગચ્છ	૭૦. હરસોરાગચ્છ
૭૧. કોટિકગણકુલગચ્છ	૭૨. વજીશાખાના બિરૂદગચ્છ
૭૩. વાડિયગણગચ્છ	૭૪. ઉડુવાડિયગણગચ્છ
૭૫. ઉત્તરવાલસહગચ્છ	૭૬. ઉદેહગણગચ્છ
૭૭. આકોલિયાગચ્છ	૭૮. લૂણિયાગચ્છ
૭૯. માજવગણાંગચ્છ	૮૦. ચારણગણગચ્છ
૮૧. સાર્ધપુનમિયાગચ્છ	૮૨. સ્ત્રાંગડિયાગચ્છ
૮૩. નીંબજીયાગચ્છ	૮૪. સાચોરાગચ્છ

(છાપેલું પુસ્તક જૈનપ્રબોધ, પત્ર ૬૨૧ ભીમસિંહ માણેક.)

પ્રાચીન પટ્ટાવલીમાંથી પ્રાપ્ત થતા ગચ્છના નામો

૧. સાયોરા	૨. ઝેરડીયા	૩. આનાપુરા
૪. રૂગુંદાઉઆ	૫. ઉઢવીઆ	૬. ડેકાઉડીયા
૭. ઘોસવાડા	૮. મુહડાસીઆ	૯. ભરૂઅચ્યા
૧૦. જીરાઉલીઆ	૧૧. બ્રહ્માણીઆ	૧૨. સજાઉડા
૧૩. પીપલીઆ	૧૪. ભિન્નમાલા	૧૫. ઝાલોરા
૧૬. રીમસીણા	૧૭. બોકડીયા	૧૮. ચિત્રઉડા
૧૯. ગંગેસરા	૨૦. કુર્યેંદ્રિયા	૨૧. સાફાઉલા
૨૨. દાસરૂઆ	૨૩. ચંચઉલા	૨૪. વડસરા
૨૫. કપુરખટ્ટા	૨૬. ચડાઉલા	૨૭. ઉલકીયા
૨૮. છત્રાઉલા	૨૯. પાલ્હણપુરા	૩૦. કડીયા
૩૧. દમણીયા	૩૨. સોજતીયા	૩૩. ખેરૂઆ
૩૪. પલ્લીવાલ	૩૫. મલ્લધારા	૩૬. કાસદ્રીયા
૩૭. માઢરા	૩૮. પંચાસરા	૩૯. લોલાઉલા
૪૦. કફાલગલ્લા	૪૧. ચિત્રાવાલ	૪૨. ધર્મઘોષા
૪૩. રૂદેલીયા	૪૪. સિદ્ધાંતીયા	૪૫. પૂર્ણતિલક
૪૬. નાગેંદ્રા	૪૭. સંડેરા	૪૮. મડાહણા
૪૯. થરાદ્રા	૫૦. દહીસરા	૫૧. ડાંગરૂઆ
૫૨. વણસરા	૫૩. વડાઉલા	૫૪. અર્જુનસરા
૫૫. નાણાવાલ	૫૬. કોરંટાવાલ	૫૭. ઓસવાલ
૫૮. સંડેરવાલ	૫૯. વઘેરવાલ	૬૦. ભટેવરા
૬૧. હસ્તિકુંડીયા	૬૨. કાકડાવાલ	૬૩. કંબોઈયા
૬૪. રત્નપુરા	૬૫. વીસલનગરા	૬૬. હારોલા
૬૭. હારીજા	૬૮. સોરઠીયા	૬૯. કપુરવટા

(આંબલીપોળ સ્વકીય જ્ઞાનભંડારમાંથી પ્રાચીન પટ્ટાવલીમાંથી ઉપરોક્ત પ્રમાણેના ગચ્છોનાં નામ મળ્યાં છે.)

સંવત્ ૧૬૧૭માં પાટણનગરે ખરતરગચ્છીય શ્રીજિનચંદ્રસૂરિએ ચોમાસું કર્યું તે વખતે અભયદેવસૂરિ ખરતરગચ્છીય હતા*. એમ જે જે ગચ્છોના આચાર્યોનો મત હતો. તેના મતા ‘ખરતરગચ્છ સમાચારી’ ગ્રંથમાં નીચે પ્રમાણે લેવામાં આવ્યાં છે. તેથી તે વખતે કયા કયા ગચ્છો વિદ્યમાન હતા તેનો નિર્ણય થાય છે.

૧. મ. કર્મસૂરિમતં ।

૨. સિદ્ધાન્તીયાવડગચ્છા ચિરચંદ્રસૂરિમતમ્ ।

૩. જાવડીયાગચ્છે હર્ષવિનયમતમ્ ।

૪. નિગમિયાતપાગચ્છે શ્રીકલ્યાણરત્નસૂરિમતમ્ ।

૫. બૃહત્તપાગચ્છે શ્રીસિદ્ધસૂરિમતમ્ ।

૬. દ્વિવંદનીકબારેજીયાખડખડતાતપાગચ્છે શ્રીપરમાનન્દસૂરિમતમ્ ।

૭. સિદ્ધાન્તિયા વડગચ્છે શ્રીમહીસાગરસૂરિમતમ્ ।

૮. કાછેલાપુનમીયાગચ્છે ઉદયરત્નસૂરિમતમ્ ।

૯. પિપલીયાગચ્છે વિમલસૂરિમતમ્ ।

૧૦. ત્રાંગડીયાપુનમીયાગચ્છે વિદ્યાપ્રભસૂરિમતમ્ ।

૧૧. ઢંઢેરીયાગચ્છે સંયમસાગરસૂરિમતમ્ ।

૧૨. કતબપુરાતપાગચ્છે વિજયતિલકસૂરિમતમ્ ।

૧૩. બોકડીયાગચ્છે દેવાનન્દસૂરિમતમ્ ।

*નોંધ:- પૂજ્ય યોગનિષ્ઠશ્રીની આ પુસ્તક પછી અત્યાર સુધી પ્રકાશમાં આવેલી નવી હકીકતોના આધારે આટલું સ્પષ્ટ થાય છે કે નવાંગી ટીકાકાર પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીઅભયદેવસૂરીશ્વરજીના જીવનકાળ દરમ્યાન ખરતરગચ્છ હજુ ઉત્પન્ન જ ન થયો હતો એટલે એમને ખરતરગચ્છના કહેવા માટે કોઈ કારણ રહેતું નથી. પૂજ્ય યોગનિષ્ઠશ્રીએ આચાર્ય શ્રીઅભયદેવસૂરિજી ખરતરગચ્છીય ન હતા એ બાબતની પોતાની સમ્મતિપૂર્વકની સ્પષ્ટતા આ જ પુસ્તકના પૃષ્ઠ નં. ૧૮માં ખરતરગચ્છના પરિચય હેઠળ પ્રકાશિત કરેલ છે. એટલે એ પૂજ્યશ્રીનો અને પુસ્તકના પ્રકાશક વિગેરેનો પણ અભયદેવસૂરિજીના ખરતરગચ્છીય ન હોવા બાબતનો સ્પષ્ટતાપૂર્વકનો નિર્દેશ મળી રહે છે. પૂજ્ય યોગનિષ્ઠશ્રીએ તો એમની સમક્ષના તે વખતના ટૂંકા સાધનોના આધારે સદ્ભાવનાપૂર્વક ઇતિહાસ સંકલનરૂપે નોંધો આપી છે. આ બાબતની વિશેષ જાણકારી માટે સુજ્ઞ વાચકોએ મુનિવર્ય શ્રી રત્નભોધિવિજયજી મ. સા. દ્વારા સંપાદિત જયતિહુઅણ સ્તોત્રના પેજ નં. ૫-૫૨નો અભ્યાસ કરવો. (પ્રકાશક હેમંતભાઈ એચ. પરીખ, અમદાવાદ)

૧૪. સિદ્ધાન્તિયાગચ્છે પુણ્યાંશપ્રમોદસૂરિમતમ્।
૧૫. પાલ્હણપુરાગચ્છે વાચકકવિનયકીર્તિમતમ્।
૧૬. પાલણપુરીયતપાગચ્છે રંગનિધાનમતમ્।
૧૭. અંચલગચ્છે પં. ભાવરત્નમતમ્।
૧૮. છાપરીઆપુનમીયાગચ્છે પण्डितउदयराममत्।
૧૯. સાધુપુનમીઆગચ્છે પંડિતવાપનગામતમ્।
૨૦. મલધારીગચ્છે પण्डितगुणतिलकमत्।
૨૧. ઓશવાલગચ્છે પण्डितरत्नहर्षमत्।
૨૨. ધવલીપર્વઆંચલીગચ્છે પુણ્યાંશરંગામતમ્।
૨૩. ચિત્રાવાલગચ્છે વાચકક્ષમામતમ્।
૨૪. ચિન્તામણિયાપાડા વા. ગુણમાણિક્યમતમ્।
૨૫. આગમીઆગચ્છે ડ. સુમતિશેખરમતમ્।
૨૬. વેગડાખરતરગચ્છે પં. પદ્મમાણિક્યમતમ્।
૨૭. બૃહત્ત્વરતરગચ્છે વા. મુનિરત્નમતમ્।
૨૮. ચિત્રાવાલ જાગીવાડે પં. રાજામતમ્।
૨૯. કોરંટાવાલગચ્છે ચેલ્લાહાસામતમ્।
૩૦. દ્વિવંદનીક ચીરાલુઆમતમ્।
૩૧. આગમીઆ મોકલમતમ્।
૩૨. ચરતરોપાધ્યાયજયલાભમતમ્।

સુધર્મગચ્છ પરીક્ષા ચોપાઈ રાસમાંથી ગ્રાહ્ય ભાગ નીચે પ્રમાણે:-

વીર જિનેશ્વર થયા કેવળી, તેથી વરસ ચૌદમે વળી;
જમાલિ પહેલો નિલ્નવ થયો, કયમાણોકે ઉથાપિયો. ૩૭
સોલસ વરસ બીજો જોય, તિષ્ઠગુપ્ત નામે તે હોય,
છેલ્લે જીવપ્રદેશે જીવ; એ કીધી સ્થાપના સદીવ.

- ❖ વીરથી ૧૭૦ ભદ્રબાહુ
- ❖ શ્રીવીરપ્રભુ વિદ્યમાન છતાં એ બે નિલ્નવ થયા.
- ❖ શ્રીવીરથી ૨૧૪ વર્ષ ત્રીજો અવ્યક્તવાદ નિલ્નવ થયો.

- ❖ શ્રીવીરથી ૨૨૦ વર્ષે શૂન્યવાદી નિસ્તવ થયો.
- ❖ શ્રીવીરથી ૨૨૮ બે કિયાનોવાદી નિસ્તવ થયો.
- ❖ શ્રીવીરથી ૩૩૫ નિગોદવિચારક ભદ્રકાલિકાચાર્ય થયા.
- ❖ શ્રીવીરથી ૪૫૩ વર્ષે બીજા કાલિકસૂરિ થયા. ગર્દભભિલ્લોચ્છેદક.
- ❖ શ્રીવીરથી ૫૪૪ વર્ષે ત્રિરાશી સ્થાપક નિસ્તવ થયો.
- ❖ શ્રીવીરથી ૫૮૪ વર્ષે વજ્રસ્વામી દેવલોક ગમન.
- ❖ શ્રીવીરથી ૫૮૪ વર્ષે ગોષ્ઠમાહીલ સાતમો નિસ્તવ જીવ અને કર્મયોગ સર્પકુંઝકવત્.
- ❖ શ્રીવીરથી ૬૦૯ વર્ષે સહસ્રમલ્લે દિગંબર મત સ્થાપ્યો.
- ❖ વીરાત્ ૬૨૦ વર્ષે ચાર શાખા વિદ્યાધર, નિવૃત્તિ, નાગેન્દ્ર, ચંદ્ર.
- ❖ શ્રીવીરાત્ ૮૮૨ વર્ષે ચૈત્યવાસ પ્રારંભ,
- ❖ શ્રીવીરાત્ ૯૯૪ વર્ષે ચોથની સંવચ્છરી સ્થાપક કાલિકાચાર્યનું સ્વર્ગગમન થયું.

કાલિકસૂરિ કવણ ગચ્છ થયો, કવણ આચાર તિણે થાપીયો. ૮૭

તાસુ ગચ્છ ભાવડહરો સહી, પચ્ચખાણ વંદણા તેણે નહિ;
પહેલો પડિકમે ઇરિયાવહિ, સામાયક વિધિ પછે કહી. ૮૮

પાખી ચાઉમાસી ચઉદશે, કરે પજુસણ ચઉથે રસે;
કરે પ્રતિષ્ઠા જેણીવાર, માંડે નાંદિ વિશેષ તે વાર. ૮૯

પહેરે કંકણ ને મુદ્રડી, બાજુબંધ બહિરખી જડી;
સ્નાન કરે બંધે નવગ્રહી, સદશ જુઅલું પહેરે સહી. ૯૦

કરે વિલેપણ રુડા ગાત્ર, સંઘ સંઘાતે કરે જળજાત્ર;
માલારોપણ ને ઉપધાન, તે તો માને દોસ નિદાન. ૯૧

મહાનિશીથ ન તે સદહે, શ્રાવકને ચરવલું નવિ કહે;
દિન પ્રતિ દેવીની થુઇ ચાર, ઓઘે દશી પ્રલંબ વિચાર. ૯૨

યુગપ્રધાન કલિકાલ ગુરુતણો, કાઉસગ્ગ કરે ચિહ્ન લોગસસ તણો;
અંતર પડિક્કમણો પુણ જોય, એવા બોલ ઘણા તિહાં હોય. ૯૩

- ❖ વીરથી એક હજાર વર્ષે સત્યમિત્રથી અલ્પ માત્ર પૂર્વ હતા તે વિચ્છેદ પામ્યા,
- ❖ શ્રીવીરથી ૧૦૭૮ વર્ષે પૌષધશાળાનું મંડાણ થયું.

❖ વીરથી ૧૪૬૪ વર્ષે આબુ પાસે ઢેલી ગામે વડ તળે ચોરાશી ગચ્છની સ્થાપના.

વડ પિપલ સિદ્ધાંતી જોય, બોકડીયા જાખડીયા હોય. ૧૦૫

હારેજા જીરાઉલ નામ, એવમાદિ ચઉરાશી ઠામ;
એક ઉપાધ્યાય અલગો હતો, કાલેગુરુ પાસે પુહતો. ૧૦૬

તેહે પણ આચારજ કીયો, પંચાસીમો ગચ્છ થાપીયો;
તેહથી કેટલે કાલે જોય. રાજ સમાજમાં ચર્ચા હોય. ૧૦૭

કંસપાત્ર ગાથા નીકલી, ખરતર નામ ઠવ્યો તિહાં વલી;
ચિહુત્તર અધિક વરસ સય સોલ, કીધો આચરણા દંદોલ. ૧૦૮

બોલ એકસો ને ચોવીસ, ફેરે જિનવલ્લભ સૂરીસ;
વલી અનેરાગચ્છ ઓશવાલ, કોરંટા સંડેરા વાલ. ૧૦૯

ધર્મધોષ નાણા પલિવાલ, વેવં દૃષ્ટિક છિત્રાવાલ;
ચિત્રાવાલ અને બ્રહ્માણીઆ, મલધારાદિક જાણીઆ. ૧૧૦

એહની ઉત્પત્તિ નવ જાણિયે, અણાદીઠે ક્યાંથી આણિયે;
અણસાંભળ્યું અદીઠું કરે, તે નર અતિઘણ પાતિક લહે. ૧૧૧

વરસ સોલસે ઓગણત્રીશ, પુનમગચ્છ સ્થાપના જગીશ;
ચઉરાશી અધિક સોલસે, વરસે અંચલગચ્છ મતિ વસે. ૧૧૨

ઘણા બોલના અન્તર કર્યા, તે પણ ઘણે જણે આદર્યા;
રજોહરણ અને મુહપત્તિ, શ્રાવકને નવિ થાપે છતી. ૧૧૩

શ્રાવકને પડિક્કમણ ન કહે, છ આવશ્યક નવિ સદહે;
પાખી આઠમ ગણત્રી કરે, ઇમ અંતર અતિ ઘણ આચરે. ૧૧૪

બારહ ચઉદોત્તરયે અંચલિયા તહય આગમા ભણિયા ઇત્યાદિ.

વરસ સત્તરસે વીસે ઠામ, આગમગચ્છ ધરાવ્યો નામ;
તણ થુઇ ગણત્રીએ પર્વ, પડિક્કમણે અન્તર છે સર્વ. ૧૧૫

પોસહમાંહિ અન્તર ઘણો, અધિકમાસે પજજુસણ તણો;
યોગવિધિ નાંદિ ફેર ઘણા, મન વિમાસ જુઓ તેહ તણા. ૧૧૬

વીર થકી અવધારો મને, વરસ સતરસે પંચાવને;
ચિત્રાવાલ થકી નીકલ્યા, તપાગચ્છ નામે સાંભળ્યા. ૧૧૭

યત:-

વારસપંચાસીએ-છંડિયનિયગુરુનમજ્જાયં
વિજ્જાપુરનયરંમિય તવામયં દેવભદ્દાઓ ।।

તપાગચ્છ આચરણા વિજ્ઞાન, નહીં માલારોપણ ઉપધાન;
શ્રાવકને પણ નહી ચરવલો, ઇત્યાદિક અંતર સાંભલો. ૧૧૮

તસુ સયાચારી નવિ કરે, સૂત્રપંથ પણ ઢીલો ધરે;
પરંપરા મુખ થાપે ઘણી, ન જાણીયે તે કિણહી તણી. ૧૧૯

સૂત્ર અર્થને કૂડા દેખી, જો કોઈ પૂછે સવિશેષી;
પરંપરાનું લેઈ નામ, લોકતણું મન આણે ઠામ. ૧૨૦

ગચ્છ ચારતણી ચોપાઈ, ગાથા એકસો તિહુતેર થઈ;
એમ સાંભળી સૌધર્મગચ્છ ભજો, આપમતિની સંગતિ તજો. ૧૨૩

ઈમ જોઈને જિનવર આણ, સૂત્ર અર્થ સવિ કરે પ્રમાણ.
અભિનિવેશ મનનો પરિહરો, બ્રહ્મ કહે જિમ શિવસુખ લહો. ૧૨૪

(સુધર્મગચ્છપરીક્ષા ચોપાઈ)

બૃહત્તપાગચ્છાચાર્યથી વિજયદેવસૂરિજીએ બ્રહ્મર્ષિને સૂરિમંત્ર અર્પી બ્રહ્માચાર્ય
નામથી પ્રસિદ્ધ કર્યા એમ તે ગ્રન્થની પ્રસ્તાવનામાં લખ્યું છે.

વિજયદેવસૂરિના શિષ્ય વિનયદેવસૂરિ તે બ્રહ્માચાર્યના સાંસારિક ભાઈ હતા.
બ્રહ્માચાર્યે દશાશ્રુત સ્કંધ સૂત્રવૃત્તિ, જંબુદ્વીપપત્તિ સૂત્રવૃત્તિ, પાખી સૂત્રવૃત્તિ,
પ્રતિમાસ્થાપના પ્રબંધ, સુમતિનાગિલનો રાસ, સૈદ્ધાંતિક વિચાર, ચઉપર્વીવ્યાખ્યા,
સ્તવનો, સજ્જાઓ, કુલક અને પ્રસ્તાવિક કાવ્યો રચ્યાં છે.

યુગપ્રધાન નામાવલી

પ્રથમ ઉદય	વીરાત્
૧. સુધર્મા	૨૦
૨. જંબૂ	૬૪
૩. પ્રભવ	૭૫
૪. શયંભવ	૯૮
૫. યશોભદ્ર	૧૪૮
૬. સંભૂતિવિજય	૧૫૬
૭. ભદ્રબાહુ	૧૭૦
૮. સ્થૂલભદ્ર	૨૧૫
૯. મહાગિરિ	૨૪૫
૧૦. સુહસ્તિ	૨૮૧
૧૧. ગુણ (ધન) સુંદર	૩૩૫
૧૨. શ્યામાર્ચ	૩૭૬
૧૩. સ્કંદિલાચાર્ય	૪૧૪
૧૪. રેવતિમિત્ર	૪૫૦
પ્રથમ ઉદય	સંવત્
૧૫. ધર્મ	૨૪ (૪૯૪)
૧૬. ભદ્રગુપ્ત	૬૩ (૫૩૩)
૧૭. ગુપ્ત	૭૮ (૫૪૮)
૧૮. વજ્ર. છેલ્લા દશ પૂર્વધર	૧૧૪ (૫૮૪)
૧૯. આર્યરક્ષિત	૧૨૭ (૫૯૭)
૨૦. પુષ્પમિત્ર	૧૪૭ (૬૧૭)
દ્વિતીય ઉદય	સંવત્
૨૧. વજ્રસેન	૧૫૦
૨૨. નાગહસ્તિ	૨૧૯

૨૩. રેવતિમિત્ર	૨૭૮
૨૪. સિંહ	૩૫૬
૨૫. નાગાર્જુન	૪૩૪
૨૬. ભૂતદિન	૫૧૩
૨૭. કાલિક	૫૨૪

(ત્રીજા કાલિકાચાર્યે વિદ્યાધરગચ્છે પાંચમની ચોથ વીરાત્ ૯૯૩ વર્ષે દક્ષિણમાં પૈઠણપુરે કરી, અહીંઆ સુધી ૧ પૂર્વનું જ્ઞાન હતું.)

દ્વિતીય ઉદય	સંવત્
૨૮. સત્યમિત્ર	૫૩૧
૨૯. હારિલ	૫૮૫
૩૦. જિનભદ્ર	૬૩૪
૩૧. ઉમાસ્વાતિ	૭૨૦
૩૨. પુષ્પમિત્ર	૭૮૦
૩૩. સંભૂતિ	૮૨૯
૩૪. માઢરસંભૂતિ	૮૮૯
૩૫. ધર્મરત્ન	૯૨૯
૩૬. જ્યેષ્ઠાંગ	૧૦૦૦
૩૭. ફલ્ગુમિત્ર	૧૦૪૯
૩૮. ધર્મઘોષ	૧૧૨૭
૩૯. વિનયમિત્ર	૧૨૧૩
૪૦. શીલમિત્ર	૧૨૯૨
૪૧. રેવતિમિત્ર	૧૩૭૦
૪૨. સ્વપ્નમિત્ર	૧૪૪૮
૪૩. અર્હન્મિત્ર	૧૪૯૩

તત્ત્વાર્થાધિગમ ભાષ્યમાં ઉમાસ્વાતિ ઉચ્ચ નાગરી શાખાના હતા તેમ લખાણ છે. ઉચ્ચ નાગરી શાખા શ્રીમન્મહાવીર પરમાત્માની પાટે થયેલા આર્યદિનના શિષ્ય આર્યશાંતિશ્રેણિકના વખતમાં નીકળી છે.

દ્વંદ્વક્રમતપત્થની ઉત્પત્તિ

શ્રીવીરપ્રભુની ૬૨મી પાટે શ્રીવિજયપ્રભસૂરિ થયા. તેમનો જન્મ સં. ૧૬૭૫માં થયો, સં. ૧૬૮૮માં દીક્ષા, સં. ૧૭૦૧માં તેઓ પંડિતપદ પામ્યા, તેઓ સં. ૧૭૧૦ સત્તરશેદશમાં ઉપાધ્યાયપદ પામ્યા અને સં. ૧૭૧૩માં સૂરિપદ પામ્યા, ભટ્ટારક પામ્યા, સં. ૧૭૪૮માં તેઓ સ્વર્ગપદને પામ્યા.

શ્રીવિજયપ્રભસૂરિના સમયમાં જૈનતત્ત્વાદર્શમાં શ્રીઆત્મારામજી મહારાજ હુંદીયા મુખબંધા વેષધારકની ઉત્પત્તિ થઈ એમ નીચે પ્રમાણે જણાવે છે. ‘શાહ વીરજી નામનો એક વહોરા અટકનો દશાશ્રીમાલી વાણીઓ સુરત શહેરમાં રહેતો હતો, તેને ફુલી નામની એક બાળવિધવા પુત્રી હતી.

તેણે એક લવજી નામના છોકરાને દત્તક લીધો હતો, તે લવજીને લુંકાના ઉપાશ્રયમાં અભ્યાસ કરવા મોકલ્યો. ત્યાં યતિઓના સંગથી તેને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. તેથી લુંકાનો યતિ બજરંગીનો શિષ્ય થયો. બે વર્ષ પછી તે પોતાના ગુરૂને કહેવા લાગ્યો કે શાસ્ત્રમાં સાધુનો જે આચાર કહ્યો છે. તે પ્રમાણે તમે પાળતા નથી, તેનું શું કારણ છે? ગુરૂએ ઉત્તર આપ્યો કે, પંચમકાળમાં શાસ્ત્રવિધિ મુજબ સર્વ ક્રિયા થઈ શકતી નથી. એ ઉપરથી લવજીએ કહ્યું કે તમે તો ભ્રષ્ટાચારી છો, માટે હવેથી તમે મારા ગુરૂ નથી, હું તો પોતે જ સંયમ ફરીને લઈશ.

એ પ્રમાણે કલેશ કરી લવજી ઋષિએ લુંકામતની ગુરૂદીક્ષાનો ત્યાગ કરી પોતાની સાથે બીજા બે યતિઓ ૧. ભાણો, ૨. સુખજીને લઈ ત્રણે જણે પોત પોતાની મેળે દીક્ષા લીધી અને મોઢા ઉપર લુગડાંની પટી બાંધી. આવો વિચિત્ર વેષ જોઈ શ્રાવકોએ પ્રથમ તો તેમને રહેવા માટે જગ્યા પણ આપી નહિ. તેથી તેઓ ખંડેર મકાનમાં જઈ રહ્યા. ગુજરાતમાં ખંડેર થઈ ગએલાં મકાનોને હુંદ કરીને કહે છે.

આ ત્રણ જણાને આવાં મકાનમાં રહેતા જોઈ લોકોએ તેમનું નામ હુંદીઆ રાખ્યું. પછી તેમને નવો મત ચલાવતાં બહુજ હરકતો નડી, પરંતુ તેઓનો ત્યાગ જોઈ કેટલાક લુંકામતવાળા તેમને માનવા લાગ્યા. કારણ કે જગતમાં ગાડરીઆ પ્રવાહની જેવી રીતે સર્વ કામમાં ચાલે છે. આ પ્રમાણે ભોળા અને અજ્ઞાની લોકો ઉપરનો ડોળ જોઈ રાગી થઈ જાય છે. વળી ગુજરાતના લોકો

ઘણો ભાગે એવા હઠાગ્રહી છે કે, જે વાત પકડી તે કદિ છોડે નહિ. એ ઉપરથી ગુજરાત દેશમાંજ જૈનમતના કેટલાક ફાંટા નીકળ્યા છે. તે પછી લવજીનો શિષ્ય સોમજી નામનો ઓશવાળ વાણીઓ અમદાવાદના કાલુપુરનો રહેનાર થયો, તેણે સૂર્યની બહુજ આતાપના કરી હતી.

એ સામજીને ૧. હરિદાસજી, ૨. પ્રેમજી, ૩. ગિરીધરજી, ૪. કાનજી, વગેરે ચેલા થયા હતા. વળી લુંકામતવાળા કુંવરજીના જે ચેલા હતા તે પણ સોમજીના શિષ્ય થઈ રહ્યા હતા.

તેઓનાં નામ

૧. શ્રીપાળ	૨. અમીપાળ	૩. ધરમસી
૪. હરજી	૫. જીવાજી	૬. સમરથ
૭. તોડુજી	૮. મોહનજી	૯. સદાનંદજી
૧૦. ગોધાઉ		

વળી તે વખતમાં ગુજરાતમાં રહેનાર ધર્મદાસ નામના એક છીપાએ પોતાની મેળે મુંડ મુંડાવી, મોં ઉપર પટ્ટી બાંધી પોતાને ઢુંઢીઆનો સાધુ મનાવા લાગ્યો. હરિદાસને એક વૃંદાવન કરીને ચેલો હતો અને વૃંદાવનને ભવાનીદાસ નામનો એક ચેલો થયો. ભવાનીદાસે લોહારના રહેનાર મલુકચંદને પોતાનો ચેલો કરી રાખ્યો હતો.

મલુકચંદને મહાસિંહ નામનો ચેલો થયો અને મહાસિંહનો ખુશાલરાય તથા છજમલ અને છજમલનો રામલાલ, એ રીતે અનુક્રમે ચેલા થયા. રામલાલને રામરત્ન અને અમરસિંહ નામના બે ચેલા હતા. આ બંને જણ અમારા જોવામાં પણ આવેલા છે. તેઓને વસંતરાય અને રામબક્ષ વગેરે ચેલા થયા. તે અઘ્યાપિ પર્યન્ત પંજાબ દેશમાં વિચરે છે.

જીવાજીનો શિષ્ય લાલચંદ થયો, અને લાલચંદે અમરસિંહ નામના એક સક્ષને ચેલો બનાવ્યો, તે અમરસિંહ મારવાડ દેશમાં ફરવા લાગ્યો. તેમના પરિવારમાં નાનકજીની ઉત્પત્તિ થઈ કે જેના શિષ્યો હાલમાં અજમેર અને કૃષ્ણાગઢ વગેરે ઠેકાણે ફર્યા કરે છે. એક શ્યામિદાસના પરિવારમાં કન્હીરામ, લેખરાજ, તખતમલ વગેરે થયા તે હાલમાં મારવાડમાં ફરે છે; બુંદી કોટામાં

અને માળવામાં લાલચંદ, ગણેશજી, ગોવિંદરામજી વગેરે, થયા. તથા અમીચંદ, હુકમચંદ, ઉદયચંદ, ફતેચંદ, જ્ઞાનજી, છગન, મગન, દેવકરણ અને પત્રાલાલ વગેરે ઘણાં જણાં ફરે છે. જેઓ સર્વે હરિદાસજીના શિષ્ય ગણાય છે.

અમરસિંહના દીપચંદ, ધર્મરાજ, જોગરાજ, હજારીમલ્લ, લાલજીરામ, ગંગારામ અને ગંગારામના જીવણમલ્લ એ રીતે અનુક્રમે ચેલા થયા જે હાલમાં દિલ્લીમાં તરફના ગામોમાં ફરે છે. અમરસિંહના પરિવારમાં ધનજી, મનજી, નાથુરામ અને તારાચંદ વગેરે થયા, જેમના ચેલા રતિરામ અને નંદલાલ થયા, નંદલાલને રૂપચંદ નામનો ચેલો થયો. અને રૂપચંદનો બિહારી નામે ચેલો થયો, જે હાલમાં પંજાબમાં કોટ જગરાનાંદિ ગામોમાં ફર્યા કરે છે.

કાનજી અને ધર્મદાસ છીપીના ચેલાઓમાં દીપચંદ અને ગોપાળજી વગેરે થયા છે. તેઓ કાઠીયાવાડના વઢવાણ, લીંબડી, મોરબી, ગોંડલ, જેતપુર, રાજકોટ, અમરેલી ધ્રાંગધરા, વગેરે ગામોમાં ફરે છે. ધર્મદાસના કેટલાક ચેલા જેવા કે-ધનાજી, અને ધનાજીના ભૂદરજી તથા ભૂદરજીના રઘુનાથજી, જૈમલજી, ગુમાનચંદ, દુર્ગદાસ, કન્હીરામ, રત્નચંદ, હમ્મીરમલ, કયૌરીમલ્લ વગેરે હાલ કાળમાં મારવાડમાં ફરે છે. તે ઘણે ભાગે સર્વ કોઈના જાણવામાં છે.

ટુંડીયા તેરાપંથ-(તેરાપંથી)

સંવત્ (૧૮૧૮) અઢારસોઅઢારમાં રઘુનાથજીએ ભિખમજી નામના એક જણને શિષ્ય બનાવ્યો. જેણે તેરાપંથ મત ચલાવ્યો. તેના શિષ્યો ભારમલ, હેમજી, રાયચંદ અને જીતમલ્લ થયા. જીતમલ્લની પછી મેઘજીને તેની ગાદી મળી. આ સર્વ મુખબંધા સાધુઓનો પંથ સંવત્ (૧૭૦૯) સત્તરસો નવસી સાલથી ઉત્પન્ન થયો છે.

તેઓમાં અઘાપિ પર્યન્ત કોઈ પણ સાધુએ વિદ્વત્તા સંપાદન કરેલ નથી. તેઓનું એવું માનવું છે કે-વ્યાકરણ, કાવ્ય, કોશ, છંદ, અલંકાર, તર્ક, ન્યાય, વગેરે શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવાથી બુદ્ધિમાં ભ્રમણા ઉત્પન્ન થાય છે.

આવી રીતની અજ્ઞાનતાથી તેઓ એકબીજાની બહુજ ઈર્ષ્યા કરે છે. અને પોતાને મનમાનતી તરેહવાર વાતો જોડી કાઢે છે. પરસ્પર એકબીજાની નિંદા કરે છે. મનમાં એવો ભય રાખ્યા કરે છે કે, મારા અમુક ગૃહસ્થ ચેલાને બીજો

કોઈ ભોળવીને પોતાનો ચેલો કરી લેશે, ઈત્યાદિ અનેક કારણોથી એકબીજામાં વિરોધ ચાલ્યો આવે છે. જે વાતની ખાત્રી મારવાડમાં જઈ તેઓના આચાર જોવાથી પ્રત્યક્ષ રીતે જણાઈ આવે છે. તેઓના આચાર, વિચાર, વ્યવહાર, વેષ, શ્રદ્ધા, પ્રરૂપણા વગેરે પણ જૈનમતના શાસ્ત્રથી વિરૂદ્ધ છે.

બીજા મતવાળાઓ જે જૈનમતના લોકોને ગંદા અને કઢંગા કહે છે. તે ફક્ત આ ઢુંદીઆ મતના જ આચાર, વ્યવહાર દેખીને કહે છે. વિશેષ તો શું પણ તેમની અજ્ઞાનતા તો તેમની સાથે જેઓનો સહવાસ છે, તેઓજ જાણે છે. ખરું કહીએ તો આ લોકો જૈનમતથી કેવળ વિરૂદ્ધ રીતેજ વ્યવહાર રાખનારા છે. અને તેથી તેમને જૈનભાસ કહીએ તો ખોટું નથી.’ આ પ્રમાણે જૈનતત્વાદર્શમાં શ્રીઆત્મારામજીએ જણાવ્યું છે.

સ્થાનકવાસી સાધુઓ મૂળ બત્રીશ સૂત્રને માને છે; પ્રતિમાને માનતા નથી. શ્વેતાંબરમૂર્તિ માનનારા સાધુઓ અને ઢુંદીયા (સ્થાનકવાસી) સાધુઓની માન્યતામાં ઘણો ફેર છે. કેટલાક લુંકાગચ્છના શ્રીપૂજ્યો અને શ્રાવકો મૂર્તિ માને છે, અને પૂજે છે. લુંકાગચ્છના સાધુઓમાં અને સ્થાનકવાસી સાધુઓની માન્યતામાં પણ કેટલીક બાબતોમાં ફેર છે. ઢુંદીયા સાધુઓમાં બાવીશ ટોળાં-સંઘાડા છે.

લીંબડી સંપ્રદાયના સાધુઓ, ગોંડળ સંપ્રદાયના સાધુઓ, બરવાળાના સંઘાડા સંપ્રદાયના સાધુઓ, ખંભાતી સંઘાડાના સાધુઓ, દરિયાપુરી સંઘાડાના સાધુઓ અને કચ્છી સંપ્રદાયના સાધુઓ; વગેરે અનેક સંઘાડાના નામે સાધુઓ ઓળખાય છે. સ્થાનકવાસી (ઢુંદીયા) સાધુઓમાં આઠ કોટિ, નવ કોટિ અને છ કોટિ પચ્ચખાણની માન્યતાના ભેદે આઠકોટિવાળા, છકોટિવાળા અને નવ કોટિવાળા વગેરે મતભેદના નામથી તેમના સંઘાડાઓ ઓળખાય છે.

છકોટિવાળા સાધુઓ આઠ કોટિ અને નવ કોટિ પ્રત્યાખ્યાનનું ખંડન કરે છે, ત્યારે આઠ કોટિવાળા અને નવ કોટિવાળા પોતપોતાના પક્ષનું સમર્થન કરી અન્ય પક્ષનું ખંડન કરે છે. બેહજારના આશરે સ્થાનકવાસી સાધુઓ અને ચાર પાંચ હજારના આશરે સ્થાનકવાસી આર્યાઓ (સાધ્વીઓ) હાલ છે એમ સંભળાય છે.

સૂત્રના ટબાઓ અને શ્વેતાંબરમૂર્તિ માન્યતાધારક સાધુઓના બનાવેલા રાસાઓને સ્થાનકવાસી સાધુઓ વાંચે છે અને પોતાના મતની પુષ્ટિ કરે છે. બે

ત્રણ લાખના આશરે ઢુંદીયા (સ્થાનકવાસી) જૈનો હોવાનો સંભવ છે. સ્થાનકવાસી સાધુઓના સંઘાડાના નામે ભિન્ન ભિન્ન ગામો શહેરો હોય છે. દરેક સંઘાડાની માન્યતાવાળા જૈનો પોતપોતાના સંઘાડાના સાધુઓની મરજી પૂર્વક અન્ય સંઘાડાના સાધુઓને પોતાના ક્ષેત્રમાં ચોમાસું રાખી શકે છે.

ફાગણ માસમાં દરેક સંઘાડાના સાધુઓ-સાધ્વીઓ શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ અમુક ક્ષેત્રમાં ભેગાં થાય છે અને ત્યાં કયા ક્ષેત્રમાં કયા સાધુએ ચોમાસું કરવું અને કયા સાધ્વીએ કયાં ચોમાસું કરવું તે શ્રાવકોની મરજી લઈને નક્કી કરવામાં આવે છે.

ઢુંદીયા તેરાપંથી સાધુઓમાં તેમના પૂજ્યના નામથી સાધુઓ થાય છે. કહેવાનો સારાંશ એ છે કે જે કોઈ દીક્ષા લે છે તે પૂજ્યના નામથી દીક્ષા લઈ શિષ્ય થાય છે. પૂજ્ય વિના અન્ય કોઈનો કોઈ શિષ્ય થઈ શકતો નથી. ઢુંદીયા તેરાપંથી સાધુઓના માથે એક પૂજ્ય જ ગુરૂ હોય છે. કોઈનો અપરાધ આવ્યાથી તેને સંઘાડા બહાર કરવાની સર્વક્ષેત્રના તેરાપંથી જૈનોને ખબર આપવામાં આવે છે, તેથી સંઘાડા બહાર કરેલા સાધુને કોઈ તેરાપંથી શ્રાવક સંગ્રહી શકતો નથી, તેથી કાંતો તે પ્રાયશ્ચિત્ત લેઈ પાછો સંઘાડામાં આવે છે અથવા તેરાપંથીઓમાં ફાટફૂટ કર્યા વિના અન્યમતના સાધુઓમાં દાખલ થઈ જાય છે.

દોઢસેના આશરે તેરાપંથી સાધુઓ અને બસેના આશરે તેરાપંથી સાધ્વીઓ હાલ વિદ્યમાન છે એમ સાંભળવામાં આવે છે. મારવાડમાં સ્થળી વગેરેના પ્રદેશોમાં અને મેવાડમાં ઉદયપુરની આસપાસના પ્રદેશોમાં ઢુંદીયા તેરાપંથી સાધુઓ, સાધ્વીઓ અને તેમના પંથી ગૃહસ્થ જૈનો વસે છે સ્થાનકવાસીસાધુઓથી તેરાપંથ કાઢનાર ભીખમજીએ તેર બાબતનો મતભેદ કર્યો તેથી તેરાપંથ એવું નામ પ્રસિદ્ધ થયું.

તેરાપંથી સાધુઓ પોતાની માન્યતાવાળા સંયમીઓ વિના અન્યને દાન દેવામાં ધર્મ નથી એવું માને છે અને પ્રરૂપે છે, તથા પોતાના પંથના સાધુઓ અને સાધ્વીઓ વિના અન્ય સાધુઓ તથા ગૃહસ્થ વગેરેને મરતાં બચાવવામાં પુણ્ય-ધર્મ માનતા નથી પણ ઉલટું પાપ માને છે. તપાગચ્છીય મુનિવરોએ તથા ખરતરગચ્છીય સાધુઓએ તેરાપંથની માન્યતાઓમાં ભૂલો-દોષો છે, એમ ગ્રન્થો બતાવી સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. સ્થાનકવાસી સાધુએ તેરાપંથની તેર માન્યતાઓ

(સૂત્રથી વિરૂદ્ધ છે) એમ સિદ્ધાંતસાર નામનું પુસ્તક રચી સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. તેરાપંથી સાધુઓ બત્રીશ સૂત્રને માને છે. ઢુંઢીયા સાધુઓથી તેરાપંથીઓ તેર બાબતમાં જુદા પડે છે.

લુંકામત

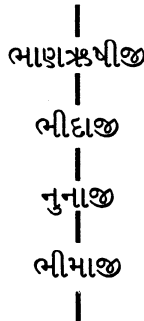
જૈનતત્ત્વાદર્શમાં આત્મારામજી ઉર્ફે શ્રીવિજયાનન્દસૂરિએ લુંકામતની નીચે પ્રમાણે ઉત્પત્તિ લખી છે. અમદાવાદમાં દશાશ્રીમાળીજ્ઞાતિનો લુંકો નામનો લહીયો રહેતો હતો, તેણે એક ગ્રન્થ લખતાં આઠ પાનાં લખ્યા વિના ત્યજી દીધાં તેથી આચાર્યે તેને કાઢી મૂક્યો. તેના રોષ આદિ કારણોથી લુંકાશાહ લીંબડીમાં ગયો.

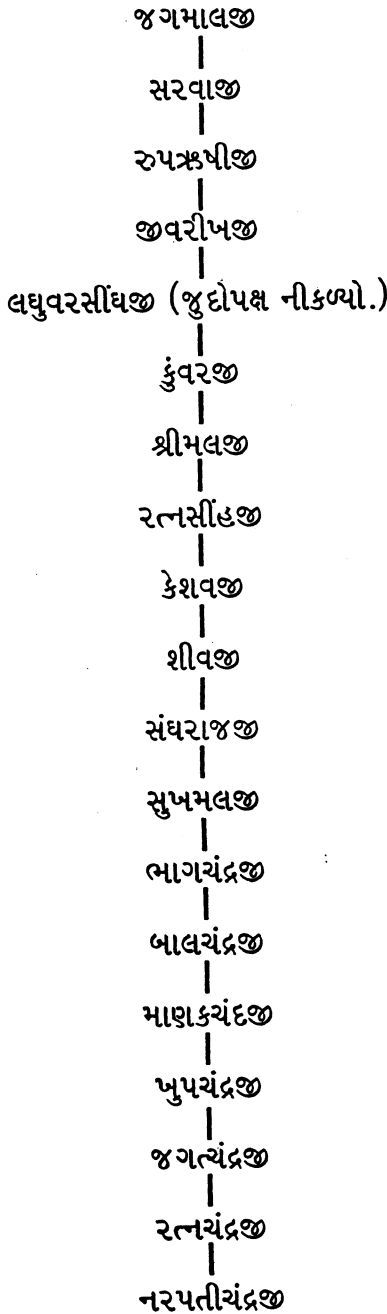
લીંબડીમાં લુંકાશાની જ્ઞાતિનો લખમશી નામે કારભારી હતો તેણે લુંકાશાહને મત ફેલાવવામાં સહાય આપી, તેથી તે સં. ૧૫૦૮માં મૂર્તિની ઉત્થાપના વગેરે અનેક વિરૂદ્ધ વાતોનો ઉપદેશ આપવા લાગ્યો. લુંકાશાહે પચ્ચીશ વર્ષ પર્યંત ઉપદેશ દીધો પણ કોઈ સાધુ થયો નહિ. છેવટે સં. ૧૫૩૩માં ભાણા વાણિયાએ ભેખ ધારણ કર્યો. તે ભાણારિખ નામથી પ્રસિદ્ધ થયો.

તેનો સં. ૧૫૬૮માં રૂપજી નામનો શિષ્ય થયો. તેનો સં. ૧૫૭૮માં જીવારિખ નામનો શિષ્ય થયો. જીવારિખને સં. ૧૫૮૭માં એક વૃદ્ધ વરસિંહજી નામનો શિષ્ય થયો. વૃદ્ધ વરસિંહને સં. ૧૬૪૮માં જશવંતજી નામનો શિષ્ય થયો. લુંપકમતમાં ગુજરાતી, નાગોરી અને ઉત્તરાધી એ ત્રણ શાખા થઈ છે.

લોંકામતની પટ્ટાવલી નીચે પ્રમાણે-

૧. લોંકાચાર્ય (લોંકામતના સ્થાપક)

(વિદ્યમાન આચાર્ય હાલ માંડવી (કચ્છ) માં ચોમાસું બિરાજે છે.

તેરાપંથ

સંવત્ ૧૮૦૮ ની લગભગમાં મારવાડમાં ઢૂંઢક (બાવીશ ટોલા) ના રૂઘનાથજી નામે એક સાધુ પોતાના શિષ્યોની સાથે વિચરતા હતા. તેની પાસે સોજત-વગડીની નજદીક કંટાલીઆના રહેવાશી ભિખુનજી નામના ઓશવાલે દીક્ષા લીધી. કોઈ સમયે રૂઘનાથજી મેડતામાં ભિખુનજીને શ્રીભગવતીસૂત્ર ભણાવતા હતા. જો કે ભિખુનજીની બુદ્ધિ કાંઈક તીક્ષ્ણ હતી, પરંતુ વિચારશક્તિ વિપરીત હોવાથી ઘણી વાતોમાં એને વિપરીતતા માલૂમ પડવા લાગી.

તેની ચેષ્ટા સામતમલ ધારીમલ શ્રાવક જાણી ગયા. તે શ્રાવકે રૂઘનાથજીને કહ્યું, ‘આપ આને ભગવતીસૂત્ર ભણાવી રહ્યા છો પરંતુ આ તો ‘પયઃપાનં મુજઙ્ગાનાં કેવલં વિષવર્ધનમ્’ જેવું થાય છે. આ આગળ જતાં નિલ્નવ થશે, અને ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરશે.’ રૂઘનાથજીએ કહ્યું-પહેલાં પણ શ્રીવીરભગવાને ગોશાલાને બચાવ્યો હતો, જમાલીને પણ ભણાવ્યો અને નિલ્નવ થયો તો શું કરી શકાય? પોતપોતાના કર્માનુસાર જે ભાવિ-હોનહાર થવાનું હશે, તે થશે જ.

એ પ્રમાણે કહી એણે ભગવતી તો પૂરી કરાવી. ચોમાસું સમાપ્ત થયા પછી તે ભગવતીજીના પુસ્તકને લઈ ચાલવા લાગ્યા. ત્યારે રૂઘનાથજીએ કહ્યું, ‘પુસ્તક છોડતા જાઓ.’ પરંતુ ભિખુનજી તો લઈને જ ચાલ્યા, પાછળથી બે સાધુઓને મોકલી રૂઘનાથજીએ તે પુસ્તક મંગાવી લીધું. બસ આટલાથી જ તેમના હૃદયમંદિરમાં ક્રોધાગ્નિ પ્રજ્વલિત થયો. અને તેણે આવો નિશ્ચય પણ કરી લીધો કે-‘હું નવો મત કાઢું અને રૂઘનાથજીને કષ્ટ આપું.’ અસ્તુ.

તેમણે મેડતાથી વિહાર કરીને મેવાડમાં આવી રાજનગરમાં ચોમાસું કર્યું. અહીં સાગરગચ્છના યતિનો એક ભંડાર હતો. તે ભંડારમાંથી શ્રાવક લોકો તેને જે જોઈએ તે પુસ્તકો દેવા લાગ્યા. પરંતુ ઠીક છે.

સ્યાદ્વાદશૈલીયુક્ત-અનંતનયાત્મક-શ્રીજિનવચનના સાચા રહસ્યને, સમુદ્રસમાન ગંભીર બુદ્ધિવાળો પણ ગુરૂગમતા સિવાય પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. તો ભિખુનજી જેવા, પ્રથમથી મૂર્તિના ઉત્થાપક-ગુરૂગમતાનું નામ-નિશાન પણ નહીં. અને વળી ટબ્બા-ટબ્બીથી કામ લેવાવાળાને સાચું રહસ્ય ન મલે અને વિપરીતતા પેદા થાય તો એમાં કોઈ આશ્ચર્યની વાત નથી.

ઠીક થયું પણ તેમજ. (જેમ જેમ ભિખુનજી પોતાની મેળે ભણતા ગયા. તેમ તેમ તેના ઉપર અનેક પ્રકારની શંકાઓ અને કુતર્ક સ્વારી કરવા લાગ્યા. અન્તમાં અવિધિથી સૂત્ર ભણવાનો પ્રભાવ, ભિખુનજી ઉપર બરાબર પડ્યો. ભિખુનજીએ સૌથી પ્રથમ દયાનો જ શિરઃછેદ કર્યો. કે જે જિનશાસનનો પ્રધાન મંત્ર છે, જિનશાસનનો પ્રધાન ઉદ્દેશ છે. ભિખુનજીએ આવા પ્રકારની પ્રરૂપણા કરી. - 'સાધુ મુનિરાજ કોઈ ત્રસ-સ્થાવર જીવને હણે નહીં, હણાવે નહીં. અને અન્ય કોઈ હણે તેની અનુમોદના કરે નહીં. કોઈએ કોઈ-જીવને બાંધ્યો હોય તો સાધુ છોડે નહીં. છોડાવે નહીં. અને છોડે તેને સારો જાણે નહીં.

આ સાધુનો આચાર છે. આ પ્રમાણે શ્રાવક પણ તીર્થંકરના નાના પુત્ર છે. માટે તેઓ પણ કોઈ કોઈ-જીવને મારતો હોય તો તે છોડે નહીં, છોડાવે નહીં. અને છોડે તેની અનુમોદના કરે નહીં. એમાં કારણ આ બતાવ્યું કે-જો કોઈ શખ્સ કોઈ જીવને મારતો હોય. અને તેને છોડાવવામાં આવે તો પ્રથમ તો અંતરાય દોષ લાગશે. તથા છોડાવ્યા પછી તે જીવ હિંસા કરશે, મૈથુન સેવશે. પત્ર પુષ્પ ફલ તોડશે. ભક્ષણ કરશે. વગેરે સર્વ પાપ છોડાવવાવાળા પુરૂષને માથે લાગે છે.

અર્થાત્ જેમ કોઈ વાડામાં ગાય બળદ વગેરે ભરેલાં છે. અને તેની પાસે અગ્નિ લાગી હોય. તો તે વંડાના દરવાજા ખોલીને તે જાનવરોને બાહર ન કાઢવાં જોઈએ. કેમકે તેને કાઢીશું તો તે ગાય બળદ વગેરે પશુ મૈથુન સેવશે. હિંસા કરશે. તે પાપ દરવાજો ખોલવાવાળાને માથે છે. તે ઉપરાન્ત આ પણ પ્રરૂપણા કરી કે-સાધુના સિવાય કોઈ સંયતિ નથી. અત એવ સાધુના સિવાય બીજા કોઈને દેવામાં નિર્જરા યા પુણ્ય થતું જ નથી. આવી રીતે ભિખુનજીએ દયા અને દાનનો નિષેધ કર્યો. આ પ્રરૂપણામાં ચાર મનુષ્ય પ્રધાન હતા. ભીખુનજી તથા જયમલજીનો ચેલો વખતાજી આ બે સાધુ તથા વચ્છરાજ ઓસવાલ અને લાલજી પોરવાલ એ બે ગૃહસ્થ એ ચારેએ મળીને આ પ્રરૂપણા કરી.

ચોમાસું ઉતર્યા પછી ભિખુનજી પોતાના ગુરૂ રૂઘનાથજીની પાસે સોજત આવ્યા, રૂઘનાથજી પહેલેથી જાણી ગયા હતા કે, આણે આવી પ્રરૂપણા કરી છે, તેથી તેનો કાંઈ સત્કાર કર્યો નહીં, આહાર પણ સાથે કર્યો નહીં. ત્યારે

ભિખુનજીએ પોતાના ગુરૂને કહ્યું કે, મારો શો અપરાધ છે? રૂઘનાથજીએ કહ્યું તેં ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરી છે, રૂઘનાથજીએ તેને સમજાવ્યું કે-‘આ ત્હારી કલ્પના બિલકુલ શાસ્ત્ર અને વ્યવહાર બંનેથી વિરૂદ્ધ છે, જો એમજ હોય તો ધર્મના મૂળ-અંગભૂત દયા અને દાન બંને ખંડિત શું? સર્વથા ઉઠીજ જાશે.

અને જ્યારે એ બંને ઉઠી જશે તોપછી મોક્ષ-માર્ગનો અભાવ જ થઈ જશે, અન્તમાં ક્રમશઃ સર્વથા નાસ્તિકતાની નોબત આવી જશે, અત એવ તેં જે અરિહંતોના અભિપ્રાયથી વિરૂદ્ધ પ્રરૂપણા કરી છે. તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ લે અને ભવિષ્યમાં તેમ ન બને તેવો નિશ્ચય કરો.

ભિખુનજીના અંતઃકરણમાં આ વાતની જરા પણ અસર પહોંચી નહિ. પરંતુ એણે પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે જો આ સમયમાં પોતાના માનસિક વિચાર હું પ્રકટ કરી દઈશ તો આ ગુરૂજી મને સમુદાયથી બાહર કાઢશે. અને હાલમાં હું બાહર નીકળીને પોતાનું ટોલું જમાવી શકીશ નહિ. કેમકે હાલ મારી પાસે તેવા સહાયક નથી, કે જેવાની જરૂર છે. આ કારણથી હાલ તો ગુરૂજી જે કાંઈ કહે તે સ્વીકારી લેવું ઉચિત છે.

આવો વિચાર કરી દંભપ્રિય ભિખુનજીએ કહ્યું. હે સ્વામિન! મારી ભૂલ આપે કહી આથી હું ક્ષમાપાત્ર છું. આપ જે કાંઈ પ્રાયશ્ચિત્ત આપો તે લેવાને હું તૈયાર છું. ગુરૂએ છમાસી પ્રાયશ્ચિત્ત આપ્યું (કોઈ કોઈ જગ્યાએ બે વાર પ્રાયશ્ચિત્ત લેવા લખ્યું છે) આ સઘળું થયું.

પરંતુ ભીખમજીના ચેલા ભારમકે શ્રદ્ધા છોડી નહીં. પશ્ચાત્ રૂઘનાથજીએ ભિખુનજીને કહ્યું-‘બગડીમાં વખતાજી હુંદિયા, વચ્છરામજી ઓસવાલ, રાજનગરના શ્રાવક લાલજી પોરવાડ એ ત્રણેની શ્રદ્ધા તેં દૂર કરેલી છે; માટે તું ત્યાં જઈ તેને ઠેકાણે લાવ. તે લોકોને તમે જ સમજાવી શકશો.’ ત્યાંથી તે આજ્ઞા લઈ બગડી આવ્યા.

અહીં તો તેમને ‘લેને ગઈ પૂત તો ખો આઈ ખસમ’ જેવું થયું. આવ્યા તો હતા વખતા-હુંદકને સમજાવવા, પરંતુ ઉલટા વખતા-હુંદિયો તેમને જ ઉપાલંભ દેવા લાગ્યો. વખતા-હુંદકે કહ્યું, દેખો! આપણે બધાએ મલીને તો આ ઠીક કર્યો હતો. અને પાછા તમે તો રૂઘનાથજીની પાસે જઈ ફસાઈ ગયા. આ શું કર્યું?

બસ એવાં એવાં ઘણાં વચનો સંભળાવી ફરી ચક્કર ઘુમાવ્યું. ફરી બે ચાર

મહિના પછી ભિખુનજી રૂઘનાથજીની પાસે આવ્યા; ફરી પણ આહાર પાણી સાથે કર્યા નહીં.

ત્યારે રૂઘનાથજીના ભાઈ જેમલજીની પાસે ભિખુનજી ગયા. જેમલજી અને રૂઘનાથજીને દ્વેષ થયો. છ મહિના લગી પંચાયત થઈ. પરંતુ પોતાનો મત છોડ્યો નહીં. ભિખુનજીએ અંદર અંદરથી સાધુઓને અને ગૃહસ્થોને પોતાના પક્ષમાં લઈ લીધા હતા. રૂઘનાથજીએ પ્રાયશ્ચિત્ત લઈને સમુદાયમાં રહેવાને ઘણું કહ્યું.

પરંતુ હવે તે કેવી રીતે માની શકે? કેમકે-તેના પક્ષમાં બીજા પણ લોક મળી ગયા હતા. રૂઘનાથજીએ ઘણુંએ સમજાવ્યું, પરંતુ સમજ્યો નહીં; ત્યારે ‘બિગડા પાન બિગાડે ચોલી, બિગડા સાધુ બિગાડે ટોલી’ આ નિયમાનુસારે રૂઘનાથજીએ તેને સં. ૧૮૧૫ ચૈત્ર શુદ્ધ ૮ શુક્રવારે સમુદાયથી બહાર કર્યો. (કોઈ કોઈ જગ્યાએ ૧૮૧૮ લખેલ છે)

ભીખુનજી જ્યારે સમુદાયથી બહાર થયા ત્યારે તે, તથા બખતાવર, રૂપચંદ, ભરમલ, ગિરધર વગેરે બાર મળી તેર મનુષ્ય નીકળ્યા હતા. બસ. આથી ‘તેરાપંથ’ એવું નામ પડ્યું. સંભળાયું છે કે-રૂપચંદ આદિ બે સાધુ તો કોઈ કારણથી થોડા જ સમયમાં ભિખુનજીને છોડીને રૂઘનાથજીને મળી ગયા હતા. આવી રીતે ‘તેરાપંથ’ ની ઉત્પત્તિ છે.’ આ હકીકત શ્વેતાંબર તેરાપંથ મત સમીક્ષામાંથી અનુવાદ કરી લીધી છે.

જૈન દિગંબર સંઘ

વિક્રમ સંવત્ ૧૦૬ ની સાલમાં શ્વેતાંબર સંઘથી દિગંબર સંઘ જુદો પડ્યો. તેનાં કારણો વિશેષાવશ્યકવૃત્તિ વગેરેમાં આપેલાં છે. દિગંબર સંઘનો એક ભેદ મૂળસંઘના નામે પ્રસિદ્ધ થયો.

મૂળ સંઘના ચાર ભેદ છે.

૧. સિંહસંઘ ૨. નંદિસંઘ ૩. સેનસંઘ ૪. દેવસંઘ.

સેનસંઘને વૃષભસંઘ પણ કહે છે.

પ્રત્યેક સંઘમાં ગણ અને ગચ્છ હોય છે. નંદિસંઘમાં બલાત્કાર ગણ, સરસ્વતીગચ્છ, અને પારિજાતગચ્છ એ ત્રણ ગચ્છ છે.

સેનસંઘમાં સુરસ્થ ગણ અને પુષ્કર ગચ્છ છે. સિંહસંઘમાં કેં નૂરગણ અને ચંદ્રકપાટ ગચ્છ છે. દેવસંઘમાં દેશીયગણ અને પુસ્તકગચ્છ છે.

એ ચાર ગચ્છ શાથી સ્થાપિત થયા. અને તેની શી આવશ્યકતા હતી? તેનો ઇંદ્રનંદિ પોતાના નીતિસાર ગ્રંથમાં પ્રત્યુત્તર આપે છે કે-વિક્રમાદિત્ય અને ભદ્રબાહુ યોગીનો સ્વર્ગવાસ થયા બાદ પ્રજા સ્વચ્છંદ ચારિણી થઈ. અને પાપકૃત્યમાં મુગ્ધ થઈ. તે સમયમાં બ્રહ્મનિષ્ઠ પરમાર્થજ્ઞાતા મુનિઓમાં પણ અહંત્વવૃત્તિની વૃદ્ધિ થવા લાગી. અને મુનિઓમાં પોતપોતાના ગચ્છનો મોહ વધવા લાગ્યો.

ત્યારે નિમિત્તશાસ્ત્રના જ્ઞાતા અર્હદ્બલિએ સંઘની સ્થાપના કરી. શ્રુતાવતાર ગ્રંથમાં આ વાત સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવામાં આવી છે. નંદિ નામના વૃક્ષની નીચે જે મુનિઓએ ચોમાસું કીધું તેઓ નંદિ સંઘના નામથી પ્રસિદ્ધ થયા.

જિનસેન નામના તૃણાતલમાં જેઓએ વર્ષાયોગ ધારણ કર્યો. અથવા જે સેનના પક્ષમાં હતા તે સેન સંઘના નામે પ્રસિદ્ધ થયા.

સિંહ નામના આચાર્યના પક્ષમાં જે રહ્યા અથવા જે સિંહની ગુફાનાં રહ્યા તેના સંતાનો સિંહ સંઘના નામે પ્રસિદ્ધ થયા. દેવદત્તા નામે વેશ્યાને ઘેર જેઓએ ચોમાસું કર્યું. તેઓનાં સંતાનો દેવસંઘના નામે પ્રસિદ્ધ થયા.

શ્રુતાવતાર કથામાં લખ્યું છે કે-જે મુનિયો ગુફામાંથી આવ્યા, તેમાંથી કોઈને નંદિ અને કોઈને વીર. જે અશોકવનમાંથી આવ્યા, તેમાંથી કોઈને અપરાજીત અને કોઈને દેવ. જેઓ પંચ સ્તૂપોમાંથી આવ્યા, તેને સેન અને ભદ્ર. જેઓ સેમરના ઝાડની નીચેથી આવ્યા તેને ગુણધર અને ગુપ્ત. જેઓ ખંડકેસર વૃક્ષની નીચેથી આવ્યા તેઓને સિંહ, ચંદ્ર એવા નામધારી બનાવ્યા.

પરંતુ શ્રુતાવતારના બનાવનારને પોતાનો પુરો નિશ્ચય નથી. તેઓ બીજા આચાર્યોના મત પણ સાથે સાથે લખે છે. કહે છે કે-કોઈ કોઈના મતથી ગુફાથી આવેલા નંદિ, અશોકવનથી આવેલા દેવ, પંચસ્તૂપોથી આવેલા સેન, સેમરના નીચેથી આવેલા વીર અને ખંડકેસર વૃક્ષની નીચેથી આવેલા ભદ્ર કહેવાયા.

શ્રુતાવતારના કથનાનુસારે આ જે કોઈને નંદિ, કોઈને વીર, કોઈને અપરાજીત આદિ બનાવ્યા છે. તે અર્હદ્બલિ આચાર્યજીએ એવું વિચારી બનાવ્યા. લખ્યું છે કે-હવે જૈન ધર્મ ઉદાસભાવથી નહીં પરંતુ ગણપક્ષપાતથી સ્થિર રહેશે.

પરંતુ આવી રચનામાં ઉપર કહેલા ચાર સંઘોનો નિશ્ચય થતો નથી. એવું માલૂમ પડે છે કે-‘અન્ત્યપદ’ છે તે આચાર્યોના નામમાં રહે છે. જેવી રીતે કે-દેવનંદિ, અકલંકદેવ, ગુણભદ્ર, સિંહગુપ્ત, જિનસેન વગેરે. પરંતુ એમાં જ કેટલાંક પદ એવાં છે કે-જેઓ નામોમાં નથી સમાઈ શકતાં. જેમકે-અપરાજીત, ગુહાધર વગેરે.

શ્રુતાવતારના કર્તા સિંહ, દેવ, નંદિ, સેનસંઘનો પૃથક્ ઉલ્લેખ ક્યાંઈ પણ કરતા નથી. તો શું? આ ઉપરથી એમ સમજી લેવાય કે-ચાર નહીં, પરંતુ ઉક્ત નંદિ, વીર આદિ નામના ધારક દશ સંઘ અથવા ગણ સ્થાપિત કર્યા હતા?

જો એઓને કેવલ ‘નામાન્ત્ય પદ’ સમજવામાં આવે. તો જુદા જુદા સંઘોની તેવી ઉપાધિઓમાં વિરોધ આવે છે. જેનો ઉલ્લેખ ‘ભાસ્કરે’ પોતાના ચોથા અંકમાં કર્યો છે. અને જેને બીજા પણ ઘણા ખરા વિદ્વાનો સાચો સમજે છે. તેના વિચારાનુસાર નંદિસંઘના આચાર્યોનાં નામ નંદિ, ચન્દ્રકીર્તિ, ભૂષણાન્ત, સેન સંઘના સેન, રાજવીર, ભદ્રાંત, દેવસંઘ કે દેવદત્ત, નાગતુગાન્ત અને સિંહસંઘના સિંહકુંભ, આસ્રવ, સાગરાંત થાય છે. શ્રુતાવતારમાં તેમાંથી રાજ, તુંગ, નાગ, કીર્તિ, ભૂષણ આદિ અનેકોનો ઉલ્લેખ નથી.

અમે આશા કરીએ છીએ કે આ તરફ વિદ્વાનોનું ધ્યાન ખેંચાશે અને તેઓ-આ વિષયમાં વિશેષ વિવેચન કરવાનું કષ્ટ ઉઠાવશે.

હવે એ વિચાર ઉપર આવીએ કે-એ ચારે સંઘો ક્યારે સ્થાપિત થયા? શ્રુતાવતારના કથનનો જો આ જ અર્થ હોય કે-અર્હદ્બલિ આચાર્યજીએ આ ચાર સંઘોની સ્થાપના^૧ કરી હતી. તો આને સ્થાપિત થવાનો સમય વિક્રમની ત્રીજી શતાબ્દીનો ઉત્તરાર્ધ માનવો જોઈએ.

કેમકે મહાવીર ભગવાનના નિર્વાણ પછી ૬૮૩ વર્ષ સુધી અંગજ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ રહી છે. અને અંતિમ અંગજ્ઞાની લોહાચાર્ય હતા. આ લોહાચાર્યના પછી વિનયંધર, શ્રીદત્ત, શિવદત્ત, અને અર્હદત્ત એ ચાર મુનિઓ અંગપૂર્વના કેટલાક અંશોના જ્ઞાતા થયા. અને તેના પછી અર્હદ્બલિ આચાર્ય થયા.

જો વિનયંધર આદિ ચાર મુનિઓનો સમય ૫૦ વર્ષનો માની લઈએ તો ૬૮૩+૫૦=૭૩૩ વીરનિર્વાણના લગભગ અર્હદ્બલિનો સમય હોય અને

૧. ઇંદ્રનંદિ કૃત નીતિસારમાં સ્પષ્ટ લખ્યું છે કે-અર્હદ્બલિએ નંદિસેન આદિ ચાર સંથો સ્થાપ્યા.

આજ અર્થાત્ વિક્રમસંવત્ ૨૭૫, સંઘોનો સ્થાપિત થવાનો સમય માનવામાં આવે.

પરંતુ મંગરાજ નામના કવિના એક^૧ શિલાલેખમાં (જે શક ૧૩૫૫ નો ખોદેલો છે.) લખ્યું છે કે-ભગવન્ અકલંકભટ્ટના સ્વર્ગવાસ થવા પછી ચારે સંઘોની સ્થાપના થઈ છે. અને મંગરાજકવિના આ કથનમાં ઘણીખરી સત્યતા માલૂમ પડે છે.

કેમકે અમે દેખીએ છીએ કે-અકલંકદેવની પહેલાની વિક્રમની નવમી શતાબ્દી પહેલાના ભગવતીઆરાધના, પદ્મપુરાણ, જિનશતક (સમંતભદ્રકૃત) ઈત્યાદિ ગ્રંથોમાં તથા અકલંકદેવના સમકાલીન વિદ્યાનંદિ, પ્રભાચંદ્ર, માણિક્યનંદિ આદિના ગ્રંથોમાં પણ આ સંઘોના નામ માત્રનો પણ ઉલ્લેખ નથી.

જો તે સમયમાં આ સંઘોનું અસ્તિત્વ હોત તો જરૂર કોઈક ગ્રંથમાં તેનો ઉલ્લેખ મળત; ઉત્તરપુરાણ સઘળાથી પહેલો ગ્રંથ છે. તેમાં ગુણભદ્રસ્વામી સેનાન્વય અથવા સેનસંઘનો ઉલ્લેખ કરે છે, અને વીરસેન (જિનસેનના ગુરુ) થી તેની પરંપરા શરૂ કરે છે. એથી પણ માલૂમ પડે છે કે-એ ચારે સંઘો વીરસેનસ્વામીના સમયમાં સ્થાપિત થયા હશે. અને વીરસેન અકલંકદેવના સમકાલીન હતા.

દિગંબર જ્ઞાતિ

૧. પલ્લીવાલ	૨. ખંડેલવાલ	૩. પરવાર
૪. ૫૦ પરવાર	૫. અગરવાલ	૬. જૈસવાલ
૭. ખૈરાયા	૮. ગોલાલારે	૯. લમેચુ
૧૦. ફતેપુરયા	૧૧. લોહીયા	૧૨. બુઢેલે
૧૩. ઓશવાલ	૧૪. બુરલે	૧૫. મંદિર
૧૬. ગોલાપૂર્વ	૧૭. ગોલસીંધાડે	૧૮. બુંદેલે
૧૯. સૈતવાલ	૨૦. બઘેરવાલ	૨૧. કાસાર
૨૨. વદનોરા	૨૩. આસાટી	૨૪. ધાકડ
૨૫. ચરનાગરે	૨૬. ચૌસકે	૨૭. કુકેકરી

૨૮. સમૈયા	૨૯. પદ્માવતી- -પરવાર	૩૦. અયોધ્યાવાસી- -(તારનપંથ)
૩૧. ગંગેરવાલ	૩૨. બીનૈક્યા	૩૩. લાડ
૩૪. ચૌસકેપરવાર	૩૫. જાંગડા- -વીસાપોરવાર	૩૬. નેવા
૩૭. પંચવીસે	૩૮. કટનેરે	૩૯. પરવારદશા
૪૦. નૂતન જૈન	૪૧. બરેલે	૪૨. દિગંબર જૈન
૪૩. પોરવાલ	૪૪. ગોલાપૂર્વ- -પંચવીસે	૪૫. કૃષ્ણપક્ષ
૪૬. કામ્બોજ	૪૭. દશા હુમડ	૪૮. વીશા હુમડ
૪૯. પંચમ	૫૦. ચતુર્થ	૫૧. પાપડીવાલ
૫૨. ભવસાગર	૫૩. નેમા	૫૪. નરસિંહપુરા(વીશા)
૫૫. નરસિંહપુરા (દશા)	૫૬. ગુર્જર	૫૭. મેવાડા
૫૮. મેવાડ (દશા)	૫૯. નાગદા (દશા)	૬૦. નાગદા (વીશા)
૬૧. ચીતોડા (દશા)	૬૨. ચીતોડા (વીશા)	૬૩. શ્રીમાલ
૬૪. શ્રીમાલ (દશા)	૬૫. સેલવાર	૬૬. શ્રાવક
૬૭. સાદર (જૈન)	૬૮. બોગાર	૬૯. વૈશ્ય
૭૦. ઇંદ્ર (જૈન)	૭૧. પુરોહીત	૭૨. ક્ષત્રીય (જૈન)
૭૩. તગર	૭૪. ચૌધલે	૭૫. મીશ્ર (જૈન)
૭૬. સંકવાલ	૭૭. ખુરસાલે	૭૮. હરદર
૭૯. ઉપાધ્યાય	૮૦. ઠગર બોગાર	૮૧. બ્રાહ્મણ જૈન
૮૨. ગાંધી	૮૩. નાઈ જૈન	૮૪. બઢઈ જૈન
૮૫. પોકરા જૈન	૮૬. સુકર જૈન	૮૭. મહેશ્રી જૈન

દિગંબર જૈન કુલ સંખ્યા ૪૫૦૫૮૪

ઉપરની જ્ઞાતિની હકીકત દિગંબર-ડિરેક્ટરીમાંથી ઉતારી છે.

દ્રાવિડ સંઘ

જૈનેન્દ્રવ્યાકરણના કર્તા પૂજ્યપાદ અથવા દેવનંદિના શિષ્ય વજ્રનંદિએ આ સંઘને સ્થાપિત કર્યા. વજ્રનંદિ ઘણા ભારી વિદ્વાન હતા. દેવસેનસૂરિએ તેમને ‘પાહુહવેદી મહાસત્તો’ અર્થાત્ પ્રાભૃતશાસ્ત્રોના જ્ઞાતા અને મહાપરાક્રમી બતાવ્યા છે.

શ્રવણ બેલગુલની મલ્લિષેણ પ્રશસ્તિમાં વજ્રનંદિના ‘નવસ્તોત્ર’ નામના ગ્રંથનો ઉલ્લેખ કરીને તેની ઘણી પ્રશંસા કરી છે. અને તેમને ‘સકલાર્હત્ત્રવચન-પ્રપજ્ઞાન્તર્ભાવપ્રવળવરસન્દર્ભસુભગમ્’ વિશેષણ આપ્યું છે.

દક્ષિણ મથુરામાં (જે હાલ મદુરા નામથી પ્રસિદ્ધ છે.) આ સંઘની સ્થાપના થઈ. મદુરા દ્રાવિડ દેશની અન્તર્ગત છે. આ કારણથી આનું નામ દ્રાવિડ સંઘ પ્રસિદ્ધ થયું હોય એમ જણાય છે. ‘દ્રમિલસંઘ’ પણ આનું નામ છે. અને સંભવતઃ^૧ ‘પુન્નાટ સંઘ’ કે જેમાં હરિવંશ પુરાણના કર્તા જિનસેન થયા છે. તેનું નામાંતર છે.

આ સંઘમાં પણ કેટલાક અન્તર્ભેદ અને અન્વય જણાય છે. વાદિરાજસૂરિજીએ તેઓને દ્રાવિડસંઘના અન્તર્ગત નંદિસંઘની અરૂંગલ શાખાના બતાવ્યા છે. એથી આ પણ માલૂમ પડે છે કે, મૂલસંઘની જેમ આમાં પણ એક નંદિસંઘ છે.

આ સંઘમાં કવિ, તાર્કિક અને શાબ્દિકોમાં પ્રસિદ્ધ વાદિરાજસૂરિ, ત્રૈવિધવિદ્યેશ્વર, શ્રીપાલદેવ, રૂપસિદ્ધિ વ્યાકરણના કર્તા દયાપાલ મુનિ, જિનસેન આદિ અનેક વિદ્વાનો થઈ ગયા છે. એવું અનુમાન કરાય છે કે તામિલ અને કાનડી સાહિત્યમાં આ સંઘના ગ્રંથો ઘણા હશે.

દર્શનસારના કર્તા દેવસેનસૂરિએ વિક્રમના મૃત્યુ પછી ૫૩૬ વર્ષે આ સંઘની ઉત્પત્તિ બતલાવી છે. અને આ સંઘને પાંચ જૈનાભાસો (નિસ્નવ)માંથી એક કહ્યો છે. તેઓએ આના કેટલાક એવા સિદ્ધાંતોનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે કે-જે મૂલ સંઘની દૃષ્ટિથી ઠીક નથી.

૧. વજ્રનંદિએ મુનિઓને વાસ્તે અપ્રાસુક ચણાના ખાવામાં દોષ નથી બતાવ્યો. ૨. તેણે પ્રાયશ્ચિત્ત શાસ્ત્ર અને બીજા ગ્રંથો વિપરીત રચ્યા. ૩. તે

૧ કોશોમાં ‘નાટ’ નો અર્થ કર્નાટક દેશ લખ્યો છે. એ માટે સંભવ છે કે-‘પું-નાટ’ એટલે ‘શ્રેષ્ઠ કર્નાટક’ દ્રાવિડ દેશને કહેતા હોય.

કહે છે કે-બીજોમાં જીવ હોતા નથી. ૪. મુનિઓને ઉભા રહીને ભોજન કરવાની જરૂર નથી. ૫. પ્રાસુક (પકાવેલું, સુકવેલું, ચૂર્ણ કરેલો પદાર્થ) આહારની કેદ નહીં જોઈએ. ૬. તે મુનિઓને માટે સાવધ દોષ અને ગૃહકલ્પિત દોષ નથી માનતો. ૭. તેણે લોકો પાસે ખેતી, વસતિ, વાણિજ્ય આદિ કરાવીને અને શીતલ જલને ઉપયોગમાં લાવી પ્રચુર પાપનો સંચય કર્યો.

એ બધા ભેદોનો ખુલાસો સારી રીતે ત્યારે થઈ શકે કે-જ્યારે આ સંઘના આચાર્યોના બનાવેલા શ્રાવકાચાર અને યત્યાચારના ગ્રંથો મલે. માલૂમ નથી કે-હાલમાં આ સંઘના અનુયાયી છે કે નહીં?

યાપનીય સંઘ

કલ્લાણે વરણયરે સત્તસણ પંચ ઉત્તરે જાદે ।

જાવ નિય સઙ્ઘમટ્ટો સિરિકલસાદો હુ સેવઙ્ઘદો ।।

કલ્યાણ નામના નગરમાં (જે આજકાલ નિજામના રાજ્યમાં છે) વિક્રમ રાજાના મૃત્યુ પછી ૭૦૫ વર્ષે આ સંઘની ઉત્પત્તિ થઈ.

શ્રીકલશ નામના કોઈ શ્વેતાંબરાચાર્યે આની સ્થાપના કરી. શાકટાયન વ્યાકરણના કર્તા, શ્રુતકેવલીદેશીયાચાર્ય શાકટાયન અથવા પાલ્યકીર્તિ આ સંઘના આચાર્ય હતા. આના સિદ્ધાન્તોમાં મૂળસંઘના સિદ્ધાંતોથી શું ભેદ છે. તેની સમજણ પડતી નથી. આમાં પણ નંદિસંઘ નામની એક શાખા છે. આ સંઘ પણ દક્ષિણ કર્ણાટકની તરફ રહે છે.

કાષ્ઠા સંઘ

આદિ પુરાણના કર્તા જિનસેનના વિનયસેન નામે એક ગુરુભાઈ હતા. આ વિનયસેનના કુમારસેન નામે એક શિષ્ય હતા. નંદિતટનામના નગરમાં સંન્યાસ ધારણ કરીને સંન્યાસથી ભ્રષ્ટ થવા પછી ફરી દીક્ષા લીધી નહી. અને પોતાનો નવો સંઘ સ્થાપ્યો. આ સંઘનું નામ કાષ્ઠાસંઘ પ્રસિદ્ધ કર્યું. અને કુમારસેનના સમયમાં સઘળા વાગડ પ્રાંતમાં એનો પ્રચાર થઈ ગયો!^૧

દેવસેનસૂરિએ કાષ્ઠા સંઘની ઉત્પત્તિ વિક્રમ મૃત્યુ પછી ૭૫૩ વર્ષમાં બતાવી છે, અને આને પણ પાંચ જૈના ભાસોમાં ગણાવ્યા છે, તેઓએ તેના કેટલાક

૧. રતલામની પાસે સાગવાડા વાંસવાડા આદિના આસપાસનો પ્રાંત.

સિદ્ધાન્તો પણ બતાવ્યા છે. અને કુમારસેનને મિથ્યાત્વી ઉન્માર્ગના પ્રવર્તક, રૌદ્ર, શ્રમણ સંઘ બાહ્ય આદિ અનેક ઉપાધિયો આપી છે.

કુમારસેને ૧. સ્ત્રીયોને મુનિદીક્ષા દેવાનું વિધાન કર્યું. ૨. ક્ષુલ્લકોને વીરચર્યા (આતાપનયોગ)ની આજ્ઞા આપી. ૩. મયૂરપીચ્છની જગ્યાએ મુનિઓને ગાયના પૂંછની પીછી રાખવાનો આદેશ કર્યો. ૪. છઠ્ઠું ગુણવ્રત (?) અર્થાત રાત્રિભોજન ત્યાગ નામનું એક છઠું વ્રત નિરૂપણ કર્યું. અને એવી રીતે ૫. આગમ, શાસ્ત્ર, પુરાણ, પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ અન્યથારૂપ બનાવી મિથ્યાત્વની પ્રવૃત્તિ કરી.

કાષ્ઠા સંઘના શ્રાવકાચાર અત્યાચાર દેખવાથી આ બાબતોનું વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ થઈ શકે છે. આ સંઘોમાં નંદિતટ, માથુર, વાગડ, અને લાડવાગડ એ ચાર ભેદ અથવા ગચ્છ છે. માથુર ગચ્છને કોઈ કોઈ આથી જુદો બતાવે છે.

કાષ્ઠા સંઘની ઉત્પત્તિના સમયના સંબંધમાં કેટલાક લોકોનો આવો ખ્યાલ થઈ રહ્યો છે કે-તે વીરનિર્વાણ સંવત ૫૬૫ ની લગભગ લોહાચાર્યના દ્વારા સ્થાપિત થયો છે. એક મહાત્માએ તેની પુષ્ટિ સારૂ એક કથા બનાવી લીધી છે કે જે ઘણાઓને માટે વેદ વાક્ય બની ગઈ છે.

ઘણા આશ્ચર્યની વાત તો તે છે કે-પોતાને ઇતિહાસજ્ઞ માનવાવાલાઓ પણ કેટલાક સજ્જન તેને સાચી સમજે છે. પરંતુ વાસ્તિક રીતે તે કપોલ કલ્પના સિવાય બીજું કાંઈ નથી. લોહાચાર્યના સમયમાં કાષ્ઠા સંઘનું થવું સર્વથા અસંભવિત છે તે આઠમી શતાબ્દીની પહેલાનો કોઈ રીતે થઈ ન શકે.

આ સમયમાં કાષ્ઠા સંઘના એક બે ભટ્ટારકો સંભળાય છે, પરંતુ સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતથી આનું મૂલ સંઘથી હવે કાંઈ જુદું અસ્તિત્વ નથી. અગ્રવાલ નૃસિંહપુરા, મેવાડા આદિ બે ત્રણ જાતિયો આ સંઘની અનુયાયિની સમજાય છે. પરંતુ હવે તે અવિભક્ત દિગંબર સંપ્રદાયમાં જ લીન થઈ ગઈ છે. ઘણી પ્રસન્નતાની વાત છે કે લોકો કાષ્ઠા સંઘ અને મૂલ સંઘના મતભેદને સર્વથા ભૂલી ગયા છે અને પરસ્પર હલી મલીને ધર્મનું પાલન કરે છે.

માથુર સંઘ

આનું બીજું નામ નિઃપિચ્છિક પણ છે, કેમકે આ સંઘના મુનિ પિચ્છિ રાખતા નથી. કોઈ કોઈ આને કાષ્ઠાસંઘનો જ એક ભેદ બતાવે છે, પરંતુ પિચ્છિ ન રાખવાના કારણે આ તેનાથી જુદો માલૂમ પડે છે. કાષ્ઠાસંઘના સાધુ ગાયના પૂંછની પીચ્છી રાખે છે.

દર્શનસારના લેખક કહે છે કે કાષ્ઠાસંઘથી ૨૦૦ વર્ષ પછી મથુરામાં રામસેન નામના આચાર્યે આ સંઘની સ્થાપના કરી. તેણે મમત્વ બુદ્ધિથી આ ઉપદેશ દીધો કે પોતે સ્થાપેલાં જીનબિંબને વંદના કરવી જોઈએ. બીજાના સ્થાપિતને નહીં અને આ મારા ગુરૂ છે આ નહીં, એવું વિચાર કરી પોતાના ગુરૂનો સત્કાર કરવો જોઈએ. બીજાના ગુરૂનો નહીં.

ધર્મપરીક્ષા, સુભાષિત રત્નસંદોહ આદિ ઉત્તમોત્તમ ગ્રંથોના પ્રણેતા અમિતગતિસૂરિ આ માથુર સંઘના આચાર્ય છે, આનો એક શ્રાવકાચાર પણ છે. જેના પઠન પાઠનનો મૂલસંઘીયોમાં યથેષ્ટ પ્રચાર છે. તેઓના આ ગ્રંથોથી તો કોઈ વાત એવી માલૂમ નથી પડતી કે જેને લઈ આ સંઘ જૈનાભાસ મનાય, પરંતુ દેવસેનસૂરિના અભિપ્રાય પ્રમાણે આ નિહનવ અથવા મિથ્યાત્વી જ છે?

પૂર્વકાલના સંઘોનો પરિચય દેવાયો. હવે અમે આધુનિક સમયના પણ કેટલાક સંઘોનું વર્ણન કરીને આ લેખને સમાપ્ત કરીશું.

તારન પંથ

આ પંથના યા સંઘના પ્રવર્તક તારન સ્વામી નામના એક સાધુ થઈ ગયા છે. રિયાસત ટુંક (રાજપુતાના) ના સેમરખેડી નામના ગામમાં વિક્રમ સંવત્ ૧૫૦૫માં તેમનો જન્મ થયો હતો. અને ૧૫૭૨માં તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો. આ પંથ દિગંબર સંપ્રદાયનો છે, પરંતુ આમાં પ્રતિમા પૂજાનો નિષેધ છે કેવલ જૈન શાસ્ત્રોની પૂજા થાય છે.

તારનસ્વામી નાના ૧૪ ગ્રંથો બનાવી ગયા છે. જે અદ્ભુત ભાષામાં છે. તેને ન હિંદી, ન સંસ્કૃત અને ન પ્રાકૃત કહી શકાય. બધાની ખીચડી છે. અર્થાવબોધ પણ તેનાથી થઈ શકતો નથી. તેજ ગ્રંથોને તારનપંથી વિશેષે કરી પૂજે છે, પરંતુ અર્થ સમજવાની જરૂરત સમજતા નથી. વિદ્વાનો અને સાધુ સંપ્રદાયના અભાવથી આ પંથે કાંઈ ઉન્નતિ ન કરી.

આને માનવાવાળા મધ્ય પ્રદેશના સાગર, જબલપુર, દમોહ, હુશંગાબાદ, છિન્દવાડા. વગેરે જિલ્લાઓમાં, ગ્વાલિયર, ટોક, અને ભોપાલ દેશમાં, બુદેલખંડના કેટલાક ભાગમાં અને ખાનદેશના કેટલાક સ્થાનોમાં મળે છે. તેઓની મનુષ્ય સંખ્યા ૮-૯૬જાર લગભગ છે. પરવાર, અસારી, ગોલાલારે, ચરનાગરે,

અયોધ્યાવાસી અને દેદસખે પરવાર એ છ જાતિયોમાં આ મતના ઉપાસકો છે.^૧

તેરહપંથ અને બીસપંથ

જ્યારે દિગંબર સંપ્રદાયમાં ભટ્ટારકોના અત્યાચાર ઘણા વધી પડ્યા. એ લોકો પોતાને જૈનધર્મના ઈજારેદાર સમજવા લાગ્યા અને શ્રાવકોને મનમાન્યા માર્ગ ઉપર લઈ જવા લાગ્યા, ત્યારે આ પંથનો પ્રાદુર્ભાવ થયો. એણે ભટ્ટારકોના બોજાને પોતાના સ્કંધ ઉપરથી ઉતારી ફેંકી દીધો અને વિદ્વાન્ શ્રાવકોને ઉપદેશાદિનું કામ સોંપ્યું.

કહેવાય છે કે વિક્રમ સંવત ૧૬૮૩ ની લગભગ આ પંથનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હતો. માલુમ નથી પડતી કે આનું નામ તેરહપંથ કેમ પડ્યું? તેની સાથે જુના ખ્યાલવાળા લોક જે ભટ્ટારકોના શિષ્ય હતા તે વીસપંથી કહેવાયા.

ભટ્ટારકોની સેવા સિવાય ભગવાનનો પંચામૃત અભિષેક કરવો, પ્રતિમાના ચરણોમાં કેશર લગાવવું, સચિત્ત ફૂલ ફૂલ ચઢાવવાં, ક્ષેત્રપાલ, પન્નાવતીની પૂજા કરવી આદિ બીજી પણ કેટલીક બાબતોમાં તેરહપંથ વીસપંથમાં મતભેદ છે. વીસપંથી આ કાર્યોનું કરવું આવશ્યક સમજે છે અને તેરાપંથી તેનો નિષેધ કરે છે.

તેરહપંથે મોટાં કાર્યો કર્યા છે. તેરહપંથી વિદ્વાનોએ સેંકડો ગ્રંથ સંસ્કૃત પ્રાકૃતમાંથી દેશીભાષામાં અનુવાદિત કર્યા છે. જેથી શ્રાવક વર્ગમાં જૈન ધર્મનાં તત્ત્વોની ચર્ચા ઘણી વધી પડી એને ભટ્ટારકોની સંસ્થામાં એણે એટલી ધુન મચાવી કે થોડા સમયમાં તેનો નામ શેષ જ થઈ ગયો છે.

થોડા કાલ પહેલાં એ બંને પંથોના લોકોમાં ઘણી મોટી શત્રુતા વધી પડી હતી. અને તેને લઈ ઘણી હાનિ થતી હતી, પરંતુ શિક્ષાના પ્રચારથી હવે તે પણ પ્રાયઃ નામ શેષ થઈ રહી છે.

કેટલાક કહ્યા તેરાપંથી અને વીસપંથીયોએ દશ પાંચ ગ્રંથ પણ એવા બનાવી દીધા છે. કે જેમાં પરસ્પર ગાલી ગુપ્તાની વૃષ્ટિ કરી છે. પરંતુ પ્રસન્નતાની વાત છે કે-તે ગ્રંથોનો વિશેષ આદર નથી. ઘણા જ થોડા તે ગ્રંથોને વાંચી પ્રસન્નતાનો લાભ લે છે.

૧. આ પંથના વિષયમાં વધારે જાણવા 'જૈન હિતેષીના' આઠમા નવમાં વરસની ફાઈલ જોવી જોઈએ.

ગુમાન પન્થ

સાંભળીએ છીએ કે ‘મોક્ષ માર્ગ પ્રકાશક’ ના કર્તા પં. ટોડરમલજીના પુત્ર પં. ગુમાનીરામજીએ આ પંથની પ્રવૃત્તિ કરી. આ મતના અનુયાયી જયપુર, દિલ્લી આદિમાં કેટલાક લોકો છે. એના મંદિરોમાં રાત્રિએ દિવો બાલવામાં નથી આવતો અને અભિષેકાદિની બિલકુલ મનાઈ છે. અને બધી વાતે તેરહ પંથીઓનીજ જેમ માનવામાં આવે છે. પં. ટોડરમલજી વિ. સં. ૧૮૧૮ ની લગભગ થયા છે.

પંથોનું બનવું હજી પણ બંધ નથી. પહેલાની માફક હાલ પણ તેની રચના થયા કરે છે. આજ કાલ તેને દલ કહે છે. આ નવા જુગમાં દિગંબરીઓમાં સઘળાથી પહેલા બે દલ ઉભાં થયાં. ૧. છાપા વાલા અને ૨. છાપાના નિષેધક. પહેલું દલ જૈનગ્રંથોને છપાવવા ઊભું થયું. અને બીજું એના પ્રચારને રોકવા લગભગ વીશ (૨૦) વર્ષ સુધી એ બંનેમાં ખૂબ ખંડન, મંડન, ગાલી, ગુપ્તા, વિગેરે થયું. પરંતુ અંતમાં છાપાવાલાનો વિજય થયો. અને હવે આને ગણ્યા ગાંઠ્યા અણ સમજદાર લોકોના સિવાય સઘળા છાપાના અનુયાયી થઈ ગયા છે. આના પછી બે બીજાં દલ કાર્ય ક્ષેત્રમાં અવતીર્ણ થયાં છે-૧. પંડિત દલ અને ૨. બાબૂ દલ તેમાંથી એકને જુના ખ્યાલોવાળું દલ અને એકને નવા ખ્યાલોવાળું દલ કહી શકાય.

આ સમયમાં બંને દલ એક બીજા ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરવા સારૂ પ્રયત્ન કરે છે. તે હવે ભવિષ્યના ખોળામાં છે કે-જયમાલ કોણ દળના ગળામાં પડશે. આ લેખ એ બંનેના યુદ્ધના સમયે લખાયો.’

નાથૂરામ પ્રેમી દિગંબરી-આ લેખ નાથૂરામ પ્રેમીએ હીંદી ભાષામાં જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ હેરલ્ડમાં આપેલો હતો, તેનો ગુજરાતીમાં તરજુમો કરી અહીં આપેલ છે.

જૈન શ્વેતાંબર ગ્રંથોના ઈતિહાસથી અવલોકતાં વીર સંવત્ ૬૦૮માં છસે નવમાં શ્વેતાંબરમાંથી દિગંબરમત નીકળ્યો એમ જણાય છે. પ્રાચીન શ્વેતાંબર અને અર્વાચીન દિગંબર નામના પુસ્તકમાં આ સંબંધીનો વિશેષ ખુલાસો કરવામાં આવ્યો છે.

આચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી તેમજ શ્રી મહુડી તીર્થ : એક પરિચય

આચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી મ. નો જન્મ વિજાપુર શહેરમાં પાટીદાર કુળમાં થયો હતો. પાટીદાર હોવા છતાં નાનપણથી જ જૈન ધર્મના અભ્યાસ તથા સંસ્કારના કારણે દીક્ષા લઈ ૧૦૮ ગ્રંથોની રચના ૨૫ વર્ષના અલ્પ કાળમાં કરી. પૂ. રવિસાગરજી મ. તેમજ પૂ. સુખસાગરજી મહારાજ સાહેબનો પારસસ્પર્શ મળતાં તેઓ જૈન જ્યોતિર્ધર યોગનિષ્ઠ આધ્યાત્મિક પુરુષ બની ફક્ત જૈનો જ નહિ પરંતુ અઢારે આલમને સુવાસિત કરેલ છે. ૨૭મા વર્ષે દીક્ષા લઈ ૩૮મા વર્ષે આચાર્ય પદવી પ્રાપ્ત કરી તૃતીયપદના ભોક્તા બન્યા. ધાર્મિક-આધ્યાત્મિક ખૂબ ઊંડો અભ્યાસ ગ્રહી યોગના જાણકાર બન્યા, શાસન પ્રભાવનાના શુભકાર્યો પાવનકારી હસ્તે થયા અનેક ગામોમાંથી કુસંપ દૂર કરાવ્યા અને અનેક આત્માઓને સ્વધર્મના રાગી બનાવ્યા અને ચતુર્વિધ સંઘ પર અનેક રીતે મહાન ઉપકાર કર્યા. સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રી ઘંટાકર્ણ મહાવીરને પ્રત્યક્ષ પામી મહુડીમાં તેમની મૂર્તિની સ્થાપના કરી. તેઓશ્રીની તેજસ્વી સાધના તથા દીર્ઘદ્રષ્ટિથી આપેલ ઉપદેશ તથા જ્ઞાન શાસન માટે મહાઉપકારી છે.

આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી નાનપણથી જ ઘંટાકર્ણ વીરના ઉપાસક હતા. સંવત ૧૮૭૫માં શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરાવવા મહુડીમાં પધાર્યા ત્યારે અઠ્ઠમ તપ કરી ઉગ્ર ઉપાસના કરી શ્રી ઘંટાકર્ણ મહાવીરનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કર્યા. જૈન ધર્મીઓને તેમજ મનુષ્યમાત્રને સુકાર્યમાં સહાયતા કરવા માટે બોધિત કર્યા ને વચન મેળવી લીધું કે તેઓએ જૈનો કે કોઈ પણ ભક્ત મનુષ્યો તેમની ભક્તિ કરી સહાયતા ઈચ્છે તો સહાયતા આપવી. તેઓએ જે વૈક્રિય શરીરધારી ઘંટાકર્ણ મહાવીરનું દર્શન કર્યું હતું તેનું સુરેખ ચિત્ર કોલસાથી દોર્યું અને માત્ર બાર જ દિવસમાં પોરબંદરી પથ્થરમાંથી બે શિલ્પીઓ દ્વારા મૂર્તિને કંડારવામાં આવી.

જૈન શાસનમાં બાવન વીરો છે. તેમાં ત્રીસમાં વીર શ્રી ઘંટાકર્ણ વીર છે. કહેવાય છે કે જંબૂદ્વીપમાં આર્યક્ષેત્રમાં તુંગભદ્ર નામે ક્ષત્રિય રાજા હતા, તેઓના અનેક શસ્ત્રો છતાં મુખ્યત્વે હથિયાર તીર-કામદું, ઢાઢ-ગદા હતા. તેઓને સુખડી ખૂબ પ્રિય હતી. તેઓ યાત્રાળુઓ, સાધુઓ અને સ્ત્રીઓનું લુંટારાઓ અને જંગલી પ્રાણીઓથી નિયમિત રક્ષણ કરતા હતા, તેઓ ચ્યવીને ઘંટાકર્ણ

મહાવીર દેવ નામે દેવભૂમિમાં સમકિતી દેવ થયા.

સંવત ૧૯૮૦ માગશર સુદિ-૩ને દિવસે હાલના રંગ મંડપમાં કાર્યસિદ્ધિકારક દેવ શ્રી ઘંટાકર્ણ મહાવીરની પ્રતિષ્ઠા આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા. એ કરાવી. પીઠિકા ભાગમાં મંત્ર અંકિત કરવામાં આવ્યો જે ઘંટાકર્ણ મહાવીરનો મૂળમંત્ર છે. તે સાથે મંત્ર અંકિત કરેલો ઘંટ સ્થાપવામાં આવ્યો ધ્વજદંડ પણ ફરકાવવામાં આવ્યો.

સંવત ૨૦૨૪માં ગચ્છાધિપતિ આચાર્ય શ્રી કૈલાસસાગરસૂરીશ્વરજીના સદ્ઉપદેશથી નવીન સત્યાવીશ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા થઈ, સુંદર ધર્મશાળા, ભોજનશાળા વગેરે બન્યાં દિન-પ્રતિદિન આ તીર્થનો વિકાસ થઈ રહ્યો છે. જૈન શાસનમાં આ એક ધર્મસ્થાન એવું છે કે જ્યાં સુખડીનો નૈવેદ્ય ધરાવી મંદિરના પટાંગણમાં જ એ પ્રસાદ વહેંચી દેવો પડે છે અને ભક્તો પણ ધરાઈ જાય એટલી બધી સુખડી વહેંચાય છે. પ્રત્યેક કાળી ચૌદશના બપોરના ૧૨-૩૯ વાગે હોમ થાય છે. દર વર્ષે દેશ પરદેશથી હજારો ભાવિકો વ્યાપાર ધંધા અને સંસારની ચિંતા છોડી અત્રે આવે છે. શ્રી મહુડી તીર્થ અધિષ્ઠાયક દેવ શ્રી ઘંટાકર્ણ વીરની પાસે શ્રદ્ધાથી આવનારની ભાવના ક્યારે નિષ્ફળ જતી નથી. માત્ર જૈનો જ નહિ, જૈનેતરો પણ કળયુગના સાક્ષાત્ મનોવાંચિત કામના પૂરી કરનાર જિનશાસન રક્ષક શ્રી ઘંટાકર્ણ વીરને દુઃખોના હરનાર, સુખ સમૃદ્ધિ આપનાર દેવ તરીકે ભાવથી ભજે છે.

દુઃખીઓના તારણહાર શ્રી ઘંટાકર્ણ વીરને આપણા કોટિ કોટિ પ્રણામ અને આપ જગતમાં સર્વત્ર શાંતિ ફેલાવો, તેવી મહેચ્છા...

વતનની દશા જોઈને યોગીરાજના દિલમાં ભારે વેદના થાય છે. એક બાજુ મુનિ બુદ્ધિસાગરજી એક પછી એક શાસ્ત્રીય પુસ્તકોની રચના કરીને જ્ઞાનના ઉતુંગ શિખરે મનથી વિહરે છે. પણ બીજી બાજુ પોતાના વતનના માનવીઓની વેદના એમના હૃદયને વલોવી નાંખે છે. માતાના ખોળા જેવી વહાલસોયી આ બાળપણની ભૂમિની કેવી દુઃખદ દશા!

વહેમ અને અજ્ઞાનના અંધકારમાં કેટલાય લોકોનું જીવન બરબાદ થતું હતું. પ્રજાની તાકાતને અંધશ્રદ્ધાની આગે ઓગાળી નાંખી હતી. ગામેગામ ભૂત-પ્રેતની વાતો ચાલે, ડાકણ અને ચુડેલની કથાઓ રચાય, ગરીબ પ્રજાને ભૂવાઓ બેહાલ કરી મૂકે. કોઈ મોંમાં ખાસતુ લઈને કબર પાસે જાય, તો કોઈ પીરના થાનકે જઈ પંજા છાતીએ લે, ગરજે ગમે તેનો ગમે તેવો પ્રસાદ ચાખે!

મુનિ બુદ્ધિસાગરજીના અંતરમાં બેચેનીનો પાર નથી. વિજાપુર, પીલવાઈ, વરસોડા અને માણસાની ભૂમિમાં ફરતા આ મુનિને માનવતાનો પોકાર સંભળાય છે. એમણે વહેમમાં ડૂબેલી ભોળી પ્રજાને ઢંઢોળતાં કહ્યું, ‘અંતરમાં આત્મજ્યોતિ પ્રગટાવો, અદ્ભુત આત્માનંદ મળશે.’ મુનિ બુદ્ધિસાગરજીએ જોયું કે જગત અને ભગતના રાહ જુદા છે. જગતનો રસ સિદ્ધિ, આસ્થા અને ચમત્કારમાં છે. સાધુ સ્વભાવ પ્રગટ કરે, સંસારી પ્રભાવ પ્રગટ કરે. આવા સમાજને જગાડવો કઈ રીતે? માનવી મનથી ગુલામ, હૃદયથી વહેમી, સ્વભાવથી ભીરુ અને મહેનતથી કાયર બન્યો હતો. મુનિ બુદ્ધિસાગરજી મનોમન વિચારે છે.

‘કલ્યાણ અને પ્રેમનો ઝરો માનવીના હૃદયમાંથી શોષાઈ ગયો છે. ચિંતા, અસંતોષ અને ઇર્ષ્યા આજે માનવજીવનનાં ખાસ અંગ બન્યાં છે. દેહનું જ પૂરું જ્ઞાન ન હો, ત્યાં આત્માની પિછાન કોને હોય? માણસ જાણે જીવતું ભૂત બન્યો છે. ભૂતને ભૂત જ મળે, બીજું શું મળે?’

મુનિ બુદ્ધિસાગરજીનું વિચારમંથન ચાલ્યા કરે છે, એક દિવસ સાધનાના પથ પર પલાંઠી લગાવીને આ પરિસ્થિતિનો પાર પામવા પ્રયત્ન કર્યો. મહુડીના દેરાસરના ભોંયરામાં આસો વદી તેરસની વહેલી સવારના ચાર વાગ્યો પન્નાસન લગાવીને બેસી ગયા. સતત ત્રણ દિવસ સાધના કરી. એકેય અંગ સહેજે હલાવ્યા વિના આ સાધના કરવાની હતી, અમાસની પાછલી રાતે ત્રણ દિવ્યદર્શનો થયાં. છતાં તેઓની એ જ ધ્યાનમગ્ન દશા ચાલુ રહી.

ધ્યાનમગ્ન મુનિરાજનો સંકલ્પ હતો શ્રી ઘંટાકર્ણ મહાવીરનાં સાક્ષાત્ દર્શન કરવાનો. અંતે વેદિકામાંથી એક પ્રચંડ મહાપુરુષ પ્રગટ્યો. હાથમાં ધનુષ અને બાણ સાથે એ ધીરે ધીરે ઊંચે આવ્યા. કાનમાં ઝળકતાં કુંડળ, માથે ચળકતો મુકુટ અને હાથમાં અજેય વીરતાને બતાવતાં ધનુષબાણ. કેડે કચ્છ સહિત પ્રગટ થયેલ આ વીર પુરુષનું દર્શન સાધુના મનમાં રમી રહ્યું. એમણે ધરાઈ-ધરાઈ એમનાં દર્શન કર્યા. થોડા સમયમાં એ આકૃતિ અદૃશ્ય થઈ, ત્રણ દિવસ બાદ આ સાધુ બહાર આવ્યા, એમના મુખ પર દિવ્ય પ્રકાશ હતો, સાધુએ ઉપાશ્રયમાં જઈને ઘંટાકર્ણ વીરની મૂર્તિનો જે સાક્ષાત્કાર થયો હતો તેવી મૂર્તિ દીવલ પર ચાકથી દોરી.

પછી તેઓએ શિલ્પીઓને બોલાવ્યા અને કહ્યું ‘મેં સ્વપ્નમાં નીરખેલી મૂર્તિને તમે પથ્થરમાં ભક્તિભાવપૂર્વક સાકાર કરો. જુઓ, એના હાથમાં સંકલ્પનું તીર અને સિદ્ધિનું બાણ છે. એનું એક કદમ આગળ બઢાવેલું છે. કેડ

પર યોગના જેવી લંગોટ છે. મસ્તકે રાજાનો મુગટ છે, એની મૂછો મૃત્યુંજય સૂચવે છે, એની આંખમાં અભય છે.’

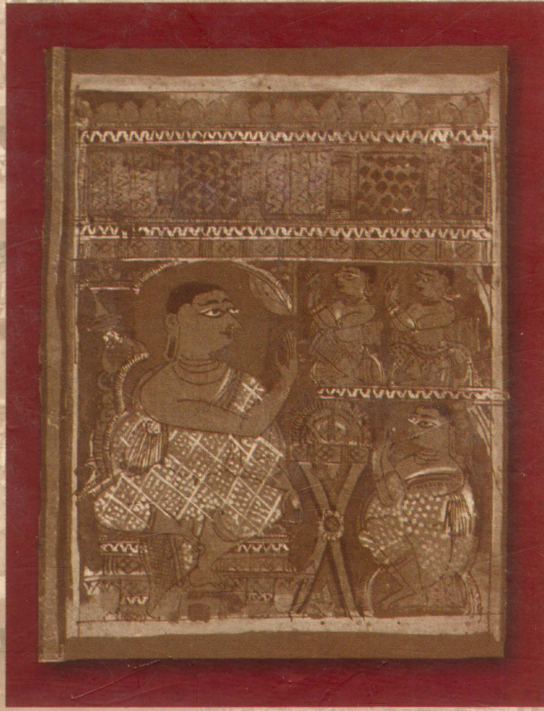
સાધુએ કરેલું વીરનું વર્ણન અનેરું હતું. એની મૂર્તિ ઘડવી મુશ્કેલ હતી, પણ જમાનો સહકારનો હતો, શિલ્પીઓ રાત-દિવસ મથ્યા, આખરો મૂર્તિ તૈયાર થઈ. યોગીરાજે મધુપુરી (મહુડી ગામ) માં આ મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠિત કરી; પણ સાથો સાથ એક નિયમ પણ નક્કી કર્યો કે મૂર્તિની રોજરોજની પૂજા બંધ. બાર મહિને માત્ર એક જ વાર, કાળી ચૌદશની રાત્રે હોમ-હવન સાથે, એની કેસરથી પૂજા થાય. એ માટે યોગીરાજે મંત્રો બનાવ્યા. એ મંત્રો હોમ વખતે બોલવાના હતા.

આ સમકિતી દેવને નિવેદમાં માત્ર સુખડી ચડે. ગમે તેટલી સુખડી ચડે, પણ એ મંદિરની મર્યાદા રૂપ બંધાયેલી કોટની દિવાલની બહાર લઈ જવાય નહિ અને રાત વાસી રખાય નહિ. ત્યાં ખવાય એટલી ખાવ, બાકી વહેંચો. નાતજાતના ભેદ વગર સૌને વહેંચો! ગામની અદ્વારે કોમ એ સુખડી પામે, જાણે સુખડીનું સદાપ્રત બાંધ્યું.

વિ. સં. ૧૯૮૦ના માગશર સુદી ત્રીજના દિવસે આ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરી, દેવનું નામ ઘંટાકર્ણ, જાણીતા વીરોમાંના એ એક ગિંચા થંભ પર એક મોટો ઘંટ પણ મંત્રિત કરીને મૂક્યો, જે ઘંટ આજે પણ એ દેવનો ગૌરવવંત મહિમા ગાજવી રહ્યો છે. એ કહે છે : ‘દેવ ઊભા છે, પણ સહુથી મોટી આસ્થા છે. મનને ચોખ્ખુ રાખો. તમારી નાવને શ્રદ્ધાના સુકાનથી હાંકો, બેડો પાર થઈ જશે.’ યોગીરાજનો આ દિવ્ય સંદેશ આજે પણ સંભળાય છે.

આસપાસના પ્રદેશના લોકોના વહેમનાં જાળાંઓ ભેદાઈ ગયાં. ભ્રષ્ટ થતી પ્રજાનાં સત્ત્વનું ધર્મ, આસ્થા અને આચારની ત્રિવેણીથી રક્ષણ કર્યું. હજારો ભાવિકોને નવી આસ્થા મળી, સાચી શ્રદ્ધા મળી, ભૂત-પ્રેત અને પીરના વહેમમાં ડૂબેલી પ્રજાને બળ મળ્યું. એના હૈયાની વીરતા જાગી ઊઠી; અંતરમાં નવી શ્રદ્ધા પ્રગટી.

હારેલા અને થાકેલા મનની કાણી નાવને જાણે તારણરૂપ દૈવી સહારો મળ્યો, આ દૈવી સહારો આત્માની તાકાત ખીલવનારો બને એ જ સાધુરાજનો હેતુ હતો. આજે તો મહુડી હાજરાહાજૂર દેવ શ્રી ઘંટાકર્ણ વીરનું ચમત્કારિક તીર્થ બન્યું છે. દરેક કોમના યાત્રાળુઓ આવીને દેવને ચરણો પોતાનો ભાવભીનો અર્ઘ્ય ધરે છે.

आचार्य श्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमंदिर
कोबा तीर्थ

Acharya Sri Kailasasagarsuri Gyanmandir
Sri Mahavir Jain Aradhana Kendra
Koba Tirth, Gandhinagar-382 007 (Guj) INDIA
Web site : www.kobatirth.org
E-mail : gyanmandir@kobatirth.org

ISBN : 978-81-89177-84-3